

**TÜRKMENISTANYŇ MILLI MEDENIÝET «MIRAS» MERKEZI
TÜRKMENBAŞY ADYNDAKY TÜRKMENISTAN MILLI
GOLÝAZMALAR INSTITUTY**

MAHMYT ZAMAHŞARY

ÝAGŞYZADALARYŇ BAHARY

أبو القاسم محمود بن عمر جار الله الزمخشري

ربيع الأبرار

V

**Arap dilinden terjime eden
we çapa taýýarlan
Kakajan Janbekow**

AŞGABAT «MIRAS» 2004

UOK 820/89(100-87)

Z23

Z23 Zamahşary M.

Ýagşyzadalaryň bahary, V jilt, A.: Türkmenistanyň milli medeniýet
«Miras» merkezi, 2004, 312 s.

JOGAPKÄR REDAKTORLAR

Hramow W.M., Aşyrow A.A.

REDAKTOR

R. Geldiýew, *dil-edebiýat ylymlarynyň kandidaty*

Türkmenistanyň Ömürlük Prezidenti Beýik Saparmyrat Türkmenbaşynyň howandarlygynda we gönüden-göni tabşyrygy esasynda türkmen dilinde ilkinji gezek neşir edilyän bu kitap XI-XII asyrlarda ýaşap geçen beýik türkmen alymy Mahmyt Zamahşarynyň «Ýagşyzadalaryň bahary» atly köp jiltli eseri. Dünýä edebiýatynyň genji-hazynasyna giren bu eser milli mirasymyzyň ruhy gymmatlyklarynyň näýbaşy nusgalarynyň biridir.

Pähim-paýhaslardan, öwüt-nesihatlardan, nakyllardyr atalar sözlerinden ybarat bolan bu eser biziň ruhy dünýämiziň has hem gözelleşmegine hyzmat eder. Kitap eseriň Stambulda saklanýan golýazma nusgasy esasynda türkmen diline terjime edildi.

TMMMM №015

TDKP №81

2004

KBK84.35(5)

© Türkmenistanyň milli medeniýet
«Miras» merkezi, 2004 ý.
Zamahşary M., V jilt, 2004 ý.
Janbekow K., terjime, çapa
taýýarlama 2004 ý.

***Garassyz we baky Bitarap Türkmenistanyň
Ilkinji we Ömürlük Prezidenti
Beyik Saparmyrat Türkmenbaşynyň
howandarlygynda neşir edilyär.***

GEÇMIŞIŇ ÝAŇY — GELJEGIŇ DAŇY

Türkmeniň ykbal asmanyndan nur saçýan Garaşsyzlyk halkymyza diňe bir Altyn eýýamyň altyn gapysyny açyp bermän, eýsem onuň asyrlaryň jümmüşinden gözbaş alýan ýol-ýörelgelerini, däp-dessurlaryny, edim-gylymlaryny täzeden dikeltmeklige, medeni we ruhy miraslarynyň il-günüň köňül ganatyna öwürlmegine hem giň mümkinçilik berdi. Bu bolsa häzirki türkmen döwletiniň berk taryhy binýat esasynda gurulýandygyny alamatlandyrýar.

Türkmen topragy münlerçe ýyllaryň dowamynda dünýä medeniýetiniň umumy taryhy üçin ähmiýetli wakalaryň mesgeni boldy. Bu toprak ekerançylyk, maldarçylyk, ylym, medeniýet we sungat sallançagy boldy. Alymlar biziň eýýamymyzdan 6 mün ýyl öň türkmenleriň ata-babalarynyň öňdebaryjy bilimleri özleşdirendigini nygtaýarlar. Irki ekerançylyk zamanasyndaky türkmen jemgyýetleri Garadepe, Göksüýri, Ýylgynly ýaly oturymly ýerleri — ajaýyp ýadygärlikleri miras goýdy. Gadymy oguz-türkmen döwleti, Parfiýa zamanasy, seljuk türkmenleriniň döreden onlarça döwletleri, osman türkmenleriniň soltanlyklary we beýleki türkmen döwletleri adamzadyň syýasy taryhynda özboluşly adalat baýdagy bolup pasyrdady. Hut şonuň üçin hem Türkmenistany

dünýä taryhynyň ösüşinde Hytaýyň, Mesopotamiýanyň, Müsüriň hatarynda goýýarlar. Ata-babalarymyz dünýä gymmatlyklarynyň arasynda özboluşly, milli öwüşgin bilen lowurdaýan ruhy we medeni baýlyklary bize miras galdyrdy.

Medeni miras — bu perzendiň üstünde kökenek gerýän türkmen enesiniň hüwdüsidir, agras türkmen gojasynyň pend-nesihatydyr. Mukaddes topragy gany bilen goran gaýduwsyz gerçeğiň iň soňky demdäki wesýetidir, naçar doganyň gerçeğiň jesedini ýuwýan aýj gözyaşydyr.

Medeni miras — bu türkmeniň şan-şöhratdan doly geçmişine buýsanjydyr, şu gününe söýgüsidir, ertirine ynamydyr.

Medeni miras — bu gadymy hem müdimi halkymyzyň asyrlaryň dowamynda hoşalap çöplän paýhas hakydasdyr, şu gününe ygtybarly ynamydyr, ertirine ýol çelgisidir. Mahlasy, medeni miras türkmeniň geçmişidir, barlygydyr, dowamatydyr.

Türkmen halkynyň gadymdan gözbaş alyp gaýdýan edebi akabalarynyň, sungat däpleriniň adalaty, erkinligi, agzybirligi, mertligi we bitewiligi wasp etmedik döwri bolan däldir. Bu gün şol asylyly däpler biziň beýik Garaşsyzlygymyzyň beren süýji miweleri, rõwşen ertiriniň mukaddes umytlary bilen birleşip, türkmen abraýynyň, mertebesiniň has-da belende göterilmegine hyzmat etmelidir.

Ruhnamada belläp geçişim ýaly, ***«Biz türkmen halkynyň mirasdüşerleri hökmünde ata-babalarymyzyň taryhyň gatlarynda galan medeni, edebi gymmatlyk-***

laryny tapmalydyrys, täzeden jana getirmelidiris. Bu ata-babalarymyzyň önünde biziň ogullyk borjumyzdyr». Biz ata-babalarymyzyň önündäki şol ogullyk borjumyzy berjaý etmek maksady bilen hem Türkmenistanyň milli medeniýet «Miras» merkezini döredtik.

Asyrlaryň gatlaryna siňen medeni mirasymyzy düýpli öwrenmek, Ruhnamanyň ruhunda ylmy esasyda özleşdirmek, dünýäniň dürli künjeginde beýik döwletleri döreden halkymyza degişli miraslary tapmak, olary täzeden jana getirmek, ajaýyp kitaplara öwürüp, gaýtadan halkymyza hem-de dünýä ýaýmak «Miras» merkeziniň işgärleriniň önünde duran gaýragoýulmasyz borçdur!

Eziz halkym!

Siziň eliňizde «Miras» merkeziniň taýýarlan kitaby. Bu kitabyň biziň ata-babalarymyzyň döreden ruhy we medeni gymmatlyklaryna teňne kalbyňyza teselli berjekdigine ynanýaryn. Käbelerimiz hem kyblalarymyz hakyndaky ýüreklerimiziň töründäki gyzgyn söýginiň oduny alawlandyrjakdygy mende ýakymly duýgy döredýär.

«Miras» merkeziniň çykarjak kitaplarynyň höwrüniň köp boljakdygyna ynanýaryn we oňa ak ýol arzuw edýärin. Işň rowaç, ýollaryň ýagty bolsun!

**Türkmenistanyň Prezidenti
Saparmyrat TÜRKMENBAŞY.**

ÝETMIŞINJI BAP

GYMMATBAHA EGIN-EŞIK, ZYNATLY LYBASLAR, GYMMATBAHA ÝÜZÜK, BILEZIK WE ŞAÝ-SEPLER BILEN BEZENMEK, HALY, DÜŞEK WE ŞUŇA MENZEŞLER HAKYNDÄ

Muhammet alayhyssalam Abu Zere wesýet edýär. Ol: «Eý, Abu Zer! Adamlaryň arasyna çykanyňda sada geýin, zynatly geýinmek adamy tekepbir görkezýändir. Tekepbirlik bolsa diňe Allatagala ýaraşýandyr. Ybadat edeniňde, ýagşy lybaslar geýingin. Sebäbi, sen ybadat edeniňde, Allatagala bilen duşuşýansyň. Ybadat edeniňde, ýagşy lybas geýmegiň Ýaradana hormat goýdugyňdyr» diýýär.

* * *

Enes: «Bir gezek Muhammet alayhyssalamyň ýanyna baranymda, ol owadan donuny geýip, düýe bakyp ýördi» diýýär.

Başga bir gürrüňinde bolsa: «Muhammet alayhyssalam ýagşy lybaslar geýip, goýun bakyp ýördi» diýýär.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla ondan razy bolsun!): «Omar Hattabyň bir dony bardy. Onuň bu donunyňda ýigrimi bir sany ýamasy bardy» diýýär.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla ondanrazy bolsun!) ýeňi barmaklaryny ýapmaýan gysga köýnek geýerdi. Eger onuň tikdiren ýa-da satyn alan köýneginiň ýeňi barmaklaryndan geçse, ol tikiňä «Hiç bir ýeň (mata) barmakdan artykmaç bolmaly däl» diýerdi we ony gysgaltmagy emr ederdi.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla ondanrazy bolsun!) ýamaly don geýerdi. Ondan näme üçin beýle edýändigini soranlarynda, ol: «Ýamaly ýa-da köne eşik geýmek adamy pespäl edýändir we tekepbirlikden goraýandyr» diýipdir.

* * *

Tawus: «Kim-de kim täze ýa-da zynatly lybas adamy tekepbir etmeýär, onuň kalbyny zaýalamaýar diýse, onda ol adam kezzapdyr. Men kirli eşigimi ýuwup geýenimden soň hem özümi başgaça duýýaryn» diýýär.

* * *

Emewiler halypasy Omar ibn Abdyleziz mün dinara owadan gaşly ýüzük satyn alýar. Ol ýüzügi eline alyp: «Bu ýüzügiň zynaty onuň gaşyndadyr» diýýär. Haçanda halypalyga gelende, baş dirheme eşik satyn alyp: «Bu eşigiň zynaty onuň bahasındadyr» diýýär.

* * *

Mubrat: «Muhammet alayhyssalam nämedir bir zat emr etse, ol Gurhana daýanardy. Ol nämedir bir zat etmäge rugsat berse, ol zadyň lezzetini däl-de, halallygyna üns bererdi. Bir gezek ensarylar oňa Hysrowyň sowgat beren donuny gowşurdylar. Muhammet alayhyssalam ol dony geýdi we

münbere çykyp hutba aýtdy. Soňra münberden düşüp, dony Usama ibn Zeýde sowgat berdi. Muhammet alaýhyssalamyň bu işini Abu Sufýan ibn Harb geň görýär we: «Hysrow ibn Hurmuz donuny «Goýnuň ogluna»¹ sowgat bermedi ahryryn» diýdi» diýýär.

* * *

Müslim ibn Ýasar: «Eger bir lybas geýip, şol lybasda gowy görüňändirin öýtseň, onda özüň ýaman görüňändirin diýip pikir eden lybasyňy geý» diýýär.

* * *

Mansur ibn Ammar: «Kim-de kim takwalyk eşigini terk etse, onda ol adam bu dünýäniň at-abraýyndan jyda düşer» diýýär.

* * *

Muhallap: «Men öz lybaslarymy başga biriniň geýmegini gowy görýärim. Sebäbi meniň lybaslarym başga biriniň egninde gowy görüňär» diýýär.

* * *

Bir gezek Muhammet ibn Abdurahman Karzy emewiler halypasy Süleýman ibn Abdylmäligiň ýanyna ýas lybasyny geýip barýar. Süleýman ibn Abdylmälük ondan munuň sebäbini soranda, ol: «Men günleriň birinde bu dünýeden gitmeli boljagymy we eden ähli günä, şer işlerim hakynda Beýik Allanyň önünde jogap bermeli boljagymy ýatlap durmak üçin ýas eşigini geýýärim» diýip jogap berýär.

Goýnuň ogly – Usama ibn Zeýt. Oňa bu lakam çagaka ejesi ölüp, goýnuň süýdüni emip ulalandygy üçin berlipdir.

* * *

Bir gezek Welit ibn Ýezit ibn Abdylmälik emewiler halypasy Hyşam ibn Abdylmäligiň ýanyna täze don geýip barýar. Hyşam ondan donuny näçä alandygyny sorayar. Welit oňa:

– Müň dirheme aldym – diýýär. Hyşam Welide:

– Bir dona müň dirhem bermek gymmat dälmidir? – diýip soranda, Welit:

– Eý, möminleriň emiri! Bedeniňe, saglygyňa peýdasyz bolan gymnaga on müň dirhem töleýärsiň we töläň puluň gymmat göreňok. Meniň bedenimi sowukdan gorajak we maňa aýratyn görk berjek donuma töläň müň dirhemimi bolsa gymmat görýärsiň – diýýär.

* * *

Abu Dawut täze don satyn alýar we ony geýip:

– Täze zat geýmek gör nähili ajaýyp – diýýär. Onda Abu Yla oňa:

– Başga birine don geýdirmek has-da gowudyr – diýýär. Abu Dawut egnindäki donuny çykaryp, Abu Yla geýdirýär.

* * *

Bir geday dileg edip otyrka, bir adam oňa don sowgat berýär. Onda ol geday: «Garnymy doýurjak bolup şu çaka çenli özümiň ýalaňaçdygymy bilmändirin» diýýär.

* * *

Ibn Aphas: «Ýagşy iý we ýagşy eşik geý. Sebäbi ýagşy iýip-içmek özüňi sylamakdyr. Eger özüňi sýlatjak bolsaň, ýagşy geýinmelidir» diýýär.

* * *

Bir gezek Ibn Apbas donuny satmak isleyär. Temim Dary onuñ donuny müñ dirhem berip satyn alýar we dony namazlyk hökmünde ulanyp başlaýar.

* * *

Bagdatda bir däli adam ýaşaýardy. Ol içmegini çöwrüp geýerdi we: «Eger Allatagala içmegi çöwrüp geýeniñde gowy bolýandygyny bilen bolsa, onda ol goýnuñ ýüñüni tersine çykar ýaly ederdi» diýerdi.

* * *

Agmaş içmegini tersine geýerdi we: «Adamlar nadandyr, olar başgalara özleriniñ daşky keşbini owadan görkezjek bolup, öz saglyklary hakynda pikir etmeýärler» diýýärdi.

* * *

Wakyg: «Bir gezek Agmaş juma namazyny okamaga metjide gitmek üçin meniñ ýanyma geldi. Biz onuñ bilen oturyp iýip-içdik. Öýden çykjak mahalymyz Agmaş donuny öýünde galdyrandygyny aýtdy we daş töweregine seretdi-de desserhany alyp, dessine ony egnine atdy» diýýär.

* * *

Ibn Mesgut: «Eý, halaýyk! Päk ýürekli boluñ, şeýtseñiz, ýerde sylanarsyñyz, asmanda bolsa jaýyñyz jennet bolar» diýýär.

* * *

Eýýup Suhtyýany: «Egin-eşik adamy görk-görmekli görkezýändir. Adamyñ garypdygyny ýa-da baýdygyny onuñ geýen egin-eşigi boýunça kesgitleýändirler» diýýär.

* * *

Urwa ibn Zubeýr: «Egin-eşik: «Men adamyň görküdirin» diýýär. Baýlyk bolsa: «Ähli adam maňa mätäçdir» diýip öwünýär» diýýär.

* * *

Amr¹: «Her bir zadyň öz görki bardyr. Öýüň görki onuň arassalygy bolsa, adamyň görki onuň lybasydyr» diýýär.

* * *

Apbaslylar halypasy Mütewekkil Ahmet Abu Kytana:

– Eý, Ahmet! Egin-eşigiňi asyp goýýaňmy ýa-da sandyga salyp goýýaňmy? – diýip sorayar.

Ahmet:

– Sandykda – diýip jogap berýär.

Onda Mütewekkil:

– Egin-eşigiňi asyp goý! Şonda eşigiň päkize we mör-möjekden aman bolar – diýýär.

* * *

Muhammet alayhyssalam Omar ibn Hattaba (goý, Alla ondanrazy bolsun!): «Eý, Omar! Täze eşik geý we ýaşan ömrüňi öwgä mynasyp ýaşa!» diýýär.

* * *

Bir çarwa: «Basrada bir çäkmen gördüm. Bu çäkmende baharyň öwüşginleri we ysy bardy» diýýär.

* * *

Pars şalary Erdeşir, Bähram Gur we Anuşirwan Nowruzda we başga baýramdyr mejlislerde hazynadan ähli

¹ Amr – bu Amryň Amrlaryň haýsysydygy belli däl.

gymmatbaha lybaslary çykarardylar. Soňra bu lybaslary geýip, halkyň arasyna çykardylar. Emma Abdylla ibn Tahyr Nowruzda adatdakysy ýaly geýnerdi.

* * *

Köp şalar köýnegi bir gezek geýip, soňra geýmezdiler. Ýezdigert, Anuşirwan we Kubat köýneklerini üç gezek ýuwulýança geýerdiler. Soňra bolsa dogan-garyndaşyna sowgat bererdiler.

* * *

Omar ibn Hattap (goý, Alla ondan razy bolsun!): «Erkek adamyň egin-eşigine üns bermegi we arassa geýinmegi ony hormata mynasyp edýär» diýýär.

* * *

Fazyl ibn Apbas Haşymy bir şahyra tahýa sowgat berýär.
Ol şahyr:

Fazyl tahýa berdi sowgat, ol kelläniň zynaty,
Şonuň bilen ol şahyryň oý-hyýalyn synady.

Şonda şahyr diýdi: – Sowgat başdan başlanan,
Aýakda jemlense göwnüm hoşlanar.

Ol maňa jorap hem beräýse, eger,
Ynjyly ýüregme rahatlyk geler.

Şahyryň bu sözlerini eşiden Fazyl oňa jorap hem sowgat berýär.

* * *

Muharyp ibn Dessar: «Men täze eşik geýmäni halamaýaryn. Sebäbi men täze lybas geýenimde goňşymyň

ýüreginde içigarylýk duýgusynyň döremeginden gorkýaryn» diýýär.

* * *

Ibn Omar: «Kim lybasyny tämiz, arassa geýinse, Allatagala kyýamat güni ol adamy öz penasynda aman saklar» diýýär.

* * *

Abu Eswet Duwaly: «Don adamyň görki, ol yssy howada – gorag, sowukda – ýorgan we duşmana haýbatdyr» diýýär.

* * *

Manzar¹ ogly Nugmana: «Gürläniňde diliňe, geýneniňde bolsa lybasyňa üns ber. Sebäbi adamyň gürlän sözi boýunça onuň kimdigini we egin-eşigi boýunça onuň nähili adamdygyny bilmek bolýar» diýýär.

* * *

Süleýman pygamber näme geýse, şeytanlar onuň üstünden güler ekenler. Onda Süleýman pygamber şeytanlara: «Hany siz maňa bir eşik taýýarlaň we men siziň tiken eşiğiniizi geýeýin» diýýär. Şeytanlar oňa don tikip beripdirler. Şeýdip ilkinji gezek don peýda bolýar we ilkinji bolup ony Süleýman alayhyssalam geýýär.

* * *

Mazbat aýalyna eşik satyn alyp berýär. Onuň aýalynyň bu eşiğe göwni ýetmän:
– Gelşiksiz tikilen – diýýär.

¹ Manzar ibn Manzar ibn Imrulkayıs ibn Nugman ibn Eswet Lahmy – Hyra häkimleriniň biri. Hyra häkimligine agasy Kabus wepat bolansoň, takmynan 582-nji hijri ýylynda gelýär we 592-nji hijri ýylynda öldürilýänçä hökümdarlyk edýär.

Mazbat:

– Gelşiksiz eşik seni erkek adamlaryň ýaman gözünden gorar – diýýär.

Mazbadyň aýaly onuň bilen ylalaşýar we bu eşigi geýýär.

* * *

Bir gezek emewiler halypasy Mütewekkil raýatlarynyň arasyna aýlanyp ýörkä, ýamaly, köne eşikli bir adamy görüp, onuň köne eşigini alyp, deregine täze eşik berýär. Ol garypdan alan köne eşikleri bolsa, Köwser diýen hyzmatkärine geýdirýär we: «Eý, Köwser! Köşge git we meniň ejemiň haremhanasyna bar we oňa: «Eý, bikäm! Halkyň içinde şeýle eşik geýip ýaşap ýörenler hem bar. Şonuň üçin men seniň nähili nygmata eýe bolandygyňy bilsin diýip şu eşigi geýip geldim diý» diýip emr edýär.

* * *

Bir gezek Aban ibn Sydka¹ apbaslylar halypasy Mansuryň ýanyna täze don geýip barýar. Mansuryň egninde bolsa köne don bar eken. Ertesi gün Aban Mansuryň ýanyna köne donuny geýip barýar. Mansur ondan:

– Näme üçin donuňy çalyşdyň? – diýip sorayar.

Onda Aban:

– Sen köne don geýip otyrkaň, men täze don geýip gelmegi birhili gördüm – diýýär.

Mansur Abana:

¹ Aban ibn Sydka Apbaslylar halypalarynyň diwanynyň kätibi. Ol ilki 145-nji hijri ýylynda Abu Eýýup Mugawyýanyň ýanynda kätip bolupdyr. Soňra halypa Mansuryň kätibi bolýar. 157-nji hijri ýylynda Mansur Dejele derýasynyň boýunda köşk gurdurýar we ol köşgi ikä bölüp, hyzmatkäri Rabyga we Aban ibn Sydka sowgat berýär. 160-nji hijri ýylynda Harun ibn Mätiniň kätibi we weziri bolupdyr. 167-nji hijri ýylynda Harun ibn Mäti ony ogly Musa Hädi bilen Tabarystana söweşe ugradýar. Şol ýylda ol Jürjanda wepat bolýar.

– Eý, akmak! Özüňde bar iň ýagşy lybaslaryňy geý. Adamlar men köne don geýsemem, islän lybasymy geýmäge ýagdaýymyň bardygyny bilerler. Emma seni köne donda görseler: «Bu adam garyp eken, don almaga-da ýagdaýy ýok» diýip düşünerler – diýýär.

* * *

Bir dindar takwadan:

– Eger köýnekleriň iň owadany seniňki bolsa, nähili görerdiň? – diýip soranlarynda, ol:

– Wah, şol köýneklere derek ýürekleriň iň pägi meniňki bolsady – diýýär.

* * *

Hasan Basry: «Kim-de kim täret alyp, ýüň eşik geýse, Allatagala onuň görejiniň nuruny zyýada eder. Eger kim-de kim zynatly lybas geýip, özünden göwnühoş bolup, tekepbirlik etse, Allatagala ol adamy dowzah oduna ýakar» diýýär.

* * *

Mäti ibn Meýmun¹ daşa gezim etmäge çykanda, zynatly, owadan lybaslary geýerdi. Öýünde bolsa ýamaly, köne lybas geýerdi.

* * *

Madras ibn Rabyga şeýle diýýär:

Ata bezeg berýän ýapynja dälär,
Eýsem, munda seýsiň hyzmaty kändir.

¹ Mäti ibn Meýmun Azady Magoly ynamly hadyslary gürrüň beren adamlaryň biri. Ibn Habbanyň aýtmagyna görä, Mäti ibn Meýmun 171-nji ýa-da 172-nji hijri ýylynda wepat bolýar.

* * *

Araplarda: «Íyip-içeniňde işdäň alan zadyny iý. Geýneniňde bolsa halkyň halanyny ýa-da olaryň oňlajak lybasyny geý» diýilýär.

* * *

Şahyr şeýle diýýär:

Ýagşy eşik ýaraşykdyr ynsana,
Ýöne, sözi bilen gözeldir dana.

Işdäň alýan bolsa, kemeltme, iýber,
Geýnişiňi welin halasyn iller.

* * *

Käbir adamlar ýagşy lybas geýen adamy şöhle saçyp duran güne, egin-eşiksiz adamy bolsa, gijeki aýa deňäpdirler.

* * *

Käbir dile çeper adamlar egin-eşiksiz adam görseler, oňa: «Sen misli ýylansyň» diýerdiler. Sebäbi ýylan gowuny çalyşanda, ol ýalaňaçlanan ýaly bolýar.

* * *

Iň bir nepis, ýumşak, tene şypa lybaslar Müsürde tikilerdi. Olaryň käbiriniň bahasy ýüz müň dinardan hem geçýärdi.

* * *

Yslam äleminde Ýemen donlary, Sanan keşdeli eşikleri, Şam köýnekleri, Müsür düşekleri, Pars zynatly lybaslary, Rum parçasý, Bahreýn penjegi, Damgan ýaglyklary, Ermeni ýassyklary, Horezm içmekleri we telpekleri, Kazwin bolsa joraplary bilen meşhurdyr.

* * *

Äşe (goý, Alla ondan razy bolsun!): «Muhammet alayhyssalam ýüzügi sag eline dakynardy» diýýär.

* * *

Abu Hasan Süllämi: «Muhammet alayhyssalam we onuň egindeşleri ýüzügi sag ellerine dakardylar. Bu adat emewiler halypasy Mugawyýa çenli dowam etdi. Mugawyýa ýüzügi çep eline dakdy welin, ähli merwanlylar ýüzügi çep eline dakmagy adat edindiler. Apbaslylar halypasy Saffah ýüzügi ýene-de sag ele dakmagy emr etdi. Emma halypalyga Harun Reşit gelende, ol ýüzügi ýene-de çep ele dakmagy buýurdy. Adamlar onuň emrine boýun boldular we ýüzügi çep ele dakmagy adat edindiler» diýýär.

* * *

Günleriň birinde Amr ibn As mejlisde otyrka, sag elinden ýüzügi aýryp: «Alynyň halypalykdan gidişi ýaly, men sag elimdäki ýüzügi çykarýaryn we Mugawyýanyň halypalyga gelişi ýaly, ýüzügimi çep elime dakýaryn» diýýär we ýüzügi çep eline geçiripdir. Ol beýle etmek bilen özüniň Mugawyýa doly boýun bolýandygyny bildiripdir.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla ondan razy bolsun!): «Eliňize agat daşly ýüzük dakynyň. Sebäbi beýle ýüzük dakynan adama gaýgy-gam ýat bolar» diýýär.

* * *

Bir gezek emewiler halypasy Omar ibn Abdyleziz oglunyň münä dinara ýüzük alandygyny eşidip, oňa hat ýollaýar. Ol hatynda ogluna: «Eý, oglum! Alan ýüzügiňi sat we puluny

garyp-gasarlara sarp et. Özüne kümüşden ýüzük satyn al we ýüzüne: «Özüni tanan adama Alla rehim etsin» diýip nagyş saldyr» diýip, öwüt edýär.

* * *

Günleriň birinde Aşgabyň aýaly oňa:

– Maňa eliňdäki ýüzügiňi sowgat ber. Men her gezek ýüzüge seredip, seni ýatlaryn – diýende, Aşgap:

– Sen meni soranymda ýüzügiňi bermedi diýip ýatlaý – diýýär.

* * *

Bir gezek Omar ibn Hattap (goý, Alla ondanrazy bolsun!) Kábäniň daşky bezeglerini musulmanlara paýlamak üçin Hezreti Ala maslahat salýar. Onda Hezreti Aly: «Muhammet alayhyssalama inen Gurhany Kerimde hem mirasy, düşen oljany we garyp-gasarlara sadaka paýlamak hakynda aýdylýar. Kábäniň bezegleri şol wagt hem bardy. Emma Allatagala ony paýlamak hakynda hiç zat diýmändir. Ol Allatagalanyň ýadyndan çykdy diýmäge ýa-da ol ýer Allatagalanyň gözüne ilmedi diýmäge, hiç kimiň haky ýokdur. Diýmek, Allatagalanyň islegi şeýledir» diýýär. Omar Kábäniň bezegini paýlamagyny goýbolsun edýär.

* * *

Japar ibn Muhammet: «Musulman adam egin-eşiginiň tämizligine, arassalygyna üns bermelidir. Egin-eşigini päk, arassa saklan musulmanyň lybasy jennetde altyn, kümüş we dürli gymmatbaha daşlar bilen bezeler» diýýär.

* * *

Selme ibn Şakyk Esedi şeýle diýýär:

Lybasyny her kes tämiz saklasa,
Bilgin, biarmandyr kyýamatda-da.

* * *

Gadymyýetde käbir gadymy adamlar egin-eşigini päkize saklaýan adamy ak kepderä deňäpdirler.

* * *

Apbaslylar halypasy Muktdyr Billäniň iş dolandyryjysynyň gymmatbahaly daşlar bilen zynatlanan owadan dony bardy. Bu donda otuz dür we on sany ýakut daşy bardy. Şol wagtlar beýle don halypada-da, halypalygyň iň baý adamlarynda-da ýokdy.

* * *

Arap zenanlary öz lybaslaryny tawus guşuň perleri bilen bezär ekenler.

* * *

Bir gezek Muhammet alaýhyssalam täze köwüş alypdyr. Ol köwüşlerini geýip, örän göwnühoş bolupdyr. Soňra duran ýerinde iki gezek sejde edip, soňundan: «Eý, Allam! Menmenlige, tekepbirlige eltjek zatlardan özüň gora» diýipdir. Ol aýagyndaky köwşi çykarypdyr we gaýdyp geýmändir.

* * *

Ahnaf: «Köwüşüni gowy saklaň, arassa görnüşde geýiň. Erkek adamyň bezegi köwüşdedir» diýýär.

* * *

Jabyr ibn Abdylly: «Muhammet alaýhyssalam haýsy eşigini geýse-de, mydama sag taýyndan geýip başlardy» diýýär.

* * *

Ibn Omar: «Muhammet alayhyssalam ýüzügi sag eline dakardy we nämedir bir zady ýadyndan çykarmajak bolsa, ýüzüginin daşyna sapak aýlap goýardy» diýýär.

* * *

Japar ibn Muhammet: «Hezreti Alynyň (goý, Alla ondanrazy bolsun!) ýüzügi kümüşdendi. Ol ýüzügi: «Ähli zadyň eýesi gudratly Alladyr» diýen sözler ýazdyrypdyr» diýýär.

* * *

Abu Nuwasyň iki ýüzügi bolupdyr. Olaryň biriniň ýüzünde şeýle ýazgy bar eken:

Günä işe baş goşdum,
Imanyndan daşlaşdym.

Geçirimli Beýik Alla eşider meniň senamy,
Halas eýlär gussadan, geçsedi bar günämi.

Beýleki ýüzüginin gaşy hytaý demrinden bolup, onuň ýüzünde: «Ýagşyzadalar Alladan başga Hudaýyň ýokdugyna ýürekden ynanmalydyrlar» diýen ýazgy bardy.

* * *

Ýezit ibn Hatyp: «Bir gezek apbaslylar halypasy Harun Reşit meni öz ýanyna çagyrdy we Rum şasynyň ýanyna iberdi. Men Rum şasynyňkyda birnäçe gün myhman boldum. Günleriň birinde ol meni ýanyna çagyryp: «Men saňa bir zat görkezmekçi, sen beýle zady hiç gören dalsiň» diýdi. Soňra ol hazynasyndan ini altmyş gez, boýy ýüz gez ýüpek matany çykarmagy buýurdy. Ol ýüpek matanyň ýüzüne altyn sapaklar

bilen: «Beýik Allanyň ady bilen» we «Sam ibn Nuhyň oglunyň eden işi» diýen iki setir ýazgy bardy. Haçanda men yzma dolanyp baryp, bu barada Harun Reşide gürrüň berenimde, ol: «Birinji setir ikinji setirden has gowudyr» diýdi» diýýär.

* * *

Araplar dürli reňkli lybasy ýa-da dürli matadan tikilen egin-eşigi geýinmegi halamandyrlar.

* * *

Bir gezek Sekine bint Hüseyin Mekgeden Mina dagyna tarap barýarka, Sagda bint Salym ibn Abdylla¹ ibn Omara duşýar. Sagdanyň ýanynda onuň gyzy bardy. Ol gyzjagaz boýdan-başa dürdür merjen bilen zynatlanypdy. Sekine Sagda: «Eý, Salym gyzy biraz aýak çek! Alladan ant içýäriň! Sen bu gyza eşigi matadan däl-de, daşdan tikip beripsiň» diýýär.

* * *

Japar ibn Muhammet: «Men pöwrize² daşyndan daş goýduryp, bir ýüzük ýasatdym we ömrümiň ahyryna çenli ony barmagymdan aýyrmaryn» diýýär.

* * *

Bir adamyň örän köp göwheri bolupdyr. Emma ol bu göwherleri satyp bilmändir. Ol ýa-ha söwda edip oňarmandyr ýa-da ondan arzan sorar ekenler. Günleriň birinde oňa Hamyt

¹ Sagda bint Abdylla ibn Salym Musgap ibn Zubeýriň aýaly. Sagdanyň ýanyndaky gyz Rebapdyr. Soňra Osman ibn Urwa ibn Zubeýre durmuşa çykýar. Osman Rebap üçin on müň dinar galyň töleýär.

² Pöwrize – ýaşyl reňkli gymmatbahaly daş. Howanyň üýtgemegi bilen reňki we öwüşgini üýtgeýär. Emma näme üçindir şalar bu daş bilen lybaslaryny bezemändirler.

Nyzam duşýar we ol adama özüniň kömek berjekdigini aýdýar. Hamyt Nyzam ol adama:

– Men seniň ähli göwherleriňi satyp bereýin. Maňa her ýüz dirhemlik edilen söwdam üçin bäs dirhem berseň bolýar – diýýär.

Ol adam Hamyt Nyzamyň diýeni bilen ylalaşýar we ähli göwherlerini Hamyt Nyzama ynanyar.

Birnäçe wagt geçenden soň Hamyt Nyzam ol adamyň ýanyna üç müň dirhem getirýär we ähli göwherlerini satandygyny aýdýar. Ol adam Hamyt Nyzama:

– Näçe pul gerek bolsa al – diýende, Hamyt Nyzam diňe bir ýüz elli dirhem alýar we ol adam bilen hoşlaşyp çykyp gidýär.

* * *

Bir gezek Amr ibn Musgyda apbaslylar halypasy Mamunyň ýanyna gitmekçi bolanda dürli gymmatbahaly daşlar bilen bezelen täze donuny geýip gitmekçi bolýar. Ybraýym ibn Nuh oňa:

– Beýle gymmatbahaly dony halypanyň gaşyna geýip gitme – diýýär.

Onda Amr oňa:

– Sen näme meniň şöhratymyň artmagyndan, derejämiň beýgelmeginden gorkýarsyňmy? – diýende, Ybraýym:

– Şöhrat zynatly don bilen däl-de, at-abraý, ýagşy işler bilen gazanylýandyr – diýýär.

* * *

Arap şalary her bir şalyk süren ýylynyň sanyna göre täjine gymmatbahaly monjuk dakar ekenler. Şeýle monjuklara şalyk monjuklary diýler eken. Nugman ibn Munzyryň täjindäki monjuklar kyrka ýetende, ol Ebrewiz tarapyndan öldürilýär.

* * *

Emewiler halypasy Mugawyýa Şamy basyp almak üçin goşun çekip gelýär. Emma goşunyň söweşmäge hiç hili höwesi ýokdy. Onda Mugawyýa olara Osman ibn Affanyň (goý, Alla ondan razy bolsun!) öldürilende geýen ganly köýnegini görkezip: «Şu gany dökenlerden ar alýançaň biz ynjalmarys» diýýär welin, esgerleriň gözleri ýaşdan dolup, aldym-berdimli söweşe giripdirler.

* * *

Apbaslylar halypasy Mütewekkil türkmenler tarapyndan öldürilenden soň, onuň ýerine Muntasyr, soňra Mustagyn, ondan soňra bolsa Mütewekkiliň ogly Mugtaz tagta geçýär. Günleriň birinde Mugtazyň ejesi Kabyha oglunyň ýanyna gelip, ondan kakasynyň aryny almagyny soraýar. Emma Mugtaz kakasyny öldürenlerden özüniň güýjüniň ejizdigine düşünýärdi, Kabyha bolsa şol bir diýenini tutup durdy.

Günleriň birinde bolsa Kabyha oglunyň ýanyna Mütewekkiliň gana boýalan köýnegini getirip, ýaka ýyrtyp aglap başlaýar. Onda Mugtaz: «Eý, eje! Gana boýalan köýnek ikä ýetmänkä sesiňi goý» diýýär welin, Kabyha bada-bat sesini goýýar we gaýdyp ar almak meselesine dolanyp gelmeýär.

* * *

Emewiler halypasy Süleýman ibn Abdylmälik dürli-dürli reňklerden tikilen lybas geýerdi we şol lybasynda-da metjide baryp wagyz aýdardy. Ol hemişe: «Näme üçin reňkli lybas zenanlara bolýar-da erkeklere bolmaýarmyş» diýerdi. Onuň beýle lybas geýýändigi üçin halk ony zenan maşgala deňärdiler.

* * *

Kahzam: «Bir gezek meni Ýusup ibn Omar emewiler halypasy Hyşam ibn Abdylmäligiň ýanyna goýberdi. Ol Halyt

ibn Abdylla Kysarynyň gynagy Raýykanyň ýakut daşyny hem otuz ýedi müň dinara satyn alyp, Hyşam ibn Abdylmälige sowgat goýberdi. Bu ýakut daşynyň şöhlesi onuň dolanan matasynyň daşyna çykyp durdy. Men ony Hyşama eltip berenimde, ol haýran galyp:

– Bu daşyň agramynyň ölçegi näçedir? – diýip sorady.

Men oňa:

– Eý, möminleriň emiri! Daşyň agramynyň ölçegi bolsa-da, onuň gadyr-gymmatynyň ölçegi ýokdur – diýdim.

Onda Hyşam:

– Hak aýtdyň – diýip, meniň bilen ylalaşdy» diýýär.

* * *

Bir gezek Abu Nahyla¹ emewiler halypasy Hyşam ibn Abdylmäligiň ýanyna baranda, Hyşam Rus we Türkmen ýurtlarynda geýilýän goýnuň derisinden tikilen owadan telpek geýip otyrды. Abu Nahyla bu telpekden gözünü aýyrman seretdi. Onda Hyşam oňa:

– Eý, Abu Nahyla! Sen bu telpekden gözüňi aýraňok welin, sen şu telpek geýilýän ýurtlardan-a dälsiň? – diýende, ol:

– Ýok, emma möminleriniň emiriniň geýýän zady bize-de miýesser edermikä diýip pikir edýäriň – diýýär.

Hyşam şol pursat telpegini çykaryp, Abu Nahylanyň öňüne oklapdyr.

¹ Abu Nahyla Omar ibn Hazyn ibn Zaýyda ibn Lakyt ibn Hedem. Ol beni hamman taýpasyndandyr. Abu Nahyla (zeýtuny halaýan) lakamyny ejesiniň zeýtun agajynyň aşagynda dograndygy üçin alypdyr. Ilki Emewiler halypalaryny öwürp goşgy ýazypdyr. Emma apbaslylar döwleti gurlanda, olaryň tarapyna geçip, emewileriň üstünden gülüp goşgy ýazypdyr. Mansura Isa ibn Musany ýamanlaýar we soňundan Horasana gaçyp gitmekçi bolýar. Emma Isanyň adamlary tarapyndan tutulyp, 145-nji hijri ýylynda yzyna getirilýär. Özüniň Basradaky öýünde tussaglykda saklanýar we ömrüniň ahryna çenli öýünden çykarylmaýar.

* * *

Başga bir gezek Abu Nahyla Hyşam ibn Abdylmäligiň ýanyna gelende, onuň egninde owadan ýüpek don bar eken. Abu Nahyla oňa:

– Eý, möminleriň emiri! Men saňa seretmäge-de gorkýaryn – diýipdir.

Hyşam ondan:

– O näme üçin? – diýip soranda, Abu Nahyla:

– Ýene-de näme üçin dondan gözüňi aýyrman seredip dursuň – diýip sorarmykaň öýdüb gorkýaryn – diýipdir.

Hyşam Abu Nahyla:

– Näme bu don seniň göwnünden turdumy? – diýipdir we dony onuň önüne zyňyp goýberipdir.

Ýene bir gezek Hyşam täze çäkmen geýip otyr eken.

Abu Nahyla ony görüp şeýle diýipdir:

Goyun derisinden tikilen telpek,

Garma don hem çäkmen – owadan gül dek.

Hyşam ibn Abdylmälik bu çäkmeni-de Abu Nahyla sowgat beripdir.

* * *

Zubeýr ibn Awwam Bedr söweşinde sary ýapynjaly söweşip duran eken. Şol wagt asmandan perişdeler inipdirler. Olaryň hem ýapynjasy sary reňkdemiş. Sebäbi olar Zubeýr ibn Awwama öýkünipmişler.

* * *

Musgap ibn Zubeýr özüniň janyna kast ediljegini duýan ýaly hyzmatkärini ýanyna çagyryp ýakut daşyny berýär. Hyzmatkär bazara gidip, bu ýakut daşyny örän köp pula satyp, puluny Musgaba getirýär. Musgap puly oňa berip:

– Bu puly alyp goý, soň derdiňe ýaradarsyň – diýýär.

Onda Musgabyň hyzmatkäri oňa:

– Eý, hojaýynym! Seniň ýoklugyňda bu pullaryň maňa geregi ýok – diýýär we puly şol ýerde goýup çykyp gidýär.

* * *

Hakam ibn Muttalybyň köwşüniň gaýyş bagjygy üzülýär. Ol köwşüni çykaryp aýakýalaňaç gezip başlaýar. Hojaýynyň köwüşsiz gezip ýörendigini gören gyrnak Hakamyň köwşüniň gaýşyny tikip, edil öňküsi ýaly edýär we hojaýyny gelende, köwşi onuň önünde goýýar. Köwşüniň täze köwüşden kem ýeriniň ýokdugyny gören Hakam gyrnagyna otuz dinar berýärde: «Bazara git we özüňe köwüş satyn al» diýýär.

* * *

Apbasly halypasy Süleýman ibn Alynynyň köşgüniň golaýynda bir öý bar eken. Ol öýüň eýesiniň birnäçe gyzy bolupdyr. Ol gyzlar her gün jaýyň üçegine çykyp şirin owaz bilen aýdym aýdarmyşlar. Süleýman ibn Aly haýatyň ýanyna baryp, olaryň aýdymyny diňläp eken. Günleriň birinde gyzlar aýdym aýdyp bolandan soňra: «Möminleriň emiri! Biziň aýdymyzy diňläp görse, hökman bir zat eçilerdi» diýdiler. Bu sözleri eşiden Süleýman köşgüne gidip, gymmatbahaly halatdyr serpaý ýygnady we ýaglyga düwüp olaryň haýatynyň içine oklaýar. Gyzlar ýaglygy açyp görüp, Süleýmanyň öz aýdymalaryny diňländigini we soňky sözlerini eşidendigini bilip galýarlar.

Bir gezek Omar ibn Hattap (goý, Alla ondan razy bolsun!) Saýyp ibn Afragy Nehawent¹ şäherine häkim belleýär. Ol bu şähre gelende, daýhanlar oňa Hysrow patyşanyň ýakyn emeldary we serkerdesi Nahyrjandan² galan iki sebet lagly-jöwheri sowgat berýärler.

Nahyrjan Hysrow patyşa ýakyn adamdy. Onuň diýseň owadan aýaly bardy. Hysrow Nahyrjanyň aýaly bilen onuň ýok wagtynda aýşy-eşretde bolardy. Nahyrjanyň iş dolandyryjysy oňa:

– Sen aýalyň ýanyna barma, seň ýok wagtyň ol Hysrow bilen aýşy-eşretde bolýar – diýýär.

Şondan soňra Nahyrjan ýaňky aýalynyň ýanyna golaýlaşmaýar. Günleriň birinde Hysrow Nahyrjana:

– Seniň öýünde süýji suwly çeşme bar. Emma sen ol suwdan içmeýärmişin diýip eşitdim – diýende, Nahyrjan:

– Ol çeşmäniň suwy süýjüdi welin, men ýok wagтым bir haýwan bu çeşmeden içip, ol çeşmäniň suwuny zaýalapdyr – diýýär.

Hysrow onuň bu sözüne gülüp goýberýär we tagtyndan düşüp, gelip ony gujaklaýar. Soňra hazynadan iki sany gymmatbaha täç we iki sebet lagly-merjen sowgat berýär. Daýhanlaryň Saýyba sowgat beren lagly-merjenleri şol

¹ Nehawent parsalaryň uly we owadan şäherleriniň biri. Ol Hemedandan on dört parsah uzaklykda ýerleşýär. 19-njy hijri ýylynda Omar ibn Hattabyň halypalyk eden döwründe bu ýerde musulman goşuny bilen parsalaryň arasynda söweş bolup geçýär. Bu söweşde parsalardan ýekeje adam hem diri galman, musulmanlar uly ýeňiş gazanýarlar. Musulmanlar bu söweşi: «Açyşlaryň açyşy» diýip atlandyýarlar.

² Nahyrjan parsalaryň iň meşhur serkerdeleriniň biridir. Ol yslam gazawatlaryna gatnaşyp, abraý gazanýar. 26-njy hijri ýylynda Ýezdigert ýurdy taşlap Hylwana gaçanda, ýurdy we ýurdyň gaznasyny Nahyrjan dolandyrýar. Ol kätplikden we hasapdan baş çykarýan adamdy. Omar ibn Hattap ony ýanyna çagyryp: «Islesen goşun bilen bol, islemesen meniň bilen gal» diýýär.

Hysrowyň Nahyrjana beren lagly-merjenleridi. Saýyp ol iki sebet lagly-merjeni Omara eltip berýär. Omar bu sowgady alyp galan gijesi düýş görýär. Düýşünde perişdeler oňa iki sebet köz getirip berýärler. Bu düýşi gören Omar hopugyp turýar we şol günün özünde Saýybyň sowgat beren lagly-merjenlerini garyp-gasarlara we uruşda şehit bolan esgerleriň maşgalalaryna paýlamagy emr edýär.

* * *

Bir gezek Ýezit ibn Mugawyya Abdylla ibn Japara dür, lagly-merjen, dürli atyrlar we halat-serpaý sowgat ýollaýar. Abdylla ibn Japar bu sowgatlary getiren ilçä:

– Şu sowgatlardan göwnüň islän zadyny saýla – diýýär.

Ilçi Pars şasy Daranyň¹ hazynasynda saklanan Isgender Zülkarneýniň gyzył ýakut daşly ýüzüginini saýlaýar. Soňra ol bu habaryň Ýezide baryp ýetmeginden gorkup, ýüzügi almakdan boýun gaçyrýar. Onda Abdylla ibn Japar:

– Bu barada diňe ikimiz bilýäris. Men bolsa bu barada dil ýarmajagyma söz berýärim – diýýär.

Ilçi diňe şondan soň ol ýüzügi alýar we oňa köp sag bolsun aýdyp yzyna, Ýezidiň ýanyna dolanýar.

* * *

Lybasy gaty gymmatbaha bolsa-da, horaşaja bolsa-da, adam üçin olaryň ikisem gowy dälidir.

¹ Pars şasy Dara ibn Bähmen Ispendiýar. Kakasy Dara Ekber wepat bolansoň, şalyk tagtyna geçýär. Ol özüne päliýaman adamy wezir ediniýär. Ol wezir Dara gep berip, şalygyň serkerdelerini we ýakyn adamlaryny öldürdýär. Isgender Zülkarneýin Dara bilen bir ýyllap söweşýär. Ol on dört ýyllap hökümdar bolýar.

* * *

Bir gezek Abdylla ibn Amyr Kábäniň daşyndan aýlanyp togap edip ýörkä, onuň egninde pagtadan tikilen görmekli don bardy. Ony gören bir ýaş ýigit:

– Eý, agam! Zynatly don geýmek halanýan däldir – diýende, Abdylla ibn Amyr ol ýigide:

– Eý, ýaş ýigit! Eger meniň egnimdäki dony geýmek halanmaýan bolsa, onda seniň egniňdäki dony geýmek haramdyr – diýdi.

Ol ýaş ýigidiň egninde ýüpek don bar eken.

* * *

Abdylagla ibn Abdylla hiç haçan eşigini ýuwdurmazdy. Eger onuň eşigini ýuwaýsalar, ol bu eşigi ony ýuwan adama sowgat bererdi. Kim-de kim onuň nämedir bir zadyna gözi gitse, onuň ýanyna baryp: «Eý, Abdylagla! Men seniň şu eşigiňi ýuwmakçy diýse, Abdylagla bu eşigi oňa sowgat berip goýbererdi.

* * *

Bir aýal Muhammet alaýhyssalamyň ýanyna gelip:

– Eý Resulalla! Meniň bir ýapynjam bar. Şony men araplaryň in ýagşyzadasyna, päkgöwünlisine sowgat bermekçi – diýýär.

Onda Resulalla:

– Ol ýapynjaňy Sagt ibn Asa ber – diýýär.

Şondan soňra şoňa meňzeş ýapynjalary «Sagt ýapynjasy» diýip atlandyryp başlaýarlar.

* * *

Emewiler halypasy Mugawyýa Muhammet alaýhyssalamyň aýaly Äşä (goý, Alla ondan razy bolsun!) altyndan we lagly-merjenden ýasalan bukaw sowgat berýär. Äşe bu

boýunhalkanyň her bir daşyny, altynyny pygamberiň aýallaryna deň paýlaýar.

* * *

Abu Amama Bahyly: «Eý, adamlar! Ýüň egin-eşik geýiň. Ýüňden lybas geýen adam iman lezzetini duýar. Ýüň lybas geýen az gürlär we az iýer. Ýüň lybas geýmek, hatda oňa seretmek hem adamda ýagşy pikir döredýär. Onuň kalbyny zandyýamanlykdan goraýar. Ýagşy pikirli adam ýagşy işleri eder. Ýüň lybas adamyň bedenindäki ganyň kadaly aýlanmagyna getirer. Ýüň lybas geýmeklik danalyga, päkýüreklilige elter. Päk ýürekli adam Alla ýakyndyr we jaýy jennetdir. Köp gürläp, köp iýýän adam doňýürekdir. Ol Alladan, imandan we jennetden daş adamdyr. Onuň ýala dowzah ody mynasypdyr» diýýär.

Bahar gülleri. *Kämil Weliahmedowyň çeken suraty.*

ÝETMIŞ BIRINJI BAP

HUMAR OÝUNLARYNA, AÝŞY-EŞRETE WE ŞUŇA MEŇZEŞ DÜRLI BOLGUSYZ ZATLARA MEŞGUL BOLMAK HAKYNDÄ

Muhammet alaýhyssalam: «Bu dünýädäki aýşy-eşretde özüni saklan bendäni Allatagala ahyretde ýalkaýandyr. Gözüni haram zatlara seretmekden goran kişiniň orny jennetde ýagşyzadalaryň ýanyndadyr. Kim-de kim özüniň islegini basyp, aýşy-eşretde, haram zynadan özüni saklasa, onda ol adamyň jaýy pygamberler bilen Firdöwsdedir» diýýär.

* * *

Bir gezek Muhammet alaýhyssalam Mugaz ibn Jebeli Ýemene iberýär. Ol Mugaza: «Eý, Mugaz! Aýşy-eşretde saklangyn. Aýşy-eşrete berlen Allatagalany we onuň ybadatyny, parzy-wajybyny ýadyndan çykarýandyr» diýip, öwüt-nesihat edýär.

* * *

Abu Hureýra Muhammet alaýhyssalamdan şeýle hadys rowaýat edýär. Ol: «Meniň ymmatymyň şer arayan adamlary aýşy-eşrete meşgul bolarlar» diýýär.

* * *

Bir dana: «Ähli bela-beteriň we howpuň gözbaşynda aýşy-eşret, şähwet durýandyr. Aýşy-eşrete özüni aldyran adam tiz wagtda duşmanynyň guluna öwrülýändir. Onuň ähli diýenlerini iki epilip etmäge taýýar bolýandyr» diýýär.

* * *

Başga bir dana: «Aýşy-eşret, şähwet köp adamlar üçin duzakdyr. Oňa düşen aňsat-aňsat sypyp bilýän dälendir» diýýär.

* * *

Abu Hanypanyň dosty, egindeşi Abu Süleýman Dawut ibn Nasyr Taýy: «Ýagşy iýmek, ýagşy içmek kölegede ýatyp dynç almak gowudyr. Emma çendenaşa bolsa, onda ol aýşy-eşretidir. Sen onda haçan Allatagala ybadat etjek?» diýýär.

* * *

Bir adam Dawut alayhyssalama:

– Eý, Dawut! Güne çöýünmek islänokmy? Günüň şöhlesi adam bedenine şypalydyr – diýende, ol:

– Eý, doganym! Men aýşy-eşret bolar öýdüp bedene rahatlyk bar tarapa aýagymy ätmäge-de gorkýaryn – diýýär.

* * *

Käbir danalar: «Serhoşluk haramdyr. Aşyk adam hem serhoş ýalydyr. Emma päk aşyklyk aýşy-eşret hem dälendir, haram hem dälendir» diýýärler.

* * *

Günleriň birinde Hajjaç Harym Nagyldan:

– Nygmat nämedir? – diýip soranda, ol:

– Gaýgy-gamsyz aman ýaşamak nygmatdyr. Sebäbi men gorkup ýaşayan adamyň ýaşayyşdan hiç hili lezzet almaýandygyny gördüm – diýýär.

Hajjaç oňa:

– Ýene-de näme goşup bilersiň? – diýýär.

Hazym:

– Jan-saglyk. Sebäbi kesel adam ýaşayyşdan hiç hili lezzet alýan däldir – diýýär.

Onda Hajjaç:

– Ýene-de näme goşup bilersiň? – diýip sorayar.

Hazym:

– Baýlyk, sebäbi garyp adam üçin ýaşayyşyň hiç hili lezzeti ýokdur – diýýär.

Hajjaç oňa:

– Ýene-de näme goşup bilersiň? – diýende, ol:

– Juwan ýaşlyk, sebäbi garry adamlar durmuşdan hiç hili lezzet alýan däldirler – diýýär.

Hajjaç Hazyma:

– Ýene-de näme goşup biljek? – diýende, Hazym:

– Mundan başga meniň aýdyp biljek zadym ýok – diýýär.

* * *

Abu Nuwas şeýle diýýär:

Şükür, ýaşlykdan-da saýlandym, indi,
Akyllandym – diýdim, keýpim kökeldi
Ýöne saç agaryp, gojaldygymça
Ýaşlyk ýada düşdi, derdim köpeldi.

* * *

Bir çarwa bir adamyň derýanyň kenarynda oturyp, derýa dinar oklap oturandygyny görüp: «Eliňdäki nygmaty gidermede, ony saklamak bilen bol» diýýär.

* * *

Bir gezek Amr ibn As emewiler halypasy Mugawyyadan:

– Bu dünýäde heý isläp, ýöne ýetip bilmedik zadyň barmydyr? – diýip soranda, Mugawyya:

– Hawa, men dagdan çogup çykan ýyly suwly çeşmä suwa düşünip göresim gelýärdi. Emma ol arzuwma ýetip bilmedim – diýýär.

* * *

Amr ibn As: «Köp adamlar üçin ilkinji nika gijesi iň lezzetli zatdyr» diýýär.

* * *

Bir gezek Amr ibn Asyň hyzmatkäri Werdan emewiler halypasy Mugawyya:

– Doganlaryňy sylamaly – diýýär welin, Mugawyya oňa:

– Gapyly, muny men sensiz hem bilýärim – diýýär.

Onda Werdan:

– Nämä garaşýarsyň. Ähli zat seniň eliňde ahyryn – diýýär.

Mugawyya oňa:

– Men olaryň ýagşy işler edýänini we maňa olaryň ýagşy işler edýänini we maňa gulak goýýanyňy sylaýandyryn – diýýär.

* * *

Emewiler halypasy Süleýman ibn Abdylmälik ogluna: «Eý, oglum! Ýagşy iýdik, ýüpek don geýdik, ýagşy at mündük, owadan gyrnaklar bilen oýnaşyp-gülüşdik. Bu zatlara kimiň ýetirendigini ýadyňdan çykarma. Allatagala ybadat etgin» diýýär.

* * *

Emewiler halypasy Abdylmälikden:

- İn lezzetli zat näme? – diýip soranlarynda, ol:
- Ýakyn dostuň bolsa, şonuň bilen aýly agşam biri-biriňe ýürek syryňy ynanyp gürleşmek in lezzetli zatdyr – diýýär.

* * *

Bir çarwa:

- Lezzet nämedir? – diýip soranlarynda, ol:
- Gaflat ukusyndan açylyp, bu dünýädäki bolýan zatlara göz ýetirmek in lezzetli zatdyr – diýýär.

* * *

Başga bir çarwadan lezzet babatynda soranlarynda, ol: «Gylyjy ýyldyrym kimin oýnadyp bilmek in lezzetli zatdyr» diýýär.

* * *

Bir mugthordan:

- Lezzet näme? – diýip soranlarynda, ol:
- Dürli-dümen tagamly saçak ýazyp, bu zatlary berýän öý eýesiniň gysganmazlygy in uly lezzetdir – diýýär.

* * *

Bir alymdan lezzet hakynda soranlarynda, ol: «Bilmeýän zadyňy bilmek, düşünmeýän zadyňa akyl ýetirmek in lezzetli zatdyr» diýýär.

* * *

Çopandan lezzet babatynda sorapdyrlar. Ol: «Otluk ýerde malyňy bakyp, süýdi köp alybilseň in lezzetli zat şoldur» diýip jogap beripdir.

* * *

Dindardan lezzet barada soranlarynda, ol: «Ýürekden Allatagala ybadat etmek we bu dünýäniň aýşy-eşretinden daşda durmak iň lezzetli zatdyr» diýýär.

* * *

Kerwensaraýyň eýesinden:

– Seniň üçin lezzetli zat nämedir? – diýip soranlarynda, ol:

– Meniň üçin ýetip gelyän kerwendäki dünýäniň boýnundan asylan jaňyň sesini eşitmek iň lezzetli zat – diýýär.

* * *

Edermen esgerden lezzet babatynda soranlarynda, ol: «Ýyndam at münüp, ýiti gylyç oýnatmak iň lezzetli zatdyr» diýýär.

* * *

Deňizçiden lezzet hakynda soranlarynda, ol: «Meniň üçin süýji suw içip, agajyň kölegesinde ýatmak iň lezzetli zatdyr» diýýär.

* * *

Abdyrahman ibn Hakam: «Öňüňe gyzgyn nahar almak, ýylgyrýan ýüzleri görmek we namaza çagyryň azan sesini eşitmek iň lezzetli zatlardyr» diýýär.

* * *

Aýdymçydan lezzet hakynda soranlarynda, ol: «Ýüzüne seredeniňden meýlisi gurnaýan adamyň seniň isleýän zadyňy dessine aňmagy iň lezzetli zatdyr» diýýär.

* * *

Bir gezek Abdylla ibn Omar, Urwa ibn Zubeýr, Musgap ibn Zubeýr we Abdylmälik ibn Merwan Kábäniň ýanynda ýygnaýşdylar. Olar özara gürleşip otyrkalar Musgap:

– Geliň, her birimiz bir zat arzuw edeliň – diýdi.

Olar Musgaba:

– Ilki sen başla – diýdiler.

Musgap:

– Men Yraga häkim bolsam, Sekine bint Hüseyine we Äşe bint Talha öýlensem – diýip, arzuw etdi.

Urwa alym bolmagy we dini kada-kanunlary öwrenmegi arzuw etdi. Abdylmälik halypalygy arzuw etdi. Abdylla bolsa jenneti arzuw etdi. Olaryň barysy hem arzuw eden zatlaryna ýetdiler.

* * *

Ýahýa Barmaky ogly Fazyly Horasana häkim belledi. Ogly Horasana gidenden soňra, Ýahýanyň gulagyna ol ýerde oglunyň humar oýnuna we aýşy-eşrete berlendiği hakyndaky habar gelip ýetdi. Ýahýa kätibini çagyryp hat ýazmagy emr etdi. Ol ogluna: «Eý, oglum! Men seniň Hak ýolundan azaşyp, şeytan ýoluna gidendiğini eşidip, gaty gynandym. Halkyň öňüne düşýän adam halka görelde bolmalydyr, halkyň buýsanjyna öwrülmelidir. Emma Allatagalanyň ýolundan daşlaşan, aýşy-eşrete berlen we şeytany özüne ýaran tutunan kişi adamlara görelde bolup bilmez» diýýär we bir beýt goşgy ýazdyrýar:

Gündizlerne halkyň aladasyn et,

Gijelerne pişän bolsun ybadat.

Ol haty ogluna ýolladýar. Fazyl bu haty alyp, humar oýnundan we aýşy-eşrete meşgul bolmakdan el çekýär.

* * *

Allatagala arak-şerap babatynda Gurhanda üç aýat inderdi. Ilkinji gezek arak barada «Bakara» süresiniň 219-njy aýatynda aýdylýar. Bu aýatdan soňra musulmanlaryň bir topary arak içmekden el çekdiler.

Ikinji gezek musulmanlardan bir adam arak içip, metjide girip, namaz okanda «Nisa» (Aýallar) süresiniň 43-nji aýaty indi. Bu aýatdan soň hem musulmanlaryň şerap içýänleri arak-şerap içmesini dowam etdirdiler.

Şol döwürde Omar ibn Hattap (goý, Alla ondanrazy bolsun!) hem arak içýärdi. Günleriň birinde Omar arak içip, serhoş bolup, Abdurahman ibn Awfyň kellesini ýarýar. Soňra bolsa dyza çöküp, Bedr söweşinde wepat bolanlary ýatlap, gygyryp goşgy okaýar:

Bedr söweşi hergiz bolmadyk bolsa,
Şerap içýän köp ýigitler ölmezdi.

Eger şol gün şerap içilen bolsa,
Köp jesetler ol meýdanda galmazdy.

Remezany aýy tölegli bolsady eger,
Meýgärler tölegi meý bilen berer.

Alla maňa şeraby gadagan etse, haçan –
Şirin jandan geçerin hem duz tagamy gaçar.

Omaryň bu sözleri Muhammet alayhyssalama baryp ýetende, ol böküp ýerinden turup, ýapynjasyny hem ýapynman, Omaryň oturan ýerine ýöneldi. Gidip barşyna, Omary urmak üçin ýolda eline taýak aldy. Omar ony uzakdan görüp:

– Eý, Allam! Öz gazabyňdan we Resulyň gazabyndan özüň gora! – diýýär.

Şol wagt Gurhanyň «Maida» süresiniň 91-nji aýaty inýär. Omar Muhammet alayhyssalama: «Indi gaýdyp arak-şerabyň golaýyna-da barjak däl» diýip söz berýär we sözünde tapylýar.

* * *

Günleriň birinde emewiler halypasy Abdylmälik ibn Merwan Nasyp ibn Rybah bilen gürleşip otyrka, ondan:

– Eý, Nasyp! Heý seniň bu dünýäde ökünýän zadýň barmydyr – diýip soranda, Nasyp:

– Eý, möminleriň emiri! Meniň in bir kemsinýän we ökünýän zadym meniň tenimiň garalygydyr. Sen meni nähili derejä ýetirseň hem, men bu derejäni diňe aklym we ylmym bilen gazandym. Emma seniň mejlisiňe gatnaşmak maňa diýseň agyr düşdi. Sebäbi seniň mejlisiňe gatnaşýanlar meniň tenimi, onuň üstesine akyl-paýhasymy halamazdylar – diýýär.

Onuň sözleri Abdylmäligiň göwnünden turýar we oňa köp halat-serpaý ýapýar.

* * *

Bir adam Ibn Mesawihden¹:

– Şöhwete däri-derman barmydyr? – diýip soranda, ol:

¹ Ibn Mesawih döwrüniň güýçli tebipleriň biri. Onuň kakasy Huzystanyň Jendisabur şäherinde dermançylyk, soňra göz bejermek bilen meşgul bolýar. Ol Harun Reşidiň tebibî bolupdyr. Ol Ibn Mesawihde tebiçilik ylmyny öwredýär. Ol ilki Harun Reşidiň, soňra bolsa Mamunyň ýanynda tebiçilik edýär. Harun Reşidem, Mamunam Ibn Mesawih nahardan dadyp görýänçä, nahara el urmazdylar. Ibn Mesawih dürli dillerde ýazylan tebiçilik hakyndaky kitaplary arap diline terjime edip, Harun Reşide hödürleýär. Soňra Harun Reşit ony ähli terjime edilýän kitaplara gözegçi edip belleýär. Ibn Mesawih pelsepeden, şygrydan we belagat ylmyndan gowy baş çykarýan alym bolupdyr. Onuň terjime eden kitaplaryndan başga kyrka golaý işi bar. Ibn Mesawih 243-nji hijri ýylynda aradan çykýar.

– Öýlen – diýip jogap berýär.

* * *

Bir gezek emewiler halypasy Abdylmälik eline taýak alyp köşge gelýän Welit ibn Musgydadan:

– Bu näme? – diýip sorayar.

Onda Welit:

– Eý, möminleriň emiri! Bu ýeri gelende edep beriji mugallym, ýeri gelende oňa tar daksan uly jemagaty güýmeýän saz guraly, ýeri gelende garrylaryň ýakyn ýoldaşy we daýanjydyr. Eger kim şu taýak hakynda meniň aýdanlarymdan köp zat aýdyp bilse, goý, meniň aýalym talak bolsun – diýýär.

Abdylmälik onuň diýenine gülüp goýberýär we «Berekella Welit!» diýýär.

* * *

Bir serhoş ýolda ýykylyp ýatyrka, it gelip onuň ýüzüni ýalaýar. Serhoş öz ýanyndan: «Çagalarymyň biridir. Olar men nähili ýagdaýa düşsemem, meniň aladamy edip ýörler» diýip pikir edýär. It art aýaklaryny galdyryp, serhoşuň ýüzüne çüwdürýär. Onda serhoş: «Eýýäm gyzgyn suw hem taýýarlap gelipdirler. Berekella, oglum!» diýýär.

* * *

Abu Tammamyň bir dosty bardy. Ol şerap içse, iki pyýaladan serhoş bolardy we Abu Tammamyň öýünde ýatyp galdy. Abu Tammam oňa: «Eý, dostum! Eger sen biziň öýümüzde ýatmagy gowy görýän bolsaň, şerap içmän ýatyber» diýýär.

* * *

Bir gezek Abu Nuwas ýolda gidip barýarka bir serhoşyň şeraby öwürip goşgy aýdyp hiňlenip barýandygyny eşidýär. Ol serhoş şeýle diýýär:

Şerap içen mest bolar, ylla dälirän kimin,
Çünki ol jennet suwy, haýrandyr asman-zemin.

Abu Nuwas aýak çekýär we oňa:

– Dogrudan hem Allatagala içiňe köz oklar. Emma jennetiň şeraby bilen däl-de, dowzahyň ody bilen – diýip, ýoluny dowam etdirýär.

* * *

Serhoşlar üç hilidir. Birinjisi, serhoş bolanda, maýmyn ýaly her hili gelşiksiz hereketleri eder. Ikinjisi, it ýaly hyňranar we üýrer. Üçünjisi, ýylan ýaly düýrlenip ýatmak bilen bolar.

* * *

Bir gezek Akkal Näsik Merdas ibn Hazzamyň¹ duşyndan geçip barýarka, Merdas oňa süýt hödürleýär. Akkal onuň diýeni bilen razylaşyp Merdasyň öýüne girýär. Merdas süýde arak goşup Akkala içirýär. Akkal serhoş bolup, üç günläp özüne gelmeýär.

* * *

Bir adam oglunyň önünde bir käse şerap goýup: «Eý, oglum! Allanyň jezasyna, masgaraçylyga we kazynyň berjek

¹ Merdas ibn Hazzam Esedi. Gürgenli özüniň kitabynda ony Merdas ibn Hazzam Bahyly diýip ýatlaýar. Onuň asly Kufadan bolup, aýaly Reýdendi. Onuň aýalyňa Dehtekän diýerdiler. Ol diýseň baý aýaldy. Onuň aýalyny öwürip ýazan goşgulary kändir.

jezasyna taýýar bolsaň, onda käsä eliňi uzadyp bilersiň» diýýär. Ogly käsedäki şeraby içmekden boýun gaçyrýar.

* * *

Bir gezek Abdylmälik Ahtala:

– Maňa aragy sypatlandyr? – diýýär.

Onda Ahtal:

– Ilki kelläň dumanlaýar, soň bolsa eşek ýaly aňňyrýarsyň? – diýýär.

Abdylmälik:

– Onda aragyň nämesini gowy görýärler? – diýip soranda, Ahtal:

– Wah, şol iki ýagdaýyň aralygynda şady-horram bolunýan ýagdaý bar. Şol wagt şeýle bir aýdym aýdýaň welin, seniň köşk şahyrlaryňa gaýry dur diýdirýär – diýip, şu şygry aýdýar:

Bir pyýala içip ýetýär bagtyna,

Çüýşäni agdaryp, münýär tagtyna.

* * *

Bir alym şahyryň: «Bu dünýäde arak näme üçin haram edildikä?» diýenini eşidip: «Kelläni sämedýäni we wagtlaýyn hem bolsa akylyňdan azaşdyrýany üçin arak haram edilipdir». Bu barada Gurhanyň «Wakyga» süresiniň on dokuzynjy aýatynda aýdylandyr» diýýär.

* * *

Dahhak ibn Muzahym bir adamdan:

– Nebizi¹ näme edýärsiň? – diýip soranda, ol adam:

¹ Nebiz – arpadan gaýnadylyp ýasalýan içgi.

– Men nebizi naharyma goşýaryn. Ol naharyň aşgazanda tiz siňmegine kömek edýär – diýýär.

Onda Dahhak:

– Şeýdip akylyňy we gazanjak sogaplaryňy hem şol nahar bilen siňdirýärsiň – diýýär.

* * *

Melike bint Haryja¹ Zeban ibn Seýýaryň aýalydy. Zeban wepat bolandan soňra Melikä Zebanyň ogly Manzur ibn Zeban öýlenýär. Manzur şerap içýärdi. Onuň kakasynyň aýalyňa öýlenendigi we şerap içýändigigi hakyndaky habar Omar ibn Hattaba baryp ýetende, ol Manzury Melikeden aýyrady we oňa şerap içmegi gadagan etdi. Manzur şeýle diýýär:

Bu gün maňa ykbalym ajysyn pürkdi juda,
Melikedir şerapdan bir günde etdi jyda.

* * *

Erdeşir ýaş wagty hem örän akyly oglandy. Ol eger arak içse, ýanyndaky kätibine näme gürlese ýazmagy emr ederdi. Serhoşlukdan açylandan soň kätibiniň ýazan zatlaryny okap görerdi. Eger onuň serhoş wagty gürlän gürrüňleri şalaryň edýän işine we edebine laýyk gelmese, onda ol birnäçe günläp diňe arpa çörek bilen peýnir iýip, özüne jeza bererdi.

¹ Melike bint Haryja ibn Abu Harysa ibn Merre ibn Awf Merri. Ol Zeban ibn Seýýaryň aýalydy. Emma ol wepat bolansoň, Zebanyň aýalyňa Manzur öýlenýär. Melikäniň Zebandan çagasy bolmasa-da, ogly Manzurdan çagasy bolýar. Yslam dininiň gelmegi bilen Omar ibn Hattap olary aýyrýar. Soňra ol Talha ibn Ubeýdylla durmuşa çykýar.

* * *

Bir hadysçy alym bilen nasrany¹ gämide ýoldaş bolýarlar. Ýolda nasrany ýanyna alan içgisinden käsä guýup hadysça uzadýar. Hadysçy bu içginiň nämedigini sorap durman içip goýberýär. Nasrany oňa:

– Bu arak ahyryn – diýýär.

Hadysçy ondan:

– Sen munuň arakdygyny nädip bildiň? – diýip sorayar.

Nasrany :

– Men hyzmatkärimi bazara goýberdim. Oňa bu aragy bir ýehudy satypdyr – diýýär. Onda hadysçy alym ýene-de bir käse içip:

– Eý, akmak! Biz hadysçylar nasranynyň, onuň hem guldan, guluň hem ýehudydan eşidip gürrüň beren zadyna ynanmaýarys. Bu arak diýýäniňi, onuň arakdygyny aýdýan adamlaryň gürrüňine ynanyp bolmaýandygy üçin içdim – diýýär.

* * *

Ulkama ibn Nadla jahlyýet döwründe-de arak-şeraby haram hasaplardy we içmezdi. Ol şeýle diýerdi:

Ömrümden içýärim ant, arak derdiň beteri,

Ol akyldan, abraýdan düşürýär her ýeteni.

Meni köpler hasap etdiler haly gowşak,

Emma men günäden sakladym kalbymy päk.

¹ Nasrany – hristian dinine uýýan.

* * *

Kaýs ibn Asym şerap içerdí. Bir gün ol şerap içip serhoş bolýar we elini serip, dileg edip başlaýar. Ertesi oňa eden işini, samsyklygyny we şerabyň haramdygyny aýdanlarynda, ol:

– Şerap içýän adam meniň kowumymyň aksakgaly bolmasyn – diýýär.

Şondan soňra Kaýs ibn Asymyň kowumyndan hiç kim şerap içmeýär.

* * *

Şerap şatlyk çeşmesidir we şer işleriň açarydyr.

* * *

Nebiz içseňem, belli bir çäge çenli iç.

* * *

Hasan ibn Muhammet Meбели: «Içýagsyz şerap zäherdir, aýdymсыz meýlis ýasadyr» diýýär.

* * *

Bir baý adam özüniň öý işlerini dolandyryjysyny bazara goýberip:

– Maňa içgilerden diňe gaýnadylanyny al – diýerdi.

Ol adam gidip hojaýynyna arak getirip:

– Şuny satyjy gaýnadyp, ýasadym diýdi – diýýär.

Hojaýyn aragy öňüne alyp:

– Gaýnadylan zatda hiç-hili erbetlik galýan däl – diýip, ony içmäge başlady.

* * *

Abu Hanypa: «Ähli serhoş ediji içgiler haramdyr» diýýär.

* * *

Bir gezek Hajjaç emewiler halypasy Abdylmäligiň öýünde naharlanyp otyrka, Abdylmälik oňa şerap hödürleýär. Onda Hajjaç:

– Eý, möminleriň emiri! Yrakda kim şerap içse, men olary urmagy emr edýän. Emma sen içýän bolsaň, onda men indiden beýläk olary urdurmaryn – diýýär.

Abdylmälik:

– Men şeraby naharyň gapdaly bilen işdäni açmak üçin içýärim. Onsoňam şerap adama görk berýär – diýýär.

Hajjaç:

– Eý, möminleriň emiri! Şerap adamyň daşky sypatyna däl-de, diňe gürläýän gürrüňine görk berýär öýdýän – diýýär.

* * *

Hasan Basry: «Eger akyl satylýan bolsa, onda ol örän gymmat we hemmä gerekli zat bolardy. Sebäbi köp adam pul berip, içgi alýar we ony içip akylyny giderýär» diýýär.

* * *

Abdylła ibn Ahtam¹: «Öz puluna şerap alyp, kellesini dumanladyp, masgara bolup, akyl-huşuny ýitirýän adamlar meniň üçin geňdir. Olar pul berip masgaraçylygy satyn alýandyklaryny bilmeýärmikäler?» diýýär.

¹ Abdylła ibn Ahtam Munkary Basra ilatynyň wagyzçysy. 45-nji hijri ýylynda hutba aýdýarka, Zyýada: «Eý, möminleriň emiri! Seniň danalygyňa we hikmet eýesidigiňe şaýatlyk edýärim» diýende, Zyýat: «Ýalan aýtma, danalyk we hikmet eýesi Dawut alayhyssalamdyr» diýýär. 71-nji hijri ýylynda şurta (polisiýa) müdiri bolýar. 97-nji hijri ýylynda Ýezit ibn Muhallap Horasany özüne tabyn etmegini sorap, ony Süleýman ibn Abdylmäligiň ýanyna iberýär. Süleýman Abdylła ibn Ahtamy diňläp, Horasany Ýezide tabyn edýär.

* * *

Muhammet alayhyssalam: «Kim-de kim gijesini serhoş bolup geçirse, ol adam şol gije hatyndyr» diýýär.

* * *

Bir dana: «Şerapdan we başga serhoş ediji içgilerden daşda duruň. Sebäbi adamy utanç-haýadan, ar-namysdan jyda düşürýän arak-şerapdyr» diýýär:

Akylly adama namys-ar gerek,
Meýhor meýin gorar namysa derek.

* * *

Bir adam Omar ibn Hattabyň (goý, Alla ondan razy bolsun !) öýüne gelip, nebiz içende serhoş bolýar. Omar oňa gamçy urmagy emr edýär. Ol adam:

– Omar men seniň nebiziňden içip serhoş boldum ahyryn – diýende, Omar:

– Men seni nebiz üçin däl-de, serhoşlugyň üçin urmagy emr etdim – diýýär.

* * *

Sagyt ibn Selimden:

– Sen nebiz içýärsiňmi? – diýip soranlarynda, ol:

– Ýok – diýip jogap berdi.

– Näme üçin? – diýip soranlarynda, ol:

– Nebiz içmeýänimiň esasy sebäbi Alladan gorkmagym. Şeýle hem nebiz içip, adamlaryň önünde masgara bolasym gelenok – diýýär.

* * *

Ibn Sadaka Attar Basry: «Kim-de kim arak-şeraby diňe Alladan gorkup däl, eýsem saglygyny gorap, ýa-da puly

bolman içmese hem, meniň ýanymda ol adamyň sylagy bardyr» diýerdi we arak-şerap içmeýän adama halat-serpaý ýapardy.

* * *

Hindi danasy: «Çörekdir ete zar bolman, wagtly-wagtynda iýip-içýän, arakdyr şerapdan özüni saklaýan adamyň ölmegi meniň üçin geňdir» diýýär.

* * *

Bir gezek Haýsam ibn Halyt emewiler halypasy Abdylmäliğin ýanyna gelýär. Haýsamyň ýüzi-gözi çyzym-çyzym bolup, ýaranyň yzy bardy. Abdylmälik ondan:

– Eý, Haýsam! Bu näme? – diýip sorayar.

Onda Haýsam:

– Gije ukuda turup gapyny açjak bolanymda gapy ýüzüme degdi – diýende, Abdylmälik oňa şeýle diýýär:

– Şerap içseň sen eger, iç göterip biljegin,
Ýogsam ol pälwandyr ýykar, ýatla asgyn geljegin.

Onda Haýsam Abdylmälige:

– Eý, möminleriň emiri! Erbet güman etmekden, Alladan gork – diýýär.

Onda Abdylmälik:

– Sen içip masgara bolup ýörsün. Alladan gorkaňokmy? – diýýär.

* * *

Horasan häkimi Wakyg ibn Abu Eswet örän şeraphor adamdy. Ol doganynyň ogluny özüne degişli şäherleriň birine häkim edip belleýär. Az wagtdan onuň inisiniň şerap

içýärmişin diýen habary Wakyga gelip ýetýär. Ol doganyňyň ogluny ýanyna çagyryp:

– Men-ä seniň abraýyň we derejäňi galdyrmak üçin häkim belleýän, sen bolsa şerap içip başlapsyň – diýýär.

Onda Wakygyň inisi:

– Alladan ant içýäriň! Sen meni häkim belläniň bäri şerapdan ýekeje damja-da içip göremok. Emma näme üçindir şu wagt serhoş boldum – diýýär.

Wakyg:

– Nämeden serhoş bolduň? – diýende, ol:

– Senden gelýän şerabyň ysyndan – diýýär.

* * *

Bir adam çarwa nebiz içirjek bolup:

– Bu içgi adama görk berýär, onuň ýadawlygyny aýyrýar, dem alşyny kadalaşdyrýar, gaýgy-gamy dep edýär, batyrlygyňa batyrlyk, edermenligiňe edermenlik goşýar, adamy ruhybelent edýär – diýip öwürýär.

Onda ol adam oýlanyp oturyp:

– Bä, beýle gowy içgini Allatagala näme üçin haram etdikä? – diýýär.

* * *

Hafas ibn Gyýas¹ şeýle diýýär:

Bir gün Agmaşyň öýüne baranynda onuň öňünde nebiz durdy. Ol haýdan-haý nebizi arkasynda gizledi. Men ondan:

– Ony näme üçin gizleýärsiň? – diýip soranynda, Agmaş:

¹ Abu Amr Hafas ibn Gyýas ibn Talk ibn Mugawyya ibn Mälik ibn Harys ibn Saglaba Nahygy. Ol 117-nji hijri ýylynda dogulýar. Apbaslylar halypasy Harun Reşit ony Bagdadyň, soňra Kufanyň kazysy edip belleýär. Emma Kufanyň kazysy bolanyňa köp wagt geçmänkä wepat bolýar. Zehebiniň aýtmagyna görä, 194-nji hijri ýylynda wepat bolýar. Ibn Habban bolsa: «Ol 195-nji ýa-da 196-njy ýylyň zulhiçje aýynyň 10-unda wepat boldy» diýýär.

– Siňekden gorap arkama geçirdim – diýende, men:
– Arkaýyn bol, ol içgiň ýanyna siňek ýakynlaşmaz – diýdim.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla ondan razy bolsun!): «Küşť ajamlaryň humarydyr» diýýär.

* * *

Bir gezek Omar ibn Hattabyň (goý, Alla ondan razy bolsun!) ýanynda küšť oýny hakynda gürrüň açylanda, ol: «Ähli döwlet işini çetde goýup, raýatlarynyň halyndan habar alman, bir tagtanyň ýüzüne seredip, dümtünip oturan şadyr häkimler meniň üçin geňdir» diýýär.

* * *

Ibn Mujahyda: «Abubekr Muhammet Ýahýa Suly Gurhana teswir ýazyp, ony «Şämil» (hemme zady öz içine alýan) diýip atlandyrypdyr diýenlerinde, ol: «Abubekriň ökte küšťçüdigine söz ýok. Emma Gurhana tesfir ýazardan asgyn adamdyr» diýýär.

* * *

Günleriň birinde Abu Anbas¹ Abu Temmamynyň ýanyna baranda, ol küšť oýnap oturan eken. Abu Anbas küšť tagtasyna seredip:

¹ Muhammet ibn Yshak ibn Ybraýym ibn Abu Anbas ibn Mugyra ibn Mahan Abu Anbas Seýmeri. Onuň asly Kufadan bolup, Seýmerede kazylyk edýär. Ol dile çeper we şahyr adam, köp adamyň üstünden gülüp goşgy ýazýar. Ol şeýle-de astranomiýadan baş çykarýardy. Ol Bagdada gelip, Mütewekkiliň hem-de Mugtamydyň ýanynda gullukda bolýar. 275-nji hijri ýylynda Bagdatda wepat bolýar. Kufada jaýlanýar. Onuň birnäçe kitaplary bar.

– Bu tagtaň näme üçin gaty kirli? – diýip soranda, Abu Temmam:

– Küşt oýnunyň özi bu tagtadan hem hapadyr – diýýär.

* * *

Abu Kasym Hysrowy¹: «Küşçülerden kim-de kim baý bolsa, ol adam gysgançdyr, garyp bolsa mugthordur. Olardan akyllý-başly söze küşt oýnaýan wagtyndan başga wagt garaşyp hem oturma» diýýär.

* * *

Gadymy kitaplaryň birinde: «Şalar biri-biri bilen küşt oýnaşmakda, awa-şikara çykmakda, ok-ýaý atmakda, at çapmakda ýaryşarlar. Emma raýatlaryň hal-ýagdaýyny gowulandyrmakda hiç haýsy hem bäsleşmez» diýilýär.

* * *

Bir gezek Şapur ibn Erdeşir dosty bilen jedel edip, ýagny kim utulsa, utanyň emrini ýerine ýetirmegi şertleşip, küşt oýnaýarlar. Şapur ýeňlip, dostunyň emr eden zadyny ýerine ýetirjekdigini aýdýar. Onda dosty Şapuryň dyzyna çöküp, ony arkasyna mündürüp, şäheriň derwezesine çenli alyp gitmegini talap edýär. Şapur onuň diýeni bilen ylalaşýar we hiç kim tanamaz ýaly üstüni ýapynja bilen örtýär. Şol wakadan soňra Şapur küşdüň ýanyna-da golaýlaşmaýar.

* * *

Bir gezek Ýahýa ibn Eksem apbaslylar halypasy Mütewekkiliň ýanyna girende, Mütewekkil Fatyh ibn Hakan

¹ Abu Kasym Hysrowy Erdistany. Ysphyhanly bolsa-da, asly Buharadandy. Dile çeper, şahyr we hatdat adam bolup, küşt oýnuny ýigreneer eken.

bilen narda¹ oýnap otyrdy. Fatyh haýdan-haý nardany ýanynda duran elýaglygy bilen ýapdy. Mütewekkil Ýahýa:

– Men Fatyhy utup oturdym welin, seniň gireniňi görüp, senden gorkdymy, çekindimi, nardaň üstüni ýapdy – diýýär.

Onda Ýahýa ibn Eksem:

– Ýok, ol men saňa öwrederin öýdüp gorkdy – diýýär.

Mütewekkil onuň diýenine gülüp goýberýär we ýanyndaky pully haltajygy Ýahýanyň öňüne oklap goýberýär.

* * *

Şagbydan küşt oýny hakynda soranlarynda, ol: «Eger pul ýa-da bir zada şert edip oýnalmasa, küştde hiç hili erbetlik ýokdur» diýýär.

* * *

Käbir adamlar: «Zyndanda otyrkak biz bilen Ibn Sirin hem tussaglykda otyrdy. Küşt oýnaýarkak ol hem biziň ýanymyza gelip: «Aty göç, şany gora diýip aýdyp durardy» diýip, gürrüň berýärler.

* * *

Aly ibn Jahym şeýle diýýär:

Sadranç meýdanynda söweş bolsa, bil,
Bedewiň ýoluny arçaýandyr pil.

Uly ýeňiş gazanar, galdyrmaz esgerini,
Ine, şeýdip, hökümdar goraýar messebini.

Bu gazal apbaslylar halypasy Mamuna bagyşlanandyr.

¹ Narda – nardaşir sözüniň gysgaldylan görnüşidir. Nardany, onuň oýnalyş usulynyň esasyňy goýan Erdeşirdir we şonuň üçin bu oýun onuň ady bilen baglanyşdyrylyp «Nardaşir» diýilýär.

* * *

Aýtmaklaryna görä, Hindi şalary biderek ýere urşup, adamlary gyrgyna bermezlik üçin küşti oýlap tapypdyrlar. Eger-de haýsydyr patyşalygyň şasynyň ýa-da şäheriň häkiminiň arasynda dawa ýüze çyksa, olar söweşmän, küşt oýnar ekenler. Kim ýeňse, şol hem uruş-söğüşsiz, ýenileniň şalygyna ýa-da şäherine eýe bolupdyr.

* * *

Sagyt ibn Museýýip: «Bir gün men dostum bilen küşt oýnap otyrkam, sessiz gapy açyldy we gapydan Hajjaç girdi. Ol az salym biziň oýnumyza seredip durdy we sesini çykarman çykyp gitdi» diýýär.

* * *

Emewiler halypasy Abdylmälik Hajjaç wepat bolandan soňra, onuň ýerine Salyh ibn Abdyrahmany¹ belleýär we oňa Hajjajyň işini dowam etdirmegi emr edýär. Ol Yraga gelende, birnäçe asly pars köşk emeldarlary:

– Hajjaçda biziň ata-babalarymyzyň sowgat beren gyzył ýakut daşlaryndan ýasalan her bir pyýadasynyň bahasy üç ýüz

¹ Salyh ibn Abdyrahman Temimi. Yrakda ilkinji gezek pars şalarynyň diwanyny arap diline terjime eden adam. Onuň asly Sistandandyr. Emma arap diline örän ökde adamdy. Hajjaç bilen, entek, ol Yraga häkim bolmanka tanyşýar. Hajjaç Yraga häkim bolansoň, Salyhy diwan işlerini dolandyryjy edip ýanyna alýar. Hajjaç parsalaryň şalygy dolandyrmaga we salgyt ýygnamaga degişli kitaplaryny pars dilinden arap diline terjime etdirýär. Hajjaç Salyha her bir terjime eden kitaby üçin üç ýüz müň dirhem tölärdi. Süleýman ibn Abdylmälik halypalyk eden wagty ony Yraga häkim belleýär. Emma Omar ibn Abdyleziz halypalyga gelenden bir ýyl soň, ony häkimlikden boşadýar. Salyh ibn Abdyrahman 103-nji hijri ýylynda öldürilýär. Yraklylaryň aýtmagyna görä, Yragyň ähli hatdatlary onuň okuwçylarydy.

müň dirhem bolan küşt bardy. Hajjaç ony daşy gaýyşly sandykda saklaýardy – diýýärler.

Salyh hazynanyň içinde daşy gaýyşly sandyk tapýar. Onuň içinde pars emeldarlarynyň aýdýan tagtasy, gymmatbaha sary daşdan, pyýadalary gyzyly ýakutdan ýasalan küşt bardy. Bu küşt parsly tarapyndan Andalusda höküm süren emewi şasyna sowgat berlendi we ähli emewiler bu küşti aýap saklardylar.

* * *

Muhammet alaýhyssalamyň hyzmatkäri Abu Rafyg, günlerden bir gün, Hezreti Alynyň ogly Hüseyin (goý, Alla olardan razy bolsun!) bilen aşyk oýnaýar. Hüseyin utulýar welin, Abu Rafyg:

– Men seniň arkaňa münmeli – diýýär.

Bu sözleri eşiden Muhammet alaýhyssalamam:

– Öýüň köysün, heý-de Resulallanyň göteren çagasynyň arkasyna münmek bolarmy? – diýýär we Hüseyini gujagyna alýar.

Soňky gezek aşyk oýnanlarynda, Hüseyin ýeňýär. Onda Abu Rafyg:

– Sen meni arkaňa mündürmediň, men hem seni arkama mündürjek däl – diýýär.

Muhammet alaýhyssalam:

– Allanyň Resulynyň göteren çagasyny götermek islänokmy? – diýýär.

Abu Rafyg Hüseyini gujagyna alyp aýlaýar.

* * *

Araplarda birnäçe oýunlar bardy. Ol oýunlarda çukur gazyp, şonuň içine daşy düşürmelidi. Eger bu oýunlara pul goýulsa ýa-da şert edilse, onda ol oýun humar diýip hasap edilirdi.

* * *

Omar ibn Hattap (goý, Alla ondanrazy bolsun!) Şamy basyp alanda, ol ýeriň ilatynyň köp bölegi şerapdyr arak içmegi halaýardylar. Omar olara şerap ýasamagy gadagan edip, ýerine şerbet ýasamagy emr edýär.

* * *

Bir şahyr şeýle diýýär:

Şerap içýänler üçin şerapdyr ýagşy lezzet,
Näçe lezzetli bolsa-da onda ýokdyr yzzat.

Eger-de men şeraba agyz uraýsam birden,
Içenim awy bolsun, üzülsin janym şol dem.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla ondanrazy bolsun!): «Aýşy-eşrete öz üstünizden höküm sürdürmän» diýýär.

* * *

Emewi halypasy Welit ibn Ýezit Şyraga ibn Zendebur diýen akyly-başly, emma şeraphor bir adamyň bardygyny eşidip, ony ýanyna getirmegi emr edýär. Haçanda ony Welidiň ýanyna getirenlerinde, Welit oňa:

– Eý, Şyraga! Men seni bu ýere Allanyň kitaby we onuň Resulynyň sünneti hakynda soramaga getirtmedim – diýýär.

Şyraga oňa:

– Eger sen menden ol zatlar hakynda soran bolsaň, onda men seniň önünde bilimsiz eşek kimin durardym – diýýär.

Welit:

– Meniň seni bu ýere getirtmegimiň esasy sebäbi, seniň bilen pikir alyşmakdyr – diýýär.

Şyraga Welide:

– Pikir alyşmak, tejribäni artdyrmak we öz pikirdeşiň bilen iç döküşmekdir – diýýär.

Welit:

– Sen içgi hakynda näme aýdyp bilersiň? – diýip sorayar.

Onda Şyraga Welitden:

– Sen haýsy içgi hakynda sorayarsyň? – diýýär.

Welit:

– Suw hakynda – diýýär.

Şyraga:

– Ol bedeniň iň mätäç zatlarynyň biridir. Ony men hem içýärin, eşek hem içýär – diýip jogap berýär.

Welit:

– Süýt hakynda näme aýdyp bilersiň? – diýip soranda, Şyraga:

– Ejemiň süýdünden aýrylanymdan soň süýt dadyp hem göremok – diýýär.

Welit:

– Şerap hakynda näme aýdyp bilersiň? – diýende, Şyraga:

– Ol meniň ruhy dostum – diýýär.

Onda Welit dessine:

– Onda sen hem meniň dostum – diýýär.

Welit ondan:

– Şeraby nirede içseň gowy? – diýip soranda, Şyraga:

– Islendik ýerde islendik howada içseň hem şerap gowudyr. Gowy howa ýa-da gowy ýer şeraba baglydyr. Şerap içip başlanyňdan soňra bedreläp guýýan ýagyş hem misli ýaldyrap çykan gün ýaly bolar – diýýär.

* * *

Bir şerap içýän adamdan:

– Sen näme üçin şerap içýärsiň? – diýip soranlarynda, ol:

– Iň gowy zat islegiňe boýun bolmakdyr. Şerap içmegi hem ündeýän meniň islegimdir. Eger men şerap içmesem, onda

men islegime garşy çykdygym bolar we men ony özüme ganym duşman tutunmaly bolaryn – diýip jogap beripdir.

* * *

Nebiz içmek gaýgy-gamy dep edip, şatlyk getirýändir. Emma gaýgy-gam bilen akyl hem gidýändir. Diýmek, nebiz içmänkäň, saňa akyl gerekmi ýa-da şatlyk, şol hakda gowuja oýlan.

* * *

Jemmaz: «Bir oturluşykda haly teň bir garry adam bilen ýaş oglany gördüm. Ol garry adam wagtal-wagtal: «Meniň ýyly içmegimi al» diýýärdi. Meniň hiç hili içmege gözüm düşmänden soň, ýakynrak baryp seretdim welin, ýaşuly her gezek içmegini soranda, ol ýaş oğlan oňa şerap guýup berýärdi. Ýaşuly her gezek şeraply käsäni başyna çekende, ýyly içmek geýen dek bolýardy» diýýär.

* * *

Ekreme: «Ibn Apgas ogluny sünnet etdirende, aşyk oýnaýan ýaş oganlary çagyrdy. Olar aşyk oýnap bolandan soňra, olaryň hersine dört dirhemden berdi» diýýär.

* * *

Sagyt ibn Museýýipden narda oýny hakynda soranlarynda, ol: «Eger pul goýulmasa ýa-da şert edilmese, narda oýnamakda hiç hili erbetlik ýokdur» diýýär.

* * *

Ybraýym ibn Muhammet¹: «Bir gezek men Abu Hureýra bilen Abu Arbyga ikisiniň metjidiň arkasynda aşyk oýnap oturandyklaryny gördüm» diýýär.

* * *

Urwa ibn Zubeýr ogluna: «Eý, oglum! Köpräk oýun oýna. Sebäbi oýun oýnamak bilen çaganyň aňy, akly, düşünjesi ösýändir, kämilleşýändir» diýýär.

* * *

Abu Süleýman Darany: «Küşt oýnuny taşlanymdan soň, kalbymdaky ony oýnamaga bolan höwes ýigrimi üç ýyldan soň ýüze çykdy» diýýär.

* * *

Her adamda-da şatlyk, kelle göçgünligi bardyr. Ýöne bu ýagdaý her kimde dürli hili bolup geçýär.

* * *

Bureýda Muhammet alayhyssalamdan şeýle hadys gürrüň berýär. Ol: «Kim-de kim narda oýnasa, ol adam misli elini doňuz etine we ganyna uran ýalydyr» diýýär.

* * *

Bir adam Erdeşiriň ýanyna baranda, ol bir ýaşuly adam bilen narda oýnap otyr eken. Ol adam Erdeşire:

¹ Ybraýym ibn Muhammet ibn Talha ibn Ubeýdylla Teými Kuraýşy Abu Süleýman. Onuň kakasy Muhammet pygamberiň ýaşan döwründe eneden bolandygy üçin, adyna Muhammet goýýarlar. Ol diýseň dindar adamdy we oňa Sejjat (köp sejde edýän) diýen lakamy berýärler. 36-nji hijri ýylynda Jemel söweşinde Şerih ibn Awfy tarapyndan öldürilýär.

– Eý, Erdeşir! Döwlet işlerini dolandyryň, raýatlaryň gündelik aladasyny edýän adama narda oýnamak gelişmi? – diýende, Erdeşir öňünde duran nardany pyzyp goýberýär.

* * *

Äşe (goý, Alla ondan razy bolsun!): «Bir gezek men joralarym bilen öýde oýnap otyrkam, Muhammet alayhyssalam girdi. Ol bizi görüp, derhal daşa çykmak bilen boldy we: «Siz nähili adam, meni görüp dagy utanaňyzogam?» diýdi» diýýär.

* * *

Bir gezek ýaş oganlar bir ýaşulynyň öýüniň ýanynda sawalyj¹ oýnap ýörkärer, olaryň topy baryp öýüň kölegesinde ýatan ýaşulynyň ýanyna baryp düşýär. Ýaşuly topy alyp gapdala goýýar. Oganlar gelip ýaşuludan topy bermegini sorayarlar. Ol topy bermeýär. Oganlardan biri:

– Eý, ýaşuly! Muhammet alayhyssalamyň hatyrasy üçin topumyzy ber – diýýär welin, ýaşuly Resulalla sögünýär.

Onuň pygambere sögenini eşiden oganlar, ol ýaşulyny taýaklary bilen urup ugrayarlar. Oganlar taýak bilen urup-urup ýaşulyny öldürýärler.

Bu habar Omar ibn Hattaba (goý, Alla ondan razy bolsun!) baryp ýetende, ol:

– Alladan ant içýärim! Birnäçe döwletler basylyp alnanda, goşunymyz uly olja bilen dolanyp gelende, bu habara begenişim ýaly hiç begenen dälidirin. Diýmek yslam dini pajarlap ösýär, adamlaryň Muhammet alayhyssalama söýgüsi artýar. Ýaş oganlar Resulalla sögülenini eşidip, gahar-gazabyny saklap bilmän, ol garryny öldüren bolsalar, olar hakyky musulmandyrlar – diýýär.

¹ Sawalyj - topy taýak bilen urlup oýnalýan oyun. Oyun ajam ýurtlaryndan gelip çykandyr.

* * *

Bir şeraphor adamdan:

– Sen Aýy diňe gijesine görýärsiňmi? – diýip soranlarynda, ol adam:

– Men şerap içen mahalym, Aýy gündüzine-de görýärim – diýip jogap berýär.

* * *

Günleriň birinde Abdylla ibn Omar Abdylla ibn Japaryňka myhmançylyga baranda, onuň ýanynda bir egri taýak ýatyrdy. Abdylla ibn Japar:

– Eý, Abu Abdurahman! Eger-de bu zadyň nämedigini aýtsaň, meniň gyrnaklarymdan isläniňi saýlap alyp bilersiň – diýýär.

Onda Abdylla ibn Omar taýagyň eýlesine-beýlesine seredip:

– Megerem bu Harran terezisi¹ bolsa gerek – diýýär.

Abdylla ibn Japar onuň bu sözüne gülüp goýberýär we gyrnaklarynyň birini sowgat berýär.

* * *

Apbaslylar halypasy Mamun küşt oýnuny örän gowy görerdi. Ol: «Küşt akylyňy goýaldýar, zehiniňi ösdürýär» diýerdi. Ol özüniň köşk emeldarlaryna: «Men siziň «Geliň küşt oýnalyň» diýeniňizi eşitmäýin, oňa derek «Akylda bäsleşeliň diýiň» diýip emr edýär. Ol: «Eger hemme halypalardyr şalar şu oýny gowy görseler, dünýäň ýüzünde ýekeje-de uruş bolmazdy, sebäpsiz biderek gan hem dökülmezdi» diýýär.

¹ Megerem bu egri taýagyň Harran terezisi bilen meňzeşligi bardyr ýa-da meňzeş hem bolmasa Ibn Japar Ibn Omaryň sözüni ýykmaçlyk üçin oňa gyrnagý sowgat berendir.

ÝETMIŞ IKINJI BAP

KESELLEMEK, HALYŇ TEŇ BOLMAGY, KESELI BEJERMEK, EM ETMEK, DÄRI-DERMAN WE HASSA SERETMEK HAKYNDÄ

Muhammet alayhyssalam: «Musulmanlardan kim kesellese, Allatagala agajy sary ýapraklaryndan saplaýşy ýaly, şol adamy günäden saplaýar» diýýär.

* * *

Muhammet alayhyssalam bedeninde kiçijik düwürtik ýada ýara görse, Allatagaladan dileg ederdi. Ol: «Eger Allatagala kiçijik zady ulaltmak islese ulaldar» diýýär.

* * *

Içinde jany bolan, damarynda gan aýlanýan adama keselden gaçyp gutulma ýokdur.

* * *

Bir şahyr şeýle diýýär:

Keselliniň, hassanyň sora halyny,
Halyny soramaklyk oňa şypaly.

* * *

Kaýs ibn Sagt ibn Ybada hassa bolýar. Onuň halyndan habar almaga gelen doganlary oňa näme gerekdigini sorayýarlar. Onda ol:

– Meniň birnäçe adama bergim bar, ölmänkäm şolary bersem – diýýär.

Kaýsyň doganlary jar çekdirip, Kaýsyň bergidar adamlaryny çagyryýarlar. Algydarlar gelenden soň, Kaýsyň doganlary olar bilen haklaşýarlar. Şeýdip, olar hem algydarlary, hem doganlary Kaýsy razy edýärler.

* * *

Apbaslylar halypasy Harun Reşit Fazyl ibn Ýahýa kesellände oňa hat ýollaýar. Ol hatynda: «Eý, Fazyl! Alla saňa şypa bersin we seniň ýaşamaly müdretiňi uzaltsyn. Goý, Perwerdigär seni öz penasynda aman saklasyn. Hoş, sag-salamatlykda görüşeli» diýip ýazýar.

* * *

Bekir ibn Abdylla Medeni şäherde hassa bolsa, baryp onuň halyny sorardy. Ol: «Hassanyň halyny soramaly, onuň göwnüni tapmaly» diýerdi.

* * *

Muhammet alayhyssalam: «Hassanyň halyny soran kyýamat güni Allatagalanyň tagtynyň kölegesinde durar» diýýär.

* * *

Bir gezek Abdylwarys ibn Sagyt¹ hassa ýatan dostunyň halyndan habar almaga baranda, dosty oňa:

– Kyrk gündir gözümi hem ýumamok – diýýär.

Onda Abdylwarys:

– Adam geň zat. Ýagşy, sag-salamat ýaşan günleriniň hasabyny ýöretmän, başyndan bela inende, hassa halda hasap ýöredip başlaýar – diýýär.

* * *

Ysmaýyl ibn Subeýh² hassa ýatyrka, ondan:

– Näme arzuwyň bar? – diýip soranlarynda, ol:

– Allatagala maňa täzeden ömür berse, tebipçiligi öwrenerdim – diýýär.

* * *

Bir gezek Jahyz apbaslylar halypasy Mansuryň egindeşi Aly ibn Ubeýda hassa ýatyrka, onuň halyny soramaga barýar we:

– Näme isleýärsiň – diýip sorayar.

Onda Aly:

– Dostlarymyň gara gözünü görmek, duşmanlarymyň bagryny gowrup iýmek we gybatkeşleriň dilini kesmek isleýärim – diýip jogap berýär.

¹ Abdylwarys ibn Sagyt ibn Zekwan Tennury Basry. Dile çeper, hadysçy we alym adamlaryň biri. 180-nji hijri ýylynda ýetmiş sekiz ýaşynyň içinde Basrada aradan çykýar.

² Ysmaýyl ibn Subeýh Apbasly halypalarynyň diwanynyň kätibi. Ol Mätiniň halypalyk eden döwründe diwana kätip bolupdyr. Ýahýa ibn Barmakynyň, Muhammetemin ibn Harun Reşidiň we Mamunyň kätibi bolup işleýär. 191-nji hijri ýylynda Tusda Harun Reşit wepat bolanda, Ysmaýyl onuň ýanyndady. Ömrüniň köp bölegini Muhammeteminiň kätibi bolup geçirýär.

* * *

Ybraýym ibn Ýasar Nyzamdan:

- Năme isleýärsiň? – diýip soranlarynda, ol:
- Şol isleg diýilýän zadyň bolmagyny isleýäriň – diýýär.

* * *

Bir adam bazardan horaz satyn alyp gelýärkä, onuň öňünden çaşy tanyşy çykýar. Ol adam çaşydan:

- Çaşylar bir zady iki edip görýärmişin. Şol dogrumy? – diýip soranda, ol çaşy:
- Kim diýse-de ýalan sözläpdir. Ýnha, men seniň eliňdäki iki horazy dört edip göremog-a – diýýär.

* * *

Jemmaz bir tebipden:

- Eger hassa bolsaň năme şypa eder? – diýip soranda, tebip:
- Ilki Gurhan soňra ene-atasynyň dilegi kömek eder. Emma şu ikisiniň ýany bilen derman hem bolsa, onda şypa tapjagyň gümansyzdyr – diýýär.

* * *

Ybraýym Teými: «Bir adamyň kör goňşusy bar eken. Ol adam köre her hili ezýet berer eken. Kyýamat günü gelip ýetende kör gözli bolar. Onuň oňa ezýet beren goňşusy bolsa kör bolar» diýýär.

* * *

Asmagy: «Kör adamyň gulagy eştgir, ker adamyň gözi görgür bolýandyr. Adamyň bir duýgusy ýitende, onuň wezipesini beýleki agza ýerine ýetirýändir» diýýär.

* * *

Eý Allam! Älem-jahany, geň zatlary görmäge göz, dürli-dürli saýrak guşlaryň owazyny eşitmäge, söz bilen düşünmäge gulak, aýtjak zadymy aýtmaga dil bereniň üçin saňa öwgüler aýdýaryn we şükür edýärin.

* * *

Muammil ibn Emil Muharyby şeýle diýýär:

Bir zady arzuw edip, ýetmeseň oňa,
Gözleriň bolany ne hajat saňa.

Köp wagt geçmänkä, ol kör bolýar. Bir gün düşünde bir adam oňa: «Körlük seniň goşgyňda arzuw eden zadyňdyr» diýýär.

* * *

Sibaweyh şu beýdi aýtmagy gowy görerdi:

Hassa şypa etmäni başaryan ynsan,
Jadygöýlükden hem baş çykarar hökman.

* * *

Bir adam pelsepeçä:
– Eý porsy! – diýip ýüzlenýär.

Onda pelsepeçi oňa:

– Sen dogry aýdýarsyň. Seniň ýaly samsyklaryň gürrüňine içim ýanyp-ýanyp, şondan porsandyr. Eger men ol porsyny daşyma çykarsam, sen girere deşik tapmarsyň – diýýär.

* * *

Bir agzy porsy adam ker bilen gürleşýär. Agzy porsy näme gürlese-de, ker: «Düşündim, düşündim» diýip, baş atýarmyş. Olary daşyndan synlap duran adam agzy porsy adam gidenden soň kerden:

– Ol saňa näme diýdi? – diýip sorayär.

Onda ker:

– Men onuň näme diýeninä eşitmedim. Emma agzynyň porsusyna çydaman, düşündim diýip, baş atdym – diýýär.

* * *

Amr ibn Adasyň agzy porsy eken. Şonuň üçin onuň çagalaryna «Itiň çagalary» diýerdiler.

* * *

Günleriň birinde emewiler halypasy Abdylmälik bir alma alyp dişleýär we almany aýalyňa zyňyp goýberýär. Aýaly ýerinden turup gidip pyçak bilen dolanyp gelýär. Abdylmälik aýalyndan:

– Pyçagy näme etjek? – diýip sorayär.

Onda onuň aýaly:

– Almanyň kesellän ýerini aýyrjak – diýýär we Abdylmäligiň almadan dişlän ýerini kesip aýryp zyňýar.

Abdylmäligiň gahary gelýär we aýalynyň talagyny berýär.

* * *

Bir agzy porsy adam bar eken. Ol agzynyň porsulygyny bildirmejek bolup narpyz iýer eken.

* * *

Bir gezek Abu Eswet Duwaly emewiler halypasy Süleýman ibn Abdylmäligiň ýanyna barýar. Abu Eswediň agzy

örän porsy eken. Süleýman onuň agzynyň ysyna çydaman, donunyň ýeňi bilen burnuny ýapýar. Onda Abu Eswet:

– Garry adamyň agzynyň porsusyna çydamayan, nenenň edip halypalygy dolandyryp bilsin – diýýär.

* * *

Muhammet alayhyssalam: «Remezan aýynda adamyň agzy porsasa-da, bu ys Allatagalanyň ýanynda müşküň syndan ýagşydyr we sogaplydyr» diýýär.

* * *

Haýwanlaryň köpüsi agzy porsy hasaplanýar. Ýolbars we elguş in agzy porsy haýwanlardyr. Itiň agzy olaryňka görä elhalyrakdyr. Haýwanlaryň içinde agzy porsy bolmadyk janawer keýikdir.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla ondan razy bolsun!): «Gözli adamyň maksady bolmasa aljyrar, kör – adam ýoluny ýitirse» diýýär.

* * *

Muhammet alayhyssalam: «Üç hili hassanyň: gözüne ittirsek çykanyň, dişi agyrýanyň we gözi agyrýanyň halyny soramaga barylmaýar» diýýär.

* * *

Şagby: «Samsyk, nadan hassany soramaga barsa, hassanyň haly gowulaşmakdan-a geçen, öňküden teňleşer» diýýär.

* * *

Bir çarwa başga bir ýarawsyz ýatan çarwanyň halyny soramaga barýar. Ol hassa: «Seniň hassa ýatanyňy eşidip, meniň dünýäm daraldy. Seni soramaga derrew gaýtmakçy boldum. Emma ýerimden turzup, düýä mündürmäge we ýolda meniň halyma seretmäge adam tapylmady. Men saňa jüzratul şyh¹ otuny getirdim. Alla ýol berse, bu oty iýip watanyny ýatlan, şypa tapar» diýýär.

* * *

Mugammil ibn Emil şeýle diýýär:

Hassa bolsaň ýüzlen ilki tebibe,
Günäliler toba eder Habyba.

* * *

Abdylła ibn Musgap şeýle diýýär:

Hassa boldum, hiç kes sorap gelmedi,
Men olaryň itiniň-de soradym halyn,
Maňa itiň halyn soran diýildi,
Tiräm «Itiň halyn soran» adyn aldy.

* * *

Günleriň birinde Musawwir ibn Muharram hassa bolýar. Ibn Apbas ony öýle wagty soramaga gelýär. Musawwir oňa:

– Sen meniň halymy soramaga başga wagt tapmadyňmy?
– diýýär.

Onda Ibn Apbas:

¹ Reýhan ysly, aý tagamly düzde bitýän ot. Bu ot köplenç gylýallara berlipdir. Bu oty ysgan daşary ýurtly dessine watanyny ýatlarmyş.

– Men hassanyň halyny soramak borjum bolandygy üçin, günüň haýsy wagtydygyna garamazdan geldim – diýýär.

* * *

Bir çarwadan:

- Nämeden kösenýärsiň? – diýip soranlarynda, ol:
- Günälerimden – diýip jogap berýär.
- Näme isleýärsiň? – diýip soranlarynda, ol:
- Jenneti – diýýär.
- Saňa tebib çagyralymy? – diýenlerinde, ol:
- Eger tebibiň emi kömek etmese, Allatagalanyň gaşynda eden işlerime jogap bermeli bolar öýdüp gorkýaryn – diýýär.

* * *

Hassanyň halyny soramaga baranyňyzda, köp gürlemäň. Onuň halyny, işdäsininiň alýan zadyny soraň. Diňe özi bir zat diýse jogap beriň. Gaýtjak bolanyňyzda, onuň tiz gutulmagyny, däri-dermandan şypa tapmagyny dileg ediň.

* * *

Keseki ýurtda kesellän kişi öz ýurdunyň topragyndan getirdip, ony tenine çalsyn ýa-da öz ýurdunyň suwundan içsin. Ata watanyň topragy we suwy hassanyň derdine bire-bir dermandyr.

* * *

Günleriň birinde Harys ibn Kelde ýylana seredip:

- Megerem köp derdiň dermany ýylanyň zäherindedir. Onuň bilen deňleşip biljek diňe tirýekdir – diýýär.
- Harysyň ýanynda duran adamlar oňa:
- Eý, Abu Waýyl! Sen ony şeýle bir öwdüň welin, oňa derek onuň arkasyndan sypalasaň bolmadymy? – diýýärler.

Harys ýylany sypalajak bolup elini uzadanda, ýylan onuň elinden çakýar. Abu Waýyl ýylanyň awusyndan zordan ölmän galýar.

* * *

Akmaklykdan başga ähli derdiň dermany bardyr.

* * *

Bir ýunan danasy syrkawlaýar. Adamlar oňa:

– Sen näme üçin özüňe seretdireňok? – diýenlerinde, ol:
– Ähli derdiň däri-dermany ýerde bolsa-da, olardan şypa tapmak Allatagala baglydyr – diýýär.

* * *

Emewiler halypasy Süleýman ibn Abdylmälik ýurda mergi keseliniň ýaýrandygyny eşidip, tagty taşlap gaçyp gitmekçi bolýar. Köşk emeldarlarynyň biri oňa:

– Gurhanda bir aýat bar. Ol aýatda: «Size gaçmaklyk azajyk kömek edäýmese, hiç hili kömek etmez» diýilýär – diýende, Süleýman:

– Men hem şol azajyga bil baglap gaçýaryn – diýýär.

* * *

Bir adam Ibn Mukaffany nahara çagyryýar. Emma Ibn Mukaffa onuň çakylygyna barmakdan boýun gaçyryýar we oňa: «Eý dostum! Men seniň çakylygyňa höwes bilen barardym welin, men dümewledim. Dümew bolsa erbet keseldir. Ol başga bir adama on ädimlik ýerde durup gepleşe-de geçip biler. Eger men seniňkä myhmançylyga baryp, saňa dümew ýokuşdyrsam, onda men seniň sylag-hormatyňa sylamazlyk bilen jogap berdigim bolar. Şonuň üçin myhmançylygy sag-salamat günlere goýaly» diýýär.

* * *

Bir hadysda: «Şeýtan adamyň ähli zadyna bahyllyk etse-de, adam dümewlese ýa-da garahassalyk keselline ýolugsa, bahyllyk edenok» diýilýär.

* * *

Adam hassalanda edil garry adam ýaly bolýar. Garry adamlara ysgynsyzlyk, mejalsyzlyk, ynjklyk häsiýetleri mahsusdyr. Her bir adam hassa ýagdaýynda özünde şeýle häsiýetleri duýýandyr.

* * *

Bir adamdan:

– Içgeçme nämeden üçin bolýarka? – diýip soranlarynda, ol:

– Näme iýmeli, näme iýmeli dældigini özüň bilmeseň-de, ony iňň seljerýändir. Ol özüne gerek däl zatlary gahar-gazap bilen çykarýar – diýip jogap berýär.

* * *

Bir pelsepeçiden:

– Näme üçin küýki adamlar erbet gylykly bolýarlar? – diýip soralarda, pelsepeçi:

– Sebäbi onuň beýnisi ýürege ýakynlaşandyr. Bagry bolsa öde ýakynlaşandyr. Ödün ajysy bagra täsir edýär. Bagyr adamyň bedeninde gany arassalaýjy wezipäni ýerine ýetirýär. Ganyň üsti bilen ödün ajysy ýürege täsir edip, ynsan ýüreginde gara emele getirýär. Ol hem kellä tiz täsir edýär – diýip jogap berýär.

* * *

Bir gadymy kitapda: «Kim-de kim keseki ýurda gadam bassa, ol adam ilki bilen şol ýeriň topragyny suwa garyp içsin.

Şeýle etse, ol adam bu ýurtdaky dürli kesellerden aman bolar» diýilýär.

* * *

Pars şasy Anuşirwan işdäsi alýan zatlaryny ýmekden saklanardy. Ol: «Işdän alýan ähli zatlary iýseň, kesele duçar bolup, soňra işdän almaýan däri-dermanlary iýip, özüňe em etmeli bolarsyň» diýýär.

* * *

Hasan ibn Sähl doganyňa ýazan hatynda şeýle diýýär: «Eý, doganym! Biz seniň bilen bir jan bir ten ýaly agzybir bolmalydyrys. Eger bedeniň bir agzasy agyry duýsa, bu agyry bedeniň beýleki agzalaryna-da öz täsirini ýetirýändir».

* * *

Adamyň hassa halynda nähili jebir-jepa çekýäni Allatagala aýandyr. Şonuň üçin Allatagala hassa ýatan adamy günäden päkleýär, köp wagtlap hassa ýatyp, wepat bolan adamlara şehitlik derejesini berýär. Keselinden şypa tapanlara bolsa, saglygyň gadryny biler ýaly edýär.

* * *

Urwa ibn Zubeyriň bir aýagy kesilýär. Isa ibn Talha ibn Ubeýdylla ony görmäge gelende, oňa:

– Alladan ant içýäriň! Allatagala seniň gözüňi, gulagyňy, iki eliňi, akylyňy, diliňi aman goýup, diňe bir aýagyňy alandygyny eşidip, seni görmäge, seniň halyňy soramaga örän gyssanmadym – diýýär.

Onda Urwa oňa:

– Seniň meni görmäge gyssanmaýşyň ýaly, şol günler men hem kimdir birini görmäge gyssanmadym – diýýär.

* * *

Araplarda şeýle aýdylýan söz bar. Olar: «Kesel aýdarmyş: «Men adamyň etini iýip, ganyny içýärim. Menden örän az adam aman sypar» diýýärler.

* * *

Haýbar söweşiniň öň ýanynda musulman esgerlerine ysytma degýär. Olar Muhammet alayhyssalama özleriniň keselleri hakynda aýdanlarynda, ol: «Eý, halaýyk! Ysytma ölümiň çaparydyr. Bu kesel dowzah odunyň bir bölejigidir. Eger şeýle keseliň özüňize degendigini duýsaňyz, agşam namazy bilen ýassy namazynyň aralygynda üstünüzden sowuk suw guýuň. Şony birnäçe gezek gaýtalasaňyz, bu dert dep bolar» diýýär.

* * *

Iki sany adam Horasandan Bagdada sapara çykýarlar. Bagdatda olaryň biri keselleýär. Keselläniň ýoldaşy ony şol ýerde goýup, yzyna dolanmakçy bolýar. Ol hassa:

– Men Horasana dolanyp baranymda, seni sorasalar näme diýeýin? – diýende, hassa:

– «Haçanda Bagdada girenimizde onuň kellesi agyryp, ýüregi hopugyp, aýaklary saňnyldap, gözi garaňkyrap, elleri bilen ýer sermäp başlady. Ol birnäçe günň içinde bir ýumaga döndi» diýip habar ber – diýýär.

Onda Horasana dolanyp barýan:

– Men gepi uzaldyp gürläp bilemok. Şonuň üçin bir söz bilen «öldi» diýäýjek – diýýär.

* * *

Bir çarwadan:

– Iň erbet kesel näme? – diýip soranlarynda, ol:

– Diş agyry – diýip jogap berýär.

* * *

Japar ibn Sadyk: «Adam üç zatdan, ýagny garyplykdan, keselden we dowzahdan daşda bolsa gowudyr» diýýär.

* * *

Talyk ibn Habyp¹: «Içagyry edil ýürege düşgünç aýal ýalydyr. Içagyry adamyň içini agyrtsa, ýürege düşgünç aýal onuň ýüregini agyrdýar» diýýär.

* * *

Bir gezek Muhammet ibn Wasygyň boýnundan iriňli ýara çykýar. Ony gören adamlar:

– Alla saňa rehim etsin! – diýenlerinde, Muhammet ibn Wasyg:

– Eý, halaýyk! Men şu ýaranyň gözümden çykmandygyna Allatagala bihasap şükür edýärim – diýýär.

* * *

Bir ýaş ýigit keselläp, ölüm ýassygynda ýatyrka, Muhammet alaýhyssalam onuň halyny soramaga barýar. Muhammet alaýhyssalam ýaş ýigitden:

– Özüňi nähili duýýarsyň? – diýip sorayar.

Onda ýaş ýigit:

– Hem-ä ölümümi dileýärim, hem-de köp günä iş edendigim üçin ölümden gorkýaryn – diýýär.

¹ Talyk ibn Habyp Anzy Basry. Ol ygtybarly hadys gürrüň beren adamlaryň biri. Talyk Aşgas bilen Hajjajyň garşysyna çykýar we soňundan onuň gazabyndan gorkup, Mekgä gaçýar. Hajjaç ony getirtmek üçin zyndan Halyt Kysrany goýberýär. Kâbir gürrüňlerde Talygyň ýolda getirilýärkä, wepat bolandygy aýdylýar. Başga gürründe zyndanda ýatyrka wepat bolupdyr diýilýär. Bir gürrüňe görä bolsa, ol zyndana oklanyp, Hajjajyň wepatyndan soň azatlyga çykypdyr. Ol Wasytda wepat bolýar. Ymam Buharynyň ýatlamasynda ol togsan bilen ýüz ýaşynyň aralygynda wepat bolýar.

Muhammet alayhyssalamam:

– Eý, ýaş ýigit! Seniň isleýän bu iki zadyň bir ýürekde ýerleşmeýär. Sen ölümi isleýän bolsaň, Allatagala seni isleýän arzuwyňa ýetirer. Eger sen ölümden gorkýan bolsaň, onda Allatagala seni aman goýup, keseliňe şypa berer – diýýär.

* * *

Günleriň birinde Rabyga Kaýsyýa keselleýär. Ondan:

– Seniň isleýän zadyň barmy? – diýip soranlarynda, ol:

– Men Allatagaladan kyýamat günü özümi Muhammet ibn Wasyg bilen duşurmagyňy dileýärin – diýýär.

* * *

Ufeyra bint Welit Basryýa örän dindar takwa zenandy. Ol bir gün metjitden çykyp gelýärkä, bir adamyň:

– Bu dünýäni görüp ýörene kör bolmak iň erbet zatdyr – diýenini eşidip, aýak çekýär we:

– Eý, Allanyň bendesi! Gözli bolup Allanyň gudratyny, onuň bardygyny görmezlik, gözsüz bolup bu dünýäni görmegiňden has erbetdir. Allatagala maňa oňa bolan çäksiz söýgi berip, oňa derek göreçlerimi alsa, münde birrazy bolardym – diýýär we ýoluny dowam etdirýär.

* * *

Hassan ibn Abu Sennan hassa ýatyrka ondan:

– Özüňi nähili duýýarsyň? – diýip soranlarynda, ol:

– Dowzah odundan gorkýanym üçin özümi erbet duýýaryn – diýýär.

– Näme isleýärsiň? – diýip soranlarynda, ol:

– Ölsem-ä jenneti, diri galsamam keselimden şypa tapmak isleýärin – diýýär.

* * *

Adamsy gijesine düşegine buşugýandygy sebäpli, aýrylyşmak üçin bir aýal adamsyny kazynyň ýanyna alyp gidýär. Ol adam kaza:

– Sen bizi aýyrmaga howlukmada, ilki bilen meniň näme üçin gije düşegime buşugýandygymy bil – diýýär.

Kazy ondan buşugmasynyň sebäbini sorayar. Ol adam:

– Men her gije düýşümde deňziň ortasynda ýerleşen bir ada görýärim. Ol adada bir köşk bar, köşgüň uly gümmezi bar. Ol gümmeziň üstünde bir düýe dur we şol düýäniň üstünde men otyryn. Düýe gümmeziň üstünde duran ýerinden boýnuny uzadyp deňizden sürüp suw içýär welin, men şol ýerde buşugyp goýberýän – diýýär.

Bu gürrüňi diňläp oturan kazy hem buşugar. Ol:

– Bu gürrüňi diňläniňde peşewini saklap bolanok. Düýşünde dagy özüňi bilmän buşugmak aýybam däl – diýýär we ol aýalyň haýysyny kanagatlandyрмаýar.

* * *

Hezreti Omar bir adama: «Eger Allatagaladan nämedir bir zat dilejek bolsaň, onda «Eý Allam! Maňa nygmat berseň özüme, bedenime, akylyma ber» diýip dileg et. Seniň beýle diýdigiň özüňe saglyk diledigiňdir. Adamyň jan-saglygyndan uly nygmat ýokdur» diýýär.

* * *

Rabyga ibn Haýsam şel bolýar. Bekr ibn Magyz onuň ýanynda bolup, kömek edýärdi. Günleriň birinde Bekr Rabyga kömek berip durka, onuň aglaýandygyny görüp:

– Eý, Rabyga! Sen näme üçin aglaýarsyň? – diýende, Rabyga:

– Ähli öý işlerini etmek, ýöremek, hajatyňy özüň ýerine ýetirmegiň uly nygmatdygyna göz ýetirdim we şol nygmatdan jyda düşenime gynanyp aglaýaryn – diýýär.

* * *

Sufýan ibn Söwri: «Kimdir biri nämedir bir zatdan keselläp, keselinden şypa tapyp, ýene-de kesellän zadyna dolanyp barsa, perişdeler: «Eý, misgin! Sen ilki bu kesele däl-de, kemakyllygyňa däri-derman tap» diýerler» diýýär.

* * *

Bir agzy porsy adam öýlenýär. Ol gelni bilen düşege geçende, gelni onuň agzynyň porsusyny duýup şeýle diýýär:

Eý Allam, durmuşymy gowy etmek isleseň,
Bu adamyň könlüne myswak¹ almagy guý sen.

* * *

Apbaslylar halypasy Harun Reşit ölüm ýassygynda ýatyrka, Ibn Semmäk onuň halyny soramaga gelýär. Ol Harun Reşide: «Eý, möminleriň emiri! Allatagala seni ýatlady, sen hem ony ýatla. Saňa uly dereje berdi, halka baş etdi. Onuň üçin Allatagala şükür et» diýýär.

* * *

Abdylly ibn Şabarma: «Käbir adamlaryň keselden gorkup, nahar saýlap iýmekleri, emma dowzahdan gorkman günä iş etmekleri, meniň üçin geňdir» diýýär.

¹ Myswak – diş arassalaýan kiçijik agaç esbap.

* * *

Ybraýym ibn Edheme içagyry degýär. Ol bir gijäniň içinde altmyş gezek täret kylýar.

* * *

Şamda bir şäherli adam keselleýär. Ony goňsulary görmäge gelende, ondan:

– Näme isleýärsiň? – diýip soranlarynda, ol:

– Meniň hal-ýagdaýymy adamkärçilikli ynsanlaryň sorap gelmegini isleýärin – diýýär.

* * *

Hasan Omar ibn Abdylezize hat ýazýar. Ol hatynda: «Eý Omar! Durmuşyňda kynçylyk ýüze çyksa, ýaralanan adamyň ýarasyna em edenlerinde agyryly bolsa-da, oňa çydap döz gelişi ýaly, çydagyn. Ýara em etmeseň azyşy ýaly, sen hem kynçylyga sabyr etmeseň, ondan ejiz gellersiň» diýýär.

* * *

Musa pygamberem, Dawut alayhyssalamam: «Öte geçen şypasyz keselden we gadry bilinmeýän saglykdan, Rebbim, özüň gora!» diýipdir.

* * *

Kubat ibn Piruz: «Kesel bedene düşen otdur, gaýgy-gam bolsa bu ody has-da tutaşdyrýandyr» diýýär.

* * *

Rabyga ibn Haýsam hassa bolanda adamlar oňa:

– Eý, Rabyga! Saňa em eder ýaly tebib çagyralymy? – diýenlerinde, ol:

– Maňa tebibiň geregi ýok. Ähli derdiň dermany bu derdi berýändedir – diýýär.

* * *

Farazdak bir hassanyň halyny soramaga barýar we oňa şeýle diýýär:

Eý, tebip! Hassany keselden gora,
Keselini bil-de em edip ugra.

Hakyky tebip dälidir, suwa tirýek garýanlar,
Dileg eder Alladan hassa şypa islänler.

* * *

Lukman Hekim: «Hajathanada kän oturmaň, ol babasyl keselini döredýändir» diýýär. Şonda ol bu sözleri hajathananyň gapysyna oýup ýazdyrypdyr.

* * *

Ata hassa ýatanda ondan:
Näme iýesiň gelyär? – diýip soranlarynda, ol:
– Şol iýilýän zady görenimde dowzaha düşerin diýen
howpy aralaşdyрмаýan zatlary iýesim gelyär – diýýär.

* * *

Nugman ibn Beşir: «Kesel bilen möminleriň arasynda meňzeşlik bardyr. Adamyň bedeniniň bir agzasy kesellese, onuň ähli agzalaryna täsir edýändir. Möminleriň birine daşky duşman ezyet berse, olaryň ählisi aýaga galýandyr» diýýär.

* * *

Araplarda keseli döwük, ýagny bir zadyň döwürmegi bilen deňýärler. Sebäbi hassa adam döwürlen ýaly iki eplenip ýatýandyr.

* * *

Bir adam: «Eger Allatagala kimdir birini keselden, jogapsyz söýgüden we garyplykdan aman saklasa, onda ol adam ähli bela-beterden amandyr» diýýär.

* * *

Özüňize serediň, kadaly iýip-içiş we sowukdan özüňizi goraň. Sebäbi uzak wagtlap özüňizi goranyňyz, ýekeje sagat kesel bolanyňdan gowudyr.

* * *

Köp keselleriň gözbaşy iýip-içmekdedir.

* * *

Kesel açlygyň miwesidir.

* * *

Wagtly-wagtynda iýip-içen durmuşyň lezzetini duýýar.

* * *

Dürli-dümen miwelerden iýmek, miweleriň şerbetini içmek köp keseliň dermanydyr, olar köp keselleriň önüni alýandyr.

* * *

Muhammet alayhyssalamyň maşgala agzalary keselleseler zemzem suwy bilen ýagys suwuny bala garyp içerdiler. Muhammet alayhyssalam: «Gurhanda: «Asmandan mübärek suw inderdik. Ol adamlara şypadyr» diýen aýaty aýdardy. Zemzem suwy bolsa işdäni açýandyr. Diýmek şypa berýän we işdäni açýan suwy garsaň, köp derdiň dermanydyr» diýerdi.

* * *

Köne kitaplaryň birinde: «Şeýle adamlar bardyr, aýagy gyşykdyr, emma eden işleri dogrudyr. Käbir adamlar bardyr, aýagy dogry hem bolsa, aýagyňy gyşyk basýandyr. Käbir adam kerdir, emma adamlaryň nalyşyny eşidýändir. Käbir adam kördür, emma halkyň kynçylygyny görýändir. Käkiri gözli bolup, günä işlere göz ýumýandyr» diýip ýazylypdyr.

* * *

Amr ibn Hardabyň iki gözi kör bolýar. Ony soramaga gelen Ibn Jamyg:

– Eý Amr! Gözüň kör bolanyňa gynanma! Eger ahyretiňe haýyrly, kyýamat gününde mizan terezisinde sogap bolýan bolsa, goý, Allatagala seniň iki elini we iki aýagyňy hem alsyn – diýýär. Onda Amr ibn Hardap:

– Eý Allam! Munuň sözleri erbet bolsa-da, niýeti bir gowy bolsun – diýýär.

* * *

Jahyz: «Goltugyňzy arassa saklaň! Adam derlände, onuň goltugy yslanýar. Eger goltugyny arassa saklamasa, ýuwmasa, ys onuň bedeniniň ähli ýerine ornaşar. Adamyň goltugy gyşda-da, tomusda-da şol bir ysly bolýandyr. Onuň ysny diňe burny dykylan, duýgudan galan adamlar duýar. Goltuk ysy geçi çöpüriniň ysy bilen meňzeşdir» diýýär.

* * *

Köp adamlar geçiniň ysny gowy görýärler. Şeýle adamlar geçiniň ysny özüne siňdirjek bolup, onuň ýatagynda oturýarlar. Käkiri adamlar onuň çöpürini ýakyp, tüssesini üstüne siňdirýärler.

* * *

Bir adamyň gynagy bardy. Ol gynakdan deriň ýakymsyz ysy gelyärdi. Emma ol adam bu gynagyň ýakymsyz ysy üçin beýleki gynaklaryndan we aýallaryndan diýseň gowy görerdi.

* * *

Adamy üç zat, ýagny nahardan doýup är-aýal gatnaşygyny ýerine ýetirmek, kakadylan iýmitleri gyssanmaç iýmek we agzyň gurap durka sowuk suw içmek heläkçilige eltip biler.

* * *

Köp gürlýän we köp gülýän adam gije ýatanda, ynjalykly ýatyp bilmez.

* * *

Köp wagtlap aýna seredip durmak, gaty gülmek we deňziň kenarynda oturyp oýlanmak adamyň akylynyň ösmegine getirer.

* * *

Jahyz: «Meniň gowy bir dostum bardy. Men oňa diýseň ynanyrdym. Ol maňa: «Ähli keselleriň gözbaşy beýnidedir. Beýnisi gowşak adam tiz kesellemäge ukyplydyr» diýdi» diýýär.

* * *

Abdylwahyt ibn Kaýs Muhammet alayhyssalamdan şeýle hadys gürrüň berýär. Ol: «Köp pygamberler bedeni ýa-da diňe ýüzi şel bolmak bilen kesellediler» diýýär.

* * *

Jahyz: «Idris alayhyssalamyň agzy şel açdy. Ol iýen zadyny çeynäp bilmändir» diýýär.

* * *

Meşhur tanymal adamlardan Aban ibn Osmanyň bedeni şel açdy. Şondan soňra şeýle kesel bilen kesellän adama: «Allatagala oňa Abanyň keselini berdi» diýerdiler. Emewiler halypasy Mugawyýanyň ýüzi şel açdy. Abdylmälige agzy porsamak keseli degdi. Enes ibn Mälik we Jezzam ibn Abu Kallaba pis açdylar. Hassan kör boldy, Ibn Siriniň bolsa gulagy gapyldy.

* * *

Abdylhamyt ibn Abdylla ibn Omar ibn Hattap (goý, Alla olardanrazy bolsun!) döwrüniň iň görmegeý adamlarynyň biridi. Onuň ýüzüne peşhorda çykýar we görküne görk goşýar. Köp aýallar Abdylhamyda meñzejek bolup ýüzüne peşhorda çekerdiler.

* * *

Emewiler halypasy Omar ibn Abdylezize «Emewileriň peşhordasy» diýerdiler.

* * *

Omar ibn Hattap (goý, Alla ondanrazy bolsun!): «Meniň neslimden ýüzünde ýaranyň yzy galan biri dörär. Ol emewileriň zalymlyk eden ýerinde adylyk bilen höküm sürer» diýýär.

* * *

Başga bir rowaýatda aýdylyşyna görä, Omar ibn Abdylezizi ýaş wagty eşek depip, maňlaýynda goşa toýnagyn yzy galýar. Omar ibn Abdyleziz halypalyga gelende:

– Maňlaýynda yz bolmadyk adam musulman däldir – diýýär.

Bu sözleri eşiden Ýezit ibn Muhallap:

– Maňlaýyndaky yzy eşege depdirip däl-de, köp sejde edip galdyrmalydyr – diýýär.

* * *

Muhammet alaýhyssalam keselden goranmak üçin kellesinden öli gan aldyrady.

* * *

Araplarda ysytma keseline «Ýolbarsyň keseli» hem diýilýär. Sebäbi ýolbars ysytma bilen köp keselleýär.

* * *

Bahtury şeýle diýýär:

It uzak ýaşasa, tutar ysytma,
Ýolbarsda bu kesel bolýandyr günde.

* * *

Hajjaç tebibinden:

– Sagdyn ýaşamak üçin näme etmeli? – diýip soranda, ol:

– Aýşy-eşretde bolsaň, ýaş gyzlar bilen bol. Et iýseň, ýaş malyň etini iý. Ertirlik naharyňy köp iý. Agşamlyk naharyny az iý, az iýseňem yzyndan gezim et. Näme iýseň hem gowy çeynäp iý. Ýatmazyňdan öň hökman hajathana gir. Gök-miwe saýlap-seçip köpräk iý – diýýär.

* * *

Yraklylar gijilewük bilen kesellänleri: «Ellerini söýýänler» diýip atlandyryýardylar. Sebäbi bu kesel degen adamlar bedeniniň gijeýän ýerini gaşamak üçin elini ulanýardylar».

* * *

Bir gezek Amyry Fazyl ibn Rabyganyň keselländigini eşidip, onuň halyny soramaga baryýar. Ol Fazyla:

– Eý, Fazyl! Ähli keseli sabyrlylyk we Allatagala şükür aýtmak hem-de ondan şypa dilemek bilen ýeňip bolýar – diýýär.

Soňra ol Fazyly soramaga gelen beýleki adamlara:

– Muhammet alayhyssalam: «Oturlyşygyň ýagşysy ýagşy gürrüňler edilip, bedeniň rahatlyk tapmagydyr» diýdi. Şonuň üçin hassa bilen ýagşy gürrüňler ediň. Onuň bedeni dynç alar, kuwwat tapýar – diýýär.

Soňra ol Fazyla:

– Allatagala seniň derdiňe şypa etsin we seni öz penasynda aman saklap, bela-beterden gorasyn – diýip, dileg edip ýerinden turýar.

* * *

Bir adam Kasym ibn Muhammediň gözi kör bolandygyny eşidip, oňa:

– Eý, Kasym! Gözüň kör bolany saňa görk beripdir – diýýär.

Onda Kasym:

– Onyň dogrudyr. Emma meniň gözüm görýärkä, maňa kimdir biri bir zat diýende, men onuň nähili niýet bilen diýýändigini gözünden görýärdim – diýýär.

* * *

Bir adam Tabarystan häkimi Atruşynyň gulagyna bir zat pyşyrdaýar welin, Atruşy: «Gatyrak gürle! Meniň gulagymda seniň kalbyňdaky ýaly zat bar» diýýär.

* * *

Ýahýa ibn Barmakynyň içinde bir agyry döräpdir. Yrakly tebipler bu keseli bejermekden ejiz gelipdirler. Yraga gelen bir pars tebibi bu barada eşidip, Ýahýany bejermegi boýun alýar. Ol ilki bilen gidip dagyň iň beýik ýerinden çogup çykan çeşmeden suw alýar we her gün oňa nahardan öň içirýär. Köp wagt geçmän Ýahýanyň garmyndaky agyry aýrylyp ýok bolýar. Ýahýa onuň ylmyna haýran galýar we oňa köp halat-serpaý ýapýar.

* * *

Bir adam tebibiň ýanyna gelip:

– Biziň çagamyz bolanok – diýýär.

Tebip onuň ýüzüne seredip:

– Eger meniň çakym çak bolsa, senden dölün deregine siýdik gelyär – diýýär.

Ol adam şeýledigini boýun alýar. Onda tebip:

– Sen kebab iý we ýany bilen nebiz¹ iç – diýip maslahat berýär.

* * *

Muhammet alayhyssalam göze ýakyn ýerden öli gan almagy gadagan edýär. Ol gözün ýanyndan gan alynsa, adamyň ýatkeşligini ýitirýändigini aýdýar. Şeýle-de sowuk suw bilen synja gylmagy maslahat berýär. Sebäbi gyzgyn suw babasylyn döremegine ýardam berýär diýýär.

¹ Nebiz – arpadan gaýnadylyp ýasalýan alkogolsyz içgi.

* * *

Bir gezek apbaslylar halypasy Mamun Horasan adamlary bilen duşuşanda, adamlaryň köpüsi üsgürýärdi. Mamun olara: «Eý adamlar! Çaýa bal garyp için, üsgürmegiň emi şoldur» diýýär.

Adamlar onuň diýenini edip, çaýa bal garyp içýärler we üsgürmekden halas bolýarlar.

* * *

Urwa ibn Zubeyr Äşä (goý, Alla ondan razy bolsun!):

– Eý, Äşe! Men ömrümde seni geň görşüm ýaly hiç kimi geň görmedim. Senden dini meselede bir zat sorasam jogap berýärsiň. Arap şahyrlary hakynda gürleşsem, olaryň goşgularyny bilýärsiň. Men öz ýanymdan: «Äşe Muhammet alayhyssalamyň aýaly, Abubekr Syddygyň (goý, Alla ondan razy bolsun!) gyzy, oňa şu zatlary bilmegiň heý geregi barmyka?» diýip oýlandym. Bu gün bolsa seniň tebipçilikden hem baş çykarýanyňa göz ýetirdim – diýýär.

Onda Äşe oňa:

– Eý Urwa! Muhammet alayhyssalam örän sünni gowşak adamdy. Ol sähel zada-da kesellärdi. Arap we Ajam tebipleri derdimiň emini aýdardylar, biz bolsa oňa em ederdik – diýýär.

* * *

Bir dana: «Bedeniňi we dişiňi gora. Sowukdan yssa, yssydan sowuga birden geçme. Sowuk bilen yssynyň çalyşmagy adam üçin zyýanlydyr» diýýär.

* * *

Süleýman alayhyssalamyň kiçeňräk mellek ýeri bardy. Ol ýerde dürli-dümen otlar öserdi. Otlar Süleýmana: «Eý Resulalla! Men pylan derdiň dermanydyryn» diýerdiler.

* * *

Galen: «Açgözlük adamyň ajalydyr. Ýaltalyk, ysgynsyzlyk, şel açmak, içgeçme ýaly keselleriň barysy açgözlükdendir. Adam köp iýende aşgazany dykylýar we bagyr bilen ödüň işlemesini kadadan çykarýar. Adamda kelleagyry döreýär we onuň pis keseli bilen kesellemegine getirýär. Şonuň üçin iýip-içende ortaça we wagtly-wagtynda iýip-içilende» diýýär.

* * *

Aristotel: «Ýylanyň zäheri adam üçin iň bir peýdaly emdir. Zäher ýylanyň agzyndaka yssydyr, daşyna çykandan soň şeýle bir sowaýar, hatda adamy zäheriň awusy däl-de sowugy hem öldürmäge ukyplydyr» diýýär.

* * *

Galen: «Gaýgy-gam adamyň kalbyny öldürýär, onuň ganynyň doňmagyna getirýär we ol adamy heläk edýär. Şatlyk adamyň ganynyň ýylamagyna getirýär, gan çalt aýlanýar. Emma ganyň ýylylygy adam tebigatyna mahsus bolan ýylylykdan geçse, adam heläk bolýandyr» diýýär.

* * *

Bir baýramçylykda apbaslylar halypasy Mamunyň önüne üç ýüzden gowrak görnüşli nahar, gök-önüm goýýarlar. Mamun bu nygmatlaryň her biriniň peýdasy we zyýany hakynda gürrüň berýär. Ýahýa ibn Eksem oňa:

– Eý, möminleriň emiri! Eger tebipçilik hakynda gürrüň açylsa, onda sen Galen kiminsiň. Eger ýyldyzlar hakynda gürrüň açylsa, sen Germessiň. Eger dini meselelerden gürrüň açylsa, sen Aly ibn Abu Talypsyň. Sahylyk hakynda gürrüň açylsa, sen Hatam Taýsyň. Eger dogry gürelemek hakynda

aýdylsa, sen misli Abu Zersiň. Syr saklamak babatynda sen misli Semwal ibn Adyl ýalysyň – diýýär.

Onda Mamun:

– Eý, Abu Muhammet! Ähli adamlaryň bedeni gan we etden durýandyr. Olaryň birini beýlekiden tapawutlandyryň onuň akylydyr – diýýär.

* * *

Hind tebibi: «Adama sanjym etmek agaja suw beren ýalydyr. Sanjym edilen adam suw berlen agajyň ýapraklap, gülläp ösüşi ýaly, keselden saplanyp, ýüzi nurlanyp ugrayar» diýýär.

* * *

Bir dana: «Dört zat, ýagny garnyň dok wagty är-aýal gatnaşygynda bolmak, ýene-de garnyň dok wagty hammama düşmek, kakadylan gury ýmiti gyssanyp ýmek we garran çagyň öýlenmek adamy heläk eder» diýýär.

* * *

Bir adam tebibiň ýanyna baryp:

– Men pylan kesel bilen keselledim – diýýär.

Tebip oňa:

– Sen ol kesel bilen kesellän dälşiň. Ol kesel bilen kesellänler beýdip aýak üstünde gezip ýörenoklar, derrew wepat bolýarlar. Sen bolsa meniň bilen gürleşip dursyň ahyry – diýýär welin, ýaňky adam diň arkan gaýdyp, şol ýerde jan berýär.

* * *

Bir şanyň kellesi agyrýar. Tebip oňa:

– Aýagyňy gyzgyn suwa sokup otur – diýip maslahat berýär. Olaryň gürrüňini diňläp oturan köşk emeldary:

– Kelle nirede, aýak nirede? – diýýär.

Onda tebip:

– Göz nirede, ujyt nirede? Onda-da gözün görenine ujyt galýar – diýýär welin, köşk emeldary kinaýaly gürrüňini bes edýär.

* * *

Bir adam tebibin ýanyna gelip, içiniň agyryandygyny aýdýar. Tebip onuň näme iýendigini sorayar. Ol adam:

– Äý, üýtgeşik bir zat hem iýmedim. Bar iýenim balyk, göle eti, soňra gowrulan ýumurtga we unaş – diýýär.

Onda tebip:

– Gynanyp öleýin diýmeseň, ejir çekip ölmäýin diýseň, özüňi gaýadan okla. Entek açgözlüğe hiç hili em ýok – diýýär.

* * *

Bir ýeke göz adam Abu Eswet Dugalydan:

– Eý Abu Eswet! Kämil zat, ýarym zat we hiç zat – bular nähili bolýandyr? – diýip sorayar.

Onda Abu Eswet:

– Kämil zat iki gözi hem görýän adam, ýagny men. Hiç zat kör adam. Ýarym zat diýip bolsa, ýeke göze, ýagny saňa diýse bolýar – diýip jogap berýär.

* * *

Bir çarwa goltugyny hezil edip ysgap: «Megerem, Allatagala meni goltukdan ýaradan bolsa gerek» diýýär.

* * *

Japar ibn Süleýman:

– Biz bir keýik tutup, ony soýduk, soňra deriden çykardykwelin, ondan hiç hili gan akmady, onuň derisi bolsa gurudy – diýip gürrüň berýär.

Onuň aýdanlaryny diňläp oturan tebib:

– Aşgazany agyrýan adamyň hem bedeni gandan sapdyr,
emma biz ony göremzok – diýýär.

* * *

Apbaslylar halypasy Mamun tebibçilikden gowy baş
çykarýan adamdy. Ol hatda damardan gan hem alyp bilýärdi.
Bir gezek Mamuna kelleagyry degýär. Näme em etse-de
kelleagyrysy aýrylmaýar.

Kaýsar Kalanswa onuň kelle agyrysy hakda eşidip, oňa
bir hat goýberip, haty kellesine goýmagy maslahat berýär.
Mamun bu hatyň zäherli bolmagyndan gorkup, haty ilki
hyzmatkäriň kellesine goýýar we oňa hiç zat bolmadygyny
görüň, haty öz kellesine goýýar. Köp wagat geçmän kelle agyry
öz-özünden aýrylýar. Mamun muňa haýran bolup haty açyp
görüň. Ol hatda: «Bismillähir-rahmany-rahym. Allanyň ady
agzalanda öçmejek ot hem öçýändir. Alladan başga hiç kim
güýç-kuwwata eýe däldir» diýip ýazylgy eken.

* * *

Usama ibn Zeýt: «Heýwere keseli beni ysraýyla, olaryň,
zalymlygy üçin inderilendir. Ilki bu kesel beni ysraýylyň
adamlarynda bardy. Soňra olar bilen baryş-geliş eden adamlara
geçdi we beýleki adamlaryň arasyna ýaýrady» diýýär.

* * *

Bir şahyr şeýle diýýär:

Ynsana hassa halda ediläýse em,
Janyna şypa bolar, daýanar şol dem.

* * *

Ibn Apmas Muhammet alaýhyssalamdan şeýle hadys gürrüň berýär. Ol: «Allatagala zäherden başga ähli keseliň dermanyňy ýaradandan soňra, ol dertleri ýere inderdi» diýýär.

* * *

Garrylykdan başga ähli derdiň dermany bardyr.

* * *

Muhammet alaýhyssalam: «Kim-de kim hassa bolan musulman doganyňyň halyny soramaga barsa, ol jennetiň ýolundadyr. Haçanda ol barmaly ýerine baryp, oturandan soň, ol adama sogap ýazylyp ugraýandyr. Ol adam jennetiň bosagasynda oturan ýalydyr» diýýär.

* * *

Enes Muhammet alaýhyssalamdan şeýle hadys gürrüň berýär. Ol: «Kim-de kim kör adamy kyrk ädim ýere alyp barsa, ol adama dowzah ody haramdyr» diýýär.

* * *

Ahmet ibn Abu Dawut keselleýär. Apbaslylar halypasy Mugtasym onuň halyny soramaga gelýär we:

– Seniň şypa tapmagyň üçin on müň dinar sadaka aýtdym – diýýär.

Ahmet ibn Abu Dawut:

– Eý, möminleriň emiri! Eger sadaka bermekçi bolsaň, onda Mekgäniň we Medinäniň adamlaryna paýlagyn. Olar yslam dini üçin köp jepa çekendirler – diýýär.

Onda Mugtasym:

– Men sadaka aýdan on müň dinarymy şu ýeriň adamlaryna paýlamagy niýet etdim – diýýär.

Emma ýene-de on müň dinary Mekgäniň we Medinäniň adamlaryna ugradýar.

Bu habary eşiden Ahmet ibn Dawut Mugtasyňa:

– Eý, möminleriň emiri! Allatagala seni öz penasynda aman saklasyn we mundan beýläk hem haýyr işlere gönükdirsin – diýýär we bir şahyryň Harun Reşide aýdan goşgusyny aýdýar:

Tanymlar we sahy adamlar mydam,
Hemişe il-güne ederler ýardam.

Dert tapynsa ynsan sorar bada-bat,
Doga eder Alla – kylar ybadat.

Mugtasyň onuň ýanyndan çykyp gelýärkä, ýanyndaky adamlara:

– Biz onuň halyny sorap, köp sogap gazandyk. Emma ol özi üçin hiç zat soramady. Hakyky ylym üçin ýaradylan adamlar şeýle bolýandyr. Beýle adamlaryň haýyşy biziň üçin emr bolmalydyr – diýýär.

* * *

Bir gezek Abu Gamr bir baý adamyň öýüne baranda, ol baý adam bedeninden öli gan aldyryp otyran eken. Abu Gamr oňa şeýle diýýär:

Hajjam kesip çykarsa, tendäki öli ganyň,
Rahatlyk tapar beden, aýama şirin janyň.

Ol baý adam Abu Gamra on müň dirhem peşgeş berýär.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla ondan razy bolsun!) Muhammet alaýhyssalamdan şeýle hadys gürrüň berýär. Ol: «Bedeniňize benewşe gülüniň ýagyny çalyň. Ol bedeniňizi tomusda sowuk, gyşda ýyly saklar» diýýär.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla ondan razy bolsun!): «Zeýtun ýagyny içiň. Ol üsgülewügiň emidir, nerwiňi berkleşdirmäge ýardam eder, adama görk, ruhobelentlik berer we gaýgygamdan saplar» diýýär.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla ondan razy bolsun!): «Eger nämedir bir zatda şypa bar diýseler, onda ol zatlar hajm etmek we baldyr» diýýär.

* * *

Uhut söweşinde Kytada ibn Nugmanyň gözüne ok degýär we gözi hanasyndan çykýar. Muhammet alaýhyssalam Kytadanyň gözünü hanasyna salyp sypalaýar welin, onuň bu gözi beýleki gözünden has gowy görmäge başlapdyr.

* * *

Sufýan Söwri dostuna:

– Aşşam dişim agyryp ýatyp bilmedim – diýýär.

Onda onuň dosty:

– Eý Sufýan! Sen diş agyrydan şikaýat edýärsiňmi? – diýende, Sufýan:

– Eý akmak! Men şikaýat edemok, men ýöne aýtdym – diýýär.

Sufýanyň dosty:

– Derdiňi ýöne aýtmak hem şikaýat bolýandyr – diýýär.

* * *

Abu Safwan: «Allatagala jenneti ýaratdy we aýşy-eşreti terk edenleri ol ýere salmagy wada etdi. Emma biz şöhweti, aýşy-eşreti terk etmedik, Allatagalanyň diýenine boýun bolmadyk we şeýdip kesele duçar bolduk. Biz keselimizi bejertmek üçin tebibiň ýanyna baranymyzda, ol bize: «Aýşy-eşretiden daşda dursaňyz we terk etseňiz bejerjek» diýdi. Biz ähli aýşy-eşretiden daşda durmagy söz berenimizden soňra, ol biziň keselimizi bejerdí» diýýär.

* * *

Mälik ibn Dinar: «Keselden gorkup tagam iýmeýän, emma dowzahyň odundan gorkman, günä iş edýän adamlar meniň üçin geňdir» diýýär.

* * *

Sufýan Söwri Fazylyň hassadygyny eşidip, ony görmäge barýar. Fazyl oňa:

– Eý, Sufýan! Heý, hassanyň halyny soramak ýaly sogaply zat barmyka? Hassanyň halyny soramakda hiç hili erbetlik ýok – diýýär.

Onda Sufýan:

– Bir halamaýan zadym bar, ol hem hassanyň şikaýat edip başlamagy – diýýär.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla ondan razy bolsun!) egindeşlerine: «Adam hassa bolanda, oňa hiç hili sogap ýokdur. Emma Allatagala kesel jebir-jepaly bolandygy üçin ol adam keselinden şypa tapýança, ony öňki eden günälerinden päkleýär» diýýär.

* * *

Sufýan Söwriniň dogany Mübärek Sufýan Söwrä hat ýollap, özüniň gözüniň görmeýändigini habar berýär. Sufýan Söwri oňa jogap hat ýazýar. Ol hatynda: «Eý doganym! Men seniň hatyňy okap, seniň Allanyň eden işinden maňa şikáýat edýärsiň diýip düşündim. Şikáýat etmezlik we gözüň görmeýändigini ýadyňa düşürmezlik üçin köpräk ölümiňi, dowzahy we jenneti ýatla» diýýär.

* * *

Bir gezek Rabyga ibn Haýsam ibn Mesgudyň öýüne barýar. Ol gapyny kakanda öýden örän owadan gyrnak çykýar. Rabyga gözünü ýumup, Ibn Mesgudy soraýar. Gyrnak Ibn Mesgudyň ýanyna baryp:

– Gapyda gözi kör adam seni soraýar we men Rabyga ibn Haýsamdyryn diýýär – diýende, Ibn Mesgut:

– Ol kör däl, emma Allanyň gadagan eden zadyna seretmejek bolup gözünü ýumandyr – diýýär.

* * *

Bir adam göreş tutmak bilen meşgul bolýardy. Emma ol hemişe ýykylardy. Soňra ol göreşmegi taşlap, tebipçilik edip başlaýar. Günleriň birinde oňa bir dana duşýar we:

– Indi sen tüýs göreş tutup başlapsyň. Emma dert bilen göreşeniňde ýeňilmejek bol – diýýär.

* * *

Bir adam tebibiň ýanyna baryp, özünde ysytma keseliniň bardygyny aýdýar. Onda tebip:

– Bu kesel pylan otdan bolýar – diýende, ol adam:

– Men ol oty iň soňky gezek Bagdatda iýdim ahyryn. Meniň bolsa bu ýere göçüp gelenime näçe wagt boldy – diýýär.

Onda tebip:

– Bagdatda göwreli bolan aýal başga ýere göçüp gideni bilen dogrup bilmezmi? – diýýär.

* * *

Bir gezek emewiler halypasy Omar ibn Abdyleziz ýaş wagty kakasynyň atlarynyň ýanyna baranda, at onuň maňlaýyna depip, kellesini ýarýar. Tebip Omar ibn Abdyleziziň kellesiniň ganyny süpürip otyrka: «Ol at emewileriň biriniň kellesini ýaryp bilen bolsa, özüni bagtly saýmalydyr» diýýär.

* * *

Mugyra ibn Abdyrahman ibn Harys ibn Hyşam nahar bişirerdi. Onuň bir gözi kördi. Bir gezek bir çarwa öňüne nahar alyp iýip başlaýar. Emma ol gözünü Mugyradan aýyрмаýardy. Mugyra çarwadan:

– Sen näme üçin maňa beýle seredýärsiň? – diýip sorayar.

Çarwa:

– Men seniň nahary süýji bişirişiňe haýran galýaryn. Emma gözüňe seredip bolsa gorkýaryn – diýýär.

Mugyra ondan:

– Gözümiň nämesi seni gorkuzýar? – diýende, çarwa:

– Seniň nahar bişirmegiň we ýekegözlüligiň Deçjalyň sypatlarydyr. Meni gorkuzýan zat siziň meňzeşligiňiz – diýýär. Mugyranyň bir gözi rumlylar bilen bolan söweşde kör bolupdy.

Ol çarwa:

– Deçjalyň gözi Alla ýolundaky söweşde kör bolan däldir ahýryn – diýýär.

* * *

Muhammet alaýhyssalam Mekgäni açanda, Abu Ahmet ibn Jahş Resulallanyň düýesiniň tanapyny eline alyp, Sapa we Merwe daglarynyň arasynda aýlanyp, eýle diýýär:

Eý, mekgeli ynsanlar!
Tebip geldi araňyza,
Begendirer, şypa eder,
Siziň hassa kalbyňyza.

* * *

Sagsag ibn Suhan hassa ýatyrka Hezreti Aly (goý, Alla ondan razy bolsun!) onuň halyny soramaga barýar we oňa:

– Eý, Sagsag! Adamlaryň ýakyn ýardamçysy we olaryň hemaýatkäri sensiň – diýýär.

Onda Sagsag:

– Eý, möminleriň emiri! Allany sylaýan musulmana hormat goýýan, olara rehmet edýän sensiň – diýýär.

Soňra Hezreti Aly biraz oturandan soň, turmakçy bolanda Sagsaga:

– Eý, Sagsag! Meniň seni soramaga gelenimi aýdyp, kowumdaşlaryň arasynda öwünmegin. Allatagala öwünjeňleri halaýan däldir – diýýär.

* * *

Ibn Apbas: «Men bir gezek örän erbet keselledim. Maşgalanyň agzalary maňa näme iýdirjegini bilenokdylar. Olar maňa zyýan eder öýdüp gorkup, meni suwdan hem kesdiler. Bir gün gije şeýle bir suwsap turdum. Men ýerimden turup, suw duran gapdan ganýançam suw içdim. Şol gijeden soň saglygym gowulaşdy we şondan soň men kesellini işdäsi alýan zatdan saklamaly dældigine göz ýetirdim» diýýär.

* * *

Günleriň birinde Bekr ibn Abdylla Mezeni keselleýär. Adamlar onuň ýanyna gelip, oturyp halyny soraman çykyp gidýärler. Bekr olaryň beýle hereketine gamlanýar we:

«Hassanyň ýanyna barlanda onuň haly soralyar. Sagat adamyň ýanyna bolsa zyýarat üçin barylýar» diýýär.

* * *

Zubeýr Absamy agyr hassalaýar. Ol horlanmakdan ýaňa diňe ham bilen süňk bolup galýar. Ol bedenine seredip: «Allatagala meniň bedenimden ýeri ýaratmadygyna münde bir şükür! Bolmasa, ýer ýüzünde hiç hili ösümlük bitmezdi» diýýär.

* * *

Ahmet ibn Ýahýa ömrüniň ahyrynda gulagy ker bolup, hiç zat eşitmeýär. Ol kimdir biri bilen gürleşse, kagyza ýazyp gürleşdi.

* * *

Ahnaf doglanda, onuň syrty bitik dogulýar. Tebipler kesip, ony bolmalysy ýaly edýärler.

* * *

Apbaslylar halypasy Saffah keselläp, ölüm ýassygynda ýatyrka, tebibine şeýle diýýär:

Meniň ähli zadym we galan ömrüm,
Seniň eliňdedir, gaýgyрма emiň.

* * *

Abu Hureýra:

– Muhammet alayhyssalam: «Erbet niýetli adam meniň münberime münse, burnundan gan geler» diýipdi – diýende, Amr ibn Sagyt ibn As Muhammet alayhyssalamyň münberine münýär welin, burnundan paglap gan akyp başlaýar.

ÝETMIŞ ÜÇÜNJI BAP

BAÝLYK, GAZANÇ, SÖWDA BILEN MEŞGUL BOLMAK, GYMMATLYK, ARZANLYK, BAÝAMAK WE GARYP DÜŞMEK HAKYNDÄ

Ibn Apbas:

Muhammet alayhyssalam: «Eger mende bir dinar bolsa, men şol dinary Alla ýoluna sarp ederin» diýipdi. Muhammet alayhyssalam wepat bolanda, onuň ne guly, ne gyrnagy, ne-de dinardyr dirhemi bardy. Ondan diňe söweşde geýen sowudy galdy» diýýär.

* * *

Enes: «Muhammet alayhyssalamdan şeýle hadys gürrüň berýär. Ol: «Allatagala bendesine: «Eý, bendäm! Meni ýatla! Kalbyňy päk tut we ruhy taýdan baý bol. Ruhy baý adam garyplykdan saplanar we maddy taýdan-da baýar. Eger meni ýatdan çykaryp, özüňi beýik tutsaň, ruhy pes bolsaň, baý hem bolsaň basym garyp düşersiň» diýdi» diýip gürrüň berýär.

* * *

Bir adam Muhammet alayhyssalamyň ýanyna gelip:
– Men seni Allanyň haky üçin gowy görýärim – diýýär.
Onda Muhammet alayhyssalam ol adama:

– Eger meni Allanyň haky üçin gowy görýän bolsaň, onda garyp-gasara kömek et. Meniň üçin iň gowy adamlar garyp-gasara kömek edýän adamlardyr – diýýär.

* * *

Abu Zer Muhammet alayhyssalamdan şeýle hadys gürrüň berýär. Ol: «Kyýamat günü iki dirhemli adam bir dirhemli adama görä köpräk sorag ediler» diýýär.

* * *

Allatagala Musa alayhyssalama: «Eý, Musa! Eger baý adam görseň, oňa günä işlerini ýatlat, sogap iş etmäge çagy. Eger garyp adam görseň, onuň bilen ýagşyzadalar bilen salamlaşyşyň ýaly salmlaş. Oňa göwünlik ber we göwnüni hoş et» diýýär.

* * *

Lukman Hekim baý adamlary görse, olara: «Eý, nygmat eýeleri! Ähli nygmatyň eýesini ýatlaň!» diýerdi. Eger garyp adamlary görse: «Siz Allatagaladan iki esse dileg etmeli» diýýärdi.

* * *

Abu Sagyt Mahzumy şeýle diýýär:

Kynçylyga döz gelerin, ederin sabyr,
Alla sabyr-takat berdi, edýäriň şükür.

Baý adama tarap hiç seretmeýän,
Uly sogaba eýe, ol garyp ynsan.

* * *

Bir gezek Hasan Basry Abdylla ibn Ahtamyň hassa ýatandygyny eşidip, halyny soramaga barýar. Hasan Abdyllanyň ýatan otagyna girende, Abdylla otagyň çüňkünde duran sandykdan gözünü aýyrman ýatyrdy. Abdylla Hasana:

– Eý, Abu Sagyt! Bu sandygyň içinde ýatan zekat çykarylmaýyk, garyp-gasara kömek berilmedik ýüz mün dirhem hakynda näme aýdyp bilersiň? – diýýär.

Onda Hasan:

– Öýüň köýsün, onda bu pullary näme üçin ýygnadyň? – diýende, Abdylla:

– Meşhurlyk gazanmak, soltana öýkünmek we adamlaryň arasynda öwünmek üçin – diýip jogap berýär.

* * *

Hasan Basry ölmeziniň ön ýanynda ogluny ýanyna çagyryp: «Meniň saňa miras goýan baýlyklarymy arkaýyn sarp et. Sebäbi men olary halal ýol bilen gazandym. Eger bu pullaryň üstüni dolmakçy bolsaň, halal pul bilen doldur. Kakaň ýoluny dowam etdir. Bu pullarda garyp-gasaryň haky bardyr, olardan zekat çykar. Näme iş etseň hem kyýamat gününde mizan terezisinde sogap tarapy agyr bolar ýaly et» diýýär.

* * *

Abdylla ibn Japara:

– Kimdir biri senden pul dilese, diýeninden hem köp berýäň. Eger söwda etseň, arzan bahadan satýaň – diýenlerinde, ol:

– Men akylma, dinime daýanyp şeýle edýärim. Meniň sarp edýän baýlygym satyn alyp bolmajak sogap bolup yzyna gelýär – diýýär.

* * *

Muhammet alayhyssalam: «Kim öý satyp, ol puldan garyp-gasara zekat çykarmasa, onda bu pul ol adam üçin bereketli bolmaz» diýýär.

* * *

Bir dana: «Özüni altyndyr kümüş bilen bezeýän adam özüni pese gaçyrýar we altyn-kümüşiň adamdan gymmatdygyny görkezýär. Adam özüni ýagşy gylygy we ýagşy işleri bilen bezemelidir» diýýär.

* * *

Muhammet alayhyssalam: «Haram baýlyk gazanmakdan daşda duruň. Haram baýlygy sarp eden, ondan hiç hili haýyr tapmaz. Haram baýlygyň bereketi bolmaz. Haram baýlyk toplan ölen adama, ölenden soň hem haram toplan baýlygy gutarýança günä ýazylyp durar» diýýär.

* * *

Aristotel: «Baýlygy söýmek şer işlere elter. Sebäbi baýlyk ähli şer işler bilen aýrylmaz baglanyşyklydyr» diýýär.

* * *

Bir çarwa elinde dinar oýnadyp: «Özüň kiçijik hem bolsaň edýän işiň uludyr» diýýär.

* * *

Özüniň kanagatyna hyzmat etmeýän adam azat adam däldir.

* * *

Ibn Semmäk: «Baý adam üçin baýlykdan jyda düşmek iň agyr jezadyr» diýýär.

* * *

Bir çarwa: «Garyp adamy baýlyga bolan ymtlyş zaýalap biler. Baý adam bolsa diňe meslikden zaýalanyp, şer ýola düşer» diýýär.

* * *

Ýahýa ibn Mugaz Razy: «Tygşytly ýaşan adam durmuşda uly üstünlik gazanar» diýýär.

* * *

Muhammet alayhyssalam: «Kanagatly, tygşytly ýaşamagy başaryan adam beýik adamdyr» diýýär.

* * *

Bir arap: «Alyjy satyn alýan zadyny gowy görüp, harydyny saýlap almalydyr» diýýär.

* * *

Tereziniň üsti bilen aldap, adamlaryň hakyny iýýän adam ogrudyr.

* * *

Emewiler halypasy Mugawyýa: «Adamlary aldap, harydyny gymmat bahadan satýan söwdagär azajyk pul üçin ahyretini ýakýandyr. Şol azajyk pula ol dowzahy satyn alýar» diýýär.

* * *

Bir gezek Halyt ibn Abdylla metjitde otyrka bir adam başga birine:

– Dostumyň öýüne bardym. Onuň kaşaň öýi, gul-gyrnagy we örän köp baýlygy bar eken – diýýär.

Onda Halyt ol adama:

– Sen şu wagt dostuňy öwseňem, ol adam seniň aýtmagyňa görä, onça baýlygy toplan, garyp-gasara kömek etmeýän adama meňzeýär. Beýle adam öwgä mynasyp däldir – diýýär.

* * *

Kim özüne köprük üns berip, özüni hormatlap ugrasa, başga adamlary ünsden düşürer we olara hormat goýmaz.

* * *

Dinardyr dirhem Allatagalanyň adamlara beren nygmatydyr. Pully adam islendik hajatyny ýerine ýetirip biler.

* * *

Abu Derda şeýle diýýär:

Ýetmek isleýär ynsan ähli arzuw-wysala,
Arzuwlaryň hasyl bolmagy baglydyr Alla.

* * *

Ibn Omar bir gezek bir adama haryt satýar. Ol adam harydyň bahasyny töleýär we ýene-de iki dinary Ibn Omaryň öňüne süýşürýär. Onda Ibn Omar: «Haryda ylalaşan bahaňy töläňden soňra, artykmaç iki dinaryň näme?» diýýär we ol puly eýesine yzyna süýşürýär.

* * *

Muhammet alaýhyssalam: «Kanagatlylyk ýaşayşyň we diniň ýarysydyr» diýýär.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla ondan razy bolsun!): «Söwdada aldap, bir ýa-da iki dirhem gazanan wagtyň o dünýäni, kyýamaty, dowzahy ýatla. Sen peýda gazandyňmy ýa-da söwdada utuldyňmy, ölçerip dök» diýýär.

* * *

Ibn Uýeýnadan:

– Iň garyp adam nähili bolýandyr? – diýip soranlarynda, ol:

– Adamlaryň ählisi hem garypdyr. Allatagala Gurhanda şeýle diýmänmidi: «Eý adamlar! Allanyň ýanynda siziň ähliňiz garypsyňyz». Şonuň üçin biziň ählimiz Allanyň ýanynda tüwmaýak garypdyrys – diýip jogap berýär.

* * *

Günleriň birinde Buzurgmehr bir däli garyby görüp: «Iki betbagtçylygyň bir adamda jemlenmegi gör, nähili erbet bolýan eken» diýýär.

* * *

Bir adam pelsepeçiden:

– Garyplykdan erbet näme barka? – diýip soranda, ol:

– Garypdygyňa gamlanyp ýaşamak garyplykdan hem erbetdir – diýýär.

* * *

Bir çarwa: «Baýlygy danalyk bilen dolandyran ýeňer, nadanlyk eden onuň guluna öwrüler» diýýär.

* * *

Söwdada iki hili, ýa-ha arzan zady gymmat diýip, ýa-da erbet zady gowy diýip aldaýarlar. Emma üns berseň olaryň aldawynyň üstüni açarsyň.

* * *

Bir şahyr şeýle diýýär:

Alla älem-jahany, hem ýaratdy ynsany,
Meger baýlygyň guly edipdir ol barçany.

* * *

Bir adam dirhemiň bir ýüzüne şeýle sözleri ýazdyrýar:

Ähli üstünlikler meniň gaşymda,
Hemme işler biter dursam başynda.

Beýleki ýüzüne bolsa şu beýti ýazdyrýar:

Ynsanlar we jynlar meniň iň ýakyn dostlarym,
Ybadat edip maňa, bolarlar sadyk gulum.

* * *

Jahyz: «Puluň, baýlygyň bar ýerinde dawa-jenjel bardyr. Pul üçin aldawa ýüz urmagy adamlaryň ýüregine guýýan megerem, şeýtandyr. Kâbir adamlar harydyny aldap satsalar, kâbiri terezide ölçände aldaýarlar. Şeýdip baýap, soňra sylag-hormata garaşýan adamlar meniň üçin geňdir» diýýär.

* * *

Muhammet alaýhyssalam: «Aňsat gazanç etjek bolýan adamlara Allatagalanyň özi rehim etsin» diýýär.

* * *

Emewiler halypasy Mugawyýa: «Men özümi mekir saýýardym. Emma söwdagärler menden hem mekir eken» diýýär.

* * *

Hasan Basry: «Mömin musulman doganyny aldaýan dälidir» diýýär.

* * *

Apbaslylar halypasy Mansur bir adamdan:

– Ähli zadyň hökümdary kim? – diýip soranda, ol adam:

– Baýlyk, sebäbi ol adamy dogan-garyndaşdan, dost-ýardan hatda ony bu dünýä getiren enesinden hem ýüz öwürdi bilýändir – diýýär.

* * *

Kim özüni baýlykdan daşda saklasa, diýmek şol adamyň öz dinini, ar-namysyny goradygydyr.

* * *

Garyp adam baýasa, onda üç häsiýet ýüze çykýar, ýagny köne dostlaryny taşlap, täze dost tutunar, aýalynyň talagyny berer, wepaly hyzmatkärini täze hyzmatkäre çalşar.

* * *

Hasan Basry: «Allatagala nesibäňe ýazmasa, eliňdäki ýeke dirhemini hem hözüriňi görüp bilmersiň» diýýär.

* * *

Hasan Basry: «Halal bir dirhem gazanmakdan haram on dirhem gazanmak aňsatdyr. Emma bir dirhem, ol on dirhemden hözirlidir we soňy azapsyzdyr» diýýär.

* * *

Abu Şagsa: «Musulmançylygy we baýlygy bir adamda jemlemek kyndyr» diýýär.

* * *

Abdylła şeýle diýýär:

Durmuşynda kynçylyga düşäýseň eger,
Dinara ýükle müşgüliň, bar işiň biter.

Ur ýüküňi dinara, ýagyr eşekdir misli,
Näçe ýüki ursañ-da, göterer ol ep-esli.

* * *

Hasan Basrynyň dosty Ýunus ibn Ubeýt: «Men bazarda söwda edip, altmyş müň dirhem gazandym. Eýsem, şol pullaryň bir dirhemini aldaw bilen alan bolaýmaýyn diýip pikir edenimde, endamyma galpyldy aralaşdy» diýýär.

* * *

Muhammet alayhyssalam: «Allatagala perişdelerine: «Meniň eý görýän adamlaryma baş egiň we olara ýardam beriň» diýýär. Perişdeler: «Eý, Subhanalla! Seniň eý görýän adamlaryň kimler?» diýip soranda, Allatagala: «Meniň eý görýän adamlarym musulman garyp-gasardyr» diýýär.

* * *

Bir gezek Ibn Mübärek elindäki dinarlary zyňyp: «Eý, Allam! Men bu pullary saňa ýakyn bolmak, seniň diniňi saklamak we ar-namysymy goramak üçin terk edýärim» diýýär.

* * *

Sufýan Söwri: «Häzirki zamanda pul adamyň abraýy we onuň ýaragydyr» diýýär. Soňra ol elindäki dinary ogşayar. Adamlar ondan:

– Sen puly söýýärsiňmi? – diýip soranlarynda, ol:

– Eger Allatagala maňa on müň dinar beren bolsa, meniň üçin adamlary görmegiň, olar bilen gürleşmegiň hiç hili hajaty ýokdur – diýýär.

* * *

Muhammet alayhyssalam: «Mömin adam garyplykdan gorkýandyr. Sebäbi garyp adam köp hupbatly günleri başyndan geçirýändir» diýýär.

* * *

Biri dostuna:

– Sen näme üçin dirhemi gowy görýärsiň? Ol seni özüne gul edýär ahyryn – diýýär.

Onda onuň dosty:

– Ol meni gul etse-de, mätäçlikden we masgaraçylykdan halas edýär – diýýär.

* * *

Ibn Uýeýna: «Adamlaryň pulunyň bolany gowudyr. Sebäbi mätäç adam diniň kanunyna seretmän, şer işlere ýüz urar» diýýär.

* * *

Baýlyk: «Baý adamlara ýaran boldum. Emma meniň ýaran bolan adamym saralyp-solup ugrady. Dostunyň geýen eşiği oňa gowy göründi. Dostunyň münen aty onuň atyndan ýyndam ýaly boldy. Iýeni tenine siňmedi. Soňra ony taşlap, garyp adama ýaran boldum we rahatlyk tapdym» diýermiş.

* * *

Fazyl: «Kyýamat güni terezide aldap ölçänlerin we süýthorlaryň ýüzi gara bolar» diýýär.

* * *

Bir adam Ybraýym Edheme don sowgat getirýär.
Ybraýym Edhem ol adama:

– Eger sen baý bolsaň, men senden bu dony kabul ederin
– diýýär.

Ol adam:

– Men baý – diýýär.

Ybraýym Edhem ondan:

– Seniň näçe puluň bar? – diýip soranda, ol adam:

– Iki müň dinar – diýip jogap berýär.

Ybraýym Edhem:

– Sen şol puluň dört müň dinar bolmagyny isleýärsiňmi?
– diýende, ol adam:

– Hawa – diýýär.

Onda Ybraýym Edhem:

– Ýene-de pula mätäç bolsaň, onda sen entek garyp.
Şonuň üçin men seniň bu donuň kabul edip bilmerin – diýýär.

* * *

Dana: «Puly söýýän adam onuň oýnaşyna öwrülýär»
diýýär.

* * *

Gadymy kitaplaryň birinde: «Adamyň baýlyga bolan islegi ýüregindedir. Eger ol kalbynyň diýenini etse, diýmek ol baýlygyň guluna öwürüler» diýilýär.

* * *

Bir dana: «Baýlyga, ýa-da galan miras bilen, ýa-da hars urup, gazanç edip ýetilýär. Baýlyk gazanmagyň üçünji ýoly ýokdur» diýýär.

* * *

Abdyrahman ibn Şibn şeýle diýýär:

Bir gezek Muhammet alaýhyssalam:

– İn erbet adamlaryň biri täjirlerdir – diýýär.

Onda adamlaryň biri:

– Eý, Resulalla! Allatagala söwda etmegi halal etdi ahyryn – diýeninde, ol:

– Emma Allatagala olara ýalan sözläp, ant içip söwda ediň diýmedi ahyryn – diýipdir.

* * *

Bir gezek Hezreti Aly (goý, Alla ondan razy bolsun!) eline gamçy alyp, Kufanyň bazaryna aýlanmaga çykýar. Ol söwdagärlere: «Eý, söwdagärler! Harydyň nyrhyny alyň, alyjynyň harydyny beriň. Azajyk peýda görmek üçin uly günä gazanmaň. Kişi haky siziň baýlygyňyzdan iki esse bolup çykar» diýýär.

* * *

Lukman Hekim ogluna: «Eý, oglum! Sabyrly bolgun. Dünýäde garyplyk ýaly erbet zat ýokdur. Eger birden garyp düşseň, bu barada hiç kimiň ýanynda gürlemegin. Sebäbi derdiň birine aýdanyň bilen derdiň ýenlemez we onuň saňa hiç hili kömegi degmez. Näme dileseň Alladan dile, Allatagala dileg edeniň mätäç zadyny, dogra edeniň islegini ýerine ýetirijidir» diýýär.

* * *

Bir çarwa: «Musulman sogap işler hakynda köp gürläp, baýlygy hakynda az gürläse ýagşydyr» diýýär.

* * *

Adama kyn ýagdaýda kömek edýän sahydyr. Gündelik durmuşda kömek edýän nygmatlydyr, baýdyr.

* * *

Araplar köp baýlyk toplam, sowmaga rowa görmeýän adama: «Mirasdarlarynyň aladasyny edýär» diýerdiler.

* * *

Bir çarwanyň düýesi ölýär welin, ol belent sesi bilen: «Waý, bar baýlygym gitdi» diýip aglaýar.

* * *

Bir baý adam öz mirasdarlaryna hat goýýar. Ol hatda: «Kim meniň toplan baýlygymdan paý alsa, goý, ol meniň bu baýlygy toplanymda eden günälerimden hem paýyny alsyn» diýip ýazylgy eken.

* * *

Gadymy kitaplaryň birinde: «Baýlygy jemläp, ony miras goýup, ol baýlygyň hözirini görmän ölen adam bu baýlygy jemlände eden günälerini özi çeker» diýip ýazylypdyr.

* * *

Islendik söwdagäriň söwdasynyň oňýan ýa-da oňmaýan wagty bardyr.

* * *

Söwdada söwdagäre üstünlik hemra bolmasa, gazanç edip bilmez.

* * *

Harytsyz söwda edýän täjir, täjir dälidir, dellaldir.

* * *

Çagaňa baýlyk gazanmagy öwretmek ony jebir-jepa ýoluna salmakdyr.

* * *

Isa alayhyssalam:

– Baýlygy söýmek köp dertlere eltip bilýär – diýýär.

Adamlar ondan:

– Ol nähili dertlere? – diýip soranlarynda, ol:

– Ol adam Allatagala ybadat etmez – diýýär.

Adamlar:

– Eger ybadat etse näme? – diýenlerinde, Isa alayhyssalam:

– Baýlyk toplamak üçin uly we kiçi günälerden gaýtmaz – diýýär.

Onda adamlar:

– Eger günälerden saklansa näme? – diýenlerinde, Isa alayhyssalam:

– Beýle adam baýlyga kowalaşýan adam däl-de, abytdyr – diýýär.

* * *

Bir dana: «Baý adam garyby özüçe görmez, ýagny özünden pes hasap eder» diýýär.

* * *

Abu Fazyl Mikaýyly şeýle diýýär:

Ýelegine aşyk bolup öldürerler Tawusy,
Baýlyk üçin heläk bolýar adamzadyň balasy.

* * *

Çarwa bir adamdan:

– Siziň araňyzda pylany nähili adam? – diýip soranda, ol adam:

– Öz-ä baý, adamlara-da ýardam berýär – diýýär.

Çarwa:

– Onda ol adam jennetidirm – diýýär.

* * *

Ýagşyzadalar: «Eý, Allam! Meni garyplykdan, haram baýlykdan, gaýgy-gama çümdürýän kanagatdan özüň gora» diýip dileg ederdiler.

* * *

Adamlaryň hajatyny bitirmek iň haýyrly işdir. Ar-namysyňy goramak iň uly baýlykdyr.

* * *

Bir gezek emewiler halypasy Mugawyýa Ahnafdan:

– Näçe puluň bar? – diýip soraýar.

Ahnaf:

– Aýtjak däl – diýýär.

Mugawyýa geň galyp:

– Ol näme üçin? – diýip soraýar.

Onda Ahnaf:

– Sen kuraýyşlardan, olaryň bolsa şeýle häsiýeti bar. Eger özünden baý adamy görseler, bahyllyk edýärler. Eger garyp adam görseler, ýigrenýärler – diýýär.

* * *

Eli hünärli adam – baýdyr.

* * *

Baýlygyň belli bir mesgeni ýokdur.

* * *

Adamyň, zamanyň we baýlygyň islegleriniň jüpüne düşýän wagty az-azdyr.

* * *

Öz ýurdunda baý bolanyňdan keseki ýurtda gedaý bolanyň ýagşydyr.

* * *

Dana: «Baýlygy bolup, ony tygşytlylyk, kanagatlylyk bilen isripsiz sowmagy başaryan adam danadyr» diýýär.

* * *

Amr ibn Leýs: «Guşy guş bilen awlaýarlar. Baýlygy baýlyk bilen gazanýarlar» diýýär.

* * *

Rukka şäheriniň derwezesinde: «Kişi hakyny iýip baýlyk jemläne, Allanyň lagnaty siňsin. Emma baýlyk jemläp, baýlygyň gadryny bilmejek adama miras goýana iki esse lagnat siňsin» diýip ýazylgy eken.

* * *

Şalaryň biri: «Bir zat satyn almakçy bolanda, puluň bolmazlygy, baýanda bolsa ol zada islegiň bolmazlygy, meniň iň ýigrenýän zatlarymyň biridir» diýýär.

* * *

Halyt ibn Safwan ogluna: «Eý, oglum! Iki zady unutma: baýlygy bu dünýäň üçin jemlegin. Ahyretiň üçin bolsa ybadat etgin» diýip wesýet edýär.

* * *

Jebraýyl perişde Lukman Hekimiň ýanyna gelip: «Pygamberlik bilen danalygyň haýsy hem bolsa birini saýla» diýýär. Lukman Hekim danalygy saýlaýar. Jebraýyl ganaty bilen Lukmanyň döşüni sypalaýar. Soňra gitjek wagty: «Eý Lukman! Garyp bolup baýan adama hajat bilen ýüz tutanyňdan, ýanyp duran tamdyra eliňi sokanyň haýyrlydyr» diýýär.

* * *

Hajjaç ibn Karyýadan:

- Nähili pul haýyrlydyr? diýip soranda, Ibn Karyýa:
- Adamyň jan-saglygy üçin Alla ýoluna sadaka aýdylan pul ýaly haýyrly zat ýokdur – diýýär.

* * *

Bir gezek Halyt ibn Safwana:

- Seniň puluň köp, onda-da olary sarp edeňok – diýenlerinde, ol:
- Pul öz bolşy ýaly ýaşamaly, ömür hem uzakdyr. Şonuň üçin bu gün sarp etmesem, ertir sarp ederin – diýýär.

* * *

Bir adam gedaýa bir dirhem berýär we :

– Bir dirhem on dirhemiň ondan bir bölegi. On dirhemi on dirheme köpeltseň, ýüz dirhem bolýar. Ýüz dirhemi ýene-de on-a köpeltseň, müň dirhem bolýar. Görýänmi, men saňa näçe pul beripdirin – diýýär.

* * *

Isa alaýhyssalam: «Öýlenmek, maşgalaly bolmak, baýlyk toplamak bu dünýäniň aladasy. Ýagşy, sogap işler o dünýäniň aladasy. Emma bu zatlaryň hemmesi bir adamda seýrek duş gelyär» diýýär.

* * *

Hasan Basry: «Halal gazanç edip, gazanjyny Alla ýoluna sarp edýän adamlary Alla ýalkasyn» diýýär.

* * *

Hasan Basry:

– Mömin adam Allatagalanyň öwreden ýagşy edeplerini alýandyr. Eger Allatagala oňa rysgal berse, ol bu rysgaly maşgalasyna sarp eder. Eger rysgaldan kesse, ol adamyň maşgalasy rysgaldan kesiler – diýýär.

Onda Dawut ibn Abu Hind:

– Maşgalaňa diňe iýip-içmek we egin-eşik alyp bermelimidir? – diýende, Hasan:

– Eý adam! Allatagalanyň rysgal edip beren ähli baýlygyny maşgalaňa sarp et – diýýär.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla ondan razy bolsun!): «Garyplyk iň gorkunç ölüm ýalydyr» diýýär.

* * *

Ýene-de: «Adam baýasa we baýlygy söýse, onuň dininiň üçden bir bölegi gidýändir» diýýär.

* * *

Ýene-de: «Garyplygyň ýekeje çäresi bardyr. Ol hem Allatagaladan baýlyk dilemekdir» diýýär.

* * *

Ýene-de: «Baýlyk şer işlere eltýändir we adamy dininden daşlaşdyrýandyr» diýýär.

* * *

Ýene-de: «Mömin adamyň ýüreginde baýlyk diýen söz hem, düşünje hem bolmaly däl. Iman we baýlyk bir ýürekde ýerleşmez» diýýär.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla ondan razy bolsun!): «Eý, adam ogly! Güýjüň ýeten işini edip, gazanç et. Güýjüň ýetmejek zadyna ýapyşsaň, kişi emlägine ýapyşan ýalydyr» diýýär.

* * *

Meýmun ibn Mehrana:

– Şu ýerde bir kowum ýaşaýar. Olar:

– Biz öýden çykmasak hem rysgalymyz üstümize gelýär diýýärler – diýende, Meýmun:

– Olar samsykdylar. Eger olar ähli pygamberleriň öz hünäri bilen gazanç edip eklenendigini bilseler beýle diýmezdiler – diýýär.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla ondan razy bolsun!) ogly Muhammet Hanapyýa: «Eý oglum! Men seniň garyp düşmegiňden gorkýan we Allatagaladan seniň üçin dileg edýärim. Sebäbi garyplyk diniň üçin nasyklyk we aklyň üçin nakyslykdyr» diýýär.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla ondan razy bolsun!): «Allatagala baýlaryň pulundan garyplara rysgal berdi. Eger garyp adam aýksa, munda baý adamyň günäsi bardyr. Bu barada kyýamat günü soralar» diýýär.

* * *

Ýene-de Hezreti Aly: «Garyp adamyň kalbynyň zynaty kanagatlylyk bolsa, baý adamyň kalbynyň zynaty Alla şükür etmekdir» diýýär.

* * *

Ýene-de: «Alla ýolunda baý adamyň garyp adama ýardam bermegi, gör, nähili ajaýyp we sogaply işdir» diýýär.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla ondan razy bolsun!): «Kimdir biri halal gazanç edip, bu dünýeden ötse, Allatagala ondan razy bolar we oňa jenneti bagyş eder» diýýär.

* * *

Amyr: «Allatagalanyň iň gowy görýän adamlary garyplardyr. Allatagala ýakyn adamlar pygamberlerdir. Şonuň üçin pygamberleriň köpüsi ömrüni garyplykda geçirdiler» diýýär.

* * *

Omar ibn Hattabyň (goý, Alla ondan razy bolsun!) döwründe Balh şäheri basylyp alnanda şäheriň derwezesinde: «Garyp hem, baý hem Allanyň önünde eden işlerine deň derejede jogap berýändir» diýip ýazylgy eken.

* * *

Ybraýym Edhem: «Işläp, gazanç edip maşgalaňy ekle. Emma hiç kimden tamakin bolma. Tamakinlik dilegçilik bilen deňdir» diýýär.

* * *

Urwa bilen Warda garakçy diýerdiler. Sebäbi ýaş oglanlardan kimdir biri garyplykdan nalasa Urwa oňa at hem ýarag bererdi we: «Eý, ýaş ýigit! Eger şu iki zat bilen baýap bilmesen, onda Allatagalanyň seniň baý bolmagyňy islemedigidir» diýerdi.

* * *

Bir dana: «Baýap tekepbirlik etme, ertirki gün nä halda boljagyň bir Alla mälimdir» diýýär.

* * *

Enes şeýle diýýär:

Muhammet alaýhyssalamyň döwründe haryt gymmatlady welin, adamlar Muhammet alaýhyssalamyň ýanyna gelip:

– Eý, Resulalla! Harytlar gymmatlady. Biziň olary satyn almaga gurbumyz çatanok. Özüň bir alajyny edäýmeseň – diýenlerinde, Muhammet alaýhyssalam:

– Men söwdagärlere bahany arzanladyň diýip ýüz tutanymdan, Allatagaladan siziň rysgalyňyzy köpelt diýip dileg edenim gowudyr – diýýär we adamlaryň rysgal-baýlygyny köpeltmek üçin dileg edýär.

Şol ýyl adamlar baýap, söwdagärlerden haryt almaga öňki ýaly mätäçlik çekmeýärler.

* * *

Mirar ibn Sagyt şeýle diýýär:

Mirar garyp düşse-de, hiç kime aýan bolmaz,
Mirar baý bolsa birden, ony bilmedik galmaz.

Ol hemmä kömek eder,
Garyplary baýadar.

* * *

Bir şahyr şeýle diýýär:

Baýlyk tekepbir edýär diýseler eger,
Onda garyplyk seni masgara eder.

* * *

Emewiler halypasy Omar ibn Abdyleziz söwda etmek üçin Müsürden dürli-dümen azyk alyp, gämä ýükledip, Medinä alyp gaýdýar. Ýolda gelyärkäler, Muhammet ibn Kagp Karzy oňa:

– Muhammet alaýhyssalamyň: «Raýatlaryň halyna seretmän söwda edýän hökümdaryň raýatlary heläkçilige uçar» diýenini eşitmänmidiň – diýýär.

Omar ibn Abdyleziz ýurduna gelen badyna gämikäki ähli azygy halkyna paýlaýar. Ol hatda gämini hem bölek-bölek edip, agaçlaryny garyp-gasara berýär.

* * *

Emewiler halypasy Omar ibn Abdyleziz: «Kimdir biri nämedir bir zat alsa, garyp-gasaryň hem aladasyny etsin. Eger ol gaýtaryp bilmese-de, Allatagaladan gaýdar» diýýär.

* * *

Abubekr Syddyk (goý, Alla ondan razy bolsun!) söwda gitse, ýany bilen garyp adamlary alyp giderdi. Ol getiren harytlaryny arzan bahadan garyplara satardy. Eger olaryň söwdasy oňmasa, ýene-de gymmat bahasyna özi satyn alardy.

* * *

Bir gezek Hezreti Aly (goý, Alla ondan razy bolsun!) bazarda aýlanyp ýörkä, hurma satýanyň ýanynda bir gynagyň aglap durandygyny görüp, oňa:

– Näme üçin aglaýarsyň? – diýip sorayar.

Onda ol gyrnak:

– Hojaýynym maňa bir dirhem berip, hurma getirmegi emr etdi. Men hurma satýandan alan hurmamy eltenimde, elten hurmam onuň göwnünden turmady we yzyna eltip, bir dirhemi getirmegi emr etdi. Ynha, indi hem hurma satýan maňa satan hurmasyny yzyna alanok – diýýär.

Hezreti Aly hurma satýana:

– Satan hurmaňy yzyna al we onuň dirhemini gaýdyp ber. Ol diňe ýumuş adamsy – diýýär.

Hurma satýan hurmany yzyna alyp, gyrnaga bir dirhem berýär. Aly olaryň ýanyndan ýöräp ugranda, hurma satýan onuň möminleriň emiridigini tanap, onuň yzyndan ylgaý ýetýär we oňa bir dirhem uzadyp:

– Eý, möminleriň emiri! Menden razy bol – diýýär.

Hezreti Aly onuň dirhemini yzyna berip:

– Eger halal söwda edip musulmanlaryň hakyny iýmeseň, men senden razydyryn – diýýär.

* * *

Ilkinji bolup terezini oýlap tapan Abdýlla ibn Amyrdyr. Ondan öň gözçaky bilen ýa-da bir gap bilen ölçärdiler.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla ondan razy bolsun!) bazarda aýlanardy we «Eý, täjirler! Musulman doganlaryňyza harydy arzan bahadan satyň. Allatagala siziň rysgalyňyzy köpelder we bereket berer» diýýär.

* * *

Bir adam bazarda gidip barýarka, bir söwdagäriň alyja harydyny öwüp, ant içip durandygyny eşidip, onuň ýanyna barýar we:

– Eý, Allanyň bendesi, harydyň ýany bilen imanyňy hem satma. Gören peýdaňa soň iman satyn alyp bilmersiň – diýýär we ýoluny dowam etdirýär.

* * *

Japar ibn Abu Talyp garyp-gasary söýerdi. Olara oturlyşyklar gurap, olar bilen gürründeş bolardy. Muhammet alayhyssalam oňa: Abu Mesakin, ýagny «Garyplaryň atasy» diýip ýüzlenirdi.

ÝETMIŞ DÖRDÜNJI BAP

ÖWMEK, ÝAGŞY IŞLERI ÝATLAMAK, ÖWGÄ MYNASYP IŞLER HAKYNDÄ

Muhammet alayhyssalam: «Biri sizi ýüzüňize seredip öwse, onuň ýüzüne toprak sepiň» diýýär.

* * *

Muhammet alayhyssalam: «Eger adam seni ýalandan öwse, onuň ýüzüne toprak sep. Eger adamda bar häsiýetleri öwse, onda hiç hili erbetlik ýokdur» diýýär. Abu Talyp, Apbas, Kagp we Hassan dagylar Muhammet alayhyssalamy öwdüler. Emma Muhammet alayhyssalam olaryň ýüzüne toprak sepmedi. Muhammet alayhyssalamyň özi hem muhajyrlary we ensarlary öwdi. Şeýle-de ol özüni: «Adam atanyň nesliniň iň hormatlanýany mendirin» diýip öwdi.

Ýusup alayhyssalam kowumyna: «Men ylymly we siziň penakäriňizdirin» diýdi» diýip, Attaby gürrüň berýär.

* * *

Ibn Mesgut: «Adamdaky häsiýetleri onuň ýüzüne aýtmak, onuň eden işlerini ýatlamakdyr we onda hiç hili erbetlik ýokdur» diýýär.

* * *

Hadysçy alymlar Muhammet alaýhyssalamyň: «Öwýäniň ýüzüne toprak sep» diýen sözüne iki hili düşündiriş berýärler. Birinji manysy adam seni öwse, oňa söz bilen garşy çykmak. Ikinji manysy «Ýüzüne toprak» diýen sözi aýtmakdyr.

* * *

Eger kimdir biri Abubekr Syddygy (goý, Alla ondan razy bolsun!) öwse, ol: «Eý, Allam! Maňa özümden hem belet sensiň. Men bolsa özüme bulara görä beletdirin. Eý, Allam! Bularyň bilmeýän zady üçin meniň günämi geç, bularyň aýdýan zady üçin maňa we bulara ezyet berme» diýip dileg edýärdi.

* * *

Bir gezek Muhammet alaýhyssalamyň ýanynda bir adam başga birini öwýär welin, Muhammet alaýhyssalam öwýäne:

– Sen şu wagtda ony öwüp, onuň bokurdagyny çalan ýaly bolduň – diýýär, kim-de kim sizi ýüzüňize seredip öwse, oňa: «Adamlara Alladan başga belet ýokdur» diýiň – diýýär.

* * *

Muhammet alaýhyssalam: «Eger öwgä mynasyp bolmadyk adam öwülse, Allatagalanyň gahary gelip, arş lertzana geler» diýýär.

* * *

Mutryf¹: «Meni ömrümde hiç kim öwmedi welin, men özümi hiç hili haýyr iş etmedik adam hasaplap ugradym» diýýär.

¹ Horasan häkimi Abu Mutryf Wakyg ibn Hassan ibn Kaýs ibn Abu Eswet Gaddany Temimi. Beni temimiň Horasana ýolbaşçylyk eden adamlarynyň biri. Ilki Sistana, soňra Horasana häkim bolýar. Hajjaç Kuteýba ibn Müslim Bahyla

* * *

Fazyl: «Kimdir biri saña: «Sen haýyr iş edýän adam» diýse, onda şatlan. Sebäbi «Sen erbet adam» diýse, onda sen hakykatdan hem erbet adamsyň» diýýär.

* * *

Ibn Äşe: «Men bir gezek kakama:

– Halkyň içinde Omar ibn Abdyleziz kän öwülýär – diýenimde, kakam:

– Bir sogap işiň on esse köpelişi ýaly öwgi hem ulalýandyr – diýip jogap berdi» diýýär.

* * *

Mutryf: «Bir gezek köwüş ussasyň ýanynda otyrkam, biziň golaýymyzdan geçip baryan bir adam: «Kim-de kim jennetiň adamlaryny görmek islese, onda goý, bu ikisine seretsin» diýdi. Men onuň bize diýýänini bilip, onuň ýüzüne seredenimde, onuň ýalandan içini güldürip aýdýandygyny duýdum we asmana seredip: «Eý, Allam! Biziň nähilidigimizi sen bilýänsiň. Emma ol bilenok» diýdim» diýýär.

* * *

Omar ibn Hattap (goý, Alla ondan razy bolsun!) Saryýa ibn Zeňni Deýlini Pars ýurduna häkim bellände, ony: «Saryýa dag ýalydyr» diýip öwýär.

Wakygy öldürmegi emr edýär. Emma Kuteýba Wakyg bilen dostdugy üçin ony häkimlikden boşadýar. Welit ibn Abdylmälik öldürilende, Wakyg hem Kuteýbany öldürýär we onuň kellesini Süleýman ibn Abdylmälige ýollaýar. Şondan soňra Horasana Ýezit ibn Muhallyp häkim bolup gelyänçä, Wakyg ol ýere dokuz aý häkim bolupdyr.

* * *

Ýalandan öwýän, öwýän adamsyndan nämedir bir zada hantamadyr.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla ondan razy bolsun!) ensarylary öwüp: «Olar yslam dinini gurmaga ýakyndan ýardam berdiler. Duşmandan gorkman, elleri bilen, dilleri bilen, baýlyklary bilen kömek etdiler» diýýär.

* * *

Bir adam emewiler halypasy Hyşam ibn Abdylmäligi öwýär welin, ol:

– Eý, adam! Muhammet alayhyssalam adamy ýüzüne öwmeği gadagan etdi ahyryn – diýýär.

Onda ol adam:

– Men seni öwemok-da, Allanyň saňa beren nygmatlaryny ýatladyp, seniň oňa şükür etmegiňi isledim – diýýär.

Hyşam ibn Abdylmälik oňa:

– Ynha, bu diýeniň öwgüden gowrakdyr – diýýär we ol adama halat-serpaý ýapýar.

* * *

Ýaranjaňlyk edýän adamyň ilkinji ýaragy öwgüdir.

* * *

Bir çarwa: «Ýaşayan ýurduňdan we döwründen şikáyat etme. Sebäbi sen hem şol ýurduň we şol döwrüň bir bölegisiň» diýýär.

* * *

Omar ibn Hattap (goý, Alla ondan razy bolsun!) ýaralananda Ibn Apbas oňa:

– Eý, möminleriň emiri! Seniň barjak ýeriň jennetdir. Sebäbi adamlaryň kapyr wagty yslam dinini kabul etdiň, Muhammet alayhyssalam bilen yslam dini üçin gazawatlara çykdyň, Muhammet alayhyssalam senden razy bolup, bu dünýäden ötdi. Seniň halypalyk eden döwründe iki adam dawalaşmady. Indi hem şehit bolýarsyň – diýende, Omar:

– Seniň diýenleriň dogry. Emma ähli zat Allatagalanyň elindedir – diýýär.

* * *

Bir adama:

– Pylany seni öwýär – diýenlerinde, ol:

– Onda men onuň sylagyny ýetirerin – diýýär.

– Nädip? – diýip soranlarynda, ol:

– Onuň diýşi ýaly bolup – diýýär.

* * *

Hajjaç Zyýat ibn Omar Ytkyny halamazdy. Zyýat hem onuň halamaýandygyny bilip, emewiler halypasy Abdylmäligiň ýanyna baranda, oňa:

– Eý, möminleriň emiri! Hajjaç seniň üçin kesmejek gylyçdyr, kirişsiz ýaýdyr we wepasyz guldur – diýýär.

Şondan soň Abdylmälik Hajjaja ýüz bermeyär. Hajjaç hem özüne kimden zyýan ýetendigini bilse-de, ýene-de Abdylmälige ýamanlar öýdüp, Zyýada zat diýmeyär.

* * *

Bir çarwa: «Pylanynyň aýdýan zatlary gowy hem bolsa, edýän işleri oňa laýyk däl» diýýär.

* * *

Bir adam başga birine:

– Sen bu dünýäniň bagy-bakjasysyň – diýýär.

Onda ol adam:

– Sen bolsa şol bag-bakjany suwa ýakýan derýasyň – diýýär.

* * *

«Ýakutatul fil-luga» («Diliň ýakut daşy») diýen kitaby ýazan Abu Omar Zahyda bir adam:

– Sen bu dünýäniň gözüsiň – diýýär.

Onda Abu Omar:

– Sen bolsa şol gözleriň görejisiň – diýýär.

* * *

Bir çarwa Ýahýa ibn Halyda: «Öwgi ýalan hem bolsa, adamyň göwni üçin iň lezzetli zatlaryň biridir» diýýär.

* * *

Anuşirwan: «Eger kimdir biri sende ýok häsiýetleri aýdyp, seni öwse, ol adamdan islendik haýynlyga garaşyber» diýýär.

* * *

Wahp: «Eger kimdir biri seni sende ýok häsiýetler bilen öwende, geň görmedik bolsaň, onda ol seni etmedik işleriň üçin köteklese-de, geň görme» diýýär.

* * *

Ýalandan öwmek şeýtanyň ýoluna gidýän adamlara mahsusdyr. Mömin adam özüni şeýtana oýnadyp, ýalan sözleýän däldir.

* * *

Eýýup Suhtiýany: «Eý, Allam! Ýalan öwgüleri diňläp, öwýäne hiç hili jogap bermedigimiz üçin biziň günälerimizi geç» diýip dileg edýär.

* * *

Muhammet alayhyssalam: «Maňa bir gezek Jebraýyl perişde: «Eý, Muhammet! Saňa gol berenlere ýardam bergin. Ony başarmasaň, olara öwgüli söz aýtgyn» diýdi» diýýär.

* * *

Ähli şalaryň, halypalaryň, baý adamlaryň, howandarlyk edýän öz şahyrlary bolupdyr. Şahyrlar olary öwüpdirlir. Duşmanlarynyň üstünden bolsa, gülüp goşgy ýazypdyrlar.

* * *

Adam ata ýaradylanda, Allatagala perişdeleriniň ýanynda ony öwýär.

* * *

Ýezit ibn Muhallap: «Ýaşayyş adam üçin iň lezzetli zatlaryň biridir. Ýagşy adamy öwmek meniň üçin ýaşayyşdan hem lezzetlidir. Eger men kimdir birine ýagşylyk edip, bu dünýäden ötenden soň hem meni ýagşy sözler bilen ýatlasalar, bu sözleri eşitmek meniň üçin iň ajaýyp zat bolardy» diýýär.

* * *

Ibn Apbas Aly ibn Abu Talyby öwüp: «Alladan ant içýärin! Ol şöhle saçýan aý kimin, gaýduwsyz ýolbars kimin, sil dek akýan Fyrat derýasy kimin we ýaşyl öwsüp oturan ýaz ýaly adamdy. Men onuň görk-görmegini şöhle saçýan aýa, batyrlygyny gaýduwsyz ýolbarsa, sahylygyny sil dek akýan

Fyrat derýasyna, haýasyny, güler ýüzüni we hoş sözlüligini ýaza deňedim» diýýär.

* * *

Öwgini halaýan adamdan sorapdyrlar:

– Halyň niçik?

Ol:

– Hiç neneň däl. Allanyň nygmaty we adamlaryň öwgüsi bilen ýaşap ýörün – diýipdir.

* * *

Zyýat ibn Abyh: «Kimdir biri başga birini onda ýok häsiýetler bilen öwse, onda ol adam öwülenokda üstünden gülünýändir» diýýär.

* * *

Apbaslylar halypasy Mamun: «Ýalan öwgi ýaranjaňlykdyr, ýagşy işler edýän adama erbet söz aýtmak bolsa, oňa bahylylyk etmekdir» diýýär.

* * *

Bir dana adamdan:

– Bu dünýäde in ýagşy zat nämedir? – diýip soranlarynda, ol:

– Ýagşy söz bilen ýatlanmak – diýip jogap berýär.

* * *

Wezir Abu Ubeýdylla: «Men ömrümde Halyt ýaly Şam adamlarynyň görkünü, Horasan adamlarynyň batyrlygyny, Yraklylaryň ylmyny we Müsür hatdatlarynyň ýazuwyny özünde jemlän adam görmedim» diýýär.

* * *

Jahyz şeýle diýýär:

Ybraýym Kufa häkimlik eden döwründe, ol ýatyp dynç almagy bilmezdi. Ol hemişe hereketde bolup, halkyň halyndan habar alardy, hassalaryň öýüne zyýarat ederdi we garyp-gasara ýardam bererdi. Men ondan:

– Näme üçin beýdýäň? – diýip soranymda, ol menden:

– Sen saýrak bilbiliň owazyny, ökde sazandanyň şirin sazyny, hoş owazly aýdymçyny eşidip görüpmidiň? – diýip sorady.

Men oňa:

– Hawa – diýenimde, ol maňa:

– Adamlaryň meniň eden işlerim üçin aýdýan öwgüli sözleri meniň gulagyma ýaňky aýdan şirin owazlarymdan hem ýakymly bolup eşidilýär – diýip jogap berdi.

* * *

Halyt ibn Safwan Ybraýym ibn Ahtamy öwüp: «Göz owadan zatlary görende, gulak ýakymly sözler eşidende lezzet alýandyr» diýýär.

* * *

Bir gezek adamlar Jemal Müsrä:

– Sen Süleýman ibn Wahby öwdüň welin, ol häkim boldy. Ikinji gezek öwdüň welin, ol häkimlikden aýryldy – diýenlerinde, ol:

– Birinji gezek öwenimde men onuň eden işleri üçin öwdüm. Ikinji gezek öwenimde beren peşgeşi üçin öwdüm – diýýär.

* * *

Harun Reşit: «Japar soňy görünmeýän deňizdir we geçip bolmajak belent dagdyr» diýýär.

* * *

Aristotel Isgender Zülkarneýne hat ýollaýar. Hatynda: «Eý, Isgender! Eger biri seni öwse, onuň gürrüňini öňem diňläň ýaly, oňa pitiwa etmän otur. Geň galyp, gulak gabartma. Öwgä üns berip diňledigiň, öwýän adamyň guluna öwrülersiň» diýip ýazýar.

* * *

Bir gezek Ymran ibn Hattanyň aýaly adamsyna:

– Eý, Ymran! Sen hemişe: «Men hiç ýalan sözlämök» diýýädiň, bu goşgyňda bolsa şeýle diýipsiň:

– Ol ýerde Mejza ibn Sur,
Söweşýärdi misli şir.

– Heý-de adam ýolbarsdan batyr bolup bilermi? – diýýär.
Onda Ymran:

– Men Mejzäniň söweşip, galany boýun egdirenini gördüm. Emma henize çenli ýolbarsyň galany boýun egdirenini göremök – diýýär.

* * *

Bir çarwa öz kowumyny öwüp: «Haýyr iş köp edip alkys alýarlar. Muňa Alla şaýatdyr. Kimdir biri olardan zat dilese, açyk göwün bilen onuň hajatyny ýerine ýetirýärler. Olar özleriniň eden haýyr işleri üçin diňe ýagşy söze mätäçdirler» diýýär.

* * *

Farazdak Omar ibn Haýbaryň üstünden gülüp goşgy okaýar. Bu goşgyny eşiden Omar Farazdagy we onuň ogluny ýerzemindäki zyndanyna okladýar. Farazdak oňa şeýle diýýär:

Ýeriň astyna düşdüm, aýlandym men aklyma,
Bu ýerden çykalga ýok, meni uzak saklama.

Ýunus balyk içinde mynajat etdi Alla,
Men hem mynajat edýän, bu ýeri gabyr ylla.

Omar onuň goşgusyny eşidip: «Men ömrümde Farazdak ýaly geň adam görmedim. Ol azatka meniň üstümden güldi, ýesir wagty bolsa öwdi» diýýär.

* * *

Adamyň dili ýagşyny görende, ýagşy söz aýtmaga,
ýamany görende erbet söz aýtmaga endik edendir.

* * *

Musgap ibn Abdylla ibn Musgap Zubeýri Hasan ibn Sehle şeýle diýýär:

Öwgi sözlerin aýtsam, waspyň doly ýetirmez,
Adyllygyň aýandyr, hiç deňine ýetilmez.

* * *

Bir adam bir zat soramaga Muhammet alayhyssalamyň ýanyna gelýär. Soramaga çekinip, köp wagt ýaýdanyp oturýar, soňra bolsa:

– Eý, Resulalla! Men öwülmäni gowy görýärim – diýýär.

Onda Muhammet alayhyssalam:

– Saňa bu dünýäde öwgüli bolup ýaşamaga näme päsgel berýär. Bu dünýäde öwgä mynasyp bolup, haýyr-sogap iş edip, dünýäden ötsen, oňa ýetesi zat barmy? – diýýär.

ÝETMIŞ BÄŞINJI BAP

OÝUN ETMEK, DEGIŞMEK, GÜLÜŞMEK. OÝUNDYR DEGIŞMÄNI GADAGAN ETMEK WE RUGSAT BERMEK HAKYNDÄ

Muhammet alayhyssalam: «Oýun edýän, degişme şeýtanyň amallarydyr. Oýnaşyp degişýän adam şeýtanyň amallaryna boýun bolýandyr» diýýär.

* * *

Omar ibn Hattap (goý, Alla ondanrazy bolsun!) ýerlerdäki häkimlerine hat ýollaýar. Ol hatynda: «Adamlary oýundyr degişmeden daşda saklaň. Oýundyr degişme erkek adama mahsus häsiýetleri gidirýändir we adamda gahar-gazap döredýändir» diýýär.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla ondanrazy bolsun!): «Adam oýundyr degişme etdigi saýyn, onuň akly azalýandyr» diýýär.

* * *

Ýene-de: «Eger sen kimdir biriniň gürrüni aýdyp berýän hem bolsaň, gülkünç ýerini aýtmakdan saklan» diýýär.

* * *

Bir adam Hasan Basrynyň ýanynda degişip gülýär welin, Hasan oňa: «Ýaşan gysga ömründe boş gürrüňleri az etmäge çalyşgyn» diýýär.

* * *

Bir dana: «Biderek oýun-degişmeden, süwümsiz gülküden daşda duruň. Ol iki gapy ýalydyr. Eger-de sen degişme gapysyndan girseň, çykaňda, uruş-sөгüş gapysyndan çykmalý bolarsyň» diýýär.

* * *

Ýene bir dana: «Her bir zadyň başlangyjy bardyr. Duşmançylygyň, uruş-sөгüşüň başlangyjy oýun-degişmedir» diýýär.

* * *

Hasan Basry: «Mömin adam diňe kalby gaflat ukusyndaka gülýändir» diýýär.

* * *

Sira ibn Ýahýa: «Hasan Basrynyň gülenini ýa-da ýylgyranyny ýekeje gezek hem görmedim» diýýär.

* * *

Nahygydan:

– Muhammet alayhyssalamyň egindeşleri gülýärdilermi?
– diýip soranlarynda, ol:

– Hawa, şonda-da olaryň kalbyndaky iman çür başy göz ýetmeýän daglar ýalydy – diýýär.

* * *

Muhammet ibn Munkadir: «Ejem maña: «Eý, oglum, dostlaryň bilen degişmäniň soňy agzalalyga elter» diýýärdi» diýip gürrüň berýär.

* * *

Gazwan ibn Gazwan Rakysy: «Eý Allam! Iki öýüň dowzahyň ýa-da jennetiň haýsysyna girýändigini bilýänçäm meniň gülenimi hiç kim görmesin» diýip dileg edýär.

Hakykatdan hem dünýäden ötyänçä, onuň gülenini gören adam ýokdur.

* * *

Bir çarwa gynagyny bilen бага gezelenje çykýar. Ol bagyň içinde gynagyna el gatmakçy bolanda, gynak:

– Sen näme utanaňokmy? Biri göräýse näme? – diýýär.

Çarwa:

– Bizi ýyldyzlardan başga kim görsün – diýende, gynak:

– Ýyldyzlaryň nirede ýerleşýänini bileňokmy? – diýýär.

Onda çarwa utanjyna:

– Men oýun etdim – diýýär.

Gynak oňa şeýle diýýär:

Sen oýun eden bolsaň-da eger,

Ujydyň oýun etmeýär, meger.

* * *

Ahnaf: «Köp gülmek adamy haýbatsyz görkezýär. Köp degişmek erkek adamy erkek kişä mahsus häsiýetlerden mahrum edýär. Köp degişýän adamdan islän syryňy aňyp bolýar» diýýär.

* * *

Hajjaç aşa köp güläýse, eline tesbi alyp, Allatagala hamd-sena aýdardy.

* * *

Mugyra: «Men Zeýt ibn Aly öldürilýänçä köp gülegen adamdym we bu endikden hiç aýrylyp bilmeýärdim. Emma Zeýdiň ölüminden soň meniň ýadyma gülki düşmedi» diýýär.

* * *

Ybraýym: «Bir gezek meniň ýanyma Fazyl geldi. Men onuň ýanynda örän köp güldüm. Ol meniň ýüzüme seredip:

– Eý, Ybraýym saňa bir ýagşy gürrüň aýdaýynmy? – diýdi.

Men:

– Alla sendenrazy bolsun! Aýt, diňläýin – diýdim.

Onda Fazyl:

– Şatlanmaň, Allatagala şatlanýanlary halaýan dälendir – diýdi.

Şondan soň meniň gülküme suw sepilen ýaly boldy» diýýär.

* * *

Kimdir biri Halyt ibn Safwanyň ýanynda oýun-degişme hakynda gürlände, Halyt oýun-degişme etmekçi bolýan adamyňzy agaja daňyp gamçylap görüň. Halasa, oýun-degişme ediň, halamasa, ol adamy öz gününe goýuň. Sebäbi oýun-degişme gamçy bilen urandan hem elhençdir» diýýär.

* * *

Abdylła ibn Salym: «Sebäp bolup gülmezlik, sebäpsiz gülmekden has geňdir» diýýär.

* * *

Abdylła ogullaryna: «Eý, ogullarym! Oýun-degişmeden we köp gülmekden daş duruň. Olar sizi utanç-haýadan we haýbatdan aýrar» diýip, wesýet edýär.

* * *

Degişmäniň gowusy ony aýtman, içinde saklamakdyr.

* * *

Musnaf: «Ýagşy, haýyr işler edip jenneti arzuw edýän adamyň aglap, günä-şer işler edip dowzaha ýakyn adamyň gülüp-degşip ýörmegi meniň üçin geňdir» diýýär.

* * *

Muhammet alaýhyssalam dowzahdyr jenneti ýada salanda, ýarym ýaş bolup, ýeri öl edip aglardy.

* * *

Medinäniň kazysy Muhammet ibn Ymran Teými: «Dili duzlulyk ejiz adamlaryň güýçli adamlara garşy ulanýan ýaragydyr» diýýär.

* * *

Asmagy: «Meşhur şahyrlygy dili duzlulyk bilen gazandym» diýýär.

* * *

Aly ibn Jahym: «Kimdir birine dili duzlulyk bilen jogap bermegiň hem özboluşly lezzeti bar» diýýär.

* * *

Biderek, boş gürrüňler biderek, boş işlere elter.

* * *

Bir topar hadysçy talyplar halypasynyň ýanyna gidip barýarkalar, olaryň biri ýoldaşlaryna eýerip bilmän, olara: «Ýuwaşrak ýöreseňizläň! Ylym öwrenýän talyplar perişdäniň ganatynda ýöräp ýören ýalydyr. Siz gaty ýöräp, onuň ganatyny döwäýmäň» diýýär welin, onuň özi ýykylyp aýagyny döwdürdýär we ömürlük agsak bolup galýar.

* * *

Magrypda bir hatdat bardy. Ol Gurhany bir hepdede göçürýärdi. Adamlar ondan:

– Sen bu Gurhany näçe wagtda göçürdiň? – diýip soranlarynda, ol:

– Oýna güýmensem-de baş-alty günün içinde, ýazyp gutardym – diýerdi.

Ol hatdatyň iki eli hem guraýar. Sebäbi ol Allanyň we onuň pygamberiniň kitaby we sünneti bilen oýun etmeli däldigini bilmedi.

* * *

Muhammet alayhyssalamyň egindeşleri hem oýun edişerdiler. Emma Allatagala hakynda söz açylsa, olaryň ýüzi üýtgäp, başga keşbe geçerdiler we gaýdyp oýundyr degişmä orun bolmazdy.

* * *

Yshak ibn Kurwa örän degişgen adamdy. Bir çarwa ony oýnamak üçin:

– Eý, Yshak! Sen gözün bilen görmedik zadyňa şaýatlyk edip bilýäňmi? – diýip sorayar.

Onda Yshak:

– Hawa, ynha, seniň kakaň ejeň bilen är-aýal gatnaşygynda bolanyny görmesemem, olaryň arasynda şeýle işiň bolandygyna şaýatlyk edip biljek – diýýär.

Şondan soňra hiç kimiň Yshak bilen degişmäge bogny ysmaýar.

* * *

Bir gezek emewiler halypasy Mugawyýa münberde wagyz edip otyrka, ýel çykarýar. Ol münberde duran ýerinden:

– Eý, adamlar! Allatagala adama beden berdi we adamyň bedeninde ýygnanýan yslary çykarmakda hiç hili erbetlik ýokdur – diýýär.

Onda Sagsag ibn Suhan ýerinden turup:

– Täretiň gyssaýan wagty ýel çykarmak sünnet bolsa-da, münberde durkaň ýel çykarmak biziň üçin täzelikdir – diýýär.

* * *

Bir gezek Juha kakasynyň gymnagynyň otagyna girýär. Gymnak uklap ýatyrdy. Ol bir sesiň bardygyny bilip:

– Bu kim? – diýýär.

Onda Juha:

– Eý, bagty ýatan, hiç zat gürlеме, bu men, «kakam» – diýýär.

* * *

Sufýan ibn Söwri: «Dogry sözläp oýun-degişme etmekde hiç hili erbetlik ýokdur. Sebäbi Muhammet alayhyssalam: «Men oýun-degişme edýärim. Emma dogry zady aýdyp degişýärim» diýýär.

* * *

Bir gezek Muhammet alayhyssalam bir aýala: «Adamyň ýanyňa bar, onuň gözünde ak bar» diýýär.

Ol aýal howsalaly adamsynyň ýanyňa gelýär. Adamsy ondan:

– Saňa näme bolýar? – diýip sorayär.

Onuň aýaly:

– Pygamberimiz seniň gözünde ak bar – diýdi» diýýär.

Onda onuň adamsy:

– Muhammet alayhyssalamyň «gözünde ak bar» diýmegi ol adamdan erbetlige, ýalan söze garaşma – diýdigidir – diýýär.

* * *

Bir kempir Muhammet alayhyssalamyň ýanyňa gelip:

– Eý, Resulalla! Meniň günämiň geçilmegi üçin dileg et – diýýär.

Muhammet alayhyssalam onuň ýüzüne seredip ýylgyrýar:

– Näme kempirler jennete girenok diýip eşitdiňmi? – diýýär.

* * *

Nugman Bedewi gaty köp gülýän we degişgen adamdy. Ol hatda Muhammet alayhyssalamyň hem ýanynda degşip-gülşerdi. Muhammet alayhyssalam oňa: «Şu adam köp gülse-de, jennete girer» diýerdi.

* * *

Muhammet alayhyssalam wepat bolmazyndan iki ýyl öň Nugman, Suweýbit we Abubekr Syddyk (goý, Alla ondan razy bolsun!) söwda etmek üçin ýola çykyrlar. Suweýbit garyp adamdy. Abubekr bir ýere gidýär welin, Nugman bilen

Suweýbitiň ýanynda pul ýok eken. Olar ajygyp ugraýarlar we näme etjeklerini bilmeyärler. Nugman Suweýbiti Nejrana alyp gidip, gul edip satýar. Ol gul satyn alan adama:

– Bu guluň örän geň häsiýeti bardyr. Onuň garny doýan wagty: «Men azat adam» diýip gygyryp ugraýandyr – diýýär.

Ol adam:

– Onuň bir alajy bolar – diýýär we Nugman bilen hasaplaşyp, Suweýbitiň boýnuna ýüp salyp alyp gidýär.

Abubekr gelende Nugman oňa ähli zady gürrüň berýär. Abubekr Suweýbiti satyn alan adamy tapyp, onuň puluny gaýdyp berýär we ony azat edip alyp gaýdýar. Bu wakany eşiden Muhammet alayhyssalam we onuň egindeşleri hezil edip gülýärler.

* * *

Bir gezek Ibn Omar gynagyna:

– Meni ýaradan haýyr işleri ýaradandyr. Seni ýaradan bolsa şer işleri ýaradandyr – diýýär.

Bu sözleri eşiden gynak aglap başlaýar. Onda Ibn Omar:

– Eý, samsyjak! Men saňa erbet zat diýemok, haýyr işi hem, şer işi hem ýaradan Allatagaladyr – diýýär.

* * *

Bir çarwa tomsuň bir günü derýanyň kenaryna barsa, başga bir çarwa suwa çümüp çykýardy we her gezek suwdan çykanda, ýüpe düwün düwürdi. Çarwa suwa düşýänden:

– Sen näme edýärsiň? – diýip sorayar. Onda suwa düşýän:

– Gyşda jünp bolupdym¹ we suw sowuk bolup, suwa düşüp bilmedim. Häzir bolsa şonuň kazasyny alýaryn – diýýär.

¹ Jünp bolmak – är-aýal gatnaşygynda bolup ýa-da düşürgäp şeytan oýnanda suwa düşünmek wajyp bolmagyna aýdylýar.

* * *

Bir çarwa örän köp jyns aragatnaşygynda bolýardy. Adamlar oňa:

- Sen kör bolaýma! – diýenlerinde, ol:
- Kör bolsam, gözümiň duýgusy hem ujdyma geçer – diýýär.

* * *

Hasan Basry: «Eý, Adam! Gülen wagtyň özüň kepene dolanyp, gabra salynjagyň hakynda pikir et. Eger şondan soň hem gülkiň tutsa, onda sen, ýa-ha jennete girjegiň buşlanan adamsyň, ýa-da kapyrsyň» diýýär.

* * *

Emewiler halypasy Omar ibn Abdyleziz özüniň ähli ýerlerdäki amyllaryna hat ýollaýar. Ol hatynda: «Adamlary oýundyr degişmeden, gülküden saklaň! Sebäbi köp gülmeklik akmaklyga eltýändir» diýip ýazýar.

ÝETMIŞ ALTYNJY BAP

ÖLÜM WE OŇA GYNANÇ BILDIRMEK, GABYR WE ONDA BERILÝÄN AZAPDYR EZÝETLER, MERSIÝE, ÖLÜMI ÝATLAMAK HAKYNDÄ

Ibn Apbas Muhammet alayhyssalamdan şeýle hadys gürrüň berýär. Ol:

– Eger kimdir biriňiziň garyndaşyňyz aýrylsa, oňa ýagşy kepen alyň, onuň wesýetlerini ýerine ýetiriň, onuň gabryny çuň gazyň we ýaman adamyň ýanynda jaýlamakdan saklanyň – diýýär.

Onda adamlardan biri:

– Eý, Resulalla! Ahyretde ýagşy goňşudan haýyr barmydyr? – diýip sorayar.

Resulalla:

– Ýagşy goňşudan bu dünýäde haýyr barmydyr– diýende, adamlar:

– Hawa – diýýärler.

Onda Muhammet alayhyssalam:

– Ahyretde hem şeýledir – diýýär.

* * *

Ibn Mübäreke: «Meniň namaz okaýan eşiklerimi maňa kepen etseler, meniň in bir gowy görýän arzuwymyň ýerine ýetdigi bolardy» diýýär.

* * *

Muhammet alayhyssalam Abu Zere wesýet edýär. Ol: «Eý, Abu Zer! Gabrystana zyýarat edip, ahyreti ýatla. Emma gabrystana zyýarata gije barmagyn. Öli ýuwgun! Sebäbi öli adamy göreniň kalby günä iş etmekden gorkar. Ölä okalýan jynazalara gatnaş. Sebäbi jynaza gatnaşan adamyň ýüregi gaýgy-gamdan dolar. Ýüregi gaýgy-gamly adamlar bolsa Allatagalanyň penasyndadyrlar» diýýär.

* * *

Abu Derda: «Mömin adam üçin ölüm haýyrlıdyr. Ol bu dünýäden ahyrete-jennete geçýändir» diýýär.

* * *

Omar ibn Hattap (goý, Alla ondan razy bolsun!) haýsydyr bir gabryň ýanyndan geçip barýan bolsa, ol gabryň ýanynda durup: «Eý, Allam! Bu adamyň çagalaryny, maşgalasyny ýagşy işler eden musulmanlaryň girjek jennetinde jemle we onuň günälerini magfyret et» diýip dileg ederdi.

* * *

Muhammet alayhyssalam wepat bolan adamyň dogan-garyndaşyny görse, olara: «Allatagala oňa rehmet etsin we jennetden jaý bersin» diýip dileg ederdi.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla ondan razy bolsun!) bir söweşden soňra eline çyra alyp, söweşde ölenleriň ýüzlerini görüp ýörkä, Talhanyň jesedini tapýar. Ol: «Eý, Abu Muhammet! Men şöhle saçýan ýyldyzlaryň astynda saňa magfyret diläp, seni ýeriň gujagyna bermekçi. Goý, Allatagala saňa rehmet etsin» diýýär.

* * *

Bir pelsepeçi çykarylyp barýan merhumy görüp: «Ynha, iň ýakyn adamlaryň seni ebedilik dünýä alyp barýarlar» diýýär.

* * *

Bir adam başga birine gynanç bildirende: «Seniň bu kynçylygyň, başyňdan inen ähli kynçylyklaryň iň soňkusy we ähli ýagşy işleriň başlangyjy bolsun» diýýär.

* * *

Emewiler halypasy Mugawyýa Amr ibn Ataba onuň kakasy aýrylanda: «Seniň kakaňa Alla rehim etsin! Seniň gynanan çagyň men hem gynanýaryn» diýýär.

* * *

Ymran ibn Hattap şeýle diýýär:

Köp hupbaty başdan geçirer ynsan,
Başynda ölüm hem bardyr oň hökman.

* * *

Dostuň başyndan kynçylyk inende, oňa ýardam ber!
Sebäbi ol beýle ýagdaýda kömege mätäçdir.

* * *

Bir gezek Amr ibn As emewiler halypasy Mugawyýanyň hassa ýatandygyny eşidip, onuň halyny soramaga gidýär. Mugawyýa ony görüp:

– Sen meniň halymy soramaga geldiňmi ýa-da meniň hassa halymyň üstünden gülmäge geldiňmi? – diýýär.

Onda Amr:

– Sen näme üçin beýle diýýärsiň? Men seniň ölümiňe gyssanamok. Sen maňa dereje, wezipe berdiň – diýýär.

Onda Mugawýýa oňa şeýle diýýär:

Hiç kes bu dünýäde galmaz ebedi,
Adama mahsusdyr ölmeklik däbi.

* * *

Bir gezek Ibn Razynyň aýaly nähoşlaýar. Ol adamsyndan:
– Eý, betbagt! Eger men öläýsem näme etmekçi bolýarsyň? – diýip soranda, ol:
– Men betbagt birden sen öläýmedik ýagdaýyňda, näme etjegim hakynda oýlanýaryn – diýýär.

* * *

Abu Merwan: «Gülki, şatlyk bilen gaýgy-gamy aýryp bolmaz» diýýär.

* * *

Muhammet ibn Ataba, emewiler halypasy Omar ibn Abdyleziziň ogly Abdylmäligiň ölümüne gynanç bildirýär. Ol Omara: «Eý, möminleriň emiri! Meniň gynanjym, seniň gaýgy-gamyňy hem aýyrmaz, seni köşeşdirmezem. Emma wepat bolan hakynda ýagşy ýatlama bolar» diýýär.

* * *

Bir adam apbaslylar halypasy Harun Reşide:
– Eý, möminleriň emiri! Allatagala seni pany dünýäden baka geçirsin – diýýär.
Harun Reşit oňa:
– Öýüň köýsün, sen meniň ölümimi dileýäňmi? – diýýär.
Onda ol adam:
– Bu dünýäde Allatagaladan başga hiç kim baky däldir. Meniň saňa bakyny arzuw etdigim saňa jenneti arzuw etdigimdir – diýýär.

* * *

Bir adam çarwany oýnajak bolup:

– Sen şu gün ölersiň – diýýär.

Çarwa ondan:

– Eý weli, ölerden soň men nirä giderin? – diýip sorayar.

Ol adam:

– Elbetde, Allatagalanyň ýanyna – diýýär.

Onda çarwa:

– Hä şeýle bolsun-da, bolmasa men seniň ýaly haýyrsyz biriniň ýanyna gitmeli bolaryn öýdüp gorkdum – diýýär.

* * *

Bir şahyrdan:

– Sen näme üçin doganyň ölümüne mersiýe ýazaňok? – diýip soranlarynda, ol:

– Men bu ýerde ýüregimi mün paralap, goşgy ýazsam-da meniň goşgymdan onuň ahyreti üçin jinnik ýaljak hem haýyr ýokdur – diýýär.

* * *

Emewiler halypasy Omar ibn Abdyleziz Amr ibn Ubeýdiň kakasynyň aýrylandygyny eşidip, oňa gynanç bildirip hat ýollaýar. Ol hatda: «Ähli adamlara ölmeklik ýazylandyr. Biziň ählimiz bu dünýä wagtlaýyn gelendiris. Bizden öň hem bu dünýäni biziň ata-babalarymyz terk edendirler. Bu haty ýazýana, ýollaýana we okajak adama hem ölmeklik ýazylandyr» diýip ýazýar.

* * *

Salyh Merri: «Biriniň ölümüne ýazylan gynanç hatdan, birine ýazylan gutlag haty mün esse ýagşydyr» diýýär.

* * *

Abu Uýeýna: «Biri merhumy ugradanda: «Ölýän sen hem bolsaň, oňa gynanýanlar biz we seniň dogan-garyndaşlaryň. Indi pany dünýä saňa daşdyr» diýdi» diýýär.

* * *

Bir adamdan:

- Seniň gyz doganyň adamsy wepat bolanda, oňa näme miras galdyrdy? – diýip soranlarynda, ol:
- Dört aý we on gün – diýip jogap berýär¹.

* * *

Abdyrahman Agýan Kuraýşy aýalynyň ölümüne matam şygryny ýazýar. Ol şeýle diýýär:

Neneň mähremdigine düşündim indi,
Emma giçdi, ol mährem gözlerin ýumdy.

* * *

Bu dünýäde ýaşaýan her bir adamyň öz orny bardyr. Onuň ornuna başga birini goýup, bu dünýäni göz önüne getirip bolmaz.

* * *

Bir adam Hezreti Omaryň agasy aýrylanda, onuň aglamaýandygyny görüp:

- Sen näme üçin doganyň ölümüne aglaňok? – diýende, ol:
- Men gözümden gözýaşy sil deýin akdyrsam hem, doganym bu dünýä dolanyp gelmez – diýýär.

¹ Yslam düzgüni boýunça ýanyoldaşy wepat bolan aýal äriň oňagyny dört aý on gün saklamalydyr. Diňe şondan soň onuň täzeden durmuş gurmaga hukugy bolupdyr.

* * *

Musa ibn Mäti Süleýman ibn Abu Japaryň ogly wepat bolanda, oňa gynanç bildirýär. Ol Süleýmana: «Allatagala seniň ýüregiňdäki gaýgy-gamy aýrsyn, merhuma rehmet etsin» diýýär.

* * *

Başga biri bolsa Süleýmana: «Seniň ogluňda bu dünýäniň zynaty, ýagny ýaşayyşy bardy. Goý, Allatagala onuň ýaşayyşyna, ömrüne derek bakyýetiň göwher daşyny peşgeş bersin» diýýär.

* * *

Muhammet alayhyssalam: «Kim Allatagaladan haýyr iş islese, şoňa hem ýeter» diýýär.

* * *

Bir adam Hasan Basra:

– Pylany dogany aýrylanda örän gynandy – diýýär welin, Hasan oňa:

– Adamyň ýaradylyşy şeýledir. Perişdeler Adam atany ýasamak üçin ýerden toprak alanda, ýer hem nagra tartypdy – diýýär.

* * *

Köp adamyň gadry diňe ol wepat bolandan soň bilinýär.

* * *

Apbaslylar halypasy Mansur: «Eý, Allam! Eger meniň eden günä işlerim, sogap işlerimden köp bolsa, sogap işlerim günä işlerimden agdyklyk edýänçä, meniň janymy alma» diýip dileg edýär.

* * *

Emewiler halypasy Omar ibn Abdyleziz: «Eý, halaýyk! Haçanda her bir adamyň pany dünýäden owwal-ahyr ölüp, ýaradanyň ýanyna dolanyp barmalydygyny bilip hem, günä iş etmegi meniň üçin geňdir. Şonuň üçin sogap işler ediň, bu ýaşayan gysga wagt aralygynda birek-biregiň göwnüne degmäh» diýýär.

* * *

Ölüm ýassygynda ýatan Hulany ýüzüni ýassyga berip aglaýar. Onuň aglaýanyny görenler:

– Sen näme üçin aglaýarsyň? – diýip soranlarynda, ol:

– Bu uzak saparda bitiren işimiň azdygyna we bu sapardan soňra nirä barmalydygymy bilmeýändigim üçin aglaýaryn – diýip jogap berýär.

* * *

Abdylly ibn Mutryf wepat bolanda, onuň kakasy owadan lybaslaryny geýip, jynaza gelýär. Adamlar onuň bolşuny geň görýärler. Ol: «Eý, halaýyk! Men oglumy Beýik Allanyň ýanyna ugradýanym üçin ýagşy geýindim» diýýär.

* * *

Hasan Basry: «Adam doglanda-da, ölen-de bir bölek mata dolanýandyr. Oňa eşik geýmeklik diňe şu iki aralykda mahsusdyr» diýýär.

* * *

Abu Ubeýda Hawwas: «Bir gabryň ýanynda durup: «Adam ýaşan ömründe Allany tanamaýar, tekep birlik edýär. Emma iň soňunda ýene-de alnan ýerine, ýagny topraga gaýdyp gelýär we söwer ýary kimin gujaklaşyp ýatýar» diýýär.

* * *

Ibn Mugtaz: «Ölüm ahyretiň gapysydyr» diýýär.

* * *

Rabyga ibn Haýsam gijelerine gabrystana gelderdi we «Eý, adamlar! Bu gün biz panyda bolsak-da, ertir siz bilendiris» diýerdi.

* * *

Mälik ibn Magal: «Mömin adam üçin ölüm iň bir şatlykly wakadyr. Ol ölerden soňra Rebbiniň ýanyna barýandyr» diýýär.

* * *

Fazyl: «Adam ölerden soň bu dünýäde diňe ol hakynda ýatlamalar galýar» diýýär.

* * *

Ybraýym Edhemden:

– Ölüm nähili bolýandyr? – diýip soranlarynda, ol:

– Ölüm bedeniňden bir agzanyň goparylyşy ýaly, demiň sogrulmagydyr – diýýär.

* * *

Jan alýan perişde, ýagny Ezraýyl Dawut alaýhyssalamyň ýanyna girende Dawut ondan:

– Sen kim? – diýip soraýar.

Onda Ezraýyl:

– Dogany dogandan, ogly ejedir kakasyndan, uly şalary köşkdir baýlykdan jyda düşürýän – diýýär.

Dawut oňa:

– Hä diýmek sen Ezraýyl bolmaly – diýýär we ölüme taýýarlyk görüp ugraýar.

Ony gören Ezraýyl:

– Eý, Dawut! Pylany goňşyň, aýalyň nirede? – diýip soraýar.

Dawut Ezraýyla:

– Olar öldi ahyryn – diýýär.

Onda Ezraýyl:

– Eý, Dawut! Şolaryň hem ölende hiç hili taýýarlyk görmän, bu dünýäden ötenä saňa ybrat bolmadymy? – diýýär.

* * *

Emewiler halypasy Mugawyýa Hezreti Alynýň ogly Hasanyň (goý, Alla olardan razy bolsun!) öldi habaryny eşidip, tagtyndan düşüp, Allatagala şükür edip, iki gezek sejde edýär. Onuň töweregindäkiler hem bu hereketi gaýtalaýarlar. Ibn Apbas Mugawyýanyň eden işini eşidip, Mugawyýanyň ýanyna barýar. Mugawyýa ondan:

– Eý, Ibn Apbas! Hasanyň wepat bolany çynmydyr? – diýip soraýar.

Onda Ibn Apbas:

– Hawa! Seniň sejde edeniňi hem eşitdim. Eý adam bagryny iýiji, onuň wepat bolany bilen seniň ömrüň uzalýan dälidir. Ölüm her kimiň başynda bardyr – diýýär we onuň ýanyndan çykyp gidýär.

* * *

Äşe (goý, Alla ondan razy bolsun!): «Osman ibn Muzgyn wepat bolanda, Muhammet alayhyssalam onuň ýüzüni açyp, iki gözünüň arasyndan ogşady we uzak wagtlap oturdy. Soňra bolsa: «Eý, Osman! Alla saňa rehim etsin. Ne sen bu dünýäden haýyr gördüň, ne-de bu dünýä senden haýyr gördi» diýdi» diýip gürrüň berýär.

* * *

Bir gezek Hassan hyzmatkärini çagyryp, oňa bal we mesge getirmegi emr edýär. Hyzmatkär bal bilen mesge alyp, yzyna gaýdyp gelende, Hassan bu dünýäden öten eken. Hyzmatkär şeýle diýýär:

Bu dünýä panydyr geçer her kesden,
Eýäm ölüp, jyda düşdüm höwesden.

* * *

Gadymy kitaplaryň birinde: «Adam bu dünýäden ötyňça togsan dokuz gezek ölüm bilen ýüzbe-ýüz bolýandyr. Ol togsan sekizini başyndan geçirse-de, togsan dokuzda bu dünýäden ötmeli bolýar» diýýär.

* * *

Bir çarwadan:

– Kakaň ölümüne näme sebäp boldy? – diýip soranlarynda, ol:

– Hiç zat, ynsanyň ýaradylyşy şeýledir. Ol bu dünýä gelmänkä ýene-de Allanyň ýanyna gaýdyp barmaklygy boýnundaky amanat edip goýýarlar – diýip jogap berýär.

* * *

Bir adam emewiler halypasy Süleýman ibn Abdylmälige gynanç bildirýär. Ol Süleýmana: «Adamyň başyndan kynçylyk inende oňa gynanç bildirmek onuň derdini ýeňledýär we Allatagalada gynanç bildirendenrazy bolýar» diýýär.

* * *

Bir adam apbaslylar halypasy Mamun ölüm ýassygynda ýatyrka, onuň halyny soramaga barýar welin, Mamun ýerinden turup, onuň oturjak ýerine düşek taşlaýar. Ol adam geň görüp:

– Eý, möminleriň emiri! Siz beýle halda ýeriňizden turmasaňyz hem bolardy – diýende, Mamun

– Eý, pylany! Hassa ýatan däl-de, ajaly ýeten ölýändir – diýýär.

* * *

Amr ibn As ölüm ýassygynda ýatyrka, ogluny çagyryp, elidir aýagyny gandallamagy emr edýär. Soňra Kábä tarap seredip:

– Muhammet alaýhyssalam: «Jany bokurdagyna ýetmänkä edilen toba kabuldyr» diýipdi. Eý, Allam! Sen bize emr etdiň, boýun bolmadyk, haram işleri etmegi gadagan etdiň, günä etdik. Bu ýer ähli günälerden saplanylýan ýer we ähli günälerden päkleýän özüňsiň. Eý, Allam! Özüňden başga Hudaý ýokdur. Men özüme zulum etdim. Meniň günämi geç – diýýär.

Ol elleri gandally ýagdaýda şol ýerde wepat bolýar. Hasan ibn Aly:

– Amr ellerini gandallap, özüniň ölüme boýundygyny görkezdi. Goý, onuň beýle etmesi onuň ahyretine nepi degsin – diýýär.

* * *

Apbaslylar halypasy Mansur ölümüne golaýlandygyny duýup: «Eý, Allam! Gaflat ukusynda bolduk we ahyretimizi arzan bahadan satdyk» diýýär.

* * *

Apbaslylar halypasy Mugtasym ahyretde beriljek azaplary ýatlap durmak üçin arkasyna gamçy urlup, etjigi çykan adamlaryň arkasyny görüp durardy.

* * *

Äşe (goý, Alla ondanrazy bolsun!): «Muhammet alaýhyssalam ýaly ýeňil, aňsat jan beren adamy ömrümde gören dälidirin» diýýär.

* * *

Mutryf: «Ýagşy işler eden adam ölýän dälidir. Onuň eden ýagşy işleriniň ýatlamasy müdimi galýandy» diýýär.

* * *

Abu Hazym: «Hemişe seni şatlandyryň işler bilen meşgul bol. Sebäbi ölüm duýdansyz gelse-de, ýüzünde şatlyk alamaty galsyn» diýýär.

* * *

Isgender Zülkarneýn wepat bolanda Aristotel onuň ölümüne gynanyp: «Düýn ol bize gürläp ündew eden bolsa, bu gün sessiz ündew edýär» diýýär.

* * *

Gadymy kitaplaryň birinde: «Eger-de öý haýwanlarynyň, guşlaryň öldürilende nähili ölüme sezawar bolýandygyny, olaryň ölüme nähili gynanýandygyny bilseňiz, olar nähili semiz we eti nähili süýji hem bolsa öldürmezdiňiz» diýilýär.

* * *

Gadymy kitaplaryň birinde: «Diňe aklyly ýerindäki adam hemişe ölümini ýatlap, günä işlerden saklanyp gezyýändir» diýýär.

* * *

Muhammet alayhyssalam biriniň jynazasyna gitse, ol ýerde hiç gürlemezdi. Ol içini hümledig oturardy ýa-da içinden öz-özi bilen gürlleşdi.

* * *

Ybraýym Edhemden:

– Sen jynaza gideňokmy? – diýip soranlarynda, ol:
– Men jynaza gidenimde meni taýagymdan iýdip, soňra bolsa: «Merhumyň tabyda salynyşyna üns berip seret, munda uly ybrat bardyr» diýen ýoldaşa duşamok – diýýär.

* * *

Hatyp Asam: «Merhumy ugratmak sogapdyr, jynaza namazyna durmak sünnetdir, bu ýagdaýlary görüp kalbyňa galpyldy, gorky aralaşmagy parzdyr» diýýär.

* * *

Bir gezek Hasan Basry jynazada durka merhumyň gyzyňyň:

– Eý, kaka! Men beýle günü entäk başymdan geçiren dälidirin – diýip aglaýandygyny eşidýär.

Hasan yzyna öwrülip:

– Sen beýle günleri başdan kän geçirensiň. Emma kakaň beýle günü başyndan geçiren dälidir – diýýär.

* * *

Makhul merhumyň ugradylp barýandygyny görse: «Ähli adam çagasy bu tagamy datmalydyr» diýerdi.

* * *

Mälik ibn Dinar jynaza barsa: «Alladan başga ähli janlyjandara ölmeklik mahsusdyr» diýerdi.

* * *

Suban Muhammet alayhyssalamdan şeýle hadys gürrüň berýär. Ol: «Kim-de kim jynaza baryp, merhumyň tabydyňyň bir çüňkünden göterip dört ädim ätse, onuň uly günäleriniň kyrkysy geçiler» diýýär.

* * *

Ibn Aphas: «Mömin adam wepat bolup, gabra salnyp, merhumyň dogan-garyndaşy ol ýerden daşlaşandan soňra ol perişdeler bilen galýandyr» diýýär.

* * *

Amr ibn Meýmun: «Pars şäherleriniň birini basyp alanymyzda bir gowagyň üstünden bardyk. Ol gowagyň içinde altyn tabyt asylgy durdy. Tabydyň içinde bir merhum adam ýatyrdy. Onuň başujynda şeýle ýazgy bardy: «Men Pars şasy Bähram ibn Bähramdyryn. Men öz döwrümde şu ýurduň in baýy, in harsydünýäsi, in açgözi, in zalymydym. Men köp ýurtlary basyp aldym, örän köp baýlyk jemledim, ýeňilmezek goşunym bardy. Emma hazan ýeli öwüsdi, goşunym çympytrak edildi. Ýurdum ýumruldy, şalygym ýer bilen ýegsan edildi. Men şondan soňra baýlygyň, goşunyň Allanyň emrine, ölümün önüne böwet bolup bilmejegine göz ýetirdim» diýýär.

* * *

Abu Bilal:

– Ömrümde ölümden gorkmaýan bir adamy gördüm – diýýär.

Adamlar:

– Ol kim? – diýip soranlarynda, Abu Bilal:

– Hawaryjlylarda Balja diýen bir aýal bardy. Zyýat onuň iki elini we iki aýagyňy kesip: «Eý, Balja! Muňa näme diýersiň?» diýende, ol: «Men siziň ýaragyňyz sowukdyr we tenime degende üşärin öýdüp gorkdum» diýdi – diýip gürrüň berýär.

* * *

Asmagy: «Bir gezek Basrada apbaslylar halypasy Mansur bilen otyrkak, onuň yzyndan çapar geldi. Çapar onuň ýanyna gelip, Bagdada dolanyp barmalydygyny aýtdy. Mansur oňa: «Meni beýle gyssanmaç Bagdada dolap biljek näme barka?» diýdi we ýerinden hem gozganmady. Çapar oňa şäheriň ymamynyň wepat bolandygyny aýdanda, Mansur ýerinden böküp turup, atlary eýerlemegi emr etdi» diýýär.

* * *

Biriniň ýakyn dosty ýa-da söýgülisi wepat bolanda, onuň ýüregi para-para bolýandyr. Onuň gözünden akýan ýaş bolsa ýüregiň ýarasyndandyr syrygyp çykýan suwudyr.

* * *

Abubekr (goý, Alla ondan razy bolsun!) Omara gynanç bildirip: «Alla öwezini dolsun!» diýýär. Onuň «Alla öwezini dolsun» diýmegi Alla merhuma rehmet etsin, onuň we siziň günäleriňizi geçsin diýdigidi.

* * *

Ýagşy-sogap işler eden adam asuda, tarpa-taýyn ölüm bilen, ýaman-günä işler eden adam bolsa uzak keselläp, gaty ezyet çekip ölýändir.

* * *

Ýahýa ibn Halyt: «Kimdir birine gynanjy üç gezekden köp aýtsaň, onuň ýarasyny täzelärsiň. Kimdir birine gutlagy üç gezekden köp aýtsaň, onuň ýigrenjine mynasyp bolarsyň» diýýär.

* * *

Ibn Apbasyň hyzmatkäri bilen Kesir Yzzat ikisi bir günde wepat bolýar. Olaryň jynzasyny Ymara ibn Hazyma ibn Säbit okaýar. Olary bir ýerde jaýlaýarlar. Ymam: «Eý, Allam! Bu iki ynsany bir ýerde jem edişiň ýaly kyýamat günü hem olary biri-birinden aýyrma» diýip dileg edýär. Medinäniň ähli adamlary olara ýagşy dilegler edýärler.

* * *

Nasyr ibn Seýýar: «Ähli zatlar kiçilikden başlap ulalýandyr. Diňe merhuma bolan ahy-nala ulydan başlap soňra kiçelýändir» diýýär.

* * *

Isgender Zülkarneýniň ýakyn adamlarynyň biri wepat bolanda, ol gamlanyp oturýar. Onuň maslahatçysy:

– Ýeňilmezek şalary boýun egdiren, uly döwletleri basyp alan adama bir adamyň ölümüne gynanyp gamlanmak geňdir – diýýär.

Onda Isgender:

– Ýakyn adamyň ölümine gynanmazlyk geňdir. Haçanam bolsa, biz hem bu dünýä, bu şalyk bilen hoşlaşmaly bolarys – diýýär.

* * *

Ibn Mugtaz: «Daş-töweregiňde ahy-nala köpelse, ýüregiňde gaýgy-gam köpeler» diýýär.

* * *

Bir gezek Hezreti Aly (goý, Alla ondanrazy bolsun!) Muhammet alayhyssalamyň guburynyň ýanyna baryp: «Eý, Resulalla! Meniň ejem hem, kakam hem sensiň. Diňe seniň diýeniňe gulak goýdum. Diňe seniň ölümiň meniň üçin iň gynanç hadysa boldy» diýýär.

* * *

Magkal ibn Isanyň gyrnagy ölen-de, ol onuň ölümine gynanyp, köp wagtlap nähoşlap ýatýar.

* * *

Matar ibn Akkaş Muhammet alayhyssalamdan şeýle hadys gürrüň berýär. Ol: «Eger kimdir biri nirededir bir ýerde ölmek isläp, Allatagaladan dileg etse, onuň bu dilegi kabul bolýandyr» diýýär.

* * *

Bir gezek Ibn Apbas gyzy bilen Mekgä baryarka, onuň gyzy wepat bolanlardan birini ýatlap, aglap başlaýar welin, Ibn Apbas atyndan syrylyp düşüp, dessine iki rekat namaz okaýar. Soňra ellerini göge galdyryp: «Eý, Allam! Biziň ähli günädir ýalňyşlarymyzy bagyşlaýan özüňsiň» diýýär. Soňra atyna münüp ýene-de ýoluny dowam etdirýär.

* * *

Haýsydyr bir patyşanyň ýaş gyzy aradan çykýar. Ol bir uly dür daşyny önünde goýup: «Kim-de kim gowy sözler bilen gynanç bildirip, meni köşeşdirip bilse, şu dür daşyny peşgeş berjek» diýip jar çekdirýär.

Bir çarwa onuň ýanyna gelip:

– Goý, Allatagala patyşanyň her bir eden işine sogap ýazsyn, oňa her bir işinde ýardamçy bolsun, biabraýlykdan saklasyn, ony we onuň maşgalasyny gabyr azabyndan, dowzahdan aman saklasyn – diýýär.

Onda patyşa:

– Boldy, meniň gamly kalbym aram tapdy – diýýär we dür daşyny onuň önüne oklap goýberýär.

* * *

Balhyň kazysynyň ejesi wepat bolýar. Oňa gynanç bildirmäge gelenleriň biri: «Eger ejeň ölümi seni gynandyrýan bolsa, goý, meniň bildirýän gynanjym seniň ýüregiňe melhem bolsun. Eger onuň ölümi gaty gynandyrmadyk bolsa, onda meniň bildirýän gynanjym oňa rehmet diledigim bolsun» diýýär.

* * *

Başga bir rowaýatda Balhyň kazysy ejesiniň ölümüne gynanyp uzak wagtlap, öýünden çykman ýatýar. Bir adam oňa gynanç bildirmäge gelýär we oňa:

– Eý, Kazy! Näçe ýyl bäri Allatagalanyň bendeleriniň arasynda höküm çykarýarsyň? – diýýär.

Kazy:

– Otuz ýyl bäri – diýýär.

Ol adam:

– Heý şu çaka çenli seniň hökümiňe garşy çykan boldumy? – diýip sorayar.

Kazy:

– Ýok – diýip jogap berýär.

Onda ol adam:

– Onda näme üçin Allatagalanyň ýekeje çykaran hökümüne garşy çykýarsyň – diýýär. Kazy şol günün özünde işe çykýar.

* * *

Bir gezek Hajjajyň düýşünde iki gözi çykýar. Ol oýanyp, aýallary Hind bint Muhallyp we Hind bint Asma ibn Haryjany talak edýär. Ol düýşüniň ýorgudy şudur öýdýär. Emma köp wagt geçmän, onuň ogly Muhammet bilen dogany Muhammet ibn Ýusup bir günde wepat bolýar. Hajjaç: «Innä lillähi we innä ileýhi rajiun¹» aýatyny okap, öňki gören düýşümiň ýorgudy şu bolmaly» diýýär.

* * *

Isgender Zülkarneýn bir şäheri basyp alyp, ol ýeriň şasynyň ähli kowum-garyndaşyny gyrýar. Soňra Isgender öz adamlaryndan:

– Heý şol patyşanyň neslinden diri galan adam barmydyr ? – diýip sorayar.

Olar:

– Hawa, bir adam bar. Ol hem gabrystanlykda ýaşaýar – diýýärler.

Isgender ol adamy getirmeklerini emr edýär. Ol adam getirilende Isgender ondan:

– Sen näme üçin gabrystanlykda ýaşaýarsyň ? – diýip soranda, ol:

¹ «Biz Allatagalanyňkydyrys we ýene-de onuň ýanyna dolanyp barmalydyrys». Bu doga merhum ugradylanda okalýar.

– Men patyşa bilen gul adamyň süňklerini deňeşdirip görmek isleýärim – diýýär.

Isgender oňa:

– Sen maksadyňa ýetmek üçin meniň bilen gidip bilersiňmi? – diýende, ol adam:

– Men hem maksadyma ýetmek isleýärim hem-de ýaşamak isleýärim. Sen bu ikisini hem maňa berip bilersiňmi? – diýip sorayar.

Isgender oňa:

– Ýok – diýýär.

Onda ol adam:

– Onda maňa bu iki zady hem berip biljek adamlaryň ýanynda goý – diýýär.

Isgender ony azat edip goýberýär.

* * *

Adam ölmezinden öň çyranyň gaty ýanyp birden sönüşi ýaly, çalt-çalt hereketler edip, birden hem hereketden galýandyr. Tebipler beýle ýagdaýa: «Adamlar galan ähli güýjüni bir gezekde sarp edýändir» diýýärler.

* * *

Bir gezek Harun Reşit iň gowy görýän bir gynagynyň ölümüne gamlanyp otyrka, onuň ýakyn adamlarynyň biri gelip:

– Eý, möminleriň emiri! Sen näme üçin gaýgy-gama batyp otyrsyň? – diýip sorayar.

Harun Reşit:

– Sen näme meniň ne hala düşenimi bileňokmy? Men kimdir birini gowy görýän welin, ol adam dessine wepat bolýar – diýýär.

Ol adam:

– Men hem öler ýaly, meni hem gowy görsene – diýýär.

Harun Reşit:

– Belki meniň gowy görmegimde hiç hili erbetlik ýokdur. Emma bir zat sebäp bolup, meniň gowy gören adamym wepat bolýar – diýýär.

Ol adam:

– Hany maňa «Men seni gowy görýärim» diý – diýýär.

Harun Reşit onuň diý diýen zadyny aýdýar welin, ol adam çiş arkan gaýdyp şol ýerde jan berýär.

* * *

Hajjajyň ogly Muhammediň we onuň dogany Muhammet ibn Ýusubyň wepat bolanyndan soňra, halkyň arasyna Hajjaç hem wepat bolupdyr diýen habar ýaýraýar. Hajjaç bu habary eşidip: «Allatagala bakydyr, kyýamat gününe çenli uzak ömür sürjek bolsa Iblisdir. Emma Allanyň gowy gören pygamberleri hem bu dünýäden ötendir. Men hem bu gün bolmasa, ertir pany dünýäden öterin» diýýär.

* * *

Abu Sufýan ibn Harys ibn Abdylmuttalybyň neslinden bolan adamlaryň biri Hezreti Alynýň ogly Hasanyň (goý, Alla olardan razy bolsun!) gabrynyň ýanyna baryp: «Seniň jesediň bu gabra Alla iň ýakyn adamlaryň biri hökmünde depin edilendir. Seniň ruhyň üçin asmanyň ähli gapylary açylandyr. Seniň ruhyňy garşy almaga Muhammet alaýhyssalamyň özi begenip çykandyr. Jennetiň hüýrleri seni görmek we seni garşy almak üçin biri-birini itendirler. Olaryň birnäçesi seniň geleniňi Patma buşlamaga howlugandyr. Ýerde galan adamlaryň köpüsi bolsa, yslam dininiň iň ajaýyp adamlarynyň birini ýitirendigine gynandylar. Goý, Alla saňa rehmet etsin» diýýär.

* * *

Jerir ibn Abdylla Bajly (goý, Alla ondan razy bolsun!) «Meniň oglum wepat boldy welin, men ýüregimde hiç hili

gynanç duýgusyny duýmadym. Emma bir otparaz gelip maňa: «Kimdir biriniň ýakyn adamy wepat bolanda bildirýän gynanjyňy özüňe-de aýdyp gör» diýdi. Men onuň diýenini edenimde ýüregim para-para bolup, ses edip aglanymy duýman galdym» diýýär.

* * *

Çarwa: «Mömin adam wepat bolanda, bu baradaky habary ilki bilen asmandaky perişdeler eşiderler. Olar bu habary biri-birine buşlarlar. Ýer ony öz gujagyna almaga howlugar. Adam ýeriň üstünden alnan toprakdan ýaradylsa-da, soňra onuň goýnuna siňýändir» diýýär.

* * *

Hasan Basra Hajjajyň ölendigini aýdanlarynda, ol: «Eý, Allam! Onuň ýaman günä işlerini geçir we oňa rehmet et» diýip dileg edýär.

* * *

Ümmi Selme:

– Muhammet alayhyssalam bize: «Eger hassany görmäge ýa-da jynaza barsaňyz, ýagşy sözler aýdyň. Sebäbi perişdeler siziň diýeniňizi kabul edýändir» – diýdi.

Abu Selme wepat bolanda, men bu habary Muhammet alayhyssalama ýetirdim. Muhammet alayhyssalam maňa:

– Dileg edeniňde: «Eý, Allam! Maňa we merhuma rehmet et. Meniň we onuň ahyrymyzy ýagşy et» diýip dileg et – diýdi.

Men onuň diýşi ýaly etdim we Abu Selmeden soň in haýyrlý adama – Allanyň Resulyna durmuşa çykdyň diýýär.

* * *

Akba ibn Amyr: «Men köplenç gabrystanlyga barýaryn. Sebäbi gabrystanlykda diriler üçin ybrat bardyr. Ol ýere

baranynda, senden öň hem nije-nije ärleriň bolandygyny, emma wagty gelende olaryň hem bu dünýäden ötendigini görüp, günä iş etmekden tisginýärsiň» diýýär.

* * *

Zeýt ibn Aslan: «Yslam dininden dört ýüz ýyl öň jynaza okalmaýardy» diýýär.

* * *

Halyt Manzar ibn Jarudy ýatlap şeýle diýýär:

Seň tabydyň göterip gitdiler alys,
Bedenim lagar düşdi, gowşadym halys.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla ondan razy bolsun!): «Eger musulman adam Allatagala ybadat etse, nebsine haý diýse, eden günä işlerine toba kylsa, aýşy-eşretden daşda dursa, şeýtanyň was-wasyňa gulak goýmasa, ölüm gelen pillesi gapyl galmaz» diýýär.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla ondan razy bolsun!): «Muhammet alaýhyssalam dünýäden ötende, ýüzümi onuň döşünde goýdum we uzak oýlandym. Soňra ony ýuwmaga girişdim. Maňa bu işimde perişdeler kömek berýärdiler. Hatda olaryň sesleri hem eşidilýärdi. Soňra men jynaza namazyna durdum. Perişdeler hem jynaza durdular. Pygamberi gabryna salýançaň, perişdeler ahy-nala dartyp durdular» diýýär.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla ondan razy bolsun!): «Bu dünýäde ýaşanyňyzda maly-dünýä kowalaşmaň. Bu dünýäde

ýaşanyňyzda, misli bu dünýäniň adamy däl ýaly bolup ýaşañ. Baýlyga kowalaşmaýan adam ölüminden gorkar, ölümden gorkýan bolsa, günä iş etmez» diýýär.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla ondanrazy bolsun!): «Ýakyn adamyňyz wepat bolanda, el urup aglamaň. El urup aglaýanyň sogap işleri gider» diýýär.

* * *

Abdylla ibn Marzuk Selama:

– Eý, Selama! Meniň saňa haýýşym bar – diýýär.

Selama:

– Ol nähili haýýş? – diýip soraýar.

Onda Abdylla:

– Men wepat bolanymda, meniň jesedimi zibile oklagyn.

Allatagala zibilde ýatan jesedimi görüp, maňa rehim etmezmikä – diýýär.

* * *

Meýmun ibn Mehran: «Men Ibn Apbas Taýyfda wepat bolanda, onuň jynazasyna gatnaşdym. Merhumyň tabydyny ýerde goýup, namaza duranymyzda asmanda bir ak guş peýda boldy. Ol guş asmanda aýlanyp-aýlanyp, Ibn Apbasyň kepenine girdi. Biz kepeni açyp, guşy çykarmakçy bolduk. Emma kepeniň içinde hiç hili guş ýokdy» diýýär.

* * *

Muhammet ibn Menazyr Abdylmejiti Abdylwahhap Sakafy wepat bolanda, oňa mersiýe ýazýar. Bu mersiýe üç ýüz beýtden ybaratdy.

* * *

Ýakup ibn Rabyga dogany Fazyl ibn Rabyganyň Melek diýen gynagyna aşyk bolýar. Ol ýedi ýyllap bu gynagy doganyndan dileýär. Ol Fazyla Melek üçin islendik puly tölejekdigini aýdýar. Ýakup ahyry ol gynagy alýar we onuň bilen alty aý bolandan soň wepat bolýar. Ol ölmezinden öň şeýle diýýär:

Melegimden aýrylsam çekerin ahy-nala,
Melegimden aýrylyp, duşaryn Melek ýala¹.

* * *

Japar Säbit Bennany ölmezinden öň gabyr gazdyrýar we ol şol ýerde namaz okaýardy. Ol tä bu dünýäden ötýänçä, köp wagtny gabyrda geçirdi.

* * *

Bir gezek emewiler halypasy Abdylmälik ölmezinden öň Welidi ýanyna çagyryp:

– Eý, Welit! Eger men bu dünýäden ötsem, halypalygy sen dolandyr. Emma meniň ölümime gynanyp, adamsy ölen zenan ýaly gözüňi ýaşlap oturma. Meni gabra depin edenizden soňra, öz işleriň bilen meşgul bol. Gaplaňyň derisinden lybas geýip, halypalygy dolandyr. Kim-de kim seniň ýüzüne gelse, onuň bilen gylyjyň gürleşsin – diýýär.

Welit onuň ýanyndan çykyp gidenden soň, Abdylmälik ýanyna Ýezit ibn Mugawyýanyň ogullary Muhammet bilen Halydy çagyryp:

– Halypalyga menden soň Welit dolandyrar, siziň şoňa garşylygyňyz barmy? – diýende, olar:

¹ Bu ýerde ölenden soň perişdä duşjagyny aýdýar.

– Biz halypalyga Welitden başga mynasyp adam bardyr hem öýdemizok – diýýärler.

Abdylmälik:

– Eger başga jogap beren bolsaňyz, kelläňizi alardym – diýýär we ýatan düşegini galdyryp, aşagynda duran gylyjyny görkezýär.

Soňra Abdylmäligiň haly teňleşip özünden gidýär. Şol wagt Welit iki gyzy bilen aglap, Abdylmäligiň otagyna girýär. Abdylmälik özüne gelip suw soraýar. Onuň tebibini oňa suw içmegi gadagan edipdi. Abdylmälik:

– Suw içemde, janym çykyň hem bolsa, maňa içmäge bir suw beriň – diýýär.

Oňa suw berýärler. Abdylmälik suwdan ganyp, şol wagtyň özünde-de jan berýär.

* * *

Ibn Omar: «Musulman adam öz ýakyn adamlaryna näme wesýet etmek islese, wesýetlerini kagyza ýazyp, ýanynda göterse ýagşydyr» diýýär. Ibn Omar wepat bolanda, onuň wesýetleri ýazylan kagyzy jübüsinden tapýarlar.

* * *

Jabyr: «Ölüminiň öň ýanynda wesýet edýän adam, misli nahardan doýup baýlyk paýlaýan adam ýalydyr» diýýär.

* * *

Ibn Aphas: «Wesýet arkaly kimdir birine zyýan ýetirtmek uly günädir» diýýär.

* * *

Mugawyýa ibn Kurra ölmezinden öň wesýet edende, Gurhanyň sözlerini aýdyp wesýet edýär. Ol ogullaryna ýaşan

ömründe tölöp bilmedik zekatlarynyň keffaratyny tölemegi¹ wesýet edýär.

* * *

Fazyl ibn Apbas şeýle diýýär:

Bir gezek Muhammet alayhyssalam meniň ýanyma gelip, meniň bilen metjide gitdi. Soňra ol münbere münüp:

– Eý, Fazyl! Adamlary çagyr – diýýär.

Adamlar üýşenden soňra Allatagala öwgüler we sena aýtdy we:

– Eý, halaýyk! Kim-de kim menden göwni galan bolsa aýdyň. Kimiň arkasyna gamçy uran bolsam, ynha meniň arkam. Kime sögen bolsam, islese maňa sögsün. Eger kime bergim bolsa aýdyp, menden algysyny alsyn. Hakyny talap edene men gaharlanar öýtmesin. Gaharlanmak meniň tebigatyma mahsus däldir. Men özüniň hakyny talap edýänleri halaýaryn. Sebäbi men Allatagalanyň gaşyna baranymda päk göwünli we bergsiz barmak isleýärim – diýýär.

* * *

Ýene-de bir gezek Muhammet alayhyssalam öňki gürrüňini gaýtalanda, bir adam ýerinden turup:

– Eý, Resulalla! Seniň maňa üç dirhem bergiň bardyr – diýýär.

Muhammet alayhyssalam onuň puluny gaýdyp berýär. Şol wagt Akkaşa ibn Muhsyn:

– Men hem hakymy alsam bolýarmy? – diýip sorayar.

Muhammet alayhyssalam:

– Hawa, sebäbi bergim üçin kyýamatda azap çekenimden bu dünýäde haklaşanym ýagşydyr – diýýär.

Akkaşa:

¹ Keffaratyny tölemek – öwezini dolmak.

– Sen meni ýalaňaç halda taýak bilen urduň – diýýär.

Muhammet alayhyssalam donuny çykaryp, ýere taşlaýar.
Akkaşa Muhammet alayhyssalamyň arkasyndan ogşap:

– Eý, Allam! Şu bedeni dowzah odundan goraýşyň ýaly meni hem dowzah odundan gora – diýýär.

Onda Muhammet alayhyssalam:

– Allatagala seni hem dowzah odundan gorar – diýýär.

Akkaşa:

– Eý, Resulalla! Men seniň günäni geçdim – diýýär.

Muhammet alayhyssalam:

– Allatagala pygamberleriniň günäsini geçeniň günäsini geçýändir – diýýär.

* * *

Osman ibn Affan (goý, Alla ondan razy bolsun!) şeýle diýýär:

Muhammet alayhyssalam:

– Kimdir biri bu dünýäden ötende dört adam ony ýagşylykda ýatlasa, Allatagala ol merhumy jennete girizer – diýdi.

Biz ondan:

– Üç adam ýatlasa näme? – diýenimizde, ol:

– Üç adam ýatlasa-da, jennete girizer – diýdi.

Biz:

– Iki adam ýatlasa näme? – diýenimizde, ol:

– Iki adam ýatlasa-da jennete girizer – diýdi.

Biz bir adam ýatlasa nähili bolýandygyny soramadyk.

* * *

Suban: «Bir gezek jynaza gidenimizde Muhammet alayhyssalamyň ýanyna bardyk. Ol öýünden çykyp bize seretdi. Biziň hemmämiz ulaglydyk. Ol bize: «Utanaňzokmy? Jynaza gidilende perişdeler hem ýöräp gidýändirler. Siz bolsa

ulaga münüp otyrsyňyz» diýdi. Biziň ählimiz ulagdan düşüp, ulagymyzy idip gitdik» diýýär.

* * *

Enes: «Bir adam gelip, Muhammet alayhyssalama «Men doňýürek» diýende, Resulalla oňa: «Gabrystana zyýarat et we ol ýerdäkilerden ybrat al» diýdi» diýýär.

* * *

Osman ibn Affan (goý, Alla ondan razy bolsun!): «Muhammet alayhyssalam: «İň owadan ýer gabrystanlykdyr» diýerdi» diýýär.

Osman gabrystanlyga zyýarata barardy we uzak wagtlap aglap oturardy. Oňa jennetdir dowzah hakynda gürrüň berenlerinde-de ol beýle gözyaş dökmezdi. Ondan:

– Sen näme üçin gabrystanlykda örän köp aglaýarsyň? – diýip soranlarynda, ol:

– Muhammet alayhyssalam: «Ahyretiň ilkinji otagy gabyrdyr. Kim ol ýerde halas bolsa, ahyretde hem halas bolar. Kim ol ýerde ezýet çekse, ahyretde hem ezýet çeker» diýipdi – diýip jogap berýär.

* * *

Abdylła ibn Omar gabrystanlygyň duşundan geçse, iki rekat namaz okardy. Ol: «Gabrystanyň ýanynda namaz okamak, ol ýerde ýatan jemagaty ýatlamakdyr» diýýär.

* * *

Mugaz ibn Ryfaga ibn Rafyg Zyrky: «Maňa bu wakany meniň kowumymyň ýaşululary gürrüň berdiler. Bir gezek Jebraýyl alayhyssalam gijäniň ýarynda Muhammet alayhyssalamyň ýanyna gelip: «Eý, Muhammet! Asmanyň ähli gapylary açyldy we ol ýerde arş taýýar edildi. Kim wepat

boldy?» diýenden, Muhammet alayhyssalam çaltlyk bilen donuny geýip, Sagyt ibn Mugazyň öýüne ylgapdyr. Ol baranda Sagyt eýýäm amanadyny tabşyran eken».

* * *

Jabyr: «Sagyt ibn Mugazy depin edenimizde Muhammet alayhyssalam tesbi sanady. Adamlar onuň edenini gaýtaladylar. Soňra adamlar onuň beýle etmesiniň sebäbini soranlarynda, ol: «Men beýle salyh adamyň ruhunyň Allanyň gaşyna tiz barmagyny isledim» diýýär.

* * *

Bir gezek Muhammet alayhyssalam gabrystana zyýarat edende, iki gabryň ýanynda saklanyp doga edýär. Adamlar onuň näme üçin doga edendigini soranlarynda, ol:

– Bu iki gabyrda ýatanlara azap berilýändir. Olaryň biri Alla şirk ýetirip, alaja dakandyr, beýlekisi bolsa buşugyp arassalanman, balagyny hapalandyr. Men olary azapdan halas etmek üçin dileg etdim – diýýär.

* * *

Äşe (goý, Alla ondanrazy bolsun!): «Muhammet alayhyssalamdan şeýle hadys gürrüň berýär. Ol: «Adam gabra salnanda, gabyr ol adamy gysýandyr. Eger musulmanlardan kimdir biri şeýle ýagdaýdan halas bolan bolsa, onda ol Sagyt ibn Mugazdyr» diýýär.

* * *

Enes: «Eger adam çagasy eden günä işleri üçin gabyrda azap berilýändigini hakynda ýekeje gezek oýlansa, bu dünýäniň halal aýşy-eşretiniň hem lezzetini duýmazdy. Eý, Allam! Gabyr azabyndan özüň gora» diýýär.

* * *

Allanyň beren nygmatyna boýun bolýaryn we hemişe onuň emrine taýýardyryn.

* * *

Emewiler halypasy Mugawyýa: «Bir gezek meniň ýanyma köpi gören bir garry aýal geldi. Men onuň bilen sorag-jogap alyşdym. Ol aýal: «Biziň kowumymyzyň garry ýaşululary: «Adam gabra salnanda oňa garşy dört sany uly ot gaýdar. Merhumyň okan namazy gelip, bir ody öçürer. Orazasy gelip, ýene bir ody öçürer. Beren sadakasy gelip, ýene-de bir ody öçürer. Eger ol adamyň ýaş çagasy ölen bolsa, ol çagasynyň ölümüne eden sabyr-takaty gelip, ýene bir ody öçürer» diýdiler» diýip, garry aýal gürrüň berýär. Mugawyýa oňa: «Eý, mama! Eger sen şol gabyrda bolsaň, seniň ýeke özüň şol otlaryň ählisini öçürersiň» diýýär.

* * *

Abu Hazym gazylan gabryň gyrasynda oturyp, ýoldaşyndan:

– Näme görýärsiň? – diýip sorayar.

Onuň ýoldaşy:

– Çuň gazylan çukurdan başga hiç zat göremok – diýýär.

Onda Abu Hazym:

– Wah, şu çuň gazylan çukurda näme bolup geçýändigini bilsen, sen beýle diýmezdiň – diýýär.

* * *

Hatym Asam şeýle diýýär: «Her gün ir bilen şeytan meni azdyrjak bolup: «Näme iýýärsiň, näme geýýärsiň we nirede ýaşaýarsyň?» diýip, waswasy etmäge synanyşýar. Men onuň sözlerine: «Iýmitim ölüm, eşiğim kepen we ýaşayan ýerim gabyr» diýip jogap berýärim.

* * *

Emewiler halypasy Abdylmälik özüniň maslahatçysyny diýseň gowy görerdi. Ol oňa köp pul peşgeş bererdi. Abdylmälik wepat bolanda, onuň maslahatçysy onuň çagalaryna gynanç bildirmekçi bolup, onuň köşgüne baranda olar miras paýlaşyp bilmän, uly dawa turuzýardylar. Ol sesini çykarman, köşkten çykyp gaýdýar.

* * *

Bir gezek emewiler halypasy Omar ibn Abdyleziz Rija ibn Haýwaty ýanyna çagyryp:

– Eý, Rija! Eger men öläýsem, meni gabra goýanlarynda meniň ýüzümi açyp gör. Eger ýüzüm gowy halda bolsa, onda arkaýyn bol we Allatagala şükür aýt. Eger ýüzüm erbet halda bolsa, onda bilgin Omar heläk bolýandyr we doga edilmegine mätäçdir – diýýär.

Köp wagt geçmän Omar wepat bolýar. Ony gabra salan wagtlary Rija onuň ýüzüni açyp görýär. Omaryň ýüzi nurludy. Rija bu ýagdaýy görüp, Allatagala öwgi aýdýar we Omaryň ahiretde ýagşy haldadygyna göz ýetirýär.

* * *

Emewiler halypasy Omar ibn Abdyleziziň gyzy wepat bolýar. Adamlar oňa gynanç bildirmäge gelyärler. Emma Omar hajybyny ýanyna çagyryp:

– Olara aýt! Biz gyzymyz ýa-da gyz doganlarymyz üçin gynanç kabul edemizok – diýýär.

Hajyp Omaryň aýdanlaryny adamlara ýetirýär. Adamlar öýli-öýüne dolanýarlar.

* * *

Rija ibn Haýwat: «Emewiler halypasy Omar ibn Abdyleziz ölüm ýassygynda ýatyrka, meni çagyrdy. Men onuň ýanyna baranymda, ol maňa: «Eý, Rija! Maňa her hili keşpdäki ýüzler görüňär. Emma olar ynsoň we jynyň hem ýüzi däl» diýdi we sag gapdalyna aýlanyp ýatdy. Soňra iki elini galdyryp: «Eý, Allam! Sen meniň Rebbimsiň. Emr etdiň boýun egmedim. Günä, haram işleri etmegi gadagan etdiň, gadagan eden işleriňi etdim. Eger geçirimlilik etseň, men özümi bagtly saýaryn. Eger geçirmeseň, men özüme zulum etdigim bolar. Meniň soňky ykbalym nähili bolsa-da, seniň ýekedigine we Muhammediň seniň pygamberiňdigine şaýatlyk edýäriň» diýdi we amanadyny tabşyrdy. Goý, Alla oňa rehim etsin» diýýär.

* * *

Amyr ibn Abdylla ibn Zubeýr haýsydyr bir gabryň ýanyndan geçip barýan bolsa, ol gabyrdaka: «Eger seni gabyr gysmaýan bolsa ýa-da saňa gabyrda azap berilmeýän bolsa, onda sen möminsiň» diýerdi.

* * *

Kesir ibn Zeyt: «Hekim ibn Hyzam tekepbir adamdy. Birden onuň gözi kör boldy we şol wakadan soň ömrüniň ahryna çenli: «Eý, Allam, senden başga Hudaý ýokdur. Seni söýýäriň we özünden gorkýaryn» diýerdi» diýýär.

* * *

Asma bint Amys: «Ibn Müljem Hezreti Alyny (goý, Alla ondan razy bolsun!) pyçaklandan soňra, ilkinji bolup ylgaý baranlaryň içinde men hem bardym. Ol kynlyk bilen dem alýardy. Ol kä özünden gidýärdi. Birden hem ol özüne gelyärdi we:

– Hoş gördük, hoş gördük! Wadasynda tapylan we bize jenneti bagyş eden Allatagala öwgüler bolsun – diýýärdi.

Adamlar ondan:

– Näme görýärsiň? – diýip soranlarynda, ol:

– Ynha, Resulalla, doganym Japar we kakamýň dogany Hamzany, asmanyň açyk gapylaryny, asmandan inip, maňa salam berýän perişdeleri, ähli jennetiň hüýrlerine baş bolup gelýän Patmany, jennetiň otaglaryny we ol ýerde hyzmat edip ýören ýaş hyzmatkärleri görýäriň – diýýärdi» diýip, Asma gürrüň berýär.

* * *

Bir adam Hezreti Alynyň (goý, Alla ondanrazy bolsun!) gabrynyň ýanyna gelip: «Seniň ömrüň haýyr işleriň açary we şer işleriň gulpy bolsa, wepatyň şer işleriň açary we haýyr işleriň gulpy boldy» diýýär.

* * *

Emewiler halypasy Mugawyýa Hezreti Alynyň ogly Hasany (goý, Alla olardanrazy bolsun!) öldürtmek üçin Hasanyň aýaly Jagda bint Aşgasa ýüz mün dirhem berýär.

Jagda her gün Hasanyň naharyna zäher goşup bererdi. Iki aý geçenden soňra Hasanyň agzyndan gan gelip başlaýar we köp wagt geçmän wepat bolýar. Jagda Kuraýyşlardan birine durmuşa çykýar we ogly bolýar. Ol oglan öz deň duşlarynyň arasynda oýnamaga çykanda, oglanlar oňa: «Ärini zäherleýjiniň ogly» diýerdiler.

* * *

Emewiler halypasy Mugawyýa Hasanyň öldi habaryny eşidip tekbir aýdýar. Şamyň ähli ýerinde Mugawyýanyň edenini gaýtalaýarlar. Patma bint Kyrty Mugawyýanyň tekbir aýdýandygyny eşidip, ondan:

– Eý, möminleriň emiri! Sen näme sebäpden tekbir aýdýarsyň? – diýip soranda, Mugawyýa:

– Sen näme eşitmediňmi? Hasan wepat boldy ahryyn – diýýär.

Patma:

– Heýde Muhammet alaýhyssalamyň agtygynyň, Hezreti Aly (goý, Alla ondan razy bolsun!) bilen Patmanyň oglunyň ölümüne-de tekbir aýdylarmy? – diýýär.

Onda Mugawyýa:

– Men onuň ölendigi üçin däl-de, ýüregimiň rahatlyk tapany üçin tekbir aýtdym – diýýär.

* * *

Hasan dogany Hüseyine: «Eger men öläýsem, meni başarsaň Muhammet alaýhyssalamyň ýanynda, ol bolmasa-da onda Bakyg gabrystanlygynda depin et» diýýär.

Hasan wepat bolanda Hüseyin we onuň hyzmatkäri ýarag dakynyp, Hasany Resulallanyň ýanynda depin etmekçi bolýarlar. Emma Mugawyýanyň adamlary ony Resulallanyň ýanynda depin etdirmeyärler. Ondan soňra Hasan Bakyg gabrystanlygynda jaýlanýar.

* * *

Aly ibn Hüseyiniň bir dosty bardy. Onuň ogly wepat bolýar welin, ol diýseň gyanýar. Aly oňa gyanç bildirýär we öwüt berýär. Onuň dosty:

– Meniň oglum bu dünýäde haýyr we şer işleri seljerip ýaşamady – diýýär.

Onda Aly:

– Gyanma, seniň ogluňy şu üç zadyň biri, ýagny «Alladan başga Hudaý ýokdur» diýip aýdan kelemesi, Pygamber şepagaty we Allanyň rehmeti hökman halas eder – diýýär.

* * *

Adam alaýhyssalam ölüm ýassygynda ýatyrka ogly Şişi çagyryp: «Eý, oglum! Men ölenimden soň meniň jessedimi meniň jennetden getiren süýt we ýagym bilen sürtgün. Ýag we süýt çalnan jesediň hiç bir agzasy dargaman kyýamat gününe çenli saklanýandyr. Saňa-da ýag bilen süýdi hemişe ýanyňda saklamagy wesýet edýärim. Ýanynda ýag we süýt bar adamyň ýanyna şeytan golaýlaýan dälendir. Meniň jessedimi tabyda salyp ýere gömgün ýa-da gowaga salgyn» diýýär.

Adam alaýhyssalam dokuz ýüz altmyş ýaşap, Gurbansoltan aýynyň altysyna wepat bolýar. Onuň jynazasy jennetden çykan wagtyna laýyklykda okalýar. Onuň ýasy bir ýüz kyrk günläp dowam edýär.

* * *

Ibn Apbas: «Adam atanyň gabry Haýfa şäheriniň düzlüginde» diýýär. Ata bolsa: «Adam atanyň gabry Haýfa metjidiniň merkezindäki minaranyň aşagyndadyr» diýýär.

* * *

Wehp ibn Munebbih: «Kapyryň tabydy onuň dowzaha çenli ulagydyr» diýýär.

* * *

Tawus ogluna: «Eý, oglum! Meni gabra salanlaryndan soň gabra seret. Eger meni görseň, Alla şükür et. Eger görmeseň-de, «Biziň hemmämiz Allanyňkydyrys we ýene-de onuň ýanyna dolanyp barýandyrys» diý» diýip wesýet edýär.

* * *

Talha (goý, Alla ondan razy bolsun!) Basrada derýanyň kenarynda jaýlanýar. Günleriň birinde ol hyzmatkäriniň

düýşüne girip: «Menden habar tutuň, men suwa gark bolýan» diýýär.

Onuň hyzmatkäri bolan wakany onuň maşgalasyna gürrüň berýär. Talhanyň maşgalasy onuň jaýlanan ýerine baryp görseler derýa joşup, Talhanyň mazarynyň bir gyrasyny açypdyr. Olar Basradan on mün dirheme jaý satyn alyp, onuň gabryny şol jaýa göçürýärler.

* * *

Ibn Şehap: «Bir adam Abubekre (goý, Alla ondan razy bolsun!) bugdaý dânesini berýär. Şol wagt onuň ýanynda Harys ibn Kelde otyrды. Ol ikisi bu bugdaý dânesinden iýýärler. Harys Abubekre: «Megerem, bu dânedede uzak wagtdan täsir edýän zäher bar bolsa gerek. Eger meniň çakym çak bolsa, biz bir ýyldan köp ýaşamarys» diýýär. Olaryň ikisi hem ýylyň başynda bir günde wepat bolýarlar» diýýär.

* * *

Abu Hureýra kimdir biriniň ölendigini eşitse: «Bu dünýäde sen hem panydyň men hem pany» diýerdi.

Hazaryň kenary. *Ahat Nıwraýewyň çeken suraty.*

ÝETMIŞ ÝEDINJI BAP

PATYŞALAR, SOLTANLAR, EMIRLER, HALYPALAR WE OLARA BOÝUN BOLMAK HAKYNDÄ

Bir gezek Hasan Basry Hajjaja:

– Ibn Apbas Muhammet alayhyssalamdan şeýle hadys gürrüň berýär. Ol: «Soltana hormat goýuň we oňa boýun boluň. Eger soltan adyl bolsa, onda ol Allanyň ýerdäki kölegesidir, ýagny ol Allanyň penakärlik edýän adamydyr» – diýýär.

Hajjaç:

– Bu hadysda «Eger soltan adyl bolsa» diýen söz ýokdy – diýýär.

Onda Hasan:

– Ýok, bu söz hadysda bardy – diýýär.

* * *

Bir gezek Omar Muhammet alayhyssalamdan şalara boýun bolmak hakynda soranda, Muhammet alayhyssalam:

– Soltan Allanyň ýerdäki wekilidir. Eger ol adyllyk bilen höküm sürse, onda oňa sogap ýazylar. Size bolsa Allatagala şükür etmek galýar. Eger ol zalymlyk bilen höküm sürse, oňa günä ýazylar, size bolsa sabyr-takatly bolmak galýar – diýýär.

* * *

Mälük ibn Dinar şeýle diýýär: «Gadymy kitaplaryň birinde: «Allatagala: «Men şalaryň şasydyryn. Ýer ýüzündäki ähli şalaryň kalby meniň elimdedir. Olardan haýsysy meniň diýen ýolum bilen gitse, sogap we işinde üstünlik gazanar. Ahyretde ol adamyň jaýy jennetdir. Olardan haýsysy meniň ýolumdan azaşsa, günä gazanar we meniň gazabyma duçar bolar. Onuň jaýy dowzahdyr» diýýär» diýip ýazylgydy».

* * *

Mutryf: «Käbir şalaryň ilki şalyga geçende, pespälligine seretmän. Olar basym üýtgemek bilen bolýar» diýýär.

* * *

Abu Ymran Juýuny: «Meniň eşidişime görä, kyýamat günü Allatagala zalymlyk bilen höküm süren hökümdara örän ezýetli azap berýär. Ol zalym hökümdary demire berkidip, dowzah oduna okladýar. Ol adamlaryň iýjegi porsy iýmit, içjegi iriň bolar» diýýär.

* * *

Emewiler halypasy Abdylmälikden:

– Amr ibn Sagyt Aşdagy öldürdeniň çynmy? – diýip soranlarynda, ol:

– Hawa, ony öldürdenime öküdimem welin, iki goçuň kellesi bir gazanda gaýnamaz – diýýär.

* * *

Zyýat bir adamyň ýaşayan döwründen nalyş edýändigini eşidip: «Eý, adam! Eger seniň nalyşyň döwür eşiťse, ol seniň kelläni aldyrardy. Haýsydyr bir döwürden nägile bolmak, şol döwürde höküm sürýän soltandan nägile bolmakdyr» diýýär.

* * *

Bir gezek Jahza Ysmaýyl ibn Bilbili weziri bellemekçi bolanda, oňa: «Eý, Ysmaýyl! Wezipe köp adamy masgaraçylyga eltýändir. Wezipä gelmäňkäň wyjdan baýlygyny topla. Wyždany bolan şer işe seretmez» diýýär.

* * *

Ammar ibn Ýasyr Kufanyň häkimliginden aýrylanda: «Wezipeden aýrylan süýtde kesilen çaga ýalydyr» diýýär.

* * *

Isgender Zülkarneýn: «Biziň bilmeýän adamymyz we bizi tanamaýan adam bagtlydyr. Sebäbi biziň tanaýan adamymyzyň we bizi tanaýan adamyň günü kyn geçer we olaryň ukusynyň lezzeti ýiter» diýýär.

* * *

Bir pelsepeçi: «Özüniň nebsine şalyk edip bilen adam iň beýik şadyr» diýýär.

* * *

Japar ibn Muhammet: «Öň zalymlyk eden soltan raýatlaryna haýyr iş edip, öňki zalymlygynyň günäsini ýuwup biler» diýýär.

* * *

Buzurgmehr: «Zalym soltan zalymlygyny diňe tagtyndan düşensoň goýar» diýýär.

* * *

Gadym döwürde Ýunanyň şasy wepat bolýar. Olar bir adamy şa goýmakçy bolýarlar. Emma pelsepeçileriň biri:

– Ol şa bolup bilmez. Sebäbi ol jedeli gowy görýär. Jedel bolsa zulumdan bir ädim uzaklykdadyr. Zalym adamyň raýatlara zulum etmegi mümkindir. Ejiz adam hem şa bolmaga mynasyp dälidir. Sebäbi ol duşmana gaýtawul berip bilmez – diýýär.

Adamlar bu pelsepeçiniň özüni şa saýlamagy makul bilýärler.

* * *

Abdylła ibn Zyýat: «Emir bolmak aňsatdyr. Emma ähli adamlara deň göz bilen seredip, adyl höküm sürmek kyndyr» diýýär.

* * *

Halyg Basry Bahyly şeýle diýýär:

Mamundyr elbetde, Allaň nygmaty,
Berilendir oňa Hak keramaty.

Hak bilen batylyň arasyn açdy,
Alla bendelerne bereket seçdi.

Biziň bagtymyza bolduň hökümdar,
Gamly könlümize sensiň medetkär.

* * *

Bir adama:

– Seniň doganyň emir bolupdyr. Sen ony gutlaňokmy? – diýenlerinde, ol:

– Men onuň haýyr işler edip, raýatlaryň arasynda abraý gazanandygyny görenimden soň gutlap bilerin – diýýär.

* * *

Bir çarwa soltanyň wezipeli adamlarynyň birini görüp: «Eý, bende! Saňa nebsim agyrýar. Sen diýjek zadyňy diýip, etjek zadyňy edip bilmän ýören adamsyň. Üstesine-de, soltanyň edýän günä işlerine-de şäriksiň» diýýär.

* * *

Balh şäheriniň Nowbahar galasynyň derwezesinde: «Şalar akyla, sabyrlylyga we baýlyga mätäçdirler» diýen ýazgy bardy. Bu ýazgynyň aşagynda bolsa: «Ýalançy we kezzap Allanyň duşmanydyr. Eger Allanyň duşmany bolasyň gelmeýän bolsa, şalardan daşda dur» diýen ýazgy bar eken.

* * *

Sagyt ibn Halyt: «Soltanlyk misli hammamdyr. Hammama giren ondan çykmak isleýändir. Hammamyň daşyndakylar bolsa oňa girmek isleýändir» diýýär.

* * *

Apbaslylar halypasy Mamun: «Halypa altyn-kümüşden däl-de, abraýdan baýlyk toplamalydyr» diýýär.

* * *

Çarwa: «Soltanyň ýanyndaky adamlar uzak wagtlap gürründeş bolmaga we birnäçe wagtlap ukusyz gezmäge ukyply adamlar bolmalydyrlar» diýipdir.

* * *

Bir dana: «Soltanyň wezipeli adamlary özlerine degişli möhüm işi şol günün dowamynda ýerine ýetirmeli. Möhüm bolmadyk işini bir aýyň içinde ýerine ýetirmeli. Soltanyň buýran işini welin, möhümmi, möhüm dälmi, şol sagatda ýerine ýetirmeli» diýýär.

* * *

Halyt ibn Safwan: «Soltanyň ýakyn adamlary soltana ýakyn bolmak üçin biri-birine duşmançylyk edýändirler. Olar soltanyň ynamyna girmek, ony öz tarapyna çekmek üçin dürli hilelere, aldawa, töhmete ýüz urýandyrlar» diýýär.

* * *

Abu Huraýra şeýle wakany gürrüň berýär. Ol: «Bir gezek Hind Mekgede bir daşa ýaplanyp otyrды. Onuň ýanynda ogly bardy. Olaryň duşundan geçip baryan adam, ol oglana: «Meger şu oglan bir kowuma hökümdar bolar» diýýär. Onda Hind: «Meniň üçin ol öz kowumyna hökümdar bolmasa, başga kowuma hökümdar bolanyň haýry ýokdur» diýýär.

* * *

Hysrow Mubzandan:

– Soltana abraý getirip biljek iň esasy zat nämedir? – diýip soranda, ol:

– Adyllyk, sebäbi raýatlar adyl soltanyň hiç bir ýagdaýda aldamajagyny bilip, oňa doly ynanarlar we boýun bolarlar – diýýär.

* * *

Şalar ýekeligi ýa-da ýeke-täkligi halaýandyrlar. Eger olar başarsalar, howadan ýeke özleri dem alyp, derýanyň suwuny hem ýeke özleri içerdiler.

* * *

Erdeşir ibn Bābek kellesine täç geýse, hiç kim kellesine telpek geýmezdi. Eger bir lybas geýse, hiç kim şoňa meňzeş lybas geýmeli dāldi. Eger ol eline ýüzük dakynsa, āhli halka ýüzük dakynmak gadagandy.

* * *

Abu Ahyha Sagyt ibn As Mekgäniň häkimidi. Ol bir don geýse, şoňa meňzeş dony başga adamlara geýmegi gadagan ederdi.

* * *

Eger Hajjaç kellesine bir telpek geýse we kimdir birem şoňa meňzeş telpek geýip onuň ýanyna geläýse, şol adamyň dat gününedi.

* * *

Emewiler halypasy Abdylmälik sary matadan don geýse, ol şol donuny çykarýança, onuň ýakyn adamlary sary reňkdäki lybaslaryny geýmäge het edip bilmezdiler.

* * *

Raýatlarynyrazy etmek isleýän soltan raýatynyň düýşünde arzuw edýän zadyny hem bilmelidir we şol arzuwy ýerine ýetirmäge çalyşmalydyr.

* * *

Erdeşir özüniň ýakyn adamlarynyň näme bilen meşgul bolýandygyny bilýärdi. Ol öz adamlaryna: «Sen gije pylan ýere gitdiň ýa-da pylany bilen duşuşdyň» diýip dogry aýdardy. Onuň ýanyndaky adamlar: «Erdeşiriň ýanyna perişdeler gelip ähli zatlary habar berýärler» diýerdiler. Emma Erdeşir gijeler ýatman raýatlaryň arasyna aýlanýardy.

* * *

Omar ibn Hattap (goý, Alla ondanrazy bolsun!) raýatlardan kimdir biri ondan nägile bolsa, misli ol adam bilen

bir düşekde ýatyp-turýan ýaly habarly bolardy. Mugawyýa hem halypalyga gelende Omaryň bu häsiýetine öýküdi.

* * *

Bir adam apbaslylar halypasy Mamunyň ýanyna gelip, maşgalasyny eklär ýaly bir zat bermegini soraýar. Mamun ondan:

– Seniň maşgalaňda näçe adam bar? – diýip soraýar.

Ol adam maşgalasynyň adam sanyny köpeldip aýdýar. Mamun oňa hiç zat bermeyär. Indiki ýyl ol adam gelip, ýene-de maşgalasyny eklär ýaly zat dileýär we dogrusyny aýdýar. Mamun oňa örän köp pul peşgeş berýär.

* * *

Emewiler halypasy Hyşama halypa bolandygyny buşlanlarynda, ol ýerinden turup, sejde edýär. Onuň ýanyndaky Abraş Kelbiden başga ähli adamlar onuň hereketini gaýtalaýarlar. Hyşam oňa:

– Sen näme üçin sejde edeňok? – diýeninde, ol:

– Sen halypalyga gelenden soň, meniň indiki ykbalym näbellikä, men näme üçin sejde etmeli? – diýýär.

Hyşam:

– Sen meniň ýanymda galarsyň – diýýär.

Onda Abraş:

– Ynha indi sejde etsem bolýar – diýýär.

* * *

Bir adam şazada:

– Soltan misli gazan ýalydyr. Gazana ýanaşsaň garasy ýokýandyr – diýýär.

Onda şazada:

– Gazanyň daşy gara hem bolsa, içinde lezzetli tagamlar bişýändir – diýýär.

* * *

Bir gezek apbaslylar halypasy Mütewekkil gezelenje çykýar. Ol aýlanyp ýörkä, dagyň ýagyş ýuwan daşlaryny görüp, diýseň geň galýar. Ol şol ýerde düşläp iýip-içýär. Soňra öýle namazynyň wagty gelende, namazyny okaýar. Soňra şol ýerde oturyp, tesbi sanaýar we doga edýär. Ol: «Eý, Allam! Sen meni ýaratdyň. Emma şu güne çenli men seniň gudratyňy bilmedim. Maňa uly dereje berip, bendeleriňe baş etdiň. Meniň rysgalymy we bu derejämi beren sensiň. Eý, Allam! Meniň ýüregime adyllyk we rehimdarlyk guý» diýýär.

Soňra ol dagyň daşlaryndan bir gysym alyp, alnyna degirýär we atyna atlanyp köşgüne dolanýar.

* * *

Sufýan ibn Söwri: «Eger seni Soltan nämedir bir zat üçin çagyrsa «Yhlas» süresini okagyn! Eger ýagşy niýet bilen çagyran bolsa, işiňde üstünlik gazanarsyň. Eger ýaman niýet bilen çagyryan bolsa, onda bu süre seni onuň gazabyndan gorar» diýýär.

* * *

Abu Hazym Zuhara: «Öňler adamlar patyşalardan gaçyp, patyşalar bolsa olary kowalardylar. Indi bolsa siz patyşalary kowalaýarsyňyz we olar sizden gaçýarlar» diýýär.

* * *

Sagyt ibn Musaýýyp:

– Soltandan gelýän pul haramdyr – diýýär.

Emma Sufýan Söwri oňa:

– Men olaryň pulunyň halaldygyna güwä geçip biljek. Emma bu baýlyga bolan söýgi gorkulydyr – diýýär.

* * *

Emewiler halypasy Abdylmälik Ibn Musaýýba hat ýollaýar. Ol hatynda:

– Halkdan jyda düşen musulman doganym! Halk meniň ýanyma gelip, seniň deregiňe doganyň Welidi bellemegimi talap edýärler. Men hem halkyň raýyny ýykyp bilmen we şonuň üçin seni aýryp, seniň ýeriňe halkyň isleýän we halkyň boýun boljak adamsyny belleýäris – diýip ýazýar.

Sagyt bu haty alyp okanda dergazap bolýar. Ol:

– Halkdan jyda düşen musulman doganym diýip, onuň özüne aýtmak gerek. Hajjajy goşuna baş edip, Mekgä goýberen, ol hem baryp, Mekgäni manjanyga tutup, ot berdiren Abdylmäligiň özi ahyryn. Muhammet alaýhyssalamyň gadam basan topragyny beýle etmäge onuň nähili haky bardyr. Indi bolsa meniň ýerime ogluny taýýarlaýar – diýýär we Abdylmäligiň emrine boýun bolmaýar.

* * *

Bir gezek emewiler halypasy Omar ibn Abdyleziz Muhammet ibn Sagdy söweşde rumlylara ýesir düşen musulman esgerlerini rumly ýesirler bilen çalyşmak üçin, Rum şasynyň ýanyna iberýär. Muhammet ibn Sagyt Rum şasynyň ýanyna girende, ol tagtyndan ýere düşüp, başyny aşak salyp otyrды. Muhammet ibn Sagyt oňa:

– Eý, şahym! Saňa näme bolýar? – diýip soranda, ol:

– Sen näme bolup geçendigini bileňokmy? İn ýagşyzada adamlaryň biri, ýagny Omar ibn Abdyleziz wepat boldy – diýýär.

Soňra:

– Adamlary myhmançylyga çagyryp, soňra bolsa gapysyna gulp urup goýýan adam meniň üçin geň däl-de, maly dünýäsi bolup, ondan ýüz öwürüp haýyr işler bilen meşgul bolýan adam meniň üçin geňdir. Isa alaýhyssalamdan soň

kimdir biri ölini direldip bilen bolsa, men hem ähli maly-dünýämi sarp edip, Omary direlderdim – diýýär.

* * *

Bir gezek emewiler halypasy Süleýman Tawusy ýanyna çagyryýar. Süleýman uzak oýlanyp oturandan soň ondan:

– Ilkinji ýaradylan zadyň nämedigini bilýärsiňmi? – diýip sorayar.

Ol:

– Ýok, bilemok – diýýär.

Süleýman:

– Allatagala ilki galamy ýaratdy. In soňky öljegin kimdigini bilýärsiňmi? – diýip sorayar.

Tawus:

– Bilemok – diýýär.

Süleýman:

– In soňky öljek Ezraýyldyr. Allanyň in ýigrenýän adamsynyň kimdigini bilýärsiňmi? – diýip sorayar.

Tawus:

– Bilemok – diýýär.

Onda Süleýman:

– Allanyň in ýigrenýän adamy onuň dereje berip, günä işler bilen meşgul bolan adamlarydyr – diýýär we kellesini diwara urup başlaýar. Ol kellesini diwara urup-urup ýarýar.

* * *

Musa alayhyssalam: «Eý, Allam! Sen asmanda, biz bolsa ýerde. Biz seniň bizden razydygyňy nähili edip bileli?» diýende, Allatagala: «Eger isleýän dilegiňiz ýerine ýetse, bu meniň sizden razylygymyň alamatydyr» diýýär.

* * *

Muhammet ibn Wasyg: «Soltandan dilegçilik edeniñden toprak ýalap, daş gemreniň ýagşydyr» diýýär.

* * *

Ibn Sirin: «Kyýamatda adamlary Deçjaldan halas etmeli Mäti adamlaryň arasynda ýaşap ýören bolsa, onda ol Omar ibn Abdylezizdir» diýýär.

* * *

Mälik ibn Dinar: «Eger Allatagala haýsydyr bir kowuma gazaplansa, ol kowuma gul adamy hökümdar edýär» diýýär.

* * *

Sufýan ibn Söwri:

– Şalara golaýlaşmaň. Eger siz olaryň ýanynda öwünseňiz, olar sizi garyp düşürerler. Eger olara hormat goýsaňyz, sizi depelärler – diýýär.

Onda bir adam oňa:

– Eger men şanyň ýanynda bolup özümi gorap bilsem näme? – diýende, Sufýan Söwri:

– Deňze girip, eşiğiň öl bolman, gury çykmarsyň – diýýär.

* * *

Ibn Semmäk: «Şanyň gapysyna üýşýän adamlardan zibile üýşýän siňekler hem haýyrlыdyr» diýýär.

* * *

Fazyl: «Eger meniň dilegim kabul bolýan bolsa, onda ýurda ýagşyzada hökümdar dilärdim. Ýurda ýagşy adam hökümdar bolanda, ýurt abat, raýatlar hem rahat bolýar» diýýär.

* * *

Fazyl: «Adyl soltan haýyr iş etse, haja gidenden, oraza tutup namaz okandan köp sogap gazanar» diýýär.

* * *

Edep öwrenmezden, soltanyň ýanyna barmak öz ajalyňa el bulamakdyr.

* * *

Ibn Mübärek şeýle diýýär:

Bir gezek Askaf Nejran Musgap ibn Zubeýriň ýanyna girýär. Musgap oňa daş zyňyp, kellesini ýaralaýar. Askaf oňa:

– Eger maňa aman bersen, Injilde aýdylan bir zady aýdyp bereýin – diýýär.

Musgap:

– Bolýar, aýdyber – diýýär.

Onda Askaf:

– Injilde: «Eger hökümdar gaharly bolsa, onuň köşeşip ýumşak häsiýetli bolmagy gerek. Eger ol zalym bolsa, zalymlygyny goýup, adyl bolmagy gerek. Eger ol gysganç bolsa, onda gysgançlygyny taşlap, halkyna sahylyk etmegi gerek» diýip ýazylandyr – diýýär.

* * *

Ýahýa ibn Ýahýa: «Ähli günä işlere baş goşayyn diýsen, soltanlygy dile» diýýär.

* * *

Selme Ahmar apbaslylar halypasy Harun Reşide:

– Eý, möminleriň emiri! Eger sen çölde galyp, içmäge suw tapmasaň, bir agyz suw üçin näçe pul tölärdiň? – diýýär.

Harun Reşit:

– Ýarym patyşalygymy bererdim – diýýär.

Selme Ahmar ondan:

– Eger şol içen suwuňy buşugyp bilmesen, buşugmak üçin tebibe näçe pul harç ederdiň? – diýip sorayar.

Harun Reşit:

– Patyşalygymyň galan ýarysyny hem bererdim – diýýär.

Onda Selme Ahmar:

– Bir owurt suw içmek we ony buşugmak üçin tölenýän patyşalyga Allanyň lagnaty siňsin – diýýär.

* * *

Ibn Mübäreke şeýle diýýär:

Şanyň öýüne barma, galarsyň sen uýada,
Bolsaň onuň ýarany, duran dek sen gaýada.

* * *

Omar ibn Hattap (goý, Alla ondan razy bolsun!):
«Adylyk bilen höküm süren patyşa Gurhandaky aýdylýan ähli parzlaryny ýerine ýetiren adam ýalydyr» diýýär.

* * *

Isa alayhyssalam Damaska baranda, ol ýeriň şasynyň altyn we kümüş gap-gaçda iýip-içýändigini görýär. Ol egindeşleri bilen bir gyra çykyp, ýanlary bilen getiren agaçdan ýasalan gap-gaçlaryna nahar guýup iýip-içýärler. Soňra Isa alayhyssalam: «Şalaryň ýanyna barmaň, olaryň naharlaryndan iýmäň. Olaryň ýaşayşyna haýran galmaň. Sebäbi kyýamat güni olaryň haly sizi haýran galdyrar» diýýär.

* * *

Balhyň hökümdary dindara özüniň keffaratynyň bardygyny aýdýar. Dindar oňa «Agyz bekle» diýýär.

Hökümdar uly ili bilen aglaýar. Sebäbi onuň ähli jemlän baýlygy haram baýlykdy we hatda agyz bekläre ýekeje-de halal zady ýokdy.

* * *

Lukman Hekim: «Bir-ä soltanyň gazaply wagty, birem deňiziň möwç urýan wagty onuň ýanyna golaýlaşma» diýýär.

* * *

Rabyga Jerşi: «Men Muhammet alayhyssalamyň: «Eý, Allam! Özüni beýik tutýan, halka we dinine wepasyz, ahyretinden gapyl adamdan özüň aman sakla» diýenini eşitdim» diýýär.

* * *

Lukman Hekim: «Adamlaryň üç görnüşi: patyşa, aýal we hassa höküm etmegi halaýarlar» diýýär.

* * *

Abu Zer şeýle diýýär:

Bir gezek men Muhammet alayhyssalamdan:

– Eý, Resulalla! Allatagaladan näçe kitap inendir? – diýip soranymda, ol:

– Bir ýüz dört kitap. Olaryň ellisi Şişe, otuzysy Idrise, Ybraýyma onusy we Musa onusy. Soňra Töwrat, Injil, Zebur we Gurhan indi – diýýär.

Abu Zer:

– Öňki kitaplarda näme hakynda aýdylýardy – diýip soranda, Muhammet alayhyssalam:

– Allatagaladan inen ähli kitaplarda adamlaryň arasynda adyllyk etmek, olary dogry ýola gönükdirmek hakynda aýdylýar – diýýär.

* * *

Abdylmälik ibn Amr: «Emewiler halypasy Mugawyýanyň diwanynda Çyn-Maçyn şasynyň sowgat beren kitaby bardy. Çyn-Maçyn şasynyň mün pili bardy. Onuň köşgüniň ähli ýeri altyn-kümüş bilen bezelendi we köşgün içinden iki sany derýa akyp geçýärdi. Ol şanyň köşgünde mün sany dürli ýerleriň şalarynyň gyzlary hyzmat edýärdiler.

* * *

Jahyz: «Kimdir birine emr etmek, nämedir bir zady gadagan etmek, duşmanyňdan üstün çykmak, kimdir birini boýun etmek ýaly lezzetli zat ýokdur. Emma bu lezzeti hemme adamlar duýýan däl. Ony diňe hökümdarlar we şalar bilýändir» diýýär.

* * *

Şalar we hökümdarlar raýatlarynyň her bir işi, olaryň durmuşynda çeken kynçylyklary üçin kyýamat günü Allanyň önünde jogap berýändirler. Omar ibn Hattap (goý, Alla ondan razy bolsun!) her gezek Mugawyýany görende: «Araplaryň Hysrowy Mugawyýadyr» diýerdi.

* * *

Anuşirwan: «Ähli adamlar kimdir birine boýun egýändirler we oňa sejde edýändirler. Sejde edilýän we boýun bolunýan ynsan däl-de, adamy ýaradan Alla bolsa ýagşydyr» diýýär.

* * *

Bir dana ogluna: «Eý, oglum! Patyşa boýun bol, gahary çaganyň gahary ýaly hem bolsa, ol birine topulsa, ýolbars kimin topulýandyr» diýýär.

* * *

Apbaslylar halypasy Müşteri ýigrimi dört ýyllap halypalyk edýär. Şondan soňra ýigrimi dört ýyl halypalyga «Halypalyk mütdeşi» diýip ugraýarlar. Halypalyk mütdeşine diňe Harun Reşit we Muktadyr ýetýär. Bir gezek Akkal ibn Şiba ibn Abdylmälik Harun Reşidi görüp:

– Möminleriň emiri! Seniň ömrüňi uzaldyp, halypalyk mütdeşine ýetiren Allatagala öwgüler bolsun! – diýýär.

Harun Reşidiň ýüzi üýtgäp gidýär. Şol wakadan uzak wagt geçip-geçmän, Harun Reşit wepat bolýar.

* * *

Hökümdarlaryň ýanynda ölüm hakynda gürlemek edepsizlikdir.

* * *

Apbaslylar halypasy Abdylly ibn Mugtaz iň az wagtlyk halypa bolan adamdyr. Ol halypalyga gelip, özüni Muntasyr Billa diýip atlandyrýar we ertesi günü öldürilýär.

* * *

Emirden tamakinçilik eden oňa tabyn bolar.

* * *

Haýsydyr bir ýurduň şasy adylyk bilen höküm sürse, Allatagala ol ýurduň adamlarynyň rysgalyny köpelder.

* * *

Akyly patyşa dawa-jenjelsiz ýeňiş gazanar. Akmak patyşa bolsa agyr goşun bilen söweş etse-de ýeňiler.

* * *

Bir dana: «Serhoşluk üç görnüşde bolýar, ýagny şerapdan, ýaşlykdan we wezipeden serhoş bolunýar» diýýär. Käbir adamlar bularyň hataryna baýlykdan bolunýan serhoşlugy hem goşýarlar.

* * *

Saby: «Halypa gaharlanyp, jenjel edip ugranda, şeýtan onuň ýanyna ylgap gelýär» diýýär.

* * *

Hajjaç: «Raýatlaryndan gorkup ýaşayan soldandan raýatlaryny gorkuzyp ýaşayan soldan haýyrlıdyr» diýýär.

* * *

Şeýtanlar köp adama soldandyr. Soldanlar bolsa adamlaryň arasyndaky şeýtandyr.

* * *

Köp şalar yslama boýun bolmaýan, Gurhan bilen ýöremeýän, milletiň halyndan habar almaýan, adyllyk etmäni we zalyma zulum etmäni başarmaýan adamlardyr.

* * *

Akmak ýurda soldan bolanda, akyly bu ýurtdan baş alyp gider.

* * *

Akmak adam soldana akyly öwreder.

* * *

Bir adam Eset ibn Abdyllyanyň ýanyna gelip:
– Men seniň ýanyňa hajat bilen geldim – diýýär.

Eset:

– Aýt hajatyňy, eşideli – diýýär.

Ol adam:

– Meni Abiwerde häkim belle. Men saňa her ýylda ýüz müň dirhem töläp oturaýyn – diýýär.

Eset:

– Ol ýerde biziň öz adamymyz bar – diýýär.

Onda ol adam:

– Men ýüz müň dirhemiň ýany bilen saňa sadyklyk bilen boýun bolup hyzmat etjegime kasam edýäriň – diýýär.

Eset az wagt oýlanyp, ony Abiwerde häkim bellemegi makul bilýär.

* * *

Ibn Yshak: «Abu Jad, Huz, Haty, Kelmun Sagfas we Kuraýyşly beni musytdandyr. Olaryň her biri bir ýere häkim boldy. Abu Jad Mekgede, Huz we Haty Wejde galanlary bolsa başga kiçi şäherleriň häkimi boldular. Olaryň içinde Kelmunyň höküm süren şäheriniň adamlary köp ezyetlere duçar boldular» diýýär.

* * *

Hysrow: «Bir adyl soltanyň ölüminden müň näkesiň ölümi ýegdir» diýýär.

* * *

Ibn Şaburma Abu Müslim Horasany Abdylla ibn Alynyň üstüne goşun çekip gitmekçi bolanda, oňa:

– Eý, emir! Sen gaty uly işe baş goşmakçy bolýarsyň – diýende, Abu Müslim:

– Eý, Ibn Şaburma! Bu döwleti gurmak, ony saklamak üçin beýle uly işler örän köp edilendir – diýýär.

* * *

Jöwderiz ibn Şapur: «Şalaryň söýgüsine ynanma. Olar özünden başga hiç kimi söýýän däl» diýýär.

* * *

Erdeşir ogluna: «Eý, oglum! Patyşa bilen din aýrylmaz dogandyr. Din esasydyr, patyşa bolsa onuň goragçysy. Esasy goýulman gurlan jaý tiz ýumrulýar. Eger onuň goragçysy bolmasa, ol tiz zaýalanar» diýýär.

* * *

Raýatlar Hurmuz ibn Nersiň ýanyna gelip, ýagşyň ýagmaýandygy sebäpli, hasylyň harap bolýandygyny aýdyp, şikaýat edýärler. Onda Hurmuz: «Asman damjasyny gysgananda, şa eli bilen dür daşyny seçmelidir» diýýär we adamlaryň ählisine altyn-kümüş, dür daşlaryny paýlamagy emr edýär.

* * *

Bähram ibn Nersi: «Adyllylyk we geçirimlilik patyşanyň iň esasy häsiýeti bolmalydyr» diýýär.

* * *

Hurmuz ibn Şapur: «Biz, şalar, edil ýanyp duran otdurys. Bize ýakynlaşanlar oda ýanýar. Bizden daşdakylar bolsa, oda çoýunyp bilmezler» diýýär.

* * *

Bähram Gur: «Adama şalar ýaly zyýan ýetirýän kişi ýokdur. Kimdir biri ýagşy maslahat berse, olar maslahat almazlar. Eger kimdir biri başga birine töhmet etse, onuň sözüne derrew ynanarlar» diýýär.

* * *

Akylly patyşa weziriň maslahatyna mätäç bolmaz, düşbi mal gamçy iýmez, ulanylýan gylyç poslamaz, asylly aýal ärine akyl öwretmez.

* * *

Bir gün hiç kes Isgender Zülkarneýniň ýanyna hiç kim haýyş bilen gelmeýär. Ol: «Bu günüm şalaryň adaty gününe meňzemedi» diýýär.

* * *

Hazar şasy: «Kim-de kim şalaryň eden erbet işlerine şarik bolsa, kyýamat günü onuň bilen deň jogap bermeli bolar» diýýär.

* * *

Hassan ibn Tabyg Hamyry: «Soltanda we aýalda wepa bolmaz» diýýär.

* * *

Abubekr Syddyk (goý, Alla ondanrazy bolsun!) ölmezinden öň adamlary çagyryp: «Eý, halaýyk! Bu gün meniň dünýäden ötmeli günüm ýetip geldi. Kimiň göwnüne degen bolsam, ýa-da zulum eden bolsam, meni bagyşlamagyny sorayaryn. Menden soň halypalyga Omar ibn Hattap (goý, Alla ondanrazy bolsun!) geler. Meniň tanamagyma görä, ol adyl we ýagşy gylykly adamdyr. Eger ol size zulum etse, onda meniň adam tanamaýandygymyň we gaýyp zatlary bilmeýändigimiň alamatydyr. Oňa boýun boluň. Raýatlar öz patyşasyna boýun bolmadyk çagynda, pitne ýüze çykar» diýýär.

* * *

Omar ibn Hattap (goý, Alla ondan razy bolsun!):
«Halypalygyň lezzeti raýatlaryň söýgüsini gazanmakdadyr»
diýýär.

* * *

Emewiler halypasy Mugawyya:

– Üç adam meni halypalykdan aýrar öýdüp gorkýardym.
Olar Hüseyin ibn Aly, Abdylla ibn Omar we Abdylla ibn
Zubeyrdir – diýýär.

Oña:

– Sen näme üçin olary öldüreňok? – diýenlerinde, ol:
– Olar meniň raýatlarym ahryryn – diýýär.

* * *

Zyýat ibn Abyh: «Wezipesi bolup, tekepbirlik etmeýäne,
owadan gynagy bolup, onuň bilen diňe oýnaşyp-gülüşmekden
aňry geçip bilmeýäne we söwdada nebsine haý diýip bilýäne,
men baş egýärim» diýýär.

* * *

Emewiler halypasy Abdylmälik: «Eý, halaýyk! Siz, biz
halypalyk edenimizde Abubekriň we Omaryň halypalyk edişi
ýaly halypalyk etmegimizi talap edýärsiňiz. Emma siz
Abubekriň we Omaryň halypalyk eden döwründäki adamlar
kiminsiňiz. Sylag-hormat iki tarapdan hem gerekdir» diýýär.

* * *

Hajjaç: «Ýumşak häsiýetli soltandan zalym soltan
haýyrlydyr. Ýumşak häsiýetli soltan ýagşy adam bilen ýaman
adamy biri-birinden tapawutlandyryp bilmez» diýýär.

* * *

Abu Apbas Seffah: «Biziň elimizde dünýä maly bolsa-da, biziň dost-ýaranymyz bu zatlardan mahrumdyr» diýýär.

* * *

Apbaslylar halypasy Mäti Mugtaz halypa wagty onuň garşysyna çykýar we ony tagtdan agdaryp, onuň ýerine geçýär. Mäti: «Iki ýolbars bir tokaýda ýaşamaz ýa-da iki gylyç bir gyna girmez» diýerdi.

* * *

Ibn Mugtaz: «Kim bu dünýäde soltan bolup, diňe soltanlygyň abraýyna şärik bolsa, ahyretde onuň biabraýlygyna hem şärik bolmaly bolar» diýýär.

* * *

Ibn Mugtaz: «Kim soltana ýaran bolsa, deňizde mejbury şor suw içmeli bolşuň ýaly, onuň gahar-gazabyny çekmeli bolar» diýýär.

* * *

Ibn Mugtaz: «Soltanyň gahar-gazaply wagty haýyşyňy aýtma, möwç urýan deňziň gämini gark edişi ýaly heläk bolarsyň» diýýär.

* * *

Muhammet ibn Zeýt Dagý: «Samanlylar döwleti özüniň uzak dowamlylygy, emma az iş bitirenligi bilen diregsiz duran asmana meňzeýärdi» diýýär.

* * *

Abu Aly Syngany: «Soltanlardan daşda dur. Ondan köp baýlyk gazanmagyň hem mümkin. Emma gahar-gazabyna düş gelseň, kelländen hem dynmagyň ähtimaldyr» diýýär.

* * *

Seýfuddöwle Hemedany: «Soltanyň daş-töweregi gyzan bazar ýalydyr. Emma bu bazarda söwda edilse-de, pul töläp haryt alynýan dälidir» diýýär.

* * *

Adaduddöwle: «Bu dünýä iki patyşanyň bir döwletde ýaşamagy üçin darlyk edýär» diýýär.

* * *

Bir gezek Mahmyt ibn Söbüktegininiň dogany inisine hat ýollaýar. Ol hatynda:

«Eý, doganym! Gazna ilatynyň kyn ýagdaýynda paýlan pul kömegiň üçin olar we men saňa sagbolsun aýdýarys» diýip ýazýar.

Mahmyt oňa jogap edip hat ýollaýar. Ol hatynda:

«Eý, doganym! Gazna ilaty biziň din doganlarymyzdyr we şalygymyzyň raýatlarydyr we goňşy ýurtdyr. Şonuň üçin olara kömek etmek maşgalaň bir agzasyna kömek etmek ýalydyr we biziň borjumyzdyr» diýip ýazýar.

* * *

Jürjan häkimi özüniň ýerlerdäki amyllarynyň¹ biriniň raýatlaryň birine zulum edip öldürendigini eşidip, oňa hat ýollaýar. Ol hatynda: «Häkimdir amylyň zulумы üçin

¹ Amyl – emeldar, häkim.

Allatagala ol ýurdy nygmatlardan kesýändir» diýýär we ol amyly ýanyna çagyryp jeza berýär.

* * *

Buzurgmehrden:

– Sasanlylaryň döwlet dolandyryşyna näme diýersiň? – diýip soralarda, ol:

– Olar kiçi, az güýçleri bilen uly işlere ýapyşdylar we diňe şer ýoly bilen haram baýlyk topladylar – diýýär.

* * *

Soltan özüniň eden işlerini aýdyp öwünmeli dälidir. Raýatlar onuň eden işlerini aýtmasa-da bilýändirler.

* * *

Zafar ibn Leýs: «Meniň eşidişime görä, Balh hökümdary Abu Dawut segsen ýyllap hökümdarlyk edýär. Ol: «Alladan ant içýärin! Şunça ýyl hökümdarlyk etsem-de, ýekeje gezek hem haram işlere baş goşup baýlyk jemlejek bolmadym. Elime halal ýol bilen bir dirhem düşse-de, raýatlardan şu pula mätäji bardyr diýip sadaka bererdim» diýýär» diýip gürrüň berýär.

* * *

Hurmuz ibn Nersi wepat bolanda, onuň aýaly Sapura göwrelidi. Ol Hurmuzyň täjini alyp garnyna goýýar. Hurmuzyň wezir-wekilleri çaga dünýä inýänçä oňa boýun bolýarlar.

* * *

Sapur ýaş wagty hem diýseň akylyly oglandy. Bir gezek araplar Pars ýurduna alamançylyga gelýärler. Sapur olardan ar almak üçin ýetmiş müň owadan don tikdirip, olary zäherledýär. Soňra bu donlary araplaryň emirlerine we tanymal adamlaryna

sowgat hökmünde paýladylar. Bu dony geýeniň ählisi heläk bolýar.

* * *

Isgender Zülkarneýn Hindi ýurduny basyp alanda, örän köp altyn görendigine haýran galyp, Aristotele hat ýollaýar. Aristotel jogap hatyny ýazanda: «Eý, Isgender! Sen geçenleriň eden haýyr işlerini eşidip, asmandyr ýeriň ýaradylyşyna seredip, Aýyň, Günüň we ýyldyzlaryň şöhle saçyşyna, gije bilen gündiziň ýerini çalşyşyna haýran galýansyň öýtsem, sen sary demiri görüp haýran bolup ýörsüň. Eý, Isgender! Ol baýlyklary özüňe alma-da, şol ýeriň garyp-gasarlaryna paýla. Şeýtseň sogap gazanarsyň we daşyňa wepaly adamlary jemlärsiň» diýip ýazýar.

* * *

Bir gezek apbaslylar halypasy Mamun: «Aristotel bize döwleti dolandyrmagy birnäçe asyr mundan öň öwredip gitdi. Ol: «Doňýürek adamyň daşyna adam ýygnanmaz. Beýle adam başga adamyň kynçylygyndan habar almaz» diýipdi» diýýär.

* * *

Bir gezek Ibn Apbas Hezreti Alynyň (goý, Alla ondan razy bolsun!) ýanyna baranda, ol köwşüni tikip otyrды. Ibn Apbas oňa:

– Eý, möminleriň emiri! Köwüş tikmek saňa gelişmez. Sen köwşüni kime tik diýseň tikmez? – diýýär.

Onda Hezreti Aly:

– Eger men öz işimi kimdir birine buýursam, onda oňa zulum etdığım bolar – diýýär we işini dowam edýär.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla ondan razy bolsun!): «Soltana ýakyn adamlar misli ýolbarsa atlanyp oturan ýalydyrlar. Olar haçan heläkçilige uçrasa uçraýmaly» diýýär.

* * *

Bir dindar: «Gözi görýän adamlar soltana gorky bilen, özüni kiçeldip ýüzlenýändirler. Gözi kör adamlar bolsa, olardan çekinmän, emma hormat bilen ýüzlenýändirler» diýýär.

* * *

Beni ysraýylyň şalarynyň biri hassany soramaga barýar. Ol hassadan:

– Näme islegiň bar? – diýip soraýar.

Hassa:

– Maňa rehmet dile – diýýär.

Onda ol şa:

– Eý, Allam! Merhumyň dowzahdan halas bolmagy oňa şypadyr. Jennete düşmegi onuň iň uly bagtydyr – diýip, dileg edýär.

* * *

Beni ysraýylyň şalarynyň biri başga bir şanyň gyzyna öýlenýär. Ol gyz ilkinji nika gijesinde adamsyndan:

– Lezzetler dürli-dürlüdür. Emma ahyretiňi halas etmek üçin edilýän ybadat iň lezzetli zatdyr. Sen bu dünýäniň lezzetini az wagtlyk terk edip, meniň bilen ybadat edip bilersiňmi? – diýip soraýar. Adamsy onuň bilen razylaşýar.

* * *

Musa ibn Isanyň hammaly Abu Yrja: «Bir gezek Muhammet ibn Süleýman Hüseyin ibn Alyny öldürmek üçin goşun çekip geldi. Ol meni Hüseyiniň näme edýändigini

bilmek üçin içalylyga iberdi. Men birnäçe gün Hüseyini synlap, ony diňe namaz we Gurhan okamak bilen meşgul bolýandygyny gördüm. Men gelip gören zatlarymy Muhammet ibn Süleýmana gürrüň berenimde, ol el çarpyp aglady. Men onuň beýle hereketinden soň goşuny alyp, yzyna dolanar oýtdum. Emma ol: «Olar hakykatdan hem iň bir keremli adamlardyr. Emma patyşanyň buýrugy meniň üçin parzdyr. Onuň babasy Muhammet alayhyssalam bolsa-da, maňa onuň agtygyny öldür diýip emr etdiler. Men hem şony ederin» diýýär. Hakykatdan hem ol öz diýenini etdi. Ol ýurduna dolanyp baranda, adamlar ony ýeňşi bilen gutladylar. Ol bolsa: «Wah, ejem meni dogurman, men hem bu dünýä gelmän, Hasany we Hüseyini bilmän geçsem bolmadymy» diýip, gözünden ganly ýaş akdyrды diýýär.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla ondan razy bolsun!): «Hökümdaryň halkdan habar almagy, olara ýardam bermegi, raýatlaryň bolsa, hökümdara boýun bolmagy parzdyr. Hökümdar adyl bolanda, raýatlaryň özleri oňa boýun bolarlar. Eger hökümdar zalym ýa-da adalatsyz bolsa, onda hökümdar bilen raýatyň arasynda gapma-garşylyk dörär we pitnä getirer» diýýär.

* * *

Hezreti Alynyň (goý, Alla ondan razy bolsun!) höküm süren wagty onuň adamlary Syffyna söweşe gidipdiler. Olar söweşden uly olja bilen dolanyp gelyärkäler, Hezreti Aly Ibn Müljem tarapyndan öldürilýär. Hezreti Alynyň serkerdeleri bu habary eşidip, oljany sürä daran möjek kimin derbi-dagyn edýärler.

* * *

Bir şahyr şeýle diýýär:

Ähli şanyň bardyr geçmeli wagty,
Diňe şalar şasy galýandyr baky.

* * *

Yraklylar emewiler halypasy Abdylmäligiň garşysyna çykyp, oňa tagat etmekden boýun gaçyrýarlar. Abdylmälik özüniň emeldarlaryny, wezir-wekillerini çagyryp, mejlis geçirýär. Ol:

– Yrakda ýanan oduň uçguny köpelyär. Siziň içiňizde bu ody öçürip biljek barmydyr? – diýende, Hajjaç ýerinden turup:

– Eý, möminleriň emiri! Men ol ody öçürip biljek – diýýär.

Abdylmälik başga ýene kim ýerinden turarka diýip garaşýar. Emma Hajjaçdan başga hiç kim ýerinden turmaýar. Ol Hajjaçdan:

– Sen ol ody nähili edip öçürmekçi? – diýip sorayar.

Onda Hajjaç:

– Garşyma çykany heläkläp, gaçany kowup, tapanymy öldürip – diýýär.

Abdylmälik:

– Seniň üstünlik gazanmagyň ahmal – diýip, Hajjajy Yraga häkim belleýär.

* * *

Bir çarwa: «Hökümdar maşgalabaşy ýalydyr. Ol raýatlaryna maşgala agzalaryna seredişi ýaly seretmelidir, maşgalasynyň aladasyny edişi ýaly olaryň aladasyny etmelidir» diýýär.

* * *

Başga bir çarwa: «Hökümdar ýurduň eýesidir. Ol ýurduny özüniň hususy mülk ýerini goraýşy ýaly goramalydyr» diýýär.

* * *

Zyýat ogluna: «Eý, oglum! Hökümdardan daşda dur. Sebäbi oňa ýakynlaşsaň, heläk bolarsyň. Möjek hem özüniň günde-günaşa görüp ýören sürüsine daraýandyr» diýýär.

* * *

Sagyt ibn Museýýip: «Emewiler halypasy Omar ibn Abdyleziz ýaly adyl şa bolan dälidir. Emma onuň köp ýalňyşlyklaryna hajyplary¹ günäkärdir» diýýär.

* * *

Bir adam apbaslylar halypasy Mamunyň köşgüne gelip, gapynyň önünde durýar. Gapyçy oňa:

– Sen haçana çenli gapyda durmakçy? Üç zatdan birini saýla, ýa-ha gapydan daşda dur, ýa-da metjide gidip otur – diýýär.

Ol adam:

– Üç zadyň näme? – diýip soraýar.

Gapyçy oňa näme diýjegini bilmän:

– Sen meni soraga etmäge geldiňmi ýa-da Mamunyň ýanyna geldiňmi? – diýýär.

Mamun onuň diýenini eşidip, gülüp goýberýär we gapyça müň dirhem bermegi emr edýär.

* * *

Bir adam emiriň huzuryna gelip, onuň ýanyna girmäge rugsat soraýar. Ol gapyça:

¹ Hajyp – goragçy, janpena.

– Emire: «Oduň öňüni uçgunka almasañ, ol uly ýangyna öwrüler» diýip aýt – diýýär.

Gapyçy emiriň ýanyna girip-çykyp:

– Ol «seniň näme diýmekçi bolýanyňa düşünmedim» diýdi. Emma ol seniň diýjek zadyňa düşünse-de, seni kabul etmek islemän, düşünmediksiredi – diýýär.

* * *

Abdyleziz ibn Zerara Kilaby emewiler halypasy Mugawyýanyň ýanyna baryp, onuň köşgüne girip bilmän uzak durýar. Ol: «Bu gün meni kabul etmedik, ertir özi çagyryp kabul eder» diýýär welin, Mugawyýa ony ýanyna getirmegi emr edýär we oňa halat-serpaý ýapýar.

* * *

Ýezit ibn Muhallap ogluny Gürgene häkim bellände: «Kätibiň bilen maslahatlaş, hajyplara emr et» diýýär.

* * *

Omar ibn Merre Jahmy emewiler halypasy Mugawyýa: «Muhammet alayhyssalam: «Sebäpsiz raýatlaryndan gaçyp, gapysyny gulplayan hökümdar üçin Allatagala sogap we rysgal hazynasynyň gapysyny gulplayar» diýipdi» diýýär.

* * *

Nejim: «Zalymlara ýaran bolup, ýagşy, pukara adamlary gorkuzýan hökümdar iň erbet hökümdarlaryň biridir».

* * *

Raýatlaryň köpüsi özleriniň hökümdaryna öýkünýändir.

Emewiler halypasy Welit ibn Abdylmälik humar oýnuny gowy görerdi. Onuň döwründe ýaşan adamlaryň biri beýlekisine duşanda, olar humar hakynda gürleşdiler.

Süleýman ibn Abdylmälik iýmegi we zenanlar bilen aýşy-eşretde bolmagy gowy görerdi. Onuň döwründe ýaşan adamlar iýip-içmek we aýallar bilen hylwatda bolmak hakynda gürleşdiler.

Omar ibn Abdyleziz dini amallary gowy görerdi. Onuň döwründe ýaşan bir adam beýleki birine duşanda: «Gijäni haýsy ybadat bilen geçirýärsiň? Gurhany hatym etdiňmi? Orazadan başga haýsy wagt agyz bekleýärsiň?» diýip soramaga endik etdiler.

* * *

Omar ibn Osman egindeşleri bilen deň gürleşip, oýun edişerdi. Ýakyn adamlary oňa:

– Hökümdar özüni saklap, emeldarlarynyň ýanynda birneme tekepbir bolmalydyr – diýýärler.

Ol:

– Eger siz meniň ornumda bolsaňyz, hökümdarlygy şu ýerde goýardyňyz – diýip, eli bilen kellesini görkezýär.

– Emma men hökümdarlyga şu ýerden ýer berdim – diýip, aýagynyň aşagyny görkezýär.

* * *

Sagyt ibn As ogluna: «Eý, oglum! Hökümdarlyk adamy zaýalaýandyr, oňa men-menlik keseli degýändir. Tagty söýmeklik ondaky ýagşy häsiýetleri heläk edýändir. Birden hökümdar bolaýsaň, özüňden soň ýagşy at galdyrmaga çalyş» diýýär.

* * *

Bir dana adama köşkte şanyň maslahatçysy bolmak teklipe edilende, ol: «Şalar şalara hyzmat edýän däl» diýýär.

* * *

Bir gezek Sagyt ibn Mälik emewiler halypasy Mugawyýanyň ýanyna barýar. Ol Mugawyýanyň ýanyna girýär we derrew ýüzüni tutup, aglap, çykyp gidýär. Birnäçe adam onuň yzyndan ylgap ýetýär. Olaryň içinde Kagp hem bardy. Ol Sagytdan:

– Sen näme üçin aglaýarsyň? – diýip sorayar.

Ol:

– Bu dünýäden Resulalla, onuň egindeşleri geçip gitdi. Indi bolsa halypalyk, Muhammet alaýhyssalamyň ymmaty Mugawyýa ýaly adamlaryň elinde galdy – diýýär.

Onda Kagp:

– Aglama, jennetde bir altyn köşk bardyr. Ol köşgi Adnan diýip atlandyrýarlar. Ol ýere dogruçyl ýagşyzada adamlar girer. Seniň hem şol ýere barmagyňy Alladan dileýärin – diýýär.

ÝETMIŞ SEKIZINJI BAP

PESPÄLLIK, KIÇI GÖWÜNLILIK, ÖZÜŇI PESELTMEK, SUSSYPESLIK, GAÝGY-GAMA BATMAK, RUHY ÇOKGÜNLIK WE SADALYK HAKYNDÄ

Bir gezek Muhammet alaýhyssalam musulmanlara ýesir düşen gyrnaga siňe seredip:

— Sen kimiň gyzy? — diýip soraýar.

Ol gyrnak:

— Sahylykda älem-jahana özüni tanadan Hatam Taýyň gyzy — diýip jogap berýär.

Onda Muhammet alaýhyssalam:

— Hor-homsy ýagdaýa düşen eziz adamlara, garyp düşen baýa we nadanlaryň arasynda ýaşan alyma Allanyň rehmet etmegini diläliň — diýýär.

* * *

Omar ibn Hattap (goý, Alla ondanrazy bolsun!):
«Takwalygy özüne ýaran tutunan ynsan haram maly-dünýäden we özüni peseltmekden daşda bolar» diýýär.

* * *

Taryk ibn Şyhap şeýle diýýär:

Omar ibn Hattap (goý, Alla ondan razy bolsun!) Şama gidende öňünden suw çykdy. Ol düýesinden düşüp eýlesine-beýlesine seretdi-de, eşiklerini çykaryp eline aldy we suwuň saý ýerini tapyp, suwdan geçdi. Ony gören Abu Ubeýda belent sesi bilen gülüp:

— Eý, Omar! Sen bu gün ähli adamzat nesline görelde görkezdiň — diýdi.

Onda Omar ibn Hattap:

— Eý, Abu Ubeýda! Allatagala adamlar biri-birini sylamagy, hormat goýmagy üçin yslam dinini inderdi we adama pespällik, kiçigöwünlilik ýaly häsiýetleri berdi — diýdi.

* * *

Mansur Fakyh şeýle diýýär:

At-abraýdyr ynsanlaryň bezegi,
Pulsuzlykdyr garyplaryň ýazygy.

Takwalyk donuny geýse musulman,
Haram puldan daşda bolar ol hökman.

Ýagşy gylyklaryň biri pespällik,
Şonuň bilen başlar adamkärçilik.

* * *

Bir gezek Muhamet alayhyssalam: «Eý, Halaýyk! Musulman doganyny sylan adamy Allatagalla sylar. Musulman doganyny kemsiden bolsa, Allanyň gazabyna duçar bolar» diýýär.

* * *

Bir çarwa: «Adam kimdir birine boýun bolandan, pespäl bolany ýagşydyr. Musulmana hökümdaryndan başga boýun bolmak aýypdyr» diýýär.

* * *

Aws ibn Harysa Taýy: «Pespäl, kiçigöwünli adam maddy taýdan garyp hem bolsa ruhy taýdan baýdyr» diýýär.

* * *

Pespällik, kiçigöwünlilik ähli häsiýetleriň seresidir.

* * *

Gahar-gazapda it ýaly üýrmeýän, eşek ýaly aňňyrmaýan adam Allanyň söýýän ynsanlarynyň biridir.

* * *

Araplar: «Pylany ýarak it ýaly» diýip adamkärçiliksiz, gyňyr we hyrsyz adama aýdardylar.

* * *

Bir şahyr Zeýt ibn Aly ibn Hüseyin barada şeýle diýýär:

Eý, Zeýt, pespällikdir seniň ýaranyň,
Garyp-gasarlardyr seniň halanyň.

Sen bolmasaň neýlär adamzat nesli,
Keremli ynsanlaň nurdandyr asly.

* * *

Kufada Zeýt ibn Alynyň tarapdarlary bilen emewiler halypasy Abdylmäligiň goşuny çaknyşýar. Zeýt bilen söweş meýdanyna çykanlar tikiñçiler we senetkärlerdi. Olaryň köpüsi uruş tilsimlerini bilenokdylar. Emma olarda adamkärçilik duýgusy bardy. Halk olara «Hak ýoluň ogullary» diýip at berdiler. Ibn Bisäm olar hakynda şeýle diýýär:

Hak ýolunyň ogllary aýamaz jany,
Göwnüňe degmez hiç, gürlemez ol bimany.

ÝETMİŞ DOKUZYNJY BAP*

ÝALANÇYLYK, TÖHMET, BIR ZADY GÖZ ÜÇİN ETMEK, İKİYÜZLÜLİK, GYBAT, WELİLİK WE ŞUŇA MENZEŞLER HAKYNDÄ

Abdylła ibn Omar Muhammet alaýhyssalamdan şeýle hadys rowaýat edipdir. Ol: «Eger bir adam ýalan sözlese, ol adamdan ýakymsyz ys çykar. Onuň ýanyndaky perişde bu gelýän ýakymsyz ys sebäpli ondan bir mil¹ uzaklaşar» diýýär.

* * *

Ýene-de Abdylła Muhammet alaýhyssalamdan şeýle hadys rowaýat edipdir. Ol: «Ýalançylykdan daş duruň. Sebäbi ýalançylyk günä işlere eltýär. Günä işler bolsa dowzaha eltýändir. Eger bir adam ýalan sözlese ýa-da ýalançylyga meýil etse, Allanyň huzyrynda ol adam ýalançy diýip hasap ediler. Dogruçyl boluň. Sebäbi dogruçyllyk haýyr-yhsan işlere elter. Haýyr-yhsan işler bolsa jennete elter. Eger bir adam dogry sözlese we dogruçyllyga meýil etse, Allanyň hyzyrynda ol adam dogruçyl diýip hasap ediler» diýýär.

* * *

Bir adam Resulallanyň ýanyna gelip:

* 79-84-nji baplaryň terjimesi Rahman Ilmämmedowyňky.

¹ Mil – 2 800–3 000 metre deň bolan uzynlyk ölçegi.

— Men dört zady gizlin edýärin, zyna, ogurlyk, arak içmek we ýalançylyk. Bularyň haýsysyny seniň üçin terk etmegimi isleýärsiň, eý, Allanyň resuly ? — diýipdir.

Onda Resulalla oňa:

— Ýalançylykdan el çek — diýipdir.

Ol adam soň zyna işden hem el üzüpdür we öz-özüne: «Eger ol menden sorasa, men hem inkär etsem, oňa beren sözümi bozdugym bolar, eger boýun alsam jeza berer ýa-da daşlar. Ogurlyk we arak içmek barada hem oýlanyp, olary hem taşlapdyr. Soň hem Resulallanyň ýanyna gelip:

— Sen maňa dogry ýoly görkezdiň. Men olaryň hemmesinden el çekdim — diýipdir.

* * *

Hadysda şeýle diýlipdir: «Ýalançylyk imanyň duşmanydyr».

* * *

Halypa Wasyk Ahmet ibn Abu Duada:

— Ibn Zeýýat seni ähli erbetlikler bilen agzady — diýipdir.

Onda ol:

— Maňa garşy ýalan sözlenmegini gerek hasaplan we hak sözlenmeginden daş eden Alla öwgi bolsun — diýipdir.

* * *

Apbas ibn Abdylmuttalyp özüniň ogly Abdylla şeýle diýipdir: «Eý, oglum, sen menden has ylymly, men senden has düşüňjeli. Sen şu adama, ýagny Omar ibn Hattaba ýakyn dur. Üç zady berk belle, onuň syryny açma, onuň ýanynda hiç kimiň gybatyny etme we ol seniň ýalan sözläniňi eşitmesin».

* * *

Bir adam Abu Hanypanyň ýanyna gelip:

— Men ömrümde ýekeje gezek ýalan sözläp gördüm, başga hiç wagt ýalan sözläp göremok — diýipdir.

Onda Abu Hanypa oňa:

— Şol bir ýalan bilen hem biz saňa garşy ýalançy diýip şaýat bolarys — diýipdir.

* * *

Hezreti Alynyň wesýetlerinde şeýle diýlipdir: «Diňe ynamdar kişiden gürrüň ber, ýogsam ýalançy bolarsyň».

* * *

Ýalançylyk, ikiýüzlülük we bahylçylyk şeriň çür depeleridir.

* * *

Ýalan gepi ýaýradýan hem ýalançydyr.

* * *

Günäleriň başy ýalançylykdadyr, ýalançylygyň diregleri töhmetdir.

* * *

Kim töhmet etse, onuň bar gürrüňi hem ýalançylykdyr.

* * *

Iki zat ýalançylygy aňladýar: köp wada bermek we köp bahana aramak.

* * *

Akyldar şeýle diýipdir: «Eger bir adam ýalan sözlese, ol adam ynamsyz hasaplanar».

* * *

Şagby şeýle diýipdir: «Eger bir akylyly adam ýalan sözlese, ony uzak wagtlap özi hem unudyp bilmez».

* * *

Aristotel şeýle diýipdir: «Dilliniň dilsiziň ýanyndaky artykmaçlygy gürläp bilmegidir. Sözüň zynaty dogruçyllykdyr. Lal we dymýan kişi ýalançydan ýegdir».

* * *

Harun Reşit Fazl ibn Rabyga:

— Sen ýalan sözlediş — diýipdir.

Onda ol:

— Eý, möminleriň emiri, ýalançynyň ýüzi saňa seredip bilmez we dili hem seniň bilen gürleşip bilmez — diýipdir.

* * *

Asmaýy şeýle diýipdir: «Men ady belli ýalançy bir çarwa:

— Ýekeje gezek bir dogruňy aýdyp gördüňmi? — diýdim.

Ol:

— Eger men şu gezek hem dogrymy aýtmasam, ýok diýerdim — diýdi.

* * *

Mugawyya ogly Ýezidi özüne mirasdüşer bellände bir adam oňa garap:

— Eý, halypa sen musulmanlaryň işini muňa ynanma, harap eder — diýipdir. Ahnef hem ony diňläp oturan eken.

Mugawyya Ahnefe:

— Eý, Ahnef, saňa näme bolýar, geplemeýärsiň ? — diýipdir.

Onda ol:

— Eger ýalan sözleşem, Alladan gorkýaryn. Eger dogrymy aýtsam, senden gorkýaryn — diýipdir.

Onda Mugawyýa:

— Alla saňa tagatyň üçin haýyrly sogap bersin. Sen Ýezidiň mirasdüşerligi barada näme diýersiň ? — diýipdir.

Onda Ahnef:

— Sen onuň nähilidigini bizden hem has gowy bilýärsiň ! Ol heniz akyllý-başly däl. Oňa dünýäni ýuwutdyrma, özüň hem ahyrete barýarsyň — diýipdir. Mugawyýa hem oňa soň gelmegini emr edipdir.

Haçanda olar daşary çykanlarynda, ýaňky adam Ahnefe:

— Men has gowy bilýärim. Allanyň ýaradan zatlarynyň iň erbedi ol we onuň ogly. Ýöne ol mal-mülküne, gapylaryna we gulplaryna daýanýar. Biz olara diňe eşiden zadyň, ýagny Ýezidiň tagta çykmagy bilen ýetip bileris — diýipdir.

Onda Ahnef:

— Diliňi sakla. Sebäbi ikiýüzli adam Allanyň ýanynda bir ýüzli bolup bilmez — diýipdir.

* * *

Çarwa bir ýalança şeýle diýipdir: «Sen kiçi diliň bilen ýalan sözläp, gyr-gyr edeniňde, men oňa sabyr edip bilmedim».

* * *

Pars ýurdunda Jerrap Kezip atly ýalançylygy kesp eden bir muhtesip¹ bar eken. Ol şeýle diýer eken: «Eger ýalançylygy maňa gadagan etseler, onda meniň ödüm ýarylar. Men ondan

¹ Muhtesip – şäheriň düzgün-tertibine, bazarlardaky nyrlara we şuna meňzeş zatlara jogapkär adam.

mertebämi peseltse-de, dogruçylykda tapyp bilmedik zatlarymy tapýaryn».

* * *

Hemme zat ähmiýetlidir, diňe ýalançynyň dogry sözlemegi hiç zatdyr.

* * *

Pelsepeçi şeýle diýipdir: «Kim öz nebsine ýalançylygy öwretse, ol dogruçylyň dogry sözüne hem ynanmaz».

* * *

Ýahýa ibn Halyt Barmaky şeýle diýipdir: «Men arakhoruň aragy taşlandygyny, garakçynyň pälinden gaýdandygyny we wagşy kişiniň düzelendigini gördüm. Emma ýalançynyň toba edendigini görmedim».

* * *

Şahyr şeýle diýipdir:

Pana bela hökmünde oňa aýdylýanlar ýeter,
Başga ýalan eşdilse il onam degişli eder.

* * *

Omar ibn Abdyleziz Zuhra ibn Magbada: «Göz üçin iş etme, haýany terk etme» diýipdir.

* * *

Fuzaýl şeýle diýipdir: «Eger goňsularynyň öwýän, dostlarynyň bolsa halamadyk adamsyny görseň, bil ol adam ýaranjaňdyr».

* * *

Mugaz ibn Jebel şeýle diýipdir: «Resulalla bir gezek maňa şeýle diýdi: «Eý, Mugaz ! Sen özüňde bolmadyk zatlaryň yzlarynyň görünmeginden habardar bol. Kyýamatda ikiýüzlüleriniň arasynda bolarsyň».

* * *

Hasan Basry şeýle diýipdir: «Mynapyk saňa dilindäkini aýdar, kalbyndakyny aýtmaz».

* * *

Eger bir adam bir ýagşy amal etse we ony gizlin saklasa, soň ony gizlin saklandygyny adamlara bildirmegi ýüregine düwse, bu gör üçin edilyän işleriň iň erbedidir.

* * *

Hasan Basry ýygy-ýygydan ýanyna barýan bir dostuny ýitiripdir, onuň nirededigini sorapdyr. Oňa:

— Ony Hajjaç öz ýanyna çygyrды — diýipdirler.

Onda Hasan:

— Adamlaryň arasynda, göýä ýolbarsyň pursatdan peýdalanşy ýaly, dünýädäki amatly pursatdan peýdalanýan kişilerden, ikiýüzlülükden Alla sygynýaryn. Ol amatly pursatdan peýdalanyp, dünýäniň üstüne topular. Emma Alla hem onuň üstüne bir gezek topulsa, onuň dünýäsi we ahyreti weýran bolar» diýdi. Aradan birnäçe gün geçmänkä, ol kişi ýogalypdyr.

* * *

Töhmetçiler we gybatçylar gylyçdan we güýçli zäherden hem has beter heläk edijidir.

* * *

Halypa Mamun şeýle diýipdir: «Siz murtlarynyň iki gyrasyny syrýanlaryň hilelerinden gorkuň. Olar murtlaryndan hem has köp dinlerini syrýarlar».

* * *

Hezret Aly şeýle diýipdir: «Resulalla maňa şeýle diýdi: «Men ymmatymyň möminlerinden we müşriklerden gorkmaýaryn. Sebäbi Alla mömine onuň imany, müşrige onuň şirk ýetirmegi bilen böwet bolar. Ýöne men siziň ikiýüzlüleriňizden gorkýaryn».

* * *

Abdylla ibn Seriy şeýle diýipdir: «Biz Abdylla ibn Mübärege:

— Bize hadys gürrüň ber — diýdik.

Ol:

— Gidiň, men size hadys gürrüň berjek däl — diýdi.

Onda oňa:

— Sen bu barada kasam etmediň ahyry — diýdik.

Ol:

— Eger men kasam etsedim, onda keffaraty¹ hökmünde, size hadys gürrüň bererdim. Ýöne ýalan sözlemezdim — diýipdir.

Onuň bu sözi bize hadysdan hem gowy boldy».

* * *

Mujahyt şeýle diýýär: «Ynsan oglunyň ähli zatlary, hatda syrkaw ýatyrka iňňildäni hem ýazylar. Hatda eger bir çaga aglap duran bolsa, bir adam hem oňa: «Sesiňi goý, saňa pylan

¹ Keffarat – kasam edip, soň ony bozsaň, onuň jezasy hökmünde tölemeli zat.

zat satyn alyp bereýin» diýse we aýdan sözüni ýerine ýetirmese, onuň üçin ýalan hökmünde ýazylar.

* * *

Lukman Hekim şeýle diýipdir: «Eý, oglum ! Sen ýalançylykdan seresap bol. Sebäbi ol serçäniň eti ýaly tagamlydyr. Biraz wagt geçen soň eýesi ony gowurar».

* * *

Huzeýfe Muhammet alayhyssalamdan şeýle hadys rowaýat edipdir: «Şugul jennete girmez».

* * *

Şetdat ibn Ews şeýle diýipdir: — Resulalla bir gezek:

— Siziň üçin iň gorkýan zadym kiçi şirkdir — diýdi.

Oňa:

— Eý, Allanyň resuly, kiçi şirk näme ? — diýdiler.

Ol:

— Ryýa¹ — diýip jogap berdi.

* * *

Töhmet pitneleriň tozanlandyryjysydyr we mähnetleriň iň agyrydyr.

* * *

Şahyr şeýle diýipdir:

Sen maňa şeýle bir zatlar aýdýardyň,

Menem seni dogruçylsyň öýdýärdim.

Saňa umyt edip gidýärdim bile,

Ikimiz hem bir mejlisde otursak,

¹ Ryýa – göz üçin edilýän iş.

Museýlime¹ Eşgap² diýdiler bize.

* * *

Araplar eger esasy bolmadyk bir habar eşitseler:
«Hurafanyň gürrüni»³ diýýärler.

* * *

Ibn Zebgary şeýle diýipdir:

Ömrüm gytlyk bilen geçdi dirikäm,
Ölümden soň teşne hem şerap emir.
Ýaşamak, ölmek, soň ýene direlmek,
Hurafanyň sözi bular, eý, Ümmi Amr!

* * *

Hurafa bir adamyň ady bolup, ony jyn eýeläpdir. Jyn soň ony goýberipdir. Ol hem jynyň özüne görkezen geňtaňlyklaryny gürrüň edip berer eken. Soň ony ýalançylykda we toslamalarda tymsal edip aýdyp başladylar we oňa: «Şu uly toslaýjy ýalançy» diýipdirler.

* * *

Abu Hazym şeýle diýipdir: «Takwalyk barada Alladan gorkmaýanyň gürrüň bermegi, Alladan gorkýanyň takwalyk barada gürrüň bermeginden has täsirlidir, ýagny onuň bu haly örän geň galdyryjydyr».

¹ Museýleme – özüni pygamber hasaplan ýalançy Museýleme ibn Semama Kezzap.

² Eşgap – ady tamakinçilikde tymsala öwürülen şahsyýet Eşgap ibn Tamag.

³ Toslama gürrüň manysynda.

* * *

Ibn Hubeýra şeýle diýipdir: «Muhammet ibn Bagendi bir gün maňa şeýle diýdi: «Hemmeler maňa ryýagär¹ diýip pikir edýärler. Walla, men ertir agyz beklärin, ony hiç kim bilmez».

* * *

Takwa bir adam ýoldaşy bilen baryar eken. Ýokarda hem bir bölek bulut ol takwa adama saýa salýar eken. Ýoldaşy hem onuň ýanyna baryp, saýanyň aşagyna girmek isläpdir. Emma ol oňa böwet bolup, şeýle diýipdir:

— Eger meniň ýanyma – saýanyň astyna girseň, adamlar buludyň maňa saýa salýandygyny bilmezler — diýipdir.

Onda ol adam:

— Adamlar maňa buludyň kölege salmaýandygyny bilýärler ahyry — diýipdir welin, bulut hem ol adamyň üstüne geçipdir.

* * *

Fuzaýl şeýle diýipdir: «Eger dogry bolsa, Alla üçin dilden çykan sözden başga has gowy zat ýokdur. Eger ýalan bolsa, Alla üçin dilden çykan sözden başga has erbet zat ýokdur».

* * *

Ibn Mesgut şeýle diýipdir: «Günä iş edýänleriň in ulusy ýalan sözleýän dildir».

* * *

Ibn Mesgut bir gezek:

— Ynsan dirikä-de we ölüminden soň hem ryýagär bolup biler — diýipdir.

Ondan:

¹ Ryýagär – göz üçin edýän adam.

— Ol nəhili? — diýip sorapdyrlar.

Ol:

— Özüniň jynazasyna köp adamyň gelmegini arzuwlasa — diýipdir.

* * *

Amyr ibn Abdy Kaýs şeýle diýipdir: «Eger söz kalpdan çyksa, kalba barar. Eger dilden çyksa, gulakdan aňry geçmez».

* * *

Hubbaz Beledi¹ şeýle diýipdir:

Iki sözlä, iki ýüzlä,
Allanyň lagnaty dözyä.

* * *

Hasan Basry şeýle diýipdir: «Maňa näme bolýar, siziň diliňiziň miwesini kalplarda görýärin».

* * *

Abdylagla Sulemi atly bir adam bir gün birine şeýle diýipdir: «Maňa ryýagär diýýärler. Men düýn we şu gün agzymy bekledim, emma hiç kime aýtmadym».

* * *

Hak zada döwlet geler, ýalan zada mähnet geler.

¹ Abubekr Muhammet ibn Ahmet – apbaslylar döwründe ýaşan şahyr. Belet şäherinden bolany üçin oňa « Beledi » diýlipdir.

* * *

Çarwa bir adama şeýle maslahat beripdir: «Eger kimdir biri seniň üstünden gülýän we seniň bilen dost hökmünde gatnaşýan bolsa, ony açykdan duşman edinme we syr alyşmakda hem ony dost tutunma».

* * *

Şerik ibn Abdylly Kazy şeýle diýipdir:

Dünýä maksatlary üçin namaz okap, oraza tutdy.
Maksadyna ýetensoňam namaz, orazasyn unutdy.

* * *

Enes Muhammet alayhyssalamdan şeýle hadys rowaýat edipdir: «Kim iki arada gep gezdirse, Allatagala oňa otdan aýakgap geýdirer. Ondan ýaña beýnisi gaýnar. Gözleri akar. Ol dady-perýat eder».

* * *

Halypa Seffaha töhmet atanlaryň biri hat ýazyp:

— Men seniň ýanyňa nesihat bilen geldim we munuň üçin sogap almak isleýärim — diýipdir.

Halypa jogabynda:

— Özüňi Alladan uzaklaşdyrýan zadyň bilen bize ýakynlaşdyň. Özüni beýik hasaplaýana we edýän işini özi ýalana çykarýana hiç hili sogap berilmez — diýipdir.

SEGSENINJI BAP

SAHYLYK, JOMARTLYK, ERKINLIK WE MÜREWETLIK¹ HAKYNDÄ

Enes ibn Mälik şeýle diýipdir: «Resulallanyň ýanyna garyp bir adam gelip zat diledi. Resulalla hem iki dagyň arasyndaky goýun sürüsini berdi. Ol adam öz taýpasyna baryp:

— Musulman boluň, sebäbi Muhammet pygamber haýyr-peşgeş berýär we ol garyplykdan gorkmaýan adam eken — diýipdir».

* * *

Jabyr ibn Abdylla şeýle diýipdir: «Resulalladan näme zat dilense, ol hiç haçan: «Ýok» diýmezdi».

* * *

Muhammet ibn Abu Seri Askalany Resulallany düýşünde görüpdür we ondan özi üçin ystygfar aýtmagyny² sorapdyr. Onda ol dymypdyr. Oňa ýokardaky hadysy aýdyp beripdir. Resulalla ýylgyrypdyr we şeýle diýipdir: «Eý, Allam! Onuň günäsini geç».

¹ Mürewwet – rehim, şepagat, rehimdarlyk; aman-nurbat.

² Ystygfar aýtmak - günäň geçilmegini dilemek.

* * *

Hadysda şeýle diýlipdir: «Jomart malyny halal ýol bilen gazanan we ony hakyky berilmeli ýerine sarp eden kişidir».

* * *

Allatagala Musa alayhyssalama wahyý edip şeýle diýipdir: «Samyryny¹ öldürme, sebäbi ol sahydyr».

* * *

Hatam Taýyň taýpasy bolan taý taýpasynyň üstüne duşman çozupdyr. Hatam Taý hem eline naýzasyny alyp, atyna atlanypdyr we beýleki taýpadaşlaryny kömege çagyrypdyr. Olar gelip, duşmany derbi-dagyn edipdirler we olaryň yzyndan kowalapdyrlar. Duşmanyň ýolbaşçysy gaçyp barýarka şeýle diýipdir:

— Eý, Hatam Taý, naýzaňy maňa ber — diýipdir. Hatam Taý hem naýzasyny oňa zyňypdyr. Adamlar hem ony tutup bilmändirler we ol gaçyp gutulypdyr. Olar Hatam Taýa:

— Seniň kowumyňy ýok etmek üçin çozdular. Duşmana naýzaňy bermäň näme? Ol seniň üstüne topulan bolsa, sen kellesiz galardyň — diýipdirler.

Onda ol:

— Men onuň ýaralanandygyny gördüm. Ýöne kim maňa: «Ber» diýse, meniň oňa bermekden başga jogabym ýok — diýipdir.

¹ Samyry - Beni Ysraýyllylary gölä ybadat etdiren kişi. Ol Beni Ysraýyllylaryň Samyr taýpasyna degişli bolupdyr. Hakyky ady Musa ibn Zafer.

* * *

Abdylla ibn Mübärek şeýle diýipdir: «Ynsanlaryň öz janlary bilen sahy bolmaklary, gaýrat sarp edilip gazanylan zadyň sahylygyndan has uludyr».

* * *

Hezret Aly şeýle diýipdir: «Sahylyk dogan-garyndaş bilen gatnaşmakdan hem has mähirlidir».

* * *

Ýene-de ol şeýle diýipdir: «Jomartlyk abraýyň goraýjysydyr».

* * *

Japar Sadyk şeýle diýipdir: «Allanyň ýaradan bendeleriniň içinde özüniň ýörite bendeleri bardyr. Alla olary bendeleriniň hajatlaryny bitirmek üçin ýaradandyr. Olar sahylygy abraý hasaplaýarlar. Abraý olja hasaplaýarlar. Alla hem ýagşy ahlagy söýýändir».

* * *

Zuhry adamlaryň iň sahyalarynyň biri bolupdyr. Ol özünde bar bolan ähli zady berýän eken, hiç zat goýmaýan eken. Dostlaryndan hem karz alyp, olarda hem hiç zat goýmaz eken. Hatda hyzmatkärlerinden hem karz alar eken. Bir gezek ol hyzmatkärleriniň birine:

— Eý, pylany, maňa karz berseň, seniň etmeli işiňi azaldaýyn — diýipdir. Eger onuň ýanyna dilegçi gelse we onuň hem hiç zady ýok bolsa, ýüzi gyzaryp:

— Eý, pylany, men saňa Allanyň haýyr berjekdigini buşlaýaryn – diýer eken.

* * *

Wehb ibn Munebbih şeýle diýipdir: «Garyplaryň elinden tutuň. Sebäbi kyýamat gününde olaryň elinde döwlet bolar».

* * *

Muhammet ibn Wasyg bir öýi garawullaýan garaýagyz guluň ýanyndan geçip barýan eken. Onuň ýanynda bir it bolup, gul hem özi iýmän bölek lukmalar oklap, iti naharlap oturan eken. Muhammet ibn Wasyg oňa:

— Sen özüňe zyýan edýärsiň — diýipdir.

Onda gul:

— Eý, şyh, onuň gözi meniň gözüme seredýär. Men hem ony naharlamazdan özüm iýmäge utanýaryn — diýipdir.

Muhammet onuň bu sözüni halapdyr. Guly we ol öýi satyn alypdyr. Onuň özüni azat edip, öýi hem oňa peşgeş beripdir. Soň ol kişi hem:

— Men nämäm bar bolsa, ony Allanyň ýoluna berýärim — diýipdir. Onuň bu işini uly hasaplapdyrlar. Onda ol:

— Alla şeýle jomart bolup durka, men gysganç bolarynmy? Bu hiç haçan bolmaz — diýipdir.

* * *

Aly ibn Hüseyin ibn Alyny ýuwanlarynda onuň arkasynda çiş görüpdirler. Onuň nämedigini bilip bilmändirler. Onda onuň hyzmatkäri: «Ol arkasynda hor ýaşaýanlaryň öýlerine nahar daşýardy. Men oňa kömek etjek bolsam hem ol maňa: «Men bu işi özümden başgasynyň etmegini halamaýaryn» diýýärdi diýipdir».

* * *

Jahyz şeýle diýipdir: «Men halypa Eminiň öldürilen günlerinde adamlaryň ýeňsesinden gan alyp duran bir gan alýanyň:

— Öz doganyny öldüreni bəri Mamun meniň gözümden düşdi — diýendigini eşitdim.

Men hem:

— Eger Mamun sen ýalylaryň gözünden düşen bolsa, onda ol heläk bolupdyr — diýdim.

Soň onuň bu aýdan sözi Mamuna baryp ýetdi. Mamun oňa dürre urdurypdyr, soň bolsa oňa:

— Senirazy etmek üçin men näme edeýin — diýipdir.

Ol:

— Sen eýýäm maňa etjek zadyňy etdiň, ýagny gamçy urduň — diýipdir.

* * *

Aýdypdyrlar: «Halyt ibn Barmakyň ogly Ýahýanyň pikiriniň, jomartlygynyň, edermenliginiň we dogruçyllygynyň ýeten derejesine hiç kim ýetmedi. Ýahýa ibn Halyt şeýle diýer eken: «Men Abul Apbasyň odunyň diňe bir uçgunydyryn».

* * *

Dawut Taýydan:

— İn sahy kim? – diýipdirler.

Ol:

— Halyt ibn Barmak — diýipdir.

Oňa:

— Fazl ibn Ýahýanyň Nehrewanda ýaşap, tä Haramana gelyänçä beren puly segsen million dirheme ýetdi — diýipdirler.

Ol:

— Bu mukdar Halydyň ýekeje gününe hem ýetenok — diýipdir.

* * *

Ibn Apbasdan sorapdyrlar:

— Mürewwet näme?

Ol:

— Lezzetleri terk etmek — diýipdir.

Oňa:

— Lezzetleri terk etmek näme? — diýipdir.

Ol:

— Mürewweti terk etmek — diýipdir.

* * *

Abul Yna şeýle diýipdir: «Sahylar oturyp maslahatlaşypdyrlar we ahyry emewileriň döwründe Muhellepleriň, Apbaslylaryň döwründe bolsa Barmakylaryň sahy kişiler bolandygy barada ylalaşypdyrlar. Soň bolsa, Ahmet ibn Abu Duadyň olaryň ikisinden hem has sahy bolandygyny tassyklapdyrlar».

* * *

Bähram ibn Hurmuz şeýle diýipdir: «Mürewwet ähli ýagşylyklaryň jemine berlen atdyr».

* * *

Nejaşy şeýle diýipdir: «Isrip – jomartlyk däldir, tygşytlylyk – gysgançlyk däldir».

* * *

Ýezit ibn Muhellep Omar ibn Abdyleziziň zyndanyndan çykansoň, bir çarwa aýalyňka myhmançylyga barypdyr. Ol aýal hem onuň üçin geçi soýupdyr. Ýezit ibn Muhellep ogly Mugawyýa:

— Seniň ýanyňda näçe pul bar? — diýipdir.

Ol:

— Ýüz dinar — diýipdir.

Ýezit oňa:

— Olary bu aýala ber — diýipdir.

Onda ogly:

— Ol aýal bujagaz pul bilenrazy bolarmyka, sen ony tanaýarmyň? — diýipdir.

Onda Ýezit:

— Olrazy bolsa-da, men munça pularazy bolmazdym, men oňa has köp pul beresim gelyär. Men ony tanamasam-da, özümi tanaýaryn — diýipdir.

* * *

Jomart – garyp bolsa-da jomartdyr. Ol ýatanda-da haýbatly ýolbars ýalydyr. Gysganç – tüçjar baý bolsa-da gysgançdyr. Ol daňylsa-da, goýberilse-de kowulan it ýalydyr.

* * *

Taý taýpasy Hatam Taýyň ölümüne gaty gynanypdyr. Onuň dogany:

— Men Hatam Taýyň ýerini tutaryn diýipdir. Emma ejesi oňa:

— Ýok sen oňarmarsyň, sebäbi siziň ikiňiziň ýaradylyşyňyzda uly tapawut bar. Ony dünýä inderemde, ol ýedi günläp, tä göwsümiň birini goňşularymdan biriniň çagasyna berýänçäm emmedi. Emma sen bolaňda, göwsümiň birini emýärdiň, beýlekisini bolsa eliň bilen tutup durýardyň. Onsoň, sen nädip onuň ýaly boljak? – diýipdir.

* * *

Abul Apbas Seffah şeýle diýipdir: «Men bir adamyň kimdir birini şatlandyryandygyna we onuň hem oňa şatlandyrandygy üçin sylag-serpaý etmäge mümkinçiligi bolsa-da, sylag-serpaý etmeýändigine ýa-da onuň sylagyny soň bererin diýip wada berýäne haýran galýaryn».

Seffahy taryplap ýa-da başga sebäp bilen şatlandyryp bilenleriň hiç haýsy hem onuň ýanyndan boş çykmaz eken.

Hökman sowgatly çykar eken. Bu aýratynlyk ne arapda, ne
ajamda - hiç kimde görülmändir.

* * *

Yshak Mosulydan agdarylan halypa Emin barada soraly-
lypdyr. Ol: «Onuň ähli işleri täsindi. Kim onuň üçin yhlas eden
bolsa, ol onuň mejlisiniň niresinde otursa otursyn, hökman oňa
altyn-kümüş peşgeş berýärdi. Bir gezek Süleýman ibn Abu
Japar gije onuň mejlisinden gitjek boldy. Emin oňa:

— Sen gaýyk bilen gitjekmi ýa-da at bilen? — diýdi.

Ol:

— Gaýyk maňa has amatly — diýdi.

Halypa:

— Onuň gaýygyny altyn bilen dolduryň — diýdi we maňa
oňa münlerçe dirhem bermegimi emr etdi» diýipdir.

* * *

Eksem ibn Saýfy şeýle diýipdir: «Siz jomartlykdan
aýrylmaň. Sebäbi ol abraýyň başlangyjydyr».

* * *

Eger döwür seniň mürewwetiniň ýüzüne ursa-da, sen
mürewwetden daşlaşma.

* * *

Aýdypdyrlar: «Kim maly bilen jomartlyk etse, janyny
jomartlyk eden ýalydyr. Sebäbi ol janyny saklaýan zady
jomartlyk edendir».

* * *

Bir dilegçi Muttalyp ibn Hantapdan zat diläpdir. Ol hem
içi baş ýüz dirhemli haltajygy çykaryp, oňa beripdir. Onda ol
adam aglap başlapdyr. Muttalyp oňa:

— Năme aglaýarsyň? Az boldumy? — diýipdir.

Onda ol:

— Ýok. Ýöne men topragyň seniň ýalylyry iýmegine gynanýaryn — diýipdir.

* * *

Medaýyny şeýle diýipdir: «Talha ibn Ubeýdylla Hazaga «Talhalaryň talhasy» diýilmeginiň sebäbi ol ýüz sany guly satyn aldy, azat etdi we öýlendirdi. Olaryň hemmesi hem özlerinden bolan çaga «Talha» diýip at goýdular».

* * *

Muhammet ibn Umeýr ibn Utarut ibn Hajyp ibn Zyrara¹ kufelileriň hojaýyny bolupdyr. Ibn Zubeýriň gozgalaň günlerinde ol Azerbaýjana gidipdir. Ol meşhur sahlaryň biri bolupdyr. Ol bir günde mün sany at paýlapdyr.

* * *

Men Emir Şerip Zulmenakyp Alawy ibn Isa ibn Hemze ibn Wehhas Hasanydan, Alla onuň berkararlygyny dowamly etsin, eşitdim. Ol şeýle diýdi: «Men Mekgäniň emiri Kasym ibn Abu Haşymyň bir söweşe bir ýüz ýigrimi sany arap atyny berendigini gördüm».

* * *

Muhammet ibn Ymran Temimi: «Göterere mürewwetden agyr hiç zat ýokdur. Mürewwet – aç-açan etmekden utanan işiňi gizlin hem etmesizlikdir».

¹ Muhammet ibn Umeýr ibn Atarut ibn Hajyp ibn Zyrara Temimi Darymy – kufaly meşhur sahy.

* * *

Anuşirwandan sorapdyrlar:

— Ähli ynsanlara deň bolan sahylyk näme?

Ol:

— Hemmelere haýry islemekdir we olara güler ýüz bermekdir — diýipdir.

* * *

Ýahýa Barmaky şeýle diýipdir: «Dünýäden näme soralsa ber, ol kabul bolýandyr. Çünki ondan hiç zat kemelmez».

Hasan ibn Sehl hem onuň bu sözünü eşidip geň galypdyr we şeýle diýipdir: «Berekella! Keremlilik (jomartlyk) barada nähili jaýdar aýdylan söz we dünýäni nähili gowy edip tanamak!»

* * *

Hezret Aly şeýle diýipdir: «Jomart bol, gysgançlykda aşa gitme. Ölçeqli ber, ýöne husyt bolma».

* * *

Ýene-de ol şeýle diýipdir: «Az bermekden utanma. Sebäbi ol hiç zat bermezlikden gowudyr».

* * *

Ahnefdan sorapdyrlar:

— Ynsanlyk näme?

Ol:

— Döwletli wagtyň pespäl bolmak, güýçli wagtyň geçirimli bolmak, barly wagtyň minnet etmän zat bermekdir — diýdi.

* * *

Süleýman ibn Mugyranyň öňünden Şugba Basry çykypdyr. Ol oňa özüniň mätäçligi hakynda aýdypdyr. Süleýman eşekli eken we ol:

— Walla, meniň şu eşegimden başga hiç zadym ýok — diýipdir. Soň bolsa düşüp, eşegi oňa beripdir.

* * *

Ymam Şapygy ogluna şeýle diýipdir: «Eger men sowuk suwuň mürewwetini ýyladyandygyny bilsedim, tä dünýäden ötyänçäm diňe gyzgyn suw içerdim».

* * *

Japar ibn Muhammet: «Men ýagşy işleriň diňe üç zat bilen amala aşýandygyny gördüm. Howlukmak, gizlin saklamak we pespäl bolmak. Eger sen howluksaň, şatlanarsyň. Gizlin saklasaň, doly edersin. Eger pespäl bolsaň, eden işiňi uly hasaplarsyň».

* * *

Şahyr şeýle diýipdir:

Mynasyp, sogap ýere malyň sarp edimegi —
Çykdaýy diýilmeýän çykdaýynyň bolmagy.

* * *

Hadysda şeýle diýlipdir: «Sadakalaryň in gowusy ýoksulyň sadakasydyr».

* * *

Emewi halypasy Welit ibn Ýezit Abdylmälik Hüseyin ibn Ubeýt Kilaby bilen awa çykypdyr. Ol ajygypdyr. Hüseyin oňa arpa çörek, sogan, zeýtun ýagy we gatyk beripdir we şeýle diýipdir:

Zeýtun ýagy, arpa çörek, sogan bilen naharlan,
Bu zerarly iki ýa-da üç şarpygy gazanýan.

Welit hem oňa:

— Bäh. Alla seni aýply etsin! Çünki sahylyk ähli güýjüňi
sarp etmek bilen bolýandyr. Sen näme üçin şeýle diýmediň —
diýip, şeýle diýipdir:

Gazandy bir dürre, ýa iki dürre,
Ýagşy işi üçin ýa-da üç dürre,
Şonça ýene üç dürräni urdurýa.

* * *

Pelsepeçi şeýle diýipdir: «Sahylygyň apaty berilýän
ýerleriniň nämynasyp bolmagydyr».

* * *

Şamly bir ýaşula gatafanlylaryň¹ galdyran ýagşy işleri
hakynda okap beripdirler. Ol: «Ýagşylyklar gitdi, olar diňe
kitaplarda bar» diýipdir.

* * *

Muhammet ibn Ymran Temim şeýle diýipdir: «Biz haky-
katyň ýanynda sesimizi çykarmaýarys we ýalanyň ýanynda ejiz
däl».

* * *

Kesra şeýle diýipdir: «Sahylaryň mal toplamagy iki
bereketli ýeriň biridir. Gysgançlaryň mal toplamagy iki şor
ýeriň biridir».

¹ Gatafan - arap taýpasy.

* * *

Akyldarlar şeýle diýipdirler: «Eller üç hilidir. Ak el — ýagşylyk etmäge başlan el. Ýaşyl el — sylag berýän el. Gara el — jomart el».

* * *

Abdylla ibn Utbe ibn Mesgut özüniň ýerini segsen mün dirheme satypdyr. Oňa:

— Sen onuň pulundan hazyna aýryp goýansyň — diýipdiler.

Ol:

— Ýok, men ony Allanyň ýanynda özüm üçin hazyna etdim. Oglumy hem Alla tabşyrdym. Men ol puly mätäçlere paýladym — diýipdir.

* * *

Ýahýa ibn Halyt şeýle diýipdir: «Men kimi işleden bolsam, heniz onuň sakgalyndan tozanlar gaçyp gutarmanka hakyny berýärdim».

* * *

Hasan Basry şeýle diýipdir: «Hökümdarlara ýa ikiýüzli, ýa-da samsyk garşy çykar».

* * *

Mälik ibn Dinar şeýle diýipdir: «Men eger şahyr bolsamdym, mürewwete mersiýe¹ ýazardym».

¹ Mersiýe – elegiýa.

* * *

Muhellep şeýle diýipdir: «Geň zat, ynsanlar pullary bilen özlerine gullary satyn alýarlar, näme üçin özleriniň işleri bilen erkinlik satyn almaýarlar?»

* * *

Abu Dulef Yjly şeýle diýipdir:

Gözel zatlaň bary göterýär göwni,
Sahylygam gowulykdan hem gowy.

Tanaýanlaň ençemesi bar meni,
Olary tanamok aýtsam men göni.

Bardyr men barada ençe gür berýän,
Emma welin men olary görmeýän.

* * *

Wehp ibn Wehp kuraýyş taýpasyndan bolan Abul Buhturyňyňka bir adam myhmançylyga gelipdir. Onuň hyzmatkärleri we gullary Wehbiň önünden ylgaşyp çykyp, ony gowy garşy alypdyrlar we oňa gowy hyzmat edipdirler. Emma ol gitjek bolanda hiç kim onuň golaýyna hem gelmändir. Ol muňa geň galypdyr.

Olar:

— Biz diňe ýaşamaga gelýänlere hyzmat edýäris, gidýänlere hyzmat etmeýäris — diýipdirler.

Bu habar kuraýyşlylaryň birine baryp ýetipdir. Ol:

— Ol gullaryň eden işleri, olaryň hojaýynlarynyň sowgadyndan has gowudyr — diýipdir.

* * *

Hatam Taý bilen Ews ibn Harysa Amr ibn Hindiň ýanyna gelipdirler. Amr ibn Hint Ewse:

— Sahylykda sen ýokarymy ýa-da Hatam? — diýipdir.

Onda ol:

— Alla saňa bereket bermesin. Eger Hatam Taý maňa, ogluma we dogan-garyndaşlaryma eýe bolsady, biziň hemmämizi bir günde Hudaý ýoluna bererdi — diýipdir.

Soň ol Hatamy çagyryp:

— Sahylykda sen ýokarymy ýa-da Ews? — diýipdir.

Onda ol:

— Alla saňa bereket bermesin. Sen entek Ewsi agzaýar-syň. Onuň ýeke oglunyň özi menden ýokary — diýipdir.

* * *

Biri şeýle gürrüň beripdir: «Biz Sagyt ibn Abu Arubäniň öýünde otyrдыk. Onuň öýünde sypal düşek bardy. Onuň üstünde içi çörekli sebet we küýze bardy. Birdenkä bir adam girdi, sebediň ýanyna baryp, çörekden iýdi we küýzedden suw içdi, soň çykyp gitdi. Biz oňa seredip galdyk.

Sagyt bize: «Siz nämä seredýärsiňiz? Men onuň kimdigini tanamok. Ýöne bizde şeýle» diýdi».

* * *

Sahylyk we edermenlik bir ýerden çykýarlar. Ol hem hümmetden soň gelýän güýçdür. Aýdypdyrlar: «Edermenlik diňe sahylyk bilen bolup bilýär. Ýöne muny Abdylly ibn Zubeýr bozdy. Ol edermendi, ýöne gysgançdy. Abu Temmam şeýle diýýär:

Edermenlik — jomartlykdan ýetirdim akly,
Bildim, şeýle hem sahylyk — edermenlikdi.

* * *

Halyt ibn Ýezit ibn Mugawyýa örän jomart kişi bolupdyr. Ol şeýle diýipdir: «Kim maly bilen jomartlyk etse, jany bilen jomartlyk etdigi bolar. Sebäbi onuň nebsi diňe jomartlyk bilen saklanýandyr».

* * *

Beşir ibn Abdylla Medeniniň eli ýukalypdyr we ol Apbas ibn Welit ibn Abdylmäligiň ýanyna barypdyr. Apbas Humus şäherinde eken we ol Beşire köp mal berip, ony baý edip goýberipdir. Soň Apbasa onuň dosty Ymran ibn Abu Ferwe hat ýazyp, aýralyga gynanýandygyny we özüne sahylyk edip, mal ibermegini unudandygyny ýazgarypdyr. Apbas Ymrana hem halat-serpaý we mal-mülk iberipdir. Beşire bolsa şeýle diýipdir: «Ymran ikimiziň dostlugymyzy tankytlaýar. Onuň nebsi meni senden gysganyp ýazgarýar».

* * *

Hakem ibn Muttalyp sahyllardan bolupdyr. Ol syrkawlapdyr, we özünden gidipdir. Ýanyndaky oturanlar:

— Eý, Allam, onuň derdini ýeňlet, sebäbi ol şeýle-şeýle işleri etdi — diýipdir.

Ol hem özüne gelip:

— Ölüm perişdesi şeýle diýýär: «Men ähli sahyllar bilen dostduryn» — diýipdir.

* * *

Abu Ata Sindi dostlary bilen Horasana Nasr ibn Ýesaryň ýanyna barypdyr. Ony gowy garşy alypdyrlar. Nasr oňa:

— Eý, Abu Ata, näme sygyr getirdiň? — diýipdir. Ol:

— Araplaryň iň uly sahyry bolan sen barkaň, biziň bir zat aýtmagymyz mümkinmidir? Diňe saňa şu iki setiri aýdyp bilerin — diýipdir.

Nasr:

— Hany aýt, bakaly — diýipdir. Ol hem şu setirleri aýdypdyr:

Eý, sahylyk isleýän, eger sen sahy boljak bolsaň,
At we ýanynyň içi mün dinarly gapjygy bilen sowgat berýän,
Nasr ibn Ýesar ýaly bol.

Nasr hem oňa mün dinar, gul-gyrnak, goş-galam berip, halat-serpaý ýapypdyr. Ol hem bulary alyp gidipdir we dostlarynyň arasynda paýlapdyr we özi hiç zat alyp galmandyr. Onuň bu eden işi Nasra baryp ýetende, ol oňa ýene-de öňki ýaly zatlar iberipdir.

* * *

Hezreti Osmanyň Talha ibn Abdylladan elli mün dirhem algysy bar eken. Hezreti Osman bir gün metjitden çykanda, Talha onuň ýanyna gelip:

— Seniň algyň taýýar, ony al — diýipdir.

Onda Hezreti Osman oňa:

— Ony seniň mürewwetiň üçin geçýärin, ol seniňki, eý, Abu Muhammet — diýipdir.

* * *

Adamlar Sagyt ibn Asyň ýanynda agşam naharyny edinipdirler. Beýlekileriň hemmesi çykyp gidende, şamly bir ýigit galyptdyr. Sagyt ondan:

— Seniň näme, bir islegiň barmy? — diýip sorapdyr we ýaş ýigidi hajatynda kyn ýagdaýa salmazlyk üçin şemi söndüripdir. Ýaş ýigit hem kakasynyň ölendigini, maşgalany goýup gidendigini, şeýle hem bergisiniň bolandygyny aýdypdyr we özüne işleriniň düzelmegi üçin damasklylara hat ýazmagyny haýyş edipdir. Ol hem oňa on mün dinar berip:

— Olaryň gapylarynda peselme — diýipdir.

Muny eşiden bir kuraýyşly:

— Onuň şemi söndürmegi on müň dinardan has gymmatdyr — diýipdir.

* * *

Halypa Mamuň Muhammet ibn Abbada:

— Eşitmegime görä, sen isrip edýän ekeniň — diýipdir.

Onda ol:

— Eý, möminleriň emiri, bar zadyňy gysganmak Ýaradan barada erbet şübhelenmekdir — diýipdir.

Halypa hem oňa ýüz müň dinar berip:

— Seniň işiň şeýle bolsa, meniň işim welin beýle. Sen sadaka ber we gysganma — diýipdir.

* * *

Nasr ibn Ahmede¹ bir kündük ýasapdyrlar. Ony owadanlap, gyzył çäýyp, Myradynyň şu iki setirini hem onuň daşyna oýup ýazypdyrlar:

Kim islese dünýäni şol durşuna,

Isleg edýändir ol asla ýok zady.

Eger gelin hasap etse dünýäni,

Ýoldaş saýsyn Nasr ibn Ahmedi.

Nasr ony görüp şeýle diýipdir:

— Bu setirler kimiňki?

Oňa:

— Pylanyňky — diýipdirler.

Ol hem kündügiň oňa äkidilmegini emr berip:

— Muňa menden beter ol mynasyp — diýipdir.

¹ Samanly hökümdary.

SEGSSEN BIRINJI BAP

GYSGANÇLYK, AÇGÖZLÜK, GYSGANÇLAR, AÇGÖZLER WE BULARYŇ TANKYTLANMAGY HAKYNDÄ

Abdylla ibn Omar: «Resulalla şeýle diýdi: «Siz gysgançlykdan habardar boluň. Sebäbi gysgançlyk sizden öňküleri heläk edendir» diýipdir.

* * *

Abu Hureýra şeýle diýipdir: «Resulallanyň döwründe bir adam öldürildi. Bir aglaýjy aýal hem aglap:

— Waý, şehit! — diýdi. Onda Resulalla oňa:

— Sen onuň şehitdigini nireden bilýärsiň? Mümkün, ol boş-biderek zatlar barada gürrüň edendir we özüniň eýe bolan zadyny gysganandyr — diýdi.

* * *

Hezret Aly zibilhananyň ýanyndan geçip barýarka şeýle diýipdir: «Bu gysgançlaryň gysganýan zatlarydyr».

* * *

Ýene-de ol şeýle diýipdir: «Gysgançlyk ähli aýyplaryň gözbaşydyr. Ol ähli erbetliklere alyp barýan ýolbaşçydyr».

* * *

Omar ibn Abdyleziziň aýal dogany Ümmi Benin şeýle diýipdir: «Sen gysgançlykdan daş dur. Eger ol geýim bolsa geýme, eger ol ýol bolsa, ondan ýöreme».

* * *

Abdylmälik şeýle diýipdir: «Eý, Merwan ogullary! Eger sizden soralsa, gysganmaň. Eger siz sorasaňyz özelenip soramaň. Çünki: «Kim dar gursak bolsa, eli gysyk bolsa, Alla hem ony daraldar».

* * *

Amr ibn Hafs ibn Salymdan we onuň maşgalasyndan kim bir zat sorasa, ol: «ýok» diýip jogap berýär eken.

Amr ibn Ubeýt bir gün oňa: «Sen «ýok» sözünü aýyr, sebäbi jennetde «ýok» diýen söz ýok» diýipdir.

* * *

Halyt ibn Safwan eline dirhem düşse, şeýle diýer eken: «Eý, aýlanyp elden-ele geçip, könelen! Seni hemme ýere aýlap, uçurandyrlar? Men saňa uzak wagtlap ýatmaga pursat bererin». Soň bolsa ony sandyga salyp, agzyny hem gulplar eken.

* * *

Jahza Barmaky gysganç dostunyň öýüne girmek üçin gapysyny kakypdyr. Oňa:

— Ol sowuklap syrkaw ýatyr — diýipdirler.

Onda Jahza:

— Ol derlär ýaly onuň öňündäki zatlardan iýiň — diýipdir.

* * *

Mamun hyzmatkäri Ýezididen ogly Aphas barada sorapdyr. Onda ol: «Bir gezek hyzmatkär elini ýuwmak üçin oňa potaş¹ getirdi. Ol potaşy köp görüp, onuň ýarsyny aýryp goýdy. Men onuň şalara gelişmeýän gysgançdygyny bildim» diýipdir.

* * *

Sehl ibn Harun gysgançlygy taryplaýan bir kitap ýazypdyr we ony Mamunyň weziri Hasan ibn Sehle sowgat beripdir. Ol hem dilden oňa birnäçe mün dirhem berýändigini aýdypdyr. Soň bolsa: «Biz seniň sylagyň hökmünde seniň kitapda wasp eden zadyňy berdik» diýipdir.

* * *

Asmaýy wepat bolanda onuň malyndan bir düýe satyn alypdyrlar we onuň üçin öldüripdirler. Bu barada Utby şeýle diýipdir: «Eger ol ýaşap ýören bolsady, siziň onuň malyny kemeldeniniz üçin hiç ýaşayyş islemezdi. Eger oňa dürleri bilen birlikde jenneti hödürleseler hem öz malynyň kemelmegine razy bolmazdy».

* * *

Japar ibn Muhammede (Japar Sadyga):

— Mansur halypa bolany bäri diňe galyň zat geýýär we diňe gury zatlary iýýär — diýipdirler.

Ol:

¹ Potaş – erbet yslary aýyryýan ösümlik.

— Alla soltanlyk berip, oňa mal-mülk ýygmatmadymy, näme üçin beýle edýär? — diýipdir.

Oňa:

— Gysgançlygy we harsydünýäligi üçin — diýipdirler.

Onda Japar Sadyk:

— Dinini terk edendigi üçin oňa bu dünýäsinde hem malyny ulanmakdan mahrum eden Allatagala öwgi bolsun — diýipdir.

* * *

Çarwa öýüne gelen myhmana: «Sen hiç ýagş ýagmaýan çöle, seniň gelmegiňe begenmeýän adama myhman bolduň. Hiç zada razy bolsaň otur ýa-da ökünýän bolsaň gidiber» diýipdir.

* * *

Abul Atahyýe:

Git sen islän tarapyňa —

Syrnyh-gysganç duşar diňe.

diýen setirleri aýdanda, oňa:

— Sen adamlaryň ählisini ýalançy etdiň — diýipdirler.

Ol:

— Siz meniň sözümi olaryň ýekejesi bilen ýalana çykarýyň — diýipdir.

* * *

Husytdan sorapdyrlar:

— Ynsanlaryň iň batyry kim?

Ol:

— Ynsanlaryň dişleriniň arasynda tagamyn çeynelýändigini eşidip, ödi ýarylmadyk kişi — diýipdir.

* * *

Anuşirwan ogly Hurmuza maslahat berip şeýle diýipdir: «Gysganjy ynamdar, ýalançyny erkin hasaplama. Sebäbi gysgançlykda namys, ýalançylykda mürewwet ýokdur».

* * *

Hyşam ibn Abdylmälik özüniň bagyna giripdir. Ýanyndaky dostlary onuň bagynyň miwelerinden iýipdirler, soň bolsa:

— Alla seniň bu bagyňa bereket bersin — diýipdirler.

Ol hem:

— Siz ony iýseňiz, nädip onda bereket bolsun — diýipdir.

* * *

Pylany gysganç, gamyş ýaly kölegesem ýok, miwesem.

* * *

Aýdypdyrlar: «Sahy — ol malyny iýýär. Gysganç — maly ony iýýär».

* * *

Öwürse-de Alla bitlerin goýna,
Tamakin däl goňşy ýüňüne-tüýne.

* * *

Jeminden sorapdyrlar:

— Muhammet ibn Ýahýa saňa näme halat-serpaý geýdirdi?

Ol:

— Eger onuň bir öý doly inňesi bar bolsa, onuň ýanyna Ýakup pygamber, beýleki şepagat edýän pygamberler we perişdeler bilen gelip ondan Ýusup pygamberiň ýyrtylan köýnegini¹ tikmek üçin ýekeje inňe karz sorasalar, olara ony karz hem bermezdi — diýip şeýle diýipdir:

Inňe bitse, orulsa, eger seniň öýünde,
Öz öýüň howlusyndan gysganardyň ony sen.
Ýyrtyk köýnek ýamara Ýusup pygamber gelse,
Bermezdiň diläp gelen ýekeje karz inňesin.

* * *

Aýyplaryň ählisi husydyň gysymynda jemlenendir we gysganjyň gaýgysyna dökülendir.

* * *

Şahyr Ibn Ahmar² Ammar ibn Mesruryňka myhmançylyga gelipdir. Oňa:

— Sen kime myhman bolduň? — diýipdirler.

¹ Bu ýerde hökümdaryň aýalynyň Ýusup pygamberiň köýneginiň arkasyndan çekip ýyrtandygy baradaky waka göz önünde tutulýar.

² Amr ibn Ahmer ibn Ymrät Bahyly Abul Hattap – jahlylyýet döwründe ýaşan şahyr, soň yslamy kabul edýär.

Onda ol:

— Bereketli we çörekli bolan kişä — diýipdir.

Oňa:

— Ol nähili? — diýipdirler.

Ol:

— Sebäbi onuň pyçagynda: «Alladan başga goraýjy ýok» diýlip ýazylan, ol oňa bil baglaýar — diýipdir.

* * *

Sahyp ibn Abbat şeýle diýipdir: «Husyt bir kişiniň ýanyna geldim, onda Maderiň¹ akylyny hem görmedim, ondan hem has husyt eken».

* * *

Temim ibn Mur ogullaryna şeýle diýipdir: «Eý, ogullarym! Hiç kime hiç zat bermäň. Sebäbi soralyňan gysganç bolmak dileýän jomart bolmakdan haýyrlydyr».

* * *

Käbir adam bardyr, ol beýleki zatlaryna jomart bolsa-da, tagamyna gysganç bolýar. Ýa-da tersine, beýleki zatlaryna gysganç bolsa-da, tagamyna sahy bolýar.

* * *

Şygyr:

¹ Mader – hilal taýpasyndan bolan Amyr ibn Sagsaga. Gysgançlykda ady tymsala öwürlip galypdyr we ol barada: «Ejesi Maderlerden» diýilýär.

Abu Dulef münlöp-münlöp harç eýleýär altyny,
Nanyna degene-de gylyjyny aýlap salýar.
Eger-de aşhanasyna gadam urulsa onuň,
Sorap görüň gylyçdan siz, beýlesini şol bilýär.

* * *

Halypa Emin aş sahylygyna garamazdan, tagamyna aş
gysganç bolupdyr.

* * *

Mugan ibn Zaýyda dogany Mezit¹ barada şeýle diýipdir:

Soramaň siz hiç mahal Abu Dawudyň halat-serpaýyn,
Çörekde we süýtde Mezit bilen alandyr ol deň paýyn.

¹ Mezit ibn Zaýyda ibn Abdylla ibn Matar ibn Şerik ibn Halyt Şeýbany – apbasly serkerdesi Ýezit ibn Mezit Şeýbanynyň kakasy.

SEGSEN IKINJI BAP

REŇKLER, NAGYŞLAR, SURAT, BOÝAMAK WE ŞUŇA MEŇZEŞLER HAKYNDÄ

Muhammet alayhyssalam şeýle diýipdir: «Ak reňk gowulygyň ýarysydyr».

* * *

Resulalla akýagyz, ýüzi nurludy we Ysmaýyl ogullarynyň içinde iň akýagyzydy.

* * *

Muhammet alayhyssalam şeýle diýipdir: «Allatagala jenneti ak reňkde ýaratdy. Allanyň iň gowy görýän eşigi akdyr. Ony dirileriňize lybas ediň we ondan ölüleriňize kepen ediň».

* * *

Ibn Omar bir adamy özüne gurbanlyk alyp gelmek üçin iberipdir. Ol hem oňa ala reňkli goç getiripdir.

* * *

Rowaýata görä, Ysmaýyl üçin iberilen goçuň gözleri ak, özem şahly eken. Biz bu sypaty gurbanlyklarymyzda synag edenimizde gördük.

* * *

Aýdypdyrlar: «Sary reňk şekillidir, gyzyly reňk owadandyr, ýaşyl reňk meňhurdyr, gara reňk gorkunçdyr, ak reňk artykmaçdyr».

* * *

Ybadat Muhannes saçyny gyzyly reňke boýan bir garaýagyz aýaly görüp: «Ol depesinde ot ýanyp duran kömüre meňzeýär» diýipdir.

* * *

Jemmaz saçyny zagpyrandan ýasalan reňke boýan garaýagyz aýaly görüp: «Ol burny ganany düýe ýaly» diýipdir.

* * *

Halypa Mansuryň ýanynda garaýagyzlar barada gürrüň agzalypdyr we olaryň abraýlarynyň ýokarydygy barada aýdylpdyr. Onda Mansur: «Men Resulallanyň neberesine gara goşular gorkusy bilen garaýagyz aýala ýakynlaşmadym» diýipdir.

* * *

Kätip şeýle diýipdir: «Seniň hatyň geldi, men ony Käbedäki gara daşy ogşan ýaly ogşadym, ondan ýaşyl durmuşyň lezzetini aldym, ondan gyzyly fosfora, gurşun reňk laçyna we Beni Esfer¹patyşasyna ýumrugymy düwdüm».

¹ Beni Esfer – sary ogullary, slawýan halky.

* * *

Nasybynyň¹ ýüzügaralygyny we garaňkylygy beýan edenlerinde olary ähli gap-gara zada meňzedipdirler.

* * *

Abubekr Horezmi şeýle diýipdir:

Niçe gijeler-ä misli Nasybynyň ýüzi ýaly,
Ýyldyzlary bolsa onuň göýä şaýynyň delili.

* * *

Halypa Mätiniň ogly Ybraýym garaýagyz bolupdyr. Onuň kakasydyr ejesi bolsa akýagyz eken.

* * *

Usama ibn Zeýt edil gara sakgal ýaly gap-gara eken. Onuň kakasy Zeýt² bolsa, edil pamyk ýaly ap-ak eken. Bir gün olaryň ýanyndan Mujezzez Mudelji geçip barýan eken. Olaryň ikisi hem don geýip ýören ekenler we ýüzleri hem örtülgi eken, diňe aýaklary görünýän eken. Ol: «Şu aýaklar biri birinden bolan» diýipdir.

* * *

Aýdypdyrlar: «Haýwan ynsanyň gylynyň, saçynyň, ýүнünüň, derisiniň gara bolmagy onuň bedenini güýçlendirýär».

¹ Nasybylar - Hezreti Ala we şaýylara garşy çykyan topar.

² Zeýt ibn Harysa ibn Şerahyl Kelbi - jahlylýet döwründe ýaşap geçen şahsyýet. Soň musulman bolupdyr.

* * *

Emewileriň iň soňky halypasy Merwan ibn Muhammede garaýagyz gul sowgat berlipdir. Ol hem kätibi Abdylhamyda ony ibereni tankytlap, örän az setir ýazmagyny emr edipdir. Ol hem şeýle diýip ýazypdyr: «Eger men garadan hem has erbet we birden hem az san tapan bolsadym, ony saňa sowgat ederdim, wessalam».

* * *

Kazy Abu Ýusup Ibn Nehige¹:

— Gara reňk barada näme diýersiň? — diýipdir.

Onda ol:

— Nur gara reňkdedir — diýipdir. Ýagny ol: «Gözün nury onuň garalygyndadyr» diýmek isläpdir.

* * *

Medeniden sorapdyrlar:

— Siz gara nähili höwes edýärsiňiz?

Ol:

— Eger ak tapsak, garaldýarys — diýdi.

* * *

Abu Hazm Medeni Egraç şeýle diýipdir:

Gyzlarynyň haýrany bolsa eger-de kim Kesranyň,
Nädip gyzlarynyň haýrany bolmasyn olar Hamyň?!

* * *

Garalyk ynsanlaryň zagpyranydyr.

¹ Aly ibn Muhammet ibn Isa ibn Nehik – apbasly döwründe serkerdeleriň biri.

* * *

Mutenebbi şeýle diýipdir:

Ten örtüler lybas bilen,
Näzik bolmagy seň teniň,
Gowudyr ak bolmagyndan,
Köýnegiň hem uzyn ýeňiň.

* * *

Muhammet alaýhyssalam şeýle diýipdir: «Gyzyl reňk şeýtanyň zynatydyr. Şeýtan hem gyzyl reňki söýýär».

* * *

Abdylła ibn Omar şeýle diýipdir: «Biz Resulalla bilen bir depeden geçip düşledik. Meniň zagpyrana boýalan gyzyl reňkli ýuka matadan tikilen lybasym bardy. Resulalla maňa:

— Seniň bu lybasyň näme? Eger seniň bu lybasyň maşgalaňyň tamdyrynyň içinde ýa-da gazanynyň aşagynda bolan bolsady, seniň üçin haýyrly bolardy — diýdi. Men hem maşgalamyň ýanyna geldim. Olar tamdyrda ot ýakyp duran ekenler, men hem ýaňky eşigimi alyp onuň içine zyňdym. Soň ertesi gün ýene onuň ýanyna bardym.

Ol:

— Eý, Abdylła, eşigiňi näme etdiň? — diýdi. Men bolan wakany gürrüň berdim.

Ol:

— Näme üçin ony maşgalaňa geýdirmediň? Sebäbi aýallar ony geýse, zyýany ýok ahyry — diýdi.

* * *

Rafyg ibn Hudeýj şeýle diýipdir: «Biz Resulalla bilen sapara ýörişe çykdyk. Ol biziň düýelerimiziň halygynda gyzylyň ýünden ýüp görüp: «Men şu gyzyllary siziň kemçiligiňiz hökmünde görýärim» diýdi. Biz howlukmaçlyk bilen turduk, hatda käbir düýelerimiz ürküp gaçdy. Soň hem düýelerimiziň halygyny alyp, ol gyzylyň ýüpleri sökdük.

* * *

Ymran ibn Hasyn şeýle diýipdir: «Resulalla şeýle diýdi: «Gyrmyzy zadyň üstünde oturma, sary zagpyrana boýalan eşik we ýeňleri ýüpek bolan köýnegi geýme».

* * *

Hilal ibn Amyr kakasyndan şeýle rowaýat edipdir: «Men Resulallany gatyryň üstünde hutba aýdyp durka gördüm. Onuň egninde gyzyly don bardy. Hezret Aly hem onuň önünde durup, aýdýanlaryny düşündirýärdi».

* * *

Berra ibn Azyp şeýle diýipdir: «Men Resulallany gyzyly donly gördüm we ondan has owadan hiç zat görmändim».

* * *

Ybraýym ibn Nehdi şeýle diýipdir:

Ak geýinip çyksa eger, bolar onuň wysaly,
Göýä mejlisde hatara ýasemin güli¹ ýaly.
Eger sary geýinip, görkezse ol görkünü,
Bossandaky gülälek deý haýran eder her kimi.

¹ Ýasemin – jasmin güli.

Geýinip çyksa eger sary bilen ýaşyly,
Gözellikde ýatladar bir çemen nerkes ýaly.

* * *

Isa alaýhyssalam baradaky hadysda şeýle diýlipdir: «Ol iki mumessiriň¹ arasy bilen iner».

* * *

Mugawyýa Salar ibn Apbas Abda:

— Eý, gök! — diýipdir.

Ol hem:

— Laçyn hem gökdür — diýipdir.

Mugawyýa:

— Eý, gyzył! — diýipdir.

Ol hem:

— Altyn hem gyzyldyr — diýipdir.

* * *

Kanaýy² şeýle diýipdir: «Her bir mejlisiň gözelligi onuň ýokarsynyň we aşagynyň gyzył reňkde bolmagydyr».

* * *

Abu Rimsa¹ şeýle diýipdir: «Men kakam bilen Resulallanyň ýanyna gitdim. Men onuň iki sany ýaşyl don geýip ýörendigini gördüm».

¹ Mumessir – reňki sarymytl bolan don.

² Abu Yshak Ybraýym ibn Ahmet – kätip.

* * *

Senuberi şeýle diýipdir:

Egniňde ýaşyl lybasyň, haýran galyp garadym,
Nar gülüniň ýapragyny geýip ýören ýaly sen.
«Lybasyň ady näme?» diýip senden soradym,
Sen maňa şu mylaýym sözler bilen jogap berdiň:
«Özlerinden öýkeledi, bizi onuň kowumlary,
Şonuň üçin biz oňa «öýkeli» diýip at berdik.

* * *

Muhammet alaýhyssalam şeýle diýipdir: «Gögümtil
geýniň, sebäbi onda haýyr bardyr».

* * *

Akyldardan sorapdyrlar:

— Pylan kişi näme üçin boýalypdyr?

Ol:

— Heniz özünde bolmadyk garrylyk işlerini ýerine ýetirip
başlamakdan gorkýar — diýipdir.

¹ Abu Rimsa Teými – sahaba. Birnäçe hadys rowaýat edipdir. Ondan Ýýat ibn Lakyt we Sabyt ibn Munkyz rowaýat edipdirler.

* * *

Ukba ibn Amyr şeýle diýipdir: «Resulalla şeýle diýdi: «Siz saçlaryňyzy hyna bilen boýañ. Sebäbi ol yslamyň boýagydyr. Ol gözüň görejini nurlandyrýar, kelleagyryny aýyrýar, jynsy suwuklygy artdyrýar».

* * *

Muhammet alaýhyssalam şeýle diýipdir: «Siz saçlaryňyzy boýañ. Sebäbi ol sizi duşmanlaryňyza has haýbatly görkezer we aýallaryňyzyň göwnüne ýararsyňyz».

* * *

Abdyrahman ibn Eswediň¹ sakgaly we saçy ak eken. Günlerde bir gün olary gyzyla boýapdyr. Ol munuň sebäbi barada şeýle diýipdir: «Ümmi Äşe düýn maňa özüniň hyzmatkärini iberdi. Men hem oňa saçymy boýajakdygyma kasam etdim. Ol maňa Abubekr Syddygyň hem saçyny boýandygyny habar berdi. Men hem şonuň üçin saçymy boýadym».

¹ Abdyrahman ibn Eswet ibn Abdy Ýaje Zuhry – Resulallanyň döwründe dünýä inipdir. Hezreti Osman ony Yraga häkim bellejek bolupdyr, emma ol: «Iki rekat namaz okamagym, meniň üçin häkimlikden gowy» diýip garşy çykypdyr.

SEGSSEN ÜÇÜNJI BAP

DILEWARLYK, HUTBA AÝTMAK, ŞYGYR, ÇEPER DILLILIK, SUHANGÖÝLÜK, PELTEK GÜRLEMEK, DYMDYRMAK, GÜRLÄP EJIZLETMEK WE ŞUÑA MEÑZEŞLER HAKYNDÄ

Pygamber alaýhyssalam şeýle diýipdir: «Men araplaryň iň arassa dilewarydyryn. Sebäbi men kuraýyş bolmagymdan başga-da, sagt taýpasyndan bolan enekeden süýt emdim».

* * *

Enekesi Halyma pygamberimizi Medinä getirende, pygamberimiziň atasy Abdylmutallyp oňa seredipdir, görse ol täze dogan aýyň gün-günden ulalyşy ýaly ulalypdyr. Özi hem arassa we çeper gürleýär eken. Ol muňa begenip: «Onda kuraýyş taýpasynyň jemaly, sagd taýpasynyň sap dilliligi we Ýasribiň¹ şirinligi bar» diýipdir.

¹ Ýasrip – Medine şäheriniň öňki ady.

* * *

Şebip ibn Şebibe¹ ynsanlaryň iň arassa gürleýänlerinden bolupdyr. Ol hem sagt taýpasyndan eken. Abu Nahl ol barada şeýle diýipdir:

Eger sagt taýpasyna, ýaşlaryna hem onuň,
Hutbaçy hem ýigidine seretseň sen garasaň,
Köplüğine olaryň hem örän gowulygyna,
Gün dogandan batýança örän geň galarsyň.

* * *

Pygamber alaýhyssalam şeýle diýipdir: «Menden soň birnäçe emirler jahana gelerler. Olar münberlerde hikmetli sözleri wagyz ederler. Olaryň kalplary maslygyň ysyndan hem ýakymlydyr».

* * *

Pygamber alaýhyssalam kakasynyň dogany Apbasyny gepläp durandygyny görüpdür we ony diňläp: «Eý, agam! Alla seniň jemalyňa (arassa dillilige) bereket bersin» diýipdir.

* * *

Pygamber alaýhyssalam şeýle diýipdir: «Görk dildedir».

* * *

Pygamber alaýhyssalam şahyr Hysana¹ şeýle diýipdir: «Gürle, çünki seniň sözün olara gije garaňkylygynda degen okdan hem güýçlüdir».

¹ Şebip ibn Şebibe Ibn Abdylly ibn Amr ibn Ahtam Temimi Mankyry – çeper dilli wagyzçy. Ol halypalar bilen dostlaşypdyr, garyp-gasarlar bilen oturşar eken. 170-nji hijri ýylynda wepat bolupdyr.

* * *

Sözleriň erbedi – düşündirişleri giň we köp, manysy az we hiç kimiň peýdalanyň bilmedik sözleridir.

* * *

Ýunus ibn Habyp şeýle diýipdir: «Pelteklemekde paýhaslylyk ýokdur. Eger ol asmandaky bulutlary ýarýan bolsa-da, kem beýanda owadanlyk ýokdur».

* * *

Çalt gürlemek - dili çolaşdyrar.

* * *

Mutarraf² şeýle diýipdir: «Ýagşy söz göýä aryňnyň wyzzyldaşy ýaly arşyň töwereginde hem ýaňlanar».

* * *

Hutbaçy Isgenderiň ýanynda hutbasyny has uzak aýdypdyr welin, Isgender oňa käýinip: «Hutba – ony aýdýanyň güýjüniň ýeten derejesinde däl, tersine diňleýjiniň takatyna görä gowy bolýandyr» diýipdir.

* * *

Çarwa şeýle diýipdir: «Biz çarwalar, söz emirleridiris. Ol bizde kök urup başlady. Onuň şahalary biz üçin egilip,

¹ Hysan ibn Sabyt ibn Munzyr Hazreji Ensary – Resulallanyň şahyry. Jahlyýeti we ysłamy görenleriň biri. Yslamdan öň ol gassanylary taryplap şygry ýazar eken. 54-nji hijri ýylynda Medinede wepat bolupdyr.

² Mutarraf ibn Abdylly ibn Şehir Jereşi Amyry Abu Abdylly – ynamdar hadys rowaýatçysy. Onuň hikmetli sözleri bar. Muhammet alaýhyssalamyň döwründe Basrada ýaşapdyr. Şol ýerde hem 87-nji hijri ýylynda wepat bolupdyr.

miweleri bize sallandy. Biz olaryň süýjülerini we tagamlylaryny saýlap aldyk. Onuň çüýrüklerini terk etdik».

* * *

Attaby şahyr Abu Nuwwas¹ barada şeýle diýlipdir: «Eger ol jahylyýet döwründe ýaşan bolsady, hiç kim ondan üstün çykmazdy».

* * *

Soňky nesil üçin Abu Nuwwas, göýä jahylyýet döwründe Ymraul Kaýs ýalydyr. Ol parasatlylygy açdy we manylaryny beýan etdi.

* * *

Dagbel² şeýle diýipdir: «Men Abu Nuwwas bilen Müslimi öýe çagyrdym. Abu Nuwwas Müslim barada bir-iki setir goşgy aýtdy. Soň Müslim hem oňa şeýle setir bilen başlaýan kasyda düzdi:

Allanyň haşymy³ bolan dagynyň,
Sen we ogluň diregidir bu dagyň.

Men Abu Nuwwasdan:

— Sen onuň pikiri barada näme aýdarsyň? — diýip soradym.

Ol:

¹ Abu Nuwwas Hasan ibn Hany ibn Abdylowwal ibn Sabah Hekemi – yrakly şahyr. 146-njy hijri ýylynda Şirazda dünýä inipdir we 198-nji hijri ýylynda hem wepat bolupdyr.

² Dagbel Hazagy – apbasylar döwründe ýaşap geçen şahyr.

³ Haşymylar – Muhammet pygamberiň kakasynyň atasynyň ady, taýpasy, neberesi.

— Ol menden soň in uly şahyrdyr — diýdi. Soň bu soragy Müslime berdim.

Ol:

— Men ondan soň in uly şahyr — diýdi.

* * *

Hezreti Alydan (goý, Alla onuň ýüzüni nurlandyrsyn!) ¹ dil barada sorapdyrlar. Ol: «Dil nadanlygyň pesdiginiň we aklyň üstündiginiň ölçegdir» diýipdir.

* * *

Halypa Mugtasym Ahmet ibn Duwatdan onuň bilýän in gowy zatlaryny aýdyp bermegini haýyş eder eken.

* * *

Halypa Mugawyýa bir gün Abdyrahman ibn Hakeme:

— Eşidişime görä, sen şygryň dili bilen iş salyşýar ekeniň? — diýipdir.

Ol:

— Hawa, ol şeýle — diýipdir.

Onda Mugawyýa oňa:

— Sen wasp etmekden daşda dur, çünki ol adamlardan haýasyzlyk bilen iýmit dilemekdir. Sen tankytlamakdan hem daş dur, çünki sen onuň bilen özüne ýigrenç döredersiň we adamlarda özüne bolan öýke-kinäni köpeldersiň. Sen aýallar hakynda hem ýazma, çünki sen namysy depeläp, namysa galarsyň. Ýöne sen öz milletiň buýsanjyna buýsan we

¹ Yslam dininiň sünni ynanjyna görä, hezreti Alynyň ady agzalanda «Kerremallahu wejhuh» (goý, Alla onuň ýüzüni nurlandyrsyn!) diýilýär. Onuň sebäbi hem hezreti Alynyň çagalykdan yslamy kabul edip, butlara ynanmandygy üçindir.

şygyrlaryň bilen beýlekilere edep öwretjek zatlary ýaz — diýipdir.

* * *

Abu Aly Emewiden:

— Dagbel ussat şahyrmy ýa-da Taýyp? – diýip sorapdyrlar.

Ol:

— Men Taýybyň aýakgaby bilen Dagbeliň ýüzüne urmak isleýarin, olaryň her haýsyny öz ýerinde goýýaryn — diýipdir.

* * *

Sehl ibn Harun şeýle diýipdir: «Çeper dillilik bilen çeper şygyr, käşgä, bir kişide jemlenmesedi».

* * *

Halyt ibn Safwan köp gepleýän bir ýaňra adama: «Eý, pylany! Suhangöýlük diliň ýeňilligini we manysyz sözleriň köplüginini aňlatmaýar. Ol manyny dogry aýtmakdyr we maksadyny delillendirmekdir» diýipdir.

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla onuň ýüzünü nurlandyrsyn!) şeýle diýipdir: «Dil ýyrtyjydyr, boşansa ýaralar».

* * *

Halypa Mütewekkile bir şahyr gyrnak hödürlenipdir. Mütewekkil şahyr Abu Ynadan onuň diliniň çeperligini barlap görmegini sorapdyr. Abu Yna oňa:

— Men Allatagala köp öwgi aýdýaryn — diýipdir.

Onda gyrnak:

— Haçanda başyňa bela gelende aýdýansyň - diýipdir.

Abu Yna:

— Eý, möminleriň emiri! Ony gowy gördüm — diýipdir. Mütewekkil hem ony satyn alypdyr.

* * *

Pelsepeçi şeýle diýipdir: «Guýudaky bedre onuň ýüpi bilen tanalýar. Onuň üsti bilen bedräniň bitindigi ýa-da deşikdigi belli bolýar. Ynsanyň ýagdaýy hem onuň sözleýän sözi bilen belli bolýar».

* * *

Akyldar şeýle diýipdir: «Diliň hereketi köpelse, lezzeti gider».

* * *

Dagbal şeýle diýipdir:

Çekip çykarýar-da ol eňeginden tygyny,
Göýä gylç ýaly edýär söz bilen oýnap ony.

* * *

Bir alymdan apbasly halypasy Emininiň çeper aýdan bir hutbasy barada sorapdyrlar. Onda ol: «Sebäbi Alla oňa halypalygy anna günü berdi. Ol namaz okajak bolup durdy. Münbere çykdy. Alla hamdu-senalar aýtdy. Soň bolsa: «Eý, ynsanlar! Aýratyn hem apbaslylar! Ölüm ähli ynsanlara seredip durandyr. Ol Allanyň buýrugydyr. Hiç bir zat onuň önüne böwet bolup bilmez we onuň gelmegini hiç kim inkär edip bilmez. Geçmişdäki kalbyňyzda bolan gaýgy-gamlary şatlyga öwürüň we sabyrlaryň donlaryndan ýapyşyň. Size şükür edijileriň sogaby berler» diýdi. Onuň bu ýumşaklygyna we pespälligine haýran galdylar» diýipdir.

* * *

Hasan Basry emewiler barada şeýle diýipdir: «Dilleri hasylly, ýürekleri hasylsyz».

* * *

Pelsepeçi şeýle diýipdir: «Kimde hikmet we çeper dillilik bar bolsa, şonuň bilen gürleşiş. Sebäbi, hikmeti we çeper dilli bolan adama dymmak ýaraşmaz».

* * *

Ukba ibn Rube kakasyňa sygyr okap beripdir we ondan:

— Nähili gördüň? — diýip sorapdyr.

Kakasy oňa:

— Eger seniň kakaňa munuň ýaly goşgyny başga biri hödürlese, onuň ýüzüne hem seretmezdi — diýipdir.

* * *

Ibn Mukaffagdan biri:

— Náme üçin goşgy aýtmaýarsyň? — diýip sorapdyr.

Onda ol:

— Şygyr oka diýip gelyänlere özümrazy bolmaýaryn,razy boljaklarym hem maňa bu babatda ýüz tutmaýarlar — diýipdir.

* * *

Heýsem ibn Salyh ogluna:

— Eý, oglum! Eger az gürleşen, dogry sözün köp bolar. Eger köp gürleşen, dogry sözün az bolar — diýipdir.

Onda ogly:

— Eý, kaka! Men köp gürleşem-de, dogry gürleýärim - diýipdir.

Onda kakasy:

— Eý, oglum! Saňa öwüt-nesihat bermäge iň hakly adam mendirin — diýipdir.

* * *

Ahnef şeýle diýipdir: «Gürlemek dymmakdan gowudyr. Sebäbi dymmaklykda diňe dymýan kişä peýda gelýär. Gepiň peýdasy bolsa ondan eşidijiniň hem peýdalanmagydyr».

* * *

Hutbaçy «alhamdulillä» (Alla öwgi bolsun) diýeninden soň durupdyr we ony ýenede gaýtalapdyr. Şol wagt oturanlaryň biri muňa çydaman: «Bizi seniň bilen synag eden (Alla öwgi bolsun)» diýipdir.

* * *

Zubeyriň ogullary Omar ibn Abu Rabyganyň şygryrlaryndan bir beýt eşitseler ony ýazar ekenler we begençden ýaña tolgunar ekenler.

* * *

Zuhrä:

— Şu ýerde şygryr aýtmagy aýyp görýärin, sebäbi birnäçe takwa kişiler bar — diýipdir.

Onda ol:

— Olar ajamlaryň takwalygy bilen takwa bolandyr — diýipdir.

* * *

Müslim ibn Ýesar şeýle diýipdir: «Men Ibn Museýýebiň şygryr aýdýandygyny gördüm we ondan:

— Sen näme şygryr aýdýarsyňmy? — diýip soradym.

Ol menden:

— Sen näme şygyr aýتماýarsyňmy? — diýdi.

Men:

— Ýok, men aýتماýaryn — diýdim.

Onda ol:

— Siz ajam takwalygy bilen takwa bolýarsyňyz — diýdi.

Resulalla şeýle diýipdir: «Takwalaryň erbedi ajamlaryň takwalygydyr» diýipdir.

* * *

Rumlular şeýle diýipdirler: «Manyny gysgaltmak we artykmaç zatlary aýyrmak suhangöýlügiň nebereleridir».

* * *

Birinden suhangöýlük barada sorapdyrlar. Ol: «Köp manyny maksat edinip, ony az söz bilen beýan etmektir ýa-da az manyny owadan sözler bilen köpeltmektir» diýipdir.

* * *

Süleýman ibn Zeýt bir gezek Adawy ibn Ubeydä:

— Eý, Abu Osman! Kalbym şygra meýil edýär — diýipdir.

Ol:

— Sen dünýäni terk etmek barada şygyr aýt — diýipdir. Ol hem takwalyk barada şygyr aýdyp başlapdyr.

* * *

Amr ibn Ubeytden:

— Suhangöýlük näme? — diýip sorapdyrlar.

Ol:

— Seni jennete gowuşdyrýan we jähennemden uzaklaşdyrýan zat. Seniň gözleriň dogry ýoly we günäleriň

netijelerini görmegidir. Seniň düşündiriş üçin söz saýlamagyňdyr — diýipdir.

* * *

Şagby şeýle diýipdir: «Men Halypa Abdylmäligiň ýanynda gürrüň berip otyrdym. Ol tagam iýýärdi. Ol tagam iýmegini goýdy. Men oňa:

— Sen tagamyňy iýip bol, soň gürrüň bererin — diýdim.

Ol:

— Walla, seniň gürrüňleriň maňa tagamdan hem lezzetli — diýdi.

* * *

Ibn Uýeýne¹ şeýle diýipdir: «Dymmak ylmyň uklamagydyr. Geplemek ylmyň oýalygydyr. Ondan iki taraplaýyn peýdalan».

* * *

Ibn Mübäreke şeýle diýipdir:

Diller saňa ýatladar ynsan kalbynyň ilçisin,
Görkezýär ol olaryň akylynyň derejesin.

* * *

Leýs ibn Nasr ibn Ýesar şeýle diýipdir: «Men Rube bilen ogly Ukbanyň dawalaşyp durandygyny gördüm. Ogly Ukba oňa:

¹ Sufýan ibn Uýeýne ibn Meýmun Hilaly Kufy – mekgeli ynamdar hadys rowaýatçysy. 107-nji hijri ýylynda Kufada dünýä inipdir we Mekgede ýaşapdyr, şol ýerde hem 198-nji hijri ýylynda wepat bolupdyr. Ymam Şafygy: “Eger Mälik we Sufýan bolmasady, Hyjazyň ylmy giderdi» diýipdir. Onuň hadys ylymyna degişli “el-Jamyg», tefsir ylymyna degişli hem «et-Tefsir» atly kitaby bar.

— Men senden has ussat şahyr — diýdi.

Ruba bolsa oňa:

— Ýuwaş, sen şygryň «zehebänidirsň»¹ diýipdir. Ýagny ol, seniň şygryň abraýdan gaçdy, diýmek isläpdir

* * *

Ýunus ibn Habypdan:

— Şu üç şahyryň, ýagny Jeririň, Farazdagyň we Ahtalyň² haýsysy ussat şahyr? – diýip sorapdyrlar.

Ol:

— Alymlar bularyň içinde Ahtalyň ussat şahyrdygyny aýdýarlar — diýipdir.

Onda ol:

— Alymlar diýýäniň kim? — diýipdir.

Ol:

— Abu Amr ibn Yna, Abdylly ibn Abu Yshak, Meýmun Akran, Anbese Fil we Isa ibn Amr dagylardyr. Bular ylym uranlar we ylym bilen bile ýöränler. Ylmyň kanunlaryny düzenler, olardan gürrüň berenler olaryň deňlerine baryp bilmediler, hatda yzlaryndan hem ýetip bilmediler — diýipdir.

¹ Zehebän sözünüň iki manysy bar. 1. Altynlar diýmek. 2. Gitmek sözünüň sypaty. Bu ýerde hem seniň ylmyň gitdi diýmek isleýär.

² Jerir ibn Utýe ibn Huzeýf Hatfy ibn Bedr Kelbi Ýerbugy - temim ogullary taýpasyndand bolan şahyr. 28-nji hijri ýylynda Ýemamada dünýä inipdir we 110-nji hijri ýylynda hem wepat bolupdyr.

² Farazdak Human ibn Galyp ibn Sagsaga Temimi Darymy Abu Farys – basrally şahyr. Farazdak lakamy bilen meşhur bolupdyr. Yslam şahyrlarynyň birinji gatlagyndand hasaplanypdyr. 110-nji hijri ýylynda wepat bolupdyr.

² Ahtal Gyýas ibn Gaws ibn Sagt ibn Taryka ibn Amr Abu Mälik – taglap ogullary taýpasyndand bolan şahyr. 19-njy hijri ýylynda Hyra töwereginde dünýä inipdir.

* * *

Bir adam peltekläp bir millet barada gürrüň berip, şeýle diýipdir: «Olaryň içinde heniz sözi diline barmanka sözi kesilýänleri bar. Olaryň içinde gürlän sözi gapdalyndakynyň gulagyna ýetmeýänleri hem bar».

* * *

Lukman Hekim şeýle diýipdir: «Eý, oglum! Sözüňi diňlemeýäne gürrüň berme. Sebäbi sözüňi diňlemeýäne gürrüň bermekden, dagyň depesindeki daşlary çekmek has ýeňildir».

* * *

Hezreti Omar (goý, Alla ondan razy bolsun!) şeýle diýipdir: «Kim köp geplese, kemçiligi köp bolar. Kemçiligi köp bolanyň ýüregi rehimsiz bolar. Ýüregi rehimsiz bolan asla agras bolup bilmez».

* * *

Çeper dilli bir adam barada: «Aýtjak sözleri diline gelende, kalby göýä, oduň gazany gaýnadyşy ýaly gaýnar» diýipdirler.

* * *

Çarwa ogluna:

— Ynsanlar gepläp durlar, sen bolsa dymýarsyň — diýipdir.

Onda ogly:

— Olaryň halaýan zadyny men halamaýaryn — diýipdir.

Onda atasy:

— Eger olar «ýok» diýseler sen «hawa» diý, eger olar «hawa» diýseler, sen «ýok» diý. Olardan başgaça bol, gapyl oturma, ýogsam seni duýmazlar — diýipdir.

* * *

Zurrunme şeýle diýer eken: «Eger men bir zat aýtsam we onuň çykan ýerini (çeşmesini) bilmesem, Alla meniň dilimi kessin».

* * *

Jerirden bir gezek Nesaýy barada sorapdyrlar. Ol hem:

— Ol öz kowumdaşlarynyň arasynda iň ussat şahyrdyr — diýipdir. Muny eşiden Omar ibn Leja bu barada:

— Onuň ýalylara öz kowumdaşlarynyň arasynda ýa-da ýurtdaşlarynyň arasynda iň ussat şahyr diýilmeýär. Oňa: «Eger olaryň arasynda özünden hem ussat şahyr bar bolsa, ondanam iň ussat şahyr diýilýär» — diýipdir.

* * *

Her bir zadyň dili bardyr, zamananyň dili sygyrdyr.

* * *

Hezreti Abubekr Syddygyň (goý, Alla ondan razy bolsun!) ýanyndan bir donly adam geçip barýan eken. Abubekr oňa:

— Donuňy satjakmy? — diýipdir.

Ol:

— Saňa Allanyň rehmeti, «ýok» — diýipdir.

Abubekr Syddyk oňa:

— Siziň dilliňiz ýalňyş gürleýär, sen diliňi düzet. Sen näme üçin: «Ýok» (satjak däl) we «Allanyň rehmeti saňa» diýmediň — diýipdir.

* * *

Aýtmaklaryna görä, Mamun Ýahýa ibn Eksemden:

— Öýläňlik naharyňy iýdiňmi? — diýip sorapdyr.

Ýahýa:

— Ýok we Allanyň kömegi möminlerin emirine bolsun — diýipdir.

Mamun oňa:

— Şu «waw» harpyny («we» baglaýjysyny) nähili gowy boldy, onuň manysyny ýerinde goýduň — diýipdir¹.

* * *

Muhammet ibn Hüseyin ibn Aly şeýle diýipdir: «Men ynsanlaryň dilleriniň ylymlaryndan üstün bolmagyny halamaýaryn. Şeýle hem amallarynyň akyllaryndan artyk bolmagyny halamaýaryn».

* * *

Hutba aýdýanlaryň iň erbedi, hutba mahaly gaty gürläýändir.

* * *

Reýli Rabyga köp gürläp akyl-paýhasly sözler barada gürrüň beripdir. Onuň ýanynda bir çarwa bar eken. Rabyga ondan:

— Siz suhangöýlügi näme hasaplaýarsyňyz? — diýipdir.

Ol:

— Meniň şu günden başlap garşy çykýan zadym — diýipdir.

¹ Eger şu ýerde «we» aýdylmasa, «Allanyň kömegi möminleriň emirine bolmasyn» diýen manyny aňladardy.

* * *

Hezreti Omar (goý, Alla ondan razy bolsun!) şeýle diýipdir: «Paýhaslylaryň abraýy sygyrlary paýhaslaryna delil bolanlardan azaldy».

* * *

Omar ibn Abu Rabyga halypa Abdylmäligiň ýanyna gelipdir. Abdylmälik ony garşy alyp, öz tagtynda oturdypdyr we oňa:

— Eý, Abu Hattap! Hany, bize öz waspnamalaryňdan birini okap ber — diýipdir.

Onda Omar ibn Abu Rabyga:

— Eý, möminleriň emiri! Mugyranyň nebereleri wasp etmeýär. Olaryň özleri waspa mynasyp. Men olaryň bu düzgünlerine ilkinji bolup täzelik çykarmakçy däl — diýipdir.

Onda Abdylmälik:

— Kuraýyşly şahyrlar hem seniň ýaly bolsunlar — diýipdir.

* * *

Şebip ibn Şebibe şeýle diýipdir: «Men Salyh ibn Abu Japar ýaly öz ýerinde hutba duranda sözlerini akdyryp has çeper beýan edýän, dili owadan, ýüregi özüne baglaýan we ýyldyrym ýaly çakýan, örän kämil, açyk aýdýan başga kişi görmedim».

* * *

Bu gürrüni eşiden biri: «Men şondan soň her haçan Salyhy görenimde onuň nazarynyň ýitiliginden, paýhaslylygyndan we agraslygyndan ýaňa ýüzüm ap ak bolýardy (utanýardym)» diýipdir.

* * *

Ibn Semmagyň gyrnagy oňa:

— Eger sen sözleriňi gaýtalamasaň nähili oňat bolardy, üstesine-de diýseň köp gaýtalaýarsyň — diýipdir.

Onda Ibn Semmak oňa:

— Men oňa düşünmeýäniň düşünmegi üçin köp gaýtalaýaryn — diýipdir.

Onda gyrnak:

— Seniň gaýtalamalaryňdan ýaňa oňa düşünjek bolup bizar bolan, nädip düşünsin! — diýipdir.

* * *

Agasy Abdylly inisi Welide mahmal iberipdir we oňa:

— Men saňa gyzyllaryň gyzylynyň gyzyl mahmalyny iberdim — diýip hat ýazypdyr.

Welit hem oňa jogap hatyny ýazyp:

— Mahmal geldi, eý, agam, sen bolsa akmaklaryň akmagynyň akmagysyň — diýipdir.

* * *

Hezreti Omar (goý, Alla ondan razy bolsun!) şeýle diýipdir: «Çuň manyly şygrylary öwreniň, sebäbi onda ahlak barada gowy pikirler aýdylýar».

* * *

Töwratda şeýle ýazylypdyr: «Söz iki gezek gaýtalanmaz».

* * *

Şagby şeýle diýipdir: «Abdylmälik meni dogany Abdyleziň ýanyna iberdi. Men hem onuň ýanyna Müsüre bardym. Ol Müsüriň häkimidi. Ol örän sahy we çyn sözli adam eken. Günlerde bir gün men oňa:

— Eý, emir, Alla işleriňi oňuna etsin. Sen mejlisdekäň örän çeper gürleýärsiň, emma münberde duran wagtyň muny etme — diýipdir.

Onda ol:

— Men Allanyň kalbyma salan zatlarynyň tersine bir zat aýtmakdan Alladan utanýaryn — diýipdir.

* * *

Söz aýdyjynyň tagallasyna görä ornuny tapar, gylyç – gylyç salyjynyň güýjüne görä keser.

* * *

Dara Ekber şeýle diýipdir: «Sözleriň iň haýyrlysy Ýaradana, rysgal berene, dil berene we üstünlik nesip edene öwgi aýtmakdyr».

* * *

Hasan ibn Amr Kindi ogly Merini Kaýsa şeýle diýipdir: «Eý, oglum! Şygryň iň gowusy iň köp göçme sözlüsidir. Emma patyşalara ýalan sözlemek ýaraşmaz».

* * *

Kuteýba ibn Müslim Horasana gelende: «Kimiň elinde Abdylla ibn Hazymyň mal-mülkünden bir zat bar bolsa ony zyňsyn, kimiň dilinde bir zat bar bolsa ony aýtsyn, kimiň gursagynda bir zat bar bolsa ony çykarsyn» diýipdir. Onuň bu giňişleýin düşündirişlerine geň galypdyrlar.

* * *

Halypa Mugtežit Ahmet Abu Taýýyp Sarahsa garap: «Eý, saragtly! Seniň diliň uzyn, aklyň kelte» diýipdir.

* * *

Halypa Mugawyýa bir gezek Sahhar ibn Aýýaş Abdydan:

— Suhangöýlük näme? — diýip sorapdyr.

Onda ol:

— Suhangöýlük biziň kalplarymyza em edýän we ondaky zatlary daşyna çykarýan zatdyr. Göýä deňziň köpügini daşyna çykaryşy ýalydyr — diýipdir.

* * *

Zyýat ogly Ubeýdyllany Mugawyýanyň ýanyna iberipdir. Mugawyýa oňa:

— Gurhan okaýarsyňmy? — diýip sorapdyr.

Ol:

— Hawa — diýip jogap beripdir.

Mugawyýa oňa:

— Parzlaryňy ýerine ýetirýärsiňmi? — diýipdir.

Ol:

— Hawa — diýipdir.

Mugawyýa:

— Şygyr aýdýarsyňmy? — diýipdir.

Ol:

— Ýok — diýipdir. Mugawyýa Zyýada hat ýazyp: «Alla seniň ogluňa bereket bersin. Ol örän kämil ýigit eken. Ýene-de şygyr öwret. Sebäbi men Hezreti Omaryň: «Şygyr öwreniň, ol ýagşy ahlaga delillik edýär, erbet ahlaga böwet bolýar. Nesep¹ ylmyny öwreniň, çünki näbelli dogan-gardaşlar nesep bilen biri-birlerini tanaýarlar. Ýyldyz ylmyny öwreniň. Ol gury ýerde we deňizde ýol salgy berer. Ýöne ýyldyz ylmyny başga maksatlara ulanmaň» diýendigini eşitdim — diýipdir.

¹ Nesep – tire-taýpa, nesil daragty, etnonim.

* * *

Şahyrlaryň biri şeýle diýipdir: «Men her gezek Ibn Mukaffaga hat ýazyp, ondan has çeper ýazmaga tagalla edýärim. Emma ol menden hem çeper beýan edip ýazýar. Men oňa: «Biz sag-salamat otyrys, siziň ýagdaýlaryňyz nähili?» diýip ýazdym. Ol hem maňa: «Biz siziň hyzmatyňyzdadyrys» diýip ýazypdyr.

* * *

Abdyrahman ibn Hasan kakasyna bir şygyr aýdyp beripdir. Kakasy oňa: «Eý, oglum! Düşün meniň ýanyma seniň şu sözleriňi aýdyp şeytan geldi. Men ony yzyna gaýtardym» diýipdir.

* * *

Halypa Mugawyýa bir gezek Dagfel Nikaba:

— Maňa söhbet bolar ýaly özünden has güýçli birini iber. Ondan ýaña men, menden ýaña ol rahat bolar ýaly — diýipdir.

Dagfel oňa:

— Eý, möminleriň emiri! Men özümden hem has ussat alym — diýipdir.

Mugawyýa hem muňa gülüp:

— Görýän welin, köp gürlemek Dagfeliň akylyny çaşyrypdyr öýdýän, ol muňa suhangöýlүkdir öýdýär — diýipdir.

* * *

Abu Amr ibn Isa şeýle diýipdir: «Tä şygyr dokmasynda ussatlyga ýetýänçä, hiç bir adamyň akyly doly hasap edilmez».

* * *

Aýal üçin iň gowy zat görmegeýlikdir, erkek adam üçin arassa, düşnükli gürlenmekdir.

* * *

Eýýup Sahtyýany şeýle diýer eken: «Kim Hasan Basrynyň sözlerini diňlese, ondan soň beýleki adamlaryň sözüni diňlemek onuň üçin agyr geler».

* * *

Ahnef şeýle diýipdir: «Men Hezreti Abubekriň, Hezreti Omaryň, Hezreti Osmanyň, Hezreti Alynyň sözlerini tä dünýäden ötýänçäler diňledim. Emma olaryň hiç haýsynyň Hezreti Äşeden çeperdigini görmedim».

* * *

Mugawyýa şeýle diýipdir: «Men Hezreti Äşeden başga çeper sözli kişi görmedim. Men onuň ýapan gapylaryny açjak boldum, emma başarmadym. Onuň açan gapysyny ýapjak boldum, emma ony hem ýapyp bilmedim».

* * *

Ibn Awn şeýle diýipdir: «Men Rubäniň şiwesi bilen gürlänimde Hasan Basrynyňka meňzeýärdi».

* * *

Muntejig bir adamdan:

— Ogullaryňa näme öwretdiň? — diýip sorapdyr.

Ol:

— Miras ylmy — diýipdir.

Muntejig oňa:

— Ol hossarlaryňa deňşlidir. Seniň ataň ýok ahry. Sen eňekleri ýazar ýaly, olara rejezi¹ öwret — diýipdir.

* * *

Seleme ibn Aýýaş Kurayışy bilen Abu Haýýe Neşiri dost eken. Günlerde bir gün Seleme oňa:

— Sen adamlaryň aýdýan zadyny eşidýärmiň? — diýip sorapdyr.

Abu Haýýe:

— Näme diýýärler? — diýip sorapdyr.

Seleme:

— Olar meniň senden has uly şahyrdygymy aýdýarlar — diýipdir.

Abu Haýýe:

— Biz Alla tarapyndan iberildik ahyr. Adamlar halys gutarypdyr-ow — diýipdir.

* * *

Muhammet ibn Abdylla ibn Yshak ibn Fazyl ibn Abdurahman ibn Apbas ibn Rabyga ibn Harys ibn Abdylmuttalyp ibn Haşym şeýle diýipdir: «Kakam maňa: «Eý, oglum! Men şahyr, kakam hem şahyrdy, atam hem şahyrdy, kakamyň atasy hem şahyr bolupdyr. Bu ýüp sen sebäpli kesilmesin» diýdi».

* * *

Hezreti Aly (goý, Alla onuň ýüzüni nurlandyrsyn!) şeýle diýipdir: «Sözi Allatagala döredendir. Ondan öň söz diýen zat ýokdy. Eger öň hem söz bar bolan bolsady, onda ikinji Hudaý bar boldugy bolardy».

¹ Rejez – aruzyň bogun ölçegi.

* * *

Resulalla bir gezek mysal getirip:

— Ynsana wagyz-nesihat hökmünde yslam we garrylyk ýeter — diýipdir. Abubekr Syddyk oňa:

— Eý, Allanyň Resuly! Şahyryň şeýle sözleri bar: «Ynsana wagyz-nesihat hökmünde garrylyk we yslam ýeter» — diýipdir. Resulalla hem ony aýtmagy gadagan edipdir. Abubekr Syddyk:

— Men seniň Allanyň resulydygyňa şaýatlyk edýärim — diýipdir we şu aýaty okapdyr: «Biz oňa şygyr öwretmedik we ol oňa gerek dälir».¹

* * *

Hadysda şeýle diýilýär: «Mekge basylyp alnanda, Iblis çirkin ses bilen gygyrypdyr. Bu sesi eşidip, zürýatlary onuň daşyna üýşüpdirlir. Iblis olara: «Şu günden başlap, Muhammet ymmatyny köphudaýlylyga getirmekden umydyňyzy üzüň. Ýöne olary din işlerinde günä işleri etmegi ündäň. Olaryň arasynda ölä aglamagy we şygyr aýtmagy ýaýradyň» diýipdir.

¹ Gurhanyň «Ýasyn» süresiniň 69-njy aýaty.

SEGSSEN DÖRDÜNJI BAP

AÝALLAR, NIKALAŞMAK, TALAK BERMEK, SÖZ AÝTMAK, ÖÝLENMEK, AÝALLARY WASP ETMEK HEM TANKYT ETMEK WE ŞUŇA MEŇZEŞLER HAKYNDÄ

Sagyt ibn Amyr ibn Hatym Muhammet alaýhyssalamdan şeýle hadys rowaýat edipdir: «Eger jennet hüýrlerinden bir gyz ýer ýüzüne gelsedi, ýeriň ýüzi müşküň ysy bilen dolardy. Günüň we aýyň şöhesi öçerdi».

* * *

Ýokarky hadysy eşiden Sagyt ibn Amyr aýalyňa: «Men seni jennet hüýrlerinden hem ýokary tutýaryn» diýer eken we elini onuň gursagynda goýar eken.

* * *

Abdylla ibn Apbas Muhammet alaýhyssalamdan şeýle hadys rowaýat edipdir: «Jennetde bir nur parlaýardy. Seredip görsem, ol ýanyoldaşynyň ýüzüne bakyp ýylgyrýan hüýr gyz eken».

* * *

Resulalla şeýle diýipdir: «Aýallaryň şerinden daş durmak üçin Alla sygynyň. Şundan zyýan gelmez diýenleriňizden hem habardar boluň».

* * *

Abubekr Syddyk (goý, Alla ondan razy bolsun!) Abruiziň gyzynyň parslara hökümdar bolandygyny eşidip: «Işlerini aýala tabşyran millet zelil bolar» diýipdir.

* * *

Hezreti Omar (goý, Alla ondan razy bolsun!) bir öýüň deňinden geçip barýarka, ol öýden çykýan goh-galmagaly eşidipdir. Sebäbi ol öý adamlardan hyryn-dykyn eken. Ol:

— Bular näme üçin ýygnanyşýarlar? — diýip sorapdyr.

Olar oňa:

— Pylan kişi öýlenýär — diýipdirler.

Ol:

— Beýle bolsa elek bilen suw daşañ — diýipdir.

* * *

Pelsepeçiden sorapdyrlar:

— Ýyrtyjylaryň haýsy gowy?

Ol:

— Aýal — diýip jogap beripdir.

* * *

Kuraýyşlardan biri Kumeýtiň gyzyna söz aýdypdyr we öwnüp başlapdyr. Kumeýt oňa: «Eý, pylany, eger biz seniň sözüňi alsak, depämiz asmana ýetmez, eger seniň sözüňi almasak ýerde hem ýatmaz, şonuň üçinem biz seniň sözüňi almaýarys» diýipdir.

* * *

Bir adam öýlenmek meselesinde birine maslahat salypdyr. Onda ol adam oňa: «Eger ony möminleriň hyzmaty üçin däl-de, diňe öz hyzmatyň üçin isleýän bolsaň, onda ondan el çek» diýipdir.

* * *

Kesaýa öýlenmeýändigini sebäpli käýäpdirliler. Ol: «Olar babatda mekirlilik etmekden, olara öýlenmän sabyr etmek gowudyr» diýipdir.

* * *

Hezreti Omar (goý, Alla ondan razy bolsun!) şeýle diýipdir: «Gyz – bugdaý ýalydyr. Ondan üwäp, ýugrup, çörek bişirip bolar. Dul – guran hurma we sykylan peýnir ýalydyr».

* * *

Selman Parsy Abu Derda üçin kuraýyşly bir gyza söz aýtmaga gelipdir. Selman ol barada gürrüň berip, ony öwürýär. Olar:

— Biz gyzymyzy oňa bermek islemeýäris, ýöne eger sen isleýän bolsaň, onda ony oňa bereris — diýipdirler. Şeýdip Selman ony oňa öýeripdir. Bir gün Abu Derda onuň ýanyna gelip:

— Eý, dogan! Men seniň meniň üçin eden işiňe utanyaryn — diýipdir.

Selman hem oňa:

— Ýok, tersine men senden utanyaryn. Allanyň seniň üçin ýazan gyzyna men baryp söz aýtdym — diýipdir.

* * *

Dakýanusyň gyzyna bir baý we bir garyp gelip söz aýdypdyr. Gyz garyby saýlapdyr. Isgender Zülkarneýn ondan munuň sebäbini sorapdyr. Ol gyz: «Baý örän nadandy, ol garyplykdan gorkýardy. Garyp bolsa akylydy, baýlyk oňa gülüp bakýardy» diýipdir.

* * *

Jemmazyň aýaly oňa:

— Eý, hojaýyn bu gün nämäni gowy görýärsiň— diýip sorapdyr.

Onda ol:

— Talagy — diýip jogap beripdir.

* * *

Aýaly bilen dawalaşýan bir garry adama:

— Hany, sizi aralap, ýaraşdyrjak bolýan ýokmy? — diýipdirler.

Ol:

— Ýok. Biziň dawamyzyň arasyna düşýän kişi ýogaldy — diýipdir.

* * *

Nätanyş bir ýigit nätanyş bir gyza söz aýtdyrypdyr. Gyzyň hossarlaryna:

— Siziň kelläňize selle saraldy, gyzyňyzy oňa beriň — diýipdirler.

Onda olar:

— Biziň kellämize selle soralmazdan öňürti, biz ýüzümüzizi mata bilen örtüdk, ýagny gyz adaglanan — diýipdirler.

* * *

Musgap aýaly Sekina:

— Sen gysyr gatyr ýaly hiç zat dogurmaýarsyň – diýipdir.

Onda Sekina:

— Ýok. Ýöne meniň namysym seniň pesligiňi kabul etmegi ret edýär – diýipdir.

* * *

Asmagy şeýle diýipdir: «Bir çarwa gürleýärdi. Ähli gözler onuň diline seredýärdi. Ol şeýle diýýärdi: «Bir aýal alma, eger ol aýbaşy, sen hem aýbaş bolarsyň, ol syrkawlasa sen hem syrkawlarsyň. Iki aýal hem alma, iki sany şeriň arasynda bolarsyň. Üç sany aýal hem alma, üç aýakly taganyň içinde galarsyň. Dört aýal hem alma, zyýan çekersiň, garrarsyň, gysganç bolarsyň we peselersiň».

* * *

Bir adam başga bir kişä:

— Duşmanyň öldi — diýip buşlapdyr.

Onda ol:

— Men siziň «duşmanyň öylendi» diýmegiňizi islärdim — diýipdir.

* * *

Mälik ibn Dinara¹:

— Öýlenseň bolmaýarmy? — diýipdirler.

Onda ol:

¹ Mälik ibn Dinar Basry Abu Ýahýa - hadys rowaýatçylarynyň ymamlaryndan bolan hadys alymy. Örän takwa bolup, diňe özi gazanyp iýýär eken we hakyna hat ýazar eken. 131-nji hijri ýylynda Basrada wepat bolupdyr.

— Eger güýjüm ýetsedi, nebsime hem talak bererdim — diýipdir.

* * *

Tawus bir gezek Ybraýym ibn Meýserä: «Öýlen, ýogsa men saňa Hezreti Omaryň Abu Zowaýyda aýdan: «Diňe garry ýa-da zynahor öýlenmez» diýen sözlerini aýdaryn» diýipdir.

* * *

Hezreti Omaryň (goý, Alla ondan razy bolsun!) deňinden bir süýt satýan aýal geçip barýar eken. Hezreti Omar oňa:

— Sen süýdüňe suw goşup, musulmanlary aldama — diýipdir.

Onda ol:

— Bolýar, möminleriň emiri! — diýipdir.

Soň ýene bir gezek Hezreti Omar ol aýaly görüpdir we oňa:

— Eý, garry! Men saňa duýdurmandymmy? — diýipdir.

Ol aýal:

— Walla, suw goşmadym — diýip ant içipdir. Şol wagt ol aýalyň ýanynda duran gyzy:

— Sen aldaýarsyň, ýalan sözleme ahyry — diýipdir. Hezreti Omar öýüne baryp, bolan wakany ogullaryna gürrüň berupdir we:

— Siziň haýsyňyz ol gyza öýlenjek, belki Alla ol gyzdan päk nesil berer? — diýipdir. Ogly Asym oňa:

— Eý, möminleriň emiri, oňa men öýlenjek — diýipdir we oňa öýlenipdir.

Olardan Ümmi Asym atly bir gyz doglupdyr. Ol hem Abdyleziz ibn Merwana durmuşa çykypdyr. Ondan hem Omar ibn Abdyleziz dünýä inipdir.

* * *

Nahgy şeýle diýipdir: «Kyýamatyň ýakyn gelendiginiň biri hem erkekleriň aýallaryna tabyn bolmaklarydyr».

* * *

Lukman Hekim şeýle diýipdir: «Toý-dabaralara bakmaň, sebäbi ol bu dünýä höweslendirýär we ahyreti unutdyrýar. Siz jynazalara bakyň, sebäbi ol dünýäde halal ýaşamaga we ahyrete höweslendirýär».

* * *

Kim aýalyna tabyn bolsa, onuň öz janyňa zeper ýetirdigidir.

* * *

Hezreti Muhammet alayhyssalam şeýle diýipdir: «Iblisiň iň güýçli ýaragy aýallardyr».

* * *

Hezreti Omar (goý, Alla ondan razy bolsun!) şeýle diýipdir: «Aýallara «ýok» diýen jogaby kän beriň, eger «hawa» diýseňiz gepleri artar».

* * *

Pylan aýal iki abraýyny gowy saklaýar: namysyny we emlägini gorayar.

* * *

Abdyssalam ibn Abu Süleýman nika barada şeýle diýipdir:

Men müň gezek öýlendim-de, şonça hem berdim talak,
Malymy hiç terk etmedim, taşlamadym baýlygy.
Az görýäňmi? Sanaýyn men ýene-de etsen talap,
Müň ötünç sorady, kabul etmedim baryny.

* * *

Bir adam aýalyndan zeýrenipdir. Adamlar oňa: «Sen onuň talagyny ber» diýipdirler. Ol adam bolsa oňa:

— Ol görmegeý ondan aýrylyp bolanok, ol çagalaryň enesidir şonuň üçin taşlap bolanok — diýipdir.

* * *

Hasan Basry Rabyga Adawyýa söz aýdypdyr. Onda Rabyga:

— Bolýar, ýöne bir şert bilen, sen meni dokuz, özüňi ýeke hasapla — diýipdir.

Hasan:

— Ol nähili bolýar? — diýip sorapdyr.

Rabyga:

— Aýdylyşyna görä, şöhwetiň dokuzy aýalda, biri erkekde bolýar – diýipdir. Hasan hem sözünden dänipdir. Rabyga hem ony günäkärläpdir.

Bu wakadan soňra Rabyganyň oňa nesihat berip, şeýle diýendigini eşidipdirler:

Özi takwa bolmadyk adamlara emr edýär,
Tebibiň özi syrkaw emma halka em edýär.

* * *

Kinde iň köp galyň tölän kişidir. Ol her bir alan aýaly üçin galyň diýip müň düýe berer eken. Asla ol ýüz düýeden az galyň

hem töläp görmändir. Şonuň üçinem Kinde galyň tölemek meselesinde nusga bolup galypdyr.

* * *

Mahzum taýpasyna «kuraýşyň reýhanlary» diýilýär. Hyşam ibn Mugyra Mahzумы kuraýyşlaryň we kenanlylaryň arasynda iň hormatly kişi hasaplanandyr. Araplar üç zady ýatdan çykarmandyrlar. Olar ony elmydama gürrüň beripdirler: Kábäniň gurluşygyny, pil ýylyny we Hyşamyň ölen ýylyny. Harys ibn Hyşamyň gymnagý oňa çaga dogranda, muňa şatlanypdyrlar.

* * *

Birinden sorapdyrlar:

— Nika näme?

Ol:

— Gyzyň erkinliginiň we islegleriniň kesilmegi — diýip jogap beripdir.

* * *

Mesleme şeýle diýipdir: «Men üç kişini näletleýärim: «Şygryny gizläp saklaýan we ony soň bozup taşlan, eşiği gysga bolup, soň ony uzaldan, gymnagý bar bolup, soň erkin aýala öýlenen».

* * *

Dawut alayhyssalam şeýle diýipdir: «Erbet aýal, äri üçin garry adamyň arkasynda agyr ýük göterip ýörşi ýalydyr. Ýagşy aýal, göýä altyn çayylan täç ýalydyr. Her-haçan oňa seretseň şatlanarsyň».

* * *

Bir gezek Süleýman alayhyssalam egindeşleri bilen bir ýere barýarka, bir serçäniň daşyndan aýlanyp duran erkek serçäniň ýanyndan geçipdir. Ol ýanyndakylara: «Onuň näme diýýändigini eşidýärsiňizmi, ol oňa: «Maňa durmuşa çyk, men seni Damaskdaky höwürtgäme alyp gideýin» diýýär. Ol ony aldaýar. Sebäbi Damaskda onuň höwürtgesi ýok. Şonuň üçinem ähli sawçylar ýalançydyr — diýipdir.

* * *

Dawut alayhyssalam ogly Süleýman alayhyssalama: «Ýolbarsyň yzyndan ýöre, ýöne aýalyň yzyndan ýöreme» diýipdir.

* * *

Bir adam öýlenmek meselesinde maslahat sorap Dawut alayhyssalamyň ýanyna gelipdir. Ol oňa:

— Süleýmanyň ýanyna git we onuň aýdan zatlaryny maňa ýetir — diýipdir. Ol çagalar bilen çybykdan ýasap, münüp oýnap ýören ýedi ýaşly Süleýmanyň ýanyna barypdyr we oňa maslahat salypdyr. Onda Süleýman oňa:

— Saňa gyzyly altyn we ak kümüş gerek. Sen atdan habardar bol, ol seni uraýmasyn — diýipdir. Ol adam hiç zada düşünmändir we Dawut alayhyssalama bolan wakany gürrüň beripdir. Onda ol: «Gyzyly altyn diýýäni gyzyly, ak kümüş diýýäni ýaş dul aýal, olardan galanlar bolsa yüwrük urkaçy at ýalydyr diýdigidir» diýipdir.

* * *

Isa alayhyssalam Iblise duşupdyr. Ol üsti ýükli baş sany eşegi yzyna tirkäp ýören ekeni. Ol Iblisden munuň sebäbini sorapdyr.

Iblis:

— Harytlarymy aýlap, müşderilerime satýaryn. Olaryň birinjisi zulum — diýipdir.

Isa alayhyssalam:

— Ony kim satyn alýar? — diýip sorapdyr.

Iblis:

— Soltanlar — diýipdir.

Isa alayhyssalam:

— Ikinjisi näme? — diýip sorapdyr.

Iblis:

— Ulumsylyk — diýipdir.

Isa alayhyssalam:

— Ony kim satyn alýar? — diýip sorapdyr.

Iblis:

— Ýolbaşçylar — diýipdir.

Isa alayhyssalam:

— Üçünjisi näme? — diýip sorapdyr.

Iblis:

— Bahylçylyk — diýipdir.

Isa alayhyssalam:

— Ony kim satyn alýar? — diýip sorapdyr.

Iblis:

— Alymlar — diýipdir.

Isa alayhyssalam:

— Dördünji näme? — diýip sorapdyr.

Iblis:

— Hyýanat — diýipdir.

Isa alayhyssalam:

— Ony kim satyn alýar? — diýip sorapdyr.

Iblis:

— Täjirler — diýipdir.

Isa alayhyssalam:

— Bäşinji näme? — diýip sorapdyr.

Iblis:

— Mekirlik — diýipdir.

Isa alaýhyssalam:

— Ony kim satyn alýar? — diýip sorapdyr.

Iblis:

— Aýallar — diýipdir.

* * *

Isgendere:

— Eger sen köp aýal alsaň, çagalaryň köpeler we adyň uzak wagtlap dowam eder — diýipdirler.

Onda ol:

— Adyň agzalmagy eden ýagşy işleriň we yzynda goýan ýagşy ýoluňdyr. Erkegiň köp aýal almagy bilen abraýly bolup bolmaz — diýipdir.

* * *

Ýahýa ibn Eksem şeýle diýipdir: «Gazal aýdýan aýalyň sesi gör, nähili ýakymly».

* * *

Abu Talyp¹ Resulallanyň Hatyja bilen nikalaşýan toýuna gatnaşypdyr. Onuň ýanynda haşymy we mudar taýpalarynyň ýolbaşçylary bar eken. Ol: «Bizi Ybraýymyň zürýatlaryndan we Ysmaýlyň neslinden eden Alla öwgi bolsun» diýipdir.

¹ Abu Talyp – Muhammet alaýhyssalamyň kakasynyň dogany we Hezreti Alynyň kakasy.

* * *

Resulalla Abdyrahman ibn Awfy Dumetul Jendele¹ iberjek bolanda oňa: «Eger Alla saňa ýeňiş nesip etse, olaryň hökümdarlarynyň gyzyna öýlen» diýipdir.

Abdyrahman ol ýeri eýeläpdir we olaryň hökümdarlarynyň gyzy Temazur binti Esbag ibn Saglaba ibn Jenzama öýlenipdir. Ol örän owadan eken. Temazur öz bahasynyň dörtdeň biri bolan segsen müň dinary töläp ylalaşyk gazanypdyr.

* * *

Resulallanyň gyzy Rukaýýa ýogalanda, beýleki gyzy Ümmi Gülsümi Hezreti Osmana durmuşa çykarypdyr we ol: «Eger meniň on sany gyzym bolsady, men olary ýeke-ýekeden oňa bererdim» diýipdir

* * *

Resulalla bir gezek Ümmi Habyba Remle binti Abu Sufýany Hebeşistanyň hökümdary Nejaşa bermekçi bolupdyr. Ol Ümmi Habybyň ýanyna bir aýaly iberip, oňa muny buşlapdyr. Bu habary eşiden Ümmi Habyba oňa iki sany kümüş bilezik we ýüzük iberipdir.

Soň Hebeşistandaky musulmanlar bu meselede Nejaşynyň ýanyna gelipdirler. Onda Nejaşy:

— Alhamdulillähil-melikil-kuddusus-selämul-mu'minul-muheýminul-azyzul-jebbarul-mutekebbir. Eşhedu ellä ilähe illallahu we eşhedu enne Muhammeden abduhu we rasulu we enne hulleziý beşşera bihi Isa ibn Merýem (Hökümdar, mukaddes, salam, mömin, goraýjy, eziz, jepbar we beýik sypatlary bolan Alla öwgi bolsun. Men Alladan başga hudaýyň

¹ Dumetul Jendel – ýer ady.

ýokdugyna şaýatlyk edýärin. Ol Isa pygamberiň buşlan pygamberidir) — diýip, özüniň yslamy kabul edýändigini beýan edipdir.

Soň Resulalla Ümmi Habybanyň ýanyna söz aýtmak üçin adam iberipdir. Ol hem Resulallanyň çagyryşyna razyçylyk beripdir we Şerhil ibn Hasene bilen gidipdir.

Bu habary eşiden Abu Sufýan hem örän şatlanypdyr.

* * *

Muhammet ibn Kagp Kuraýzy şeýle diýipdir: «Eger haýyr iki bolsa, biri oňşukly aýaldyr».

* * *

Eger bir adam öýlense, Iblis çirkin ses bilen gygyrar we goşunlary hem daş-töweregine ýygnanyşýarlar. Olar Iblise:

— Eý, hojaýyn, saňa näme boldy? — diýerler.

Onda ol:

— Şu gün meniň guran duzagymdan adam oglundan biri halas boldy — diýer.

* * *

Şazan ibn Abdy bir oturylyşykda adamlar bilen söhbet edip oturan wagtynda onuň ýanyna bir aýal gelip:

— Sen Şazan ibn Abdymy? — diýip sorapdyr. Şol wagt onuň gözlerine ýaş aýlanyp, damagy dolup, ol:

— Hawa men – diýipdir.

— Kim meniň halymy görse, hiç wagt baý aýala öýlenmez. Sebäbi aýalym menden kakamnyň adyny aýyrdy — diýipdir.

Sazanyň gaýyn atasynyň ady Abdy eken, özem baý adam eken. Şonuň üçinem aýalynyň kakasynyň ady oňa degişli edilipdir.

MAZMUNY

Ýetmişinji bap. Gymmatbaha egin-eşik, zynatly lybaslar, gymmatbaha ýüzük, bilezik we şaý-sepler bilen bezenmek, haly, düşek we şuňa meňzeşler hakynda	8
Ýetmiş birinji bap. Humar oýunlaryna, aýşy-eşrete we şuňa meňzeş dürli bolgusyz zatlara meşgul bolmak hakynda	34
Ýetmiş ikinji bap. Kesellemek, halyň teň bolmagy, keseli bejermek, em etmek, däri-derman we hassa seretmek hakynda	64
Ýetmiş üçünji bap. Baýlyk, gazanç, söwda bilen meşgul bolmak, gymmatlyk, arzanlyk, baýamak we garyp düşmek hakynda.....	103
Ýetmiş dördünji bap. Öwmek, ýagşy işleri ýatlamak, öwgä mynasyp işler hakynda	128
Ýetmiş bäşinji bap. Oýun etmek, degişmek, gülüşmek. Oýundyr degişmäni gadagan etmek we rugsat bermek hakynda.....	139

Ýetmiş altynjy bap. Ölüm we oňa gynanç bildirmek, gabyr we onda berilýän azapdyr ezyetler, mersiýe, ölümi ýatlamak hakynda.....	149
Ýetmiş ýedinji bap. Patyşalar, soltanlar, emirler, halypalar we olara boýun bolmak hakynda	188
Ýetmiş sekizinji bap. Pespällik, kiçi göwünlilik, özüni peseltmek, sussypeslik, gaýgy-gama batmak, ruhy çokgünlik we sadalyk hakynda.....	221
Ýetmiş dokuzynjy bap. Ýalançylyk, töhmet, bir zady göz üçin etmek, ikiýüzlülük, gybat, welilik we şuna meňzeşler hakynda.....	225
Segseninji bap. Sahylyk, jomartlyk, erkinlik we mürewwetlik hakynda.....	238
Segsen birinji bap. Gysgançlyk, açgözlük, gysgançlar, açgözler we bularyň tankytlanmagy hakynda	256
Segsen ikinji bap. Reňkler, nagyşlar, surat, boýamak we şuna meňzeşler hakynda	264
Segsen üçünji bap. Dilewarlyk, hutba aýtmak, şygyr, çeper dillilik, suhangöýlük, peltek gürmek, dymdyrmak, gürläp ejizletmek we şuna meňzeşler hakynda.....	273
Segsen dördünji bap. Aýallar, nikalaşmak, talak bermek, söz aýtmak, öýlenmek, aýallary wasp etmek hem tankyt etmek we şuna meňzeşler hakynda	296

**Abulkasym Mahmyt ibn Omar
Jarulla Zamahşary**

Ýagşyzadalaryň bahary

V jilt

**Tehredaktor S. Abaýew
Çeperçilik redaktory A. Muhammedow
Sahaby bezän D. Mämijikow
Korrektor Z. Abdyllaýewa**

Çap etmäge rugsat edildi 26.07.2004 ý.

Ölçeği 60x84 ¹/₁₆.

Çap kagyzy 19,5.

Ofset kagyzy.

Ofset çap usuly.

Nusgasy 20 000 sany.

Bahasy ylalaşyk boýunça.

Sargyt №_____.

A-14571

Türkmenistanyň milli medeniýet «Miras» merkezi,
744000, Aşgabat, Beýik Saparmyrat Türkmenbaşy şaýoly, 18.

Türkmen döwlet neşirýät gullugy,
744004, Aşgabat, 1995-nji (öňki Galkynys) köçesi, 20.

Türkmenistanyň Metbugat merkezinde çap edildi.